

- “ સામાન્યમાન્યં સુચનાણં જાવ-ચિન્દુસારાઓ ।  
 તસ્સચિ સારો ચરણં, સારો ચરણસ્સ નિઠ્ઠાણં ॥૧૩॥ આ૦  
 “ સામાયિકમ્પ્રતી માંડીને યાવત્ લોકખિન્દુસાર પર્યંતના  
 મૂલો મૂલગાન કહેવાય છે. પરંતુ તે અતગાનનો સાર ચારિત્ર છે,  
 ચારિત્રના સાર નિર્વાણ છે.”
- “ જીવો પમાવશુદ્ધો બહુસોચીય બહુવિદેસુ અત્યેસું ।  
 વપ્પણ કારણેણં બહુસો સામાન્યં કુજ્જા ॥૨૦૨॥ આ૦ નિ૦  
 “ અનેક પ્રકારના પ્રમાણેથી ધેરાયેલો આત્મા અનેક પ્રકાર  
 સ્વાર્થમાં અનેક રીતે ચુંચવાયેલો હોય છે, માટે [ આત્મ પ્રગતિ કે  
 સારવાન રહેવા માટે ] તેણે અનેકવાર [અને અનેક રીતે] સામા  
 ન્યેનું અપરાધન કરેલું જોઈએ.”
- “ યથં સામાયિકમપિ ચતુર્દશપૂર્વાયસંક્ષેપો વર્તતે ”  
 “ અલ્પાક્ષરં સામાયિકં ચ મહાયમ્, આરબ્ધ જાતિ નિર્મલ  
 આ૦ નિ૦ શિ૦  
 “ એ રીતે સામાયિક મૂલ ચૌદ પૂર્વના અર્થના સંક્ષેપ-ળીજ  
 છે.” “અલ્પ અક્ષરવાળું જતાં સામાયિક મૂલ દ્વાદશાંગીના સંક્ષેપ  
 હોવાથી મહા અર્થવાળું છે.”
- “ ચતુર્વિંશતિસ્તવાર્દાનાં ચ તદ્દેશવાત્રાયમ્યમસ્ય  
 આ૦ નિ૦ શિ૦  
 “ તદ્દેશવાત્રાયમ્ ” આ૦ નિ૦ શિ૦ ૬૦  
 “ સામાયિક આવશ્યકનું વર્ણન પાંચેનું કરવામાં આવે છે. પ્રથમ  
 બાંધીના ચતુર્વિંશતિ સ્તવ વિનિરે આવશ્યકો પણ તેનાજ બેનું છે  
 “તે [ચતુર્વિંશતિ સ્તવવિદિ આવશ્યકો] પણ તેનાજ [સામાયિક આ  
 વશ્યકો] અંગે છે.”
- “ પ્ર૦ નિવ્યયરો કિં કામ્ણં માનદ સામાન્યં નુ વ્રજ્યયણ ? ।  
 ઉ૦ નિવ્યયરશામગાન્તે કમ્મ મે વંદયલ્લં નિ ” ॥૭૭૨॥  
 આ૦ નિ૦ ગા  
 પ્ર૦ નિવ્યયરશામગાન્તે કમ્મ મે વંદયલ્લં નિ ૭૭૨ માટે ઉપર છે  
 ઉ૦ નિવ્યયરશામગાન્તે કમ્મ મે વંદયલ્લં નિ ૭૭૨ માટે ઉપર છે  
 મહા ઉપર છે

૧૪૪  
પ્રજ્ઞાત્મ-વિદ્યા-પ્રકાશ-રશ્મિ:—૧

જૈન તત્ત્વજ્ઞાન—૨  
[ ચરણાનુયોગ ]

# કરેમિ ભન્તે !-સૂત્ર.

[ સકલદ્વાદશાંગોપનિષદ્ ]

ભાગ ૧ લો.

અથવા

શ્રી મહાવીર પ્રભુનું જીવનરહસ્ય.

[ ભગવાન મહાવીરની મહા પ્રતિજ્ઞા ]

મુનિ મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી કર્પૂરવિજયજી મહારાજશ્રીના  
સદુપદેશથી જુદા જુદા ગ્રંથરચો તરફથી એકત્ર થયેલી રકમમાંથી  
પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે.

ચોજક અને પ્રકાશક:

પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.

:: વ્યવસ્થાપક ::

જૈનવિદ્યા-જીવન—રાધનપુર.

વી. સં. ૨૪૫૪ ] તા. ૨૦—૮—૧૯૨૮ [ વિ. ગ. ૧૬૮૪  
પહેલી આવૃત્તિ. -પ્રત ૨૦૦૦





શાન્તમૂર્તિ, સદ્ગુણાનુરાગી, ચારિત્રશીળ મહારાજ  
શ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી સન્મિત્ર કપૂરવિજયજી મહારાજ.



પ્રાંત ભૂતિ, સદ્ગુણનુરાગી, ચારિત્ર શીલ, સન્મિત્ર પરમ  
પૂજ્ય મુનિ મહારાજશ્રીશ્રીશ્રી ૧૦૦૮ શ્રી કૃષ્ણવિજયજી  
મહારાજશ્રીની પરમ પવિત્ર સેવામાં

## ભક્તિ નિવેદન—

ભક્તિમદુમાનપૂર્વક સમર્પિત કરવામાં આવેલું આ પુસ્તક,  
વીતરાગ ધર્મના આરાધકોમાંના આપના કર કમળના  
સ્પર્શથી સમ્યક્ દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્રને  
સંસ્કાર પામી, અન્ય આત્મજંદુઓને સમ્યક્  
દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર અર્થાત્-સામાયિક  
ધર્મરૂપ વીતરાગ ધર્મની પ્રાપ્ત થઈ  
ઉત્તરોત્તર નિર્વાણ પ્રાપ્ત થવામાં  
સહાયક થાઓ. એવી ઇચ્છા  
અને આશા ધરાવનાર—

સેવક—

પ્રભુદાસ બેચરદાસની

૧૦૦૮ વાર પદના

સ્વીકારીશી.

## પ્રસ્તાવના.

“ નમોઝ્કાર અને કરેમિ ભન્તે ! ”—એ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થયા પછી તેના તરફની લોકરુચિ ઉપરથી નમોઝ્કાર વિના એજ પુસ્તક આજે જુદાજ સ્વરૂપમાં વાચક મહાશયોના હસ્તકમળમાં સાદર રજુ થાય છે.

કરેમિભન્તે વિષેની મારી વિચાર શ્રેણિ ક્રમસર વિદ્યસી છે. પ્રથમ સામાન્ય મહત્ત્વ સમજાયેલું, ને વખત જવા સાથે કેવું સ્વરૂપ લીધું છે, ને લેશે, તે આ પુસ્તક અને ભૂમિકા વાંચવાથી સમજી શકાશે.

પુસ્તકના નામ વિષે એક નાનકડું લિસ્ટ થવા જાય છે:—કરેમિ ભન્તે ! સૂત્ર, દ્વાદશાઙ્ગોપનિદ્, શ્રીમહાવીર જીવનરહસ્ય, શ્રીમહાવીરનું સામાયિક, આદર્શ સામાયિક, જૈનગીતા, જૈનધર્મોપનિષદ્, સામાયિક સૂત્ર, સામાયિક ધર્મ, શ્રીમહાવીરની પ્રતિજ્ઞા, જૈનધર્મ પીઞ્જક, મહાદંડક સૂત્ર, જૈનઆદર્શ, આદર્શજૈનજીવન, સમતાયોગ, મળાવસ્યક, અત્યન્ત આવસ્યક અનુશાન, પ્રધાનાવસ્યક, મુખ્ય આવસ્યક, પ્રથમ આવસ્યક અધ્યયન, વિગેરે વિગેરે. આમાંથી ટાઇટલપર ખાસ સૂચક ક્યું નામ મૂક્યું ? એ વિચારણીય થઈ પડ્યું હતું. તોપણ—મુખ્ય પૃષ્ઠ પર લખેલા નામોની યોજના વધારે બંધબેસતી લાગવાથી હાલ તેજ રાખેલ છે. હવે તેમાં વિચારને અવકાશ હોવાથી ઉચિત ફેરફાર કરી શકાશે.

“ કરેમિ ભન્તે ! સૂત્ર ” એ નામ રાખવાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ એ છે કે—એ નવ દરેક જી પુરુષ અને બાગકોઃ એમ સામાન્ય રીતે વધારે સંખ્યાને પરિચિત છે. જૈનોની માટે સંખ્યાને એ નવ આવડતુજ હોય છે. વળી એ સૂત્ર જૈનોના સર્વ વનને એક સરખું માન્ય છે. એજ રીતે લગવાનું મહાત્મા પણ સર્વને માન્ય છે. હા પરંતુ મારે ઉદ્દેશ આ પુસ્તક લખાને લગવાનું મહાત્માનું જીવનચરિત્ર લખવાનો નથી. આ સૂત્રની વ્યાખ્યામાં લગવાનું મહાત્મા ત્યાંમીના જીવનનો

હિપ્પોચ તો પ્રાસંગિક જ છે. ભગવાન મદાવીર રસમીના ટુવનમગિને મુખ્ય રાખીને આ મુત્ર સમજાવવા જતાં મૂત્રની ખુબી મૈત્ર્ય પરી જ્ઞાન છે. અને કરેલી આ વ્યવસ્થાથી મૂત્રની ખુબી વાગેલી મામે બરાબર રજુ થશે, એમ જાણે છે. "એક મૂત્રમાં આટલી જામી ખુબી છે! તો મમ્મ જૈન દાઓની ખુબી કેવી નિમિત્ત થશે?" એવો ખ્યાલ વ્યાપરાનો પણ ગર્ભિત હોય છે. પ્રાચીન દોષ જોગની દૃષ્ટિથી-આ મુત્ર જામવાનું મદાવીર પ્રભુએ ઉચ્ચાર્યું છે, માટે તેટલું તો પ્રાચીનજ છે. તથા તે મદ્ય દાદણાંનીનું જીજ છે. તેથી આ મુત્ર જગતમાં જ્યાં જ્યાં રહેતું છે, તે મધ્યમાન કેન્દ્ર છે. આમજ વધીને દેવેવાની દિગ્મન દરીએ તો મૈત્ર્ય નીવડેલાં પશુ દિગ્મ વખતે આ મુત્રનો ઉચ્ચાર કરેલો છે. માટે ભગવાન મદાવીર કરતાં પણ જૈન દર્શનમાં આ મુત્ર વધારે વ્યાપક વસ્તુ છે. તે સમજાવવાનો પણ ગર્ભિત હોય છે. [પ્રાચીન શોધ કરનારાઓને જૈન દંનિદાસ સખની વખતે આ મુત્ર કેટલું ઉપકારક થશે તેની તો આજથી હકપનાજ શી કરી ચકાવ! મુત્રવાઈ મેલેલા કાકામાંથી હેડા દાપ દરવાનું મન થાપ છે. તે વિના કાકાં ઉઠેલી ચકાનું નથી. તેમ જૈનધર્મ અને જૈન દર્શનની કાષ્ઠપણ મુત્ર ઉઠેલતી વખતે આ કેન્દ્રને વગગી રહીને વિચાર બેઠી ચલાવવાયીજ આડે રસ્તે ન ઉતરી જતાં અનેકવિધ સત્ તત્ત્વો દાપ લાગવાનો મંબવ છે. વલપિ આ મુદ્દે પૂર્વાચારોના ખ્યાનમાં તો બરાબર રહેલોજ છે. અને હામ હામ એજ દૃષ્ટિબિંદુથી તેમજે ધર્મ અને દર્શનની વ્યવસ્થા સાધી છે. એમ નજરે પડે છે. પરંતુ આધુનિક લોકોના ખ્યાલમાં એ છે કે કેમ? તે વિશે મને સંશય છે.] તથા "એક પ્રાચીન મૂત્રના સંબંધમાં શોધ જોગ ચાલે છે" એવો મજા ખ્યાલ વાંચકોના ખ્યાનમાં બેસે. માટે મૂત્રની મુખ્યતાએ મુખ્ય નામ રાખતું વધારે ઉચિત લાગ્યું છે. "તો, સામાયિક મુત્ર નામ ગાખો. કરંમિ બતે! મુત્ર એવું વિચિત્ર નામ સિદ્ધ લોકોને પમદ પડે તેનું નથી લાગતું." એમ કદાચ હશે. પરંતુ





વિસ્તૃત વાક્યરચનાથી સખનાં પ્રથમ જુદું જ મોટો ફાલ મેળવે રહે. એજ અર્થવિભાજને દુંડો વાક્ય રચનામાં જણવા જતાં આ રીતે બાબાની રચના રાખવી પડી છે. તેથી રચના જુદાંજુદાં ૬૫૫ ઉપર લખાઈ ગયું છે. એટલે મારી બસામજુ છે કે—

એમ જને તેમ જુદાંથી અને વાક્યના પદોને પ્રમાણે તે તે રચે. ઉપર બાર ભંજિને, તે તે રચે બજાળી રખાવી વાંચન કરાવી વાંચનાર તથા સાંભળનારને પ્રત્યેક વાક્ય આનંદ આપે.

જો કે આ પુસ્તકના આયોગ સમજાવવા એક દીપ્પદાળી આવશ્યકતા રહે છે. પરંતુ અવકાશને અભાવે તે આવશ્યકતા હાલ પુરી કરી શકાઈ નથી. એટલે સામાન્ય વાચકો કે બાળકો કરતાં વિચિત્ર સમજદાર વ્યક્તિઓને કે ઉચ્ચ શિક્ષણાધિભાગીઓને જરૂર કંઈક જેનું ધર્મ વિષે તરીન બોધ આપશે. એમ લાગે છે. નાના બાળકો માટે આ પુસ્તકના પ્રકરણોમાંથી હંકાહંકા પાઠો રચી શકીને પ્રવેશિકા બનાવી લેવામાં આવે તો પણ તે અર્થ સરે ખરો.

પ્રસંગને વિશેષ રપટ કરવા સ્વયનિર્મિત ને બે અન્ય નિર્મિત સામાન્ય પદો આપવાની ચપલતા કરી છે. તેમાંની બૃહચૂક સુધારીને વાંચવા વિનંતિ છે.

કેટલાક પાત્રો તો જાણીતા છે. અને વિષય સમજાવે રહેલો પડે માટે સંવાદ પદ્ધતિ લાવવા કલ્પિત પાત્રોનો યે ઉમેરો કર્યો છે. પરંતુ ઐતિહાસિક પાત્રોમાં યશોદા રાણી વિશે અહીં થોડો ખુલાસો કરે—ભગવાન મહાત્મા દેવની દિશા વખતે તે વિદ્યમાન હતા કે નહીં ? આ પ્રશ્ન છે. જન્મે પશ્ચેના કાષ્ઠ ચોકકસપૂરાવા નથી વિદ્યમાનતા પ્રમાણથી સાબિત થાય તો બરાબર છે. અને જો અવિદ્યમાનતા સાબિત થાય તો પછી આ પુસ્તકમાં આપેલો તેમની સાથેનો સંવાદ બોધક જાણીને પાત્ર બાદ રાખી તેનું રહસ્ય સમજાવું.

છેલા પ્રકરણમાં તીર્થ પૂર્વાપરની આપણી કેવી સંસ્થા છે ?  
 તેનો સ્થૂળ ખ્યાલ આપેલો છે. જૈનધર્મ અને  
 'છેલું' પ્રકરણ. તેનું વિજ્ઞાન એ માત્ર વિજ્ઞાન રૂપેજ નથી.  
 પરંતુ તેના નિયમો જીવનમાં ઉતારનાર  
 એક ચોક્કસ વર્ગ છે. અને તે વર્ગના સમુદાય કાયદા-કાનુનો અને  
 બંધારણથી મૂળથીજ વ્યવસ્થિત કરવામાં આવેલો છે. તેજ વ્યવસ્થા હજુ  
 ચાલતી આવે છે. નવી સંસ્થાઓ તેની પેટા સંસ્થા તરીકે ગણાય.  
 અહીં તીર્થ-સંઘ-સંસ્થાને લગતા મૂળ મૂળ નિયમો આપ્યા છે.  
 તેનો સંક્ષિપ્ત વિગતવાર નિબંધ જુદો તૈયાર કર્યો છે. એ અનુસાર  
 સંપૂર્ણ સાંગોપાંગ બંધારણ લખાય તો એક દળદાર પુસ્તક થાય.  
 કલ્પો અને છેદત્રંચોમાંથી તેમજ ચાલુ સ્થિતિમાં જ્યાં તેના અવશેષો  
 હોય તેનો ફરીને સંગ્રહ કરી કાયદા-કાનુનો તારવા જોઈએ.

આ તીર્થ સંસ્થા અઢીહજાર વર્ષથી ચાલતી આવે છે.  
 અને આટલી ચિરસ્થાયિ છે, તેનું કારણ-તેનું મહત્ત્વનું બંધારણ પણ છે.  
 આજકાલના કામચલાઉ બંધારણોથી કોઈપણ સંસ્થા હજારો વર્ષ  
 માટે સ્થાયિ ન થઈ શકે. માટે જેઓ મહાવીરના ભક્ત હોય,  
 તેમનું શાસન આગળ ચાલે તેનું ઈચ્છિતા હોય, તેમણે અભિનિવેષ-  
 આગ્રહ છોડીને, દીર્ઘ દષ્ટિ રાખીને એ બંધારણની પુનઃવ્યવસ્થા કરી  
 તેનેજ અમલમાં લાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. નહીં કે ખીલ કેટલીક  
 વસ્તુઓની ધાલમેલ કરીને એ બંધારણને છિન્ન લિન્ન કરવાને બાકીશ  
 પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

જૈન સંઘની કોઈપણ સંસ્થા કે પેટા સંસ્થા રચતી વખતે તીર્થના  
 બંધારણના મૂળતત્ત્વો ખ્યાલમાં રાખવા, ને તેને ક્ષતિ ન થાય તેમ રચવા.  
 અન્યથા માર્ગભ્રષ્ટતા થવા સંભવ છે. મહાપુરુષોનું અપમાન અને  
 આશાતના થાય તે જુદાં. જેઓ ધર્મ અને તીર્થ નિરપેક્ષ છે, તેને  
 તો આ બંધારણથી વિરુદ્ધ થવા ના સાધ્યની સિદ્ધિ છે.

પરંતુ જોએ તો એ અને ધર્મ સાથે સાથે રાજિવાળા છે, તેઓએ અધારજીને સાથે રહેવામાં પોતાની સાધ્વનિદિ ને જાગૃતતા છે.

તેનું ધર્મના પ્રમાણનું આદિત્યના અંતરૂ જ્ઞાનમાં આ પુસ્તકને રચના મળ્યાની આજ્ઞા રાખી, જે "નિખારીના રાજ-સિદ્ધાસન પર બેસવાનાં" મનોરથ જેવી છે. પરંતુ તેના નિર્દિષ્ટ-પ્રચારકમાં ઉભા નંબરનું જે સ્થાન મળ્યાનું જાણ પ્રાપ્ત થાય તોયે વ્યાધિયોગનું કુન-અક્તિ કરવાનું જાણ પ્રાપ્ત થાય. તેટલાપરથી ફક્ત એવી જાણ રાખી રાખવા કે ઉત્તરોત્તર કુન-અક્તિ કરવાના સુખપ્રેમો અને સદા પ્રાપ્ત થાયો!!! અરુ.

તેના જાણે જાણવાની આજ્ઞાથી આ પુસ્તક એ તદ્દન એટલે આપી રાખ્યા નથી. જ્યાં કિમન ધણીજ જુગ રાખવામાં આવી છે. જ્યાંથી લેનારાઓને તેથી પણ જુગ કિમતે આપીયું. કારણ કે અમારો આશય વિશેષ પ્રચાર કરવાનો છે.

આ પુસ્તકની આખી રચના રચના અભ્યાસની દૃષ્ટિથી ને તદ્દન સ્વતંત્ર છે. એટલે તેમાં ધણીજ જુગો થવાનો મંતવ છે. તથા જાણતાં ધાર્મિક કરતાં ધણો લોકો વખત થયો છે. ધણો વાચકોને બહુજ ચાહ જેવી પડી છે. એવી બીજી પણ ધણી રખાનાઓ માટે સગળનો તરફથી હુમા થાવી વિરમું છું.

રાધનપુર, કડીવાવાસ.  
આજ્ઞા ૩ મુદ ૮  
૧૯૮૪.

મેવક,  
પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.  
ચોજક ને પ્રકાશક.

## ભૂમિકા

૧. " ઈન્દ્રધારિ લગવાનુ પચાગ કરી સામાગિક દંડક ઉચ્ચ-  
રાવેછા । " આ વિનંતિ પછી વડીલ ' કરેમિ જાતે ! " મુલ સંભળાને છે.  
જો દક્ષીણ પ્રત્યેક જોન આગરને લગભગ અત્યંત વિદિતજ છે.  
પરંતુ તે દંડકસૂત્ર સમગ્ર જોનત્વનું કેન્દ્ર છે, મૂળ છે, પીઞ છે,  
સારભૂત છે, તેની તો લાગેજ દાસની જોન જનતાને માલુમ દશે.  
તે કેન્દ્ર કેવી રીતે છે ? તે સમજવવાનો આ પુસ્તકમાં પ્રયત્ન કરવામાં  
આવ્યો છે. અહીં જો સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર છે કે—આ પુસ્તકમાં લગ-  
વાનુ મહાવીરદેવના જીવનના પ્રશ્નો આપવામાં આવ્યા છે, તે  
માત્ર પ્રાશ્નગિદ્દજ છે.

૨. મહા અભિનિષ્ઠમણુ વખતે લગવાનુ મહાવીર દેવે આ મહા-  
દંડક સૂત્રનો ઉચ્ચાર કરી અભિગ્રહ ધારણ કર્યો હતો. અને તેજ  
અભિગ્રહના પાલન ખાતર સાડાગાર વર્ષ સુધી ધાર પરિપટ્ટોની  
સામે ઝડુમ્યા હતા. પરિણામે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એજ અભિગ્રહ  
ધારણ કરવાનો જગત્ને ઉપદેશ આપ્યો છે, અને તે ઉપદેશના પ્રચાર  
માટે તીર્થ નામની સંસ્થા સ્થાપી સ્થાયી વ્યવસ્થા કરી છે.

૩. આ પ્રતિજ્ઞાવાક્યનો ઉચ્ચાર લગવાનુ મહાવીર દેવે કેવી પૂર્વ  
તૈયારીથી કર્યો હતો ? તથા એ પૂર્વ તૈયારી સાથે તેમની ગૃહસ્થાવાસ  
જીવનની, તેને વખતના દેશકાળની કેવી પરિસ્થિતિ હતી ? તેનો કંઈક  
ખ્યાલ આપવા પ્રથમના જ પ્રકરણો આપવામાં આવ્યા છે. બાકીના  
પ્રકરણો પ્રતિજ્ઞા સાથે કેવા સંબંધ ધરાવે છે ? તે ત્રંચ વાંચવાથી  
બરાબર સમજી શકાશે.

૪. સ્વયંબુદ્ધ લગવાનુ મહાવીરદેવ ઉચ્ચારેલું પ્રતિજ્ઞાવાક્ય જ  
ત્યારપછીના તેના સર્વ પ્રકારના સર્વ અનુવાયિઓ થાડાચણા ફરફાર  
સાથે પ્રતિજ્ઞા તરીકે ઉચ્ચારે છે. સર્વ જોન અનુક્રાંતોમાં  
સુખ્યપણે સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ આ સૂત્રની છાયા હોય જ છે. આ

સૂત્રનું મહત્ત્વ સમજનારજ નેન આગમોની સંગતિ અને એકવાક્યતા. સમજી શકશે.

૫. ભગવાન મહાવીરદેવે ઉચ્ચારેલું પ્રતિજ્ઞાવાક્ય ગણુધર ભગ-  
વંતોએ દ્વાદશાંગીમાં દાખલ કરી, તીર્થનું અંગ બનાવ્યું, માટેજ તે  
ગણુધરકૃત ગણ્યાયું, અને સર્વ પ્રકારના સમ્યગ્-દર્શનીઓના ઉપયોગને  
માટે ભદ્રેશમાં મૂક્યું, એટલે તે અંગખાતરમુન પણ મળ્યાયું. છતાં આવ-  
શ્યક નિર્બુક્તિના એક વાક્ય ઉપરથી દરવામાં આવેલું માફે અનુમાન  
સાચું હોય તો સૈય બાવીસ તીર્થકરોએ પણ કેટલાક ફરકાર સાથે  
આજ પ્રતિજ્ઞાવાક્ય ઉચ્ચારેલું, અને ખુદ આદિતીર્થપતિ ઋષભદેવ  
પ્રભુએ પણ તેમાં પ્રમાણ તરીકે નૈનયાઓમાંના ઉદ્દેશો અને સૂત્રની  
સાદાક-સામાયિક, અને સાવધ યોગનું પ્રત્યાખ્યાન: એ સાદા વાક્યોથી  
પ્રતિજ્ઞાસૂત્રનું સ્વાભાવિકપણું-ગત્વારી સકાપ. તોપણ ભગવાન  
મહાવીરદેવના નેટલી આ સૂત્રની પ્રાચીનતા સાચીત દરવામાં તો  
કોઇપણ બાધક પ્રમાણ નથી જ.

૬. બાકીના પાંચ આવશ્યકના મૂત્રો આ મૂત્રના વિસ્તાર  
રૂપજ છે, એમ દલીએ તોપણ આવે, એટલુંજ નહીં પરંતુ સમગ્ર નૈન  
વાકમય પણ આ મૂત્રના અર્થવિસ્તાર રૂપ જ છે.

૭. પૂર્વાયોએ આ સૂત્ર ઉપર ધલુંજ લખ્યું છે. હવે આ-  
વશ્યકની વ્યાખ્યારૂપ ચતુર્દશ પૂર્વધર પરમપૂજ્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી-  
દેવ આવશ્યક નિર્બુક્તિ સૌથી પ્રાચીન અને મૂળમૂલ વ્યાખ્યા છે.  
તેના ઉપર આવશ્યક ચૂર્ણિ, બાબ, મુલાવશ્યક દીક્ષા [ પ્રાકૃતમાં ]  
તથા શીમાન દરિભદ્ધરિની નાની અને મોટી [ જે મગની નથી ]  
ને વ્યાખ્યાઓ. તથા બીજી કેટલીક અવચૂરિ રૂપ લઘુ દીક્ષાઓ. એ  
બધું સાદિત્ય બરાબર ઉપલબ્ધ હોય તો હવે આવશ્યક ઉપર લખા-  
યેલા મથ સંમદનું શ્લોક પ્રમાણ લાખ દોઢ લાખ ઉપરાંત જાવ.

૮. તેમાં પણ માત્ર “ કૃત્તિ ભતે ! ” સૂત્ર ઉપર એક દગ્ગર  
ગાથા લખમગ નિર્બુક્તિ છે. ચૂર્ણિ બાબ અને દારિદ્ર્યની શતિ, ઉપ-

રાંત શ્રીજનભદ્રગણિક્ષમાશ્રમણકૃત ત્રણ-સાડા ત્રણહજાર ગાથાબદ્ધ વિશેષાવશ્યક લાખ્ય, તેના ઉપર ક્રોટચાચાર્ય, મલ્લધારિ હેમચંદ્રાચાર્ય, તથા મલ્લયગિરિ મહારાજ કૃત ટીકાઓ. વિગેરે ગ્રંથોનો સંગ્રહ કરીએ તો તે પણ લગભગ પોણા લાખ શ્લોક પ્રમાણ થાય એમ લાગે છે. તે ઉપરાંત છુટા છુટા સૂત્રો ઉપર સ્વતંત્ર લાખ્યો, લલિત વિસ્તર વિગેરે ટીકાઓ, ટીપ્પણો, તથા લાપામાં લખાયેલા ટખાઓ વિગેરેની સંખ્યા પણ ઘણીજ મળી આવે તેમ છે.

૬. ખૂબી તો એ છે કે આ “ કરેમિ ભંતે ! ” સૂત્ર સર્વ જોતોને માન્ય છે. શ્વેતામ્બર, દિગમ્બર કે સ્થાનસ્વાસી. સર્વ ગમ્છોને પણ માન્ય છે. એવું એક પણ સૂત્ર કે ગ્રંથ સર્વમાન્ય નથી. તત્ત્વાર્થ સૂત્ર શ્વેતામ્બર દિગમ્બર બન્નેને માન્ય છે. ત્યારે સ્થાનવાસી વર્ગ તેને માન્ય નથી રાખતો. કારણ કે સંસ્કૃત લાપામાં છે. ત્યારે ઉપલબ્ધ આચારાંગાદિક કેટલાક આગમો શ્વેતામ્બર અને સ્થાનસ્વાસી બન્ને વર્ગને માન્ય છે. ત્યારે દિગમ્બરો તેને માન્ય ગણતા નથી. પરંતુ આ કરેમિભંતે !—સૂત્ર ત્રણેયને માન્ય છે. એટલે મૂળ તો ત્રણેય વર્ગ પક્ષયું જ છે. આમ છતાં શ્વેતામ્બરોમાં આ સૂત્ર ઉપર ઘણીજ મૂળજૂત અને પ્રાચીન વ્યાખ્યાઓ છે. અને અનેક વિધિ-વિધાનોમાં અને અનુષ્ઠાનોમાં આ સૂત્રને જોટલું વ્યાપક સ્થાન છે, તેટલું બાકીના બેમાં નથી. એ તો સ્પષ્ટજ છે, તો પણ કોઈને આદર ઓછો નથી.

૧૦. કરેમિ ભંતે ! સૂત્ર ઉપરનું પૂર્વાચાર્યોનું લખાણ ને આ પુસ્તકનું પાંચમું પ્રકરણ લખતી વખતે જોયું, ત્યારે મારા આશ્ચર્યને પાર ન રહ્યો. અનેક દૃષ્ટિર્મિદુર્થી આ સૂત્ર ઉપર જે લખવામાં આવ્યું છે. તેનો શતાંશ પણ આ પુસ્તકમાં ઉતારી શકવાને શક્યજ નહોતું અને નથી. માટે જોને ખાસ જાણવાની ઇચ્છા હોય તેમણે તો તેજ ગ્રંથો જોવા જોઈએ. જોને જોનાત્વ વિષે જાણવું હોય, તેણે તત્ત્વાર્થ સૂત્રનો અભ્યાસ કરવો જોઈએ, એ તો કીક. પરંતુ વિશેષ ઇનામુએ તો આવશ્યક સૂત્ર અને તે ઉપરનું સાહિત્ય બરાબર જાણીથી અભ્યસ્ત

કરવું જોઈએ. તે તેવી વ્યક્તિજ નૈન દર્શન, શાસ્ત્ર, અને ધર્મ, તથા વ્યવસ્થા વિષે અભિપ્રાય આપે કે ઉપદેશ આપે તોજ તે વ્યાજ્ઞાની મણાય. આવશ્યક સુત્ર નૈન આગમોનું પ્રવેશદ્વાર છે. એ વાત તદ્દન ખરી થાય છે. નૈન દષ્ટિ પ્રાપ્ત થવા વિના નૈન આગમોનું દાર્દ પામવું થવું મુશ્કેલ છે. અને હંતર સાહિત્યની દષ્ટિથી તેનું અવલોકન કરવા જતાં તે જગત્કથાચીની, પવિત્ર વાણીને અન્યાય થવા સંભવ છે.

૧૧. આ ભાગમાં ભગવાન મહાવીરદેવના જીવન પ્રસંગો સાથે કરમિ ભતે ! મૂળનો સંબંધ સમજાવી નૈન ધર્મ અને દર્શનનું ઉત્થાન કેવી રીતે છે ? તે સમજાવવામાં આવેલ છે. હવે પછીના ભાગોના વિષયોની રૂપરેખા અહીં આપીએ છીએ. જેમ જેમ સંતોગો મળતા જશે, તેમ તેમ તે સખાતા જશે. પરંતુ કદાચ સખી ન. સકાય તો તેની રૂંક રૂપરેખા જાણવાથી કદાચ વાચકોને સંતોષ થાય—

ભાગ ૨ જો—ભગવાન મહાવીરદેવના અનંત સામર્થ્ય સુક્ત આત્મ પ્રકાશમાં પરિણત થયેલા સામાયિક ભાવનો પ્રકાશ તેમજો ખાકીના ૩૦ વર્ષ મૂંઝી ઉપદેશ આપી જગતમાં ફેલાયો. જગત્ એટલે મહાવીર દેવની વ્યક્તિ શિવાયની વ્યક્તિઓના આત્માઓ જેટલા પ્રમાણમાં તે જીવી શક્યા. ભગવાન મહાવીર દેવ નિર્વાણ પામ્યા પછી તુર્તજ કાષ મતિમાન મહાત્મા પોતાની સૂક્ષ્મ દષ્ટિથી તે પ્રકાશની જગત્માં રહી મચેલી અસરને એકી કરે અને તે સમગ્ર એકત્ર થયેલ પ્રકાશના જગનું-પાવરનું પુરેપૂરું માપ કાઢે. ત્યારે તે જગનું પ્રમાણ કેટલું થાય ?

અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરદેવે શીરીતે પ્રકાશ ફેલાયો ? અને તેની કેટલી અસર સ્થાવિ રૂપે જગત્ જીવી શક્યું ? આ બે પ્રશ્નોના નિર્ણય કર્યા પછી તે પાવર ધીમે ધીમે કેવા સંબેગથી પડતો મયો ! તેના ઉપર કષ્ટ કષ્ટ અતિદાસિક અસરો થઈ ! તે અસરોમાથી પસાર થવા ખ્યાં દાસ એ સ્વાભાવિક પાવર કેટલો દુઃખી રહ્યો છે ? તે વિચારવાનું રહે છે. [ ધર્મના અનુચારિઓની સંખ્યા નાની હોય કે મોટી હોય, તેના ઉપર



એ પાવરનું માપ નથી. સંખ્યા ઓછી હોય પરંતુ પ્રત્યેક પાત્રમાં ખૂબ પાવર ભર્યો હોય, અને તેને એકઠો કરીએ, તેના કરતાં મોટી સંખ્યામાં ભરેલો પાવર કદાચ ઓછો પણ હોય, જે પ્રત્યેક પાત્રમાં છાછરાપણું હોય તો. ] અર્થાત્ ભગવાન મહાવીરદેવ પછીનો સામાયિક ધર્મનો આખો ઇતિહાસ આપવાનો ઇશદો છે, નહીં કે વ્યક્તિઓનો. ફક્ત વ્યક્તિઓના દિલમાં વારસા પ્રમાણે પસાર થતા આવતા સામાયિક ધર્મના પાવરનો ઇતિહાસ આપવાનો છે. વ્યક્તિઓની હકીકત તો માત્ર પ્રાગ્નિકિક હશે.

૩ જે ભાગ—વર્તમાનકાળે સામાયિક ધર્મનો પાવર કેટલો છે ? તે બીજા ભાગમાં નક્કી થયા પછી હાલ—

૧ ક્યા સંભોગો તેને સાધક છે ? અને ક્યા સંભોગો તેને બાધક છે ? સાધક સંભોગો અને બાધક સંભોગો ઉપર જગતના હિતાહિતનો કેવો સંગંધ છે ?

૨. હાલનું સાર્વજનિક અને ભગવાન મહાવીરદેવે બતાવેલા સામાયિકના સાર્વજનિકી તુલના, બંનેના કાર્યક્ષેત્રો અને અસર તથા પ્રાણીવર્ગના હિતાહિત સાથે તેનો સંગંધ, તાત્કાલીન અસર અને સ્થાયી અસર, તથા ભાવિ પરિણામની રૂપરેખા.

૩. હાલના જીવનમાં પણ સામાયિક ધર્મનું સ્થાન, તે કરવાની રીત તેમાંથી ઉદ્ભવતા બેઠકતા જાનો, તેને માટેની શારીરિક, માનસિક, વાચિક, સામાજિક, આર્થિક, વ્યાવહારિક, વ્યક્તિગત, શૈક્ષણિક ગરજ ધીવ વિગેરે કેવી પૃષ્ઠ તૈયારી હોવા જોઈએ, વિગેરેનું હાલના જીવન સાથે બંધબેસતું નિરૂપણ. પ્રાથમિક ત્રેણીથી માંડીને ઉત્તરોત્તર તેમાં કેવી રીતે આગળ વધવું ? સામાયિકમ. મુખ્ય કન્યા, વિગેરે.

૪. સામાયિક ધર્મના પ્રચાર માટે-જનશક્તિ મ.ટ. ક્યા ક્યા ઉપાયો હલ હલ રીતે લેવા અને કેવા કેવા ઉપાયોના અચવ ?

૫. બેઠકીના સામાયિકથી માંડીને મુનિના નામાયિક નૃપીની પ્રવૃત્તિઓ સંવત્સર ઉત્તરોત્તર વી રીતે ચાલુ રાખવા ?

૧. સામાયિક મુત્ર અને મર્મને લીધે આ ભારતમુખિ શાગિતો આપણે આર્પણનેતો મુંબંધ, આખા ચાતુ જીવનમાં આજીવાણુના જીવન અને પરિસ્થિતિની અસર, તેની સામાયિક મર્મ ઉપર અસર, તે મિશ્રણની આપણી ભાવિ પ્રજાના જીવન પર અસરનું દિગ્દર્શન.

૭. ભગવાન મહારીરદેવના જીવન સાથે જન્મતા બીજા મર્મપ્રવર્તકો અને વિશિષ્ટ વ્યક્તિઓના જીવનની તુલના; તેમાં વચ્ચે વચ્ચે આચાર્યશ્રી દરિદ્ર મુરિ તથા ગ્રા. દ્વાયમેન વિગેરેના અભિપ્રાયો અને તેની પ્રમાણભૂતતા, વિગેરે.

ભાગ ૪ થા—૧. આ ભાગમાં વિધિવિજ્ઞાન વિશે સખાશે. ઘણી ઘણી જાન ક્રિયાઓની વિધિના પલાખર દેવગ્રો સમજાતા નથી. દરેકનો પરસ્પર શો સંબંધ હોય છે? કઈ જાતના તત્ત્વોનું મિશ્રણ હોય છે? તેનો છુટોછુટો તથા સામગ્રો વિચાર કરવામાં આવશે. અને દરેક વિધિમાં, “કરેમિ ભતે!” મુત્ર અને સામાયિક ધર્મની પ્રધાનતા કેવી રીતે છે તે પૃથક્ કરીને સમજાવવામાં આવશે. આવશ્યકની વ્યાપકતા;—તેમાં—અતર્ક્યત્વના ૭ આવશ્યક, પ્રદરના, દિવસના, રાત્રિના, પર્વદિવસના, વાર્ષિક, ગૃહસ્થના, મુનિના, મજાધરના, આચાર્યના, ઉપાધ્યાયના, જાંઘીના એમ દરેકના જીવનમાં ૭ આવશ્યક, કેવી રીતે વ્યાપ્ત હોય છે? પ્રત્યેક આવશ્યકની ૭ આવશ્યકતા, તેનો સંક્ષેપ અને વિસ્તાર, એકંદર સર્વ પ્રકારના જાન જીવનમાં ૭ આવશ્યકની વ્યાપકતા, તેમાં કરેમિ ભતે!—મુત્રનું સ્થાન અને તેના ઉપર સ્વાયેશી વિધિઓના મુંબંધોનો વિચાર પ્રતિક્રમણના મુત્રો અને તેનો સીધો યા આડ-કરો પડાવશ્યક સાથે સંગ્રહ અને તેનો કરેમિ ભતે! સાથે સંગ્રહ તથા ચાતુ પ્રત્યેક વિધિઓ ઉપર આ દૃષ્ટિથી થોડો થોડો વિચાર.

૨. વર્તમાન અંગ, ઉપાંગ, પવના, હેઠ, મુજ તથા બીજા આગ-મોનો દરેમિ ભતે! સાથે સીધો યા આડકરો સંગ્રહ, અને હુમ આગમો ક્યા ક્યા હોવા જોઈએ? તેની કલ્પના. અર્થાત્ સકળ દ્વાદશાંગીમાં આ મુત્ર કેન્દ્રમૂલ કેવી રીતે છે, તેનું બીજી રીતે નિરૂપણ.

૧૨. આ ચાર લાગ યરાળર સાંગોપાંગ રીતે પ્રમાણશૂત મુદ્દાસર જેમ અને તેમ સંક્ષેપમાં લખાય તો જરૂર સંક્ષિપ્ત રૂપિવંત મહાશયોને જૈનધર્મ વિષે ખ્યાલ બાંધવાને અને તેનું રહસ્ય સમજવાને ઘણીજ સગવડ થાય. જૈનધર્મ અને તેના બંધારણ વિષે મુદ્દાસર અને પરસ્પર એક બીજા સાથેના સંબંધોનો ખ્યાલ આવે. અસ્તવ્યસ્ત મુદ્દાઓ ઉપરથી જેમ તેમ સાચા ખોટા અભિપ્રાયો બાંધવાને કારણ ન મળે.

૧૩. આ મહાસૂત્ર વિષે જેટલું લખાય તેટલું આશ્ચર્ય છે. જેમ જેમ વિચાર કરવામાં આવે છે, તેમ તેમ તેની અગાધતા એટલી બધી લાગે છે કે છેવટે મુગ્ધ થઈ એ પરમ શ્રુતને—એ મહાદંડક સૂત્રને ભક્તિથી નમસ્કાર કર્યા સિવાય—શ્રદ્ધાભક્તિથી નમ્યા સિવાય ચાલવું નથી. તેમાં રહેલા અર્થગાંભીર્યનો સાક્ષાત્કાર શી રીતે કરવો ? એ મહાગંભીર પ્રશ્ન થઈ પડે છે. છેવટે ગમે તેટલા વિચારો કર્યા પછી પણ બાકીની અગમ્યતા માટે શ્રદ્ધાથી નમવુંજ પડે છે. મને તો લાગે છે કે અનેક બુદ્ધિમાન વ્યક્તિઓની બુદ્ધિ શક્તિ આ સૂત્રના ગાંભીર્યને ફરી વળે કે કેમ ? એ વિષે તો શંકાજ લાગે છે.

૧૪. જેઓના આત્મામાંથી આ પ્રકાશ નિકળ્યો છે, જેમણે પોતાના જીવનમાં તેનો યથાશક્તિ અનુભવ કર્યો છે, અને જે તેની અગાધતાનો પાર પામ્યા છે. તે સર્વને અંતઃકરણથી ભક્તિપૂર્વક વંદન કરીને વિરમું છું.

લી૦ યોજક.

अध्यात्म-विद्या-प्रकाश-संग्रह १

( जैन तत्त्वज्ञान )

२  
[ अध्यात्मवेत्त ]

उरेमि संते !-सूत्र

आश्रया

श्री द्वादशाङ्गोपनिषद्

( श्री महावीरप्रभु ज्वलन रहस्य )

“ सकलदादनाद्रोपनिषद्भूतसामायिकमूत्रवद्०-”

श्रीमद् योगोक्तिप्रत्यक्ष विष्णुसाय.

नव्यार्थ दीप्ति १-१.

योगी,

प्रभुदास जेवरदास पारंग.

# મંગળ.

મંજૂલં ભગવાન્ શ્રીવીરઃ

એકત્રિસા સ્વૈયા.

( ૧ )

ભારતભૂમિમાં જ્યારે માગધ દેશ હતો સૌનો સરદાર,  
આર્ય પ્રજાનું આર્યત્વ જ્યાં જોડેતું'તું અસ્થલિતજ ધાર,  
પ્રજાજીવનના પણ મોહાનો કોઇ ન તેજેવધ કરનાર,  
સુંદર સમયે જન્મ ધરે જે; વીર નમું તે વાર હજાર.

( ૨ )

ધાર્મિક, સામાજિક જીવનનો રાજકિય પણ પૂર્ણ વિકાસ,  
દેશ-વિદેશનું દેન્દ્ર જાતર ગંગા-સાગર દ્વારા ખાસ,  
વિજ્ઞાન, કળાદિક સંસ્કૃતિની પ્રગતિમાં મચેલા નરનાર,  
સાધ્યું સ્વાભાવિક સંપૂર્ણત્વ; વીર નમું તે વાર હજાર.

( ૩ )

આધુનિક ભારતદત્તિદાસે કાળગણના જ્યાંથી કરાય,  
જીવધર્મી પણ પૂર્વે કાળે નવચંતનના જેથી થાય,  
હતી આંતર શત્રુ, પ્રેમ-જાણ જગતને પણ કરનાર,  
સંયમી, સ્વાશ્રયી, સર્વજ્ઞ, મહા-વીર નમું તે વાર હજાર.

પુરુષાર્થ, મહાસાગરકુનાર, જન્મભૂમિ જે પ્રાત્ન ગિદાર,  
ત્યાગી, યોગી, મૈત્રી, નિષ્ઠા, નહન કયું છે વચન જાન,  
મનુષ્ય કે પશુ ભાવ નહીં પણ, નવું જનજન્મ દિત કરનાર,  
આનંદરાજ્યે વિજીવનસ્વામી, તે નમું તે વાર હજાર.



૧

## તૈયારી.

શ્રી વર્ધમાનકુમાર પાંચુ ઢાળી ઉઠ્યા હતા, સ્વસ્થ  
જાગ્યાથી મેઢાંપર પાછી છાંટી નિદ્રાની અમર ઉડાડના હતા.  
તુરત શર્યાપાલિકાએ દૂધના શ્રીલુ લેવો રૂમાલ ધર્યો, તે  
લેઈ મેઢાં લૂંછ્યું. ચામર આહિણીએ ચામર હાથ લીધું.  
તામ્બુલ વાહિનીએ પાનનું બીડું હાથમાં મૂક્યું. કપૂરમિશ્રિત  
પાન વર્ધમાનકુમારે મેઢાંમાં મૂક્યું.

ગદા શાંત અને ભવ્ય મુળમુદ્રાવાળા વર્ધમાનકુમાર  
આજે દેહેજ વિનાર વ્યગ્ર જણાતા હતા. મલંગ છાંટી  
ભદ્રાસન પર કેસરીની માફક શોભતા હતા.

તર્વ પગ્ગિત હાજર હતો. શ્રી મેવાના કાર્યમાં

કે રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

શું થાઈ ગયા હતા. કંચુકીઓ હાથની સંજાથી ને નાક આંગળી મૂકી ગડબડ, ને ગણુગણાટ અટકાવી શાંતિ પાથરતા હતા. સૌ દારપાલિકાઓ પોતપોતાના અધિકાર પર હાજર હતી.

વર્ધમાનકુમાર શાંતપણે બેઠા હતા. કેટલોક વખત એમ જ ગયો. “ચિત્તને આરામ અને આનંદ મળશે, ને નિદ્રાની સુસ્તી ઉડશે” એમ સમજી વીણાવાદકોએ વીણા હાથ ધરી. તેના સૂર મેળવવાની શરૂઆત કરતાં જ શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાથની સંજાથી અટકાવ્યા. એટલે તેઓએ પોતપોતાનો સાજ સંભાળપૂર્વક સૌ સૌની જગ્યાએ મૂકી છાંડ્યો.

વળી ક્ષણભર સુમસામ શાંતિ પ્રસરી રહી. સૌ પોત-પોતાના કામમાં હતાં, પણ ચિત્તમાં “હવે શું થાય છે ?” એવી આતુરતા સૌને જાગી હતી, એમ દરેકના ચંચળ ને ઉદ્બ્રાન્તનયનો પરથી જણાતું હતું.

“કલહંસક ! ઓ કલહંસક—”

“હા ! આવ્યો, હા !” કહી થોડે દૂર ચંદનદ્રવ વિગેરે વિલેપનદ્રવ્યો તૈયાર કરનારીને કંઈક સૂચનાઓ આપતો હતો, ત્યાંથી આવી ઘુંટણ સુધી મસ્તક નમાવી આજ્ઞાની રાહ જોતો છત્રધર કલહંસક નમ્રભાવે ઉભો રહ્યો.

“બહાલા ! જરા જોઈ આવ તો—અનેકરાજન્ય-પ્રભુમિતચરણકમલ વડિલગંધુશ્રી હાલ ક્યાં મિરાજે છે ? શા કાર્યવ્યાપારમાં નિમગ્ન છે ?”

## ન યા રી

“ હુ! આપની આજ્ઞા પ્રમાણે—” કહી, ચાલ-છ ટગતાં પાછે પગે ચાલી, પ્રણામ કરી, કંઈકંમુક પવન વેગે ચોરડા બદાર જઈ રાજમહેલના બીજા ભાગ તરફ ચાલ્યો ગયો.

વળી શાંતિ પથરાઈ રહી, સૌ પ્રસંગની ગંભીરતા છૂટી ગયા હતા. માત્ર અનિચેતનયને શ્રીવર્ધમાનકુમારનું વ્યક્તિત્વ નિહાળી રહી, હવે “ શું થાય છે ? ” તેની આતુરનયને રાહ જોના હતા. સૌની નજર ખુદ વર્ધમાનકુમાર પરજ હતી. તે વળતે વર્ધમાનકુમાર કંઈક જોલના હતા કે કેવળ વિચાર કરતા હતા ? તે કંઈ કહી શકાતું નથી, પરંતુ દરેકને નીચે પ્રમાણે ભાસ થયો—

“ હજુ, માતા-પિતાના સ્વર્ગગમનને ગદુ દિવસો વીત્યા નથી. જોટલે વડિલ ગંધુનો શોક હજુ જોઈએ તેવો ગમ્યો ન ગળાય. તોપણ જોકે હું-શું થાય છે ? ”

“ અહા ! માતા-પિતાનું સ્વર્ગગમન !!! શું જોજોનું વાનગ્ય ! પણ તે દિવસો તો વહી ગયા ! ! જો બહાલી માતા ! તમારા સ્નેહપાશેજ મને જકડ્યો હતો. કેવો સ્નેહ ! જાણે, અમૃતના સહસ્રમુદ્રનું મંથન કરીને, તેમાંથી ઉતારી કાઢેલ માખણથી વિલેપન કરેલો હાથ અંગે અડતો હતો, ત્યારે મારા જેવાનું વજ્રમાર હૃદય પણ કણવાર આંચકો ખાઈ જતું હતું. માતૃશ્રી ! માતૃશ્રી ! મને યાદ છે—એ જ કસ્પર્શની રામબાળ અસરથી જ આપ મને



॥ मे भि भं ते !-गु व

[illegible]

ସମସ୍ତଙ୍କ ସହଯୋଗ ଓ ଅନୁମତି ପ୍ରାପ୍ତି ହେବାର  
ଆଶା କରାଯାଇଛି ।

— 10 —

“... 2000 年 12 月 27 日”

૧૦૦૦ રૂપિયા, નીચેના નિર્દેશ મુજબ છે. બિન-  
 નિર્દેશિત નીચેના નિર્દેશ મુજબ છે. બિન-  
 નિર્દેશિત નીચેના નિર્દેશ મુજબ છે.

[illegible]

## નં યા રી

૧

૨

૩

૪

“માનવર સિદ્ધામનાધિષ્ઠિતશૂપાલોના સર્વે રાજપુત્રો!  
 પ્રેમીપુત્રો ! સામંતો અને ગૃહસ્થો ! આજની રાજસભા  
 આસ્થાન મંડપમાં નહીં રાખનાં અર્ધાજ-દેવશ્રીના એકાન્તા-  
 વાસની નજીક જ મંત્રણામંદિરમાં રાખવામાં આવી છે.  
 આપ સર્વ જાણો છો, કે-રાજપિના, શ્રી સિદ્ધાર્થ દેવ,  
 તથા રાજમાના વેદેહીજી શ્રી ત્રિશલાદેવી : પ્રજાવાત્સલ્યની  
 મૂર્તિમંત પ્રતિમાઓ જેવા એ. જેના નામોચ્ચારથીજ નહીં,  
 પરંતુ સ્મરણમાત્રથીજ આપણા મન્ત્રક નમે છે, અને હૈયાં દ્રવે છે.  
 તેઓના સ્વર્ગગમનને હજી તો ગહુ દહાડા વીત્યા ચે નથી. અને  
 અદ્ય સમયથીજ મૂર્ધાભિષિક્તા, પૂર્ણકળાવાન અંદ્રસમાન  
 છતાં શોક-રાહુથી ઘેરાયેલા આ પિતૃભક્ત આપણા મહારાજા  
 આયુષ્માન્ શ્રી નંદિવર્ધન દેવ.

હજી તેઓશ્રીનો શોકાવેશ પણ જાગવત્તર છે.  
 તેથી આપ સર્વને મારી વિનંતિ છે કે-વિનોદો, પ્રાસંગિક  
 વાર્તાલાપ વિગેરે તે આપ સર્વ એવાંજ પસંદ કરશો; કે  
 જેથી ફરી, મહારાજશ્રીનો શોકરુણકો કંપક શાંત થાય.

મહારાજશ્રીની ઇચ્છાનો લેશમાત્ર ઈંગિત પરથી  
 જાણીને, અત્રે પધારેલા ગાયક મંડળને પણ શોક દૂર કરે એવી  
 કોઈ મુંદર વસ્તુનો આરંભ કરવાને વિનંતિ કરું છું. ”

મુખ્ય મંત્રિશ્રીની વિનંતિ પરથી સંગીતાચાર્યોએ



## ૨૧ મી ટી

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...આ...

આ...૪/ ૩|૪ે આ...આ...આ...આ...\_\_\_\_\_

મહારાજાએ હાથની મંત્રાળી સંગીત ગાયકોને નિવાર્યા.  
એકાએક આહાપ ને વાદ્યોના સૂર બંધ પડ્યા.

નર્મ સચીવ-“મિત્ર! શું આ સંગીત પણ આપને આનંદ  
ન આપી શક્યું ? હજી આપ આમ એકોદિસ દેમ

ક રે મિ ભં તે !-ચૂ ત્ર

રહો છો ? તમારું આ શોકરાહુચક્ત પૂર્ણચંદ્રતુલ્ય  
મુખમંડળ જોઈ મારાથી હવે રહું જતું નથી. હું  
રોઈ પડીશ! જો જો, કહું છું કે-મારાથી નહીં રહેવાયા  
અને જો મારું રુદન શરૂ થશે અને રસ્તા પરના  
ગર્દભો તથા શ્વાનો હસશે, તેમાં પછી મારો વાંક ન  
ગણશે. ”

મહારાજનું મોં જરા મરકયું. આખી સભા હસવા  
લાગી. એવે એકાએક પ્રતિહારીએ પ્રવેશ કરી—

“ આ તરફ જરા દેવશ્રી ! દ્રષ્ટિ દીછો છ ! ” એમ  
બોલતાં નીચે જુકી હાથ વતી પ્રણામ કરી—

“ શ્રી વર્ધમાનકુમાર પધારે છે ! ! ”

“ જોહ્ વર્ધમાનકુમાર ! ક્યાં છે ? ”

“ છ ! દ્વાર નજીક જ આવી પહોંચ્યા છે. જુઓ,  
ઓ આવે. ”

સભામાં શાંતિ પથરાઈ, વર્ધમાનકુમારના મુખચંદ્ર  
તરફ જ સૌ આતુર. નયનકુમુદો વિકસી રહ્યાં. વર્ધમાન-  
કુમારે આવતાં આવતાં દ્વારમાં પ્રવેશ કર્યો.

રાજમાન્ય ભટ્ટ કવિએ પ્રસંગોચિત કાવ્ય લલકાર્યું:—

૧

શાંત રસ મુનિમાન માનું જોઈ સૌમ્યતા.

વીર રસ મુનિમાન માનું જોઈ વીરતા.

## તે યા રી

આપ અર્ધ ચંદ્ર માનું, પૂર્ણ ચંદ્ર મંદાંગ છે.

અંગ અંગ દીપતા પ્રકાશનો જ દોળ છે.

વર્ધમાનકુમારે સલામાં પ્રવેશ કર્યો અને કવિએ  
વર્ણન આગળ ચલાવ્યું:—

૨.

ધરતા પાપ ધરણી પર કેમરી ચાદ ફરવે.  
ધીર લલિત આ ગમન પળ દિરદપતિ મમરાવે.  
હરી પ્રવેશ નિસ્તેજ સખામાં નવમેતનતા સાવે.  
મંદરતા કે ! સારા જગતી આ ને કેમ મગવે કે

મો સહયો બાળુ અંભાળી ક્ષત્ર્ય થઈ બેમવા લાગ્યા.

“ જય વિજય હો પૂજ્ય આર્યનો ”

“ અહો વસ વર્ધમાન ! ! આવ, ભદ્ર ! આવ. ”  
એકદમ મહારાજાએ સિંહાસન પરથી જ બેટવા હાથ  
લાંબા કર્યા. ત્યાં તો શ્રી વર્ધમાન, ચંદ્ર નંદક જ દળ્યા.  
ને મહારાજ મસ્તક પર હાથ મુદ્રી “ હીર્યાકુળી હો ” એમ  
બોલતા બોલતા ઉભા કરી બે હાથે બેટી પટ્ટી બાળુમાં જ  
બેસાડવા લાગ્યા.

“ અનુમદ આપ વરિણો ” એમ કરી મિદાનન  
પર બેસતાં બેસતાં આખી તબા પગ એકે પ્રગટનાબંદી  
રૂપિ વિદ્યાની

કે મિ ભં તે !-સૂત્ર

મંત્રિરાજ વિગેરે સર્વ સભાસદોએ પણ “ જય વિજય શ્રી યુવરાજનો ” કહી શ્રી વર્ધમાનને જય વિજય શબ્દોથી વધાવ્યા.

“ અનુગ્રહ આપ સર્વ આર્યોનો. ”

હોહા.

પ્રથમ કવિ—અરે શું આ—

અશ્વિની કુમારો વળી, સૂરજ સોમ ગણાય ?  
શારદા ને લક્ષ્મી કેરા હાસ્ય પ્રવાહ મનાય ? ૧

બીજો કવિ—નહીં, નહીં. એ તો—

રાજસિદ્ધારથ કેરા જાણે જશ પરતાપ જણાય !  
ત્રિશક્તિ માના પ્રેમ ને વત્સલતા વખણાય ! ૨

“ પ્રિય વર્ધમાન ! શરીર સુખાકારી તો આનંદ-પ્રમોદમાં વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે ને ? ” પીઠ પર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં શ્રી નંદીવર્ધન દેવે આરોગ્ય સુખવાર્તા વિષે પૂછ્યું.

“ શરીરસુખાકારી તો આપના હર્ષ-પ્રહર્ષમાં સર્વથા આનંદની વૃદ્ધિ કરે તેવી જ છે અર્થ ! ”

“ રાજકુમારોચિત વિવિધભોગવિલાસ સુખ તો અવ્યાપાધ પ્રવર્તે છે ને ? ”

“ તેમાં એ આપ પૂજ્યની કૃપા તો પરમ કાટિએ

## તે આ રી

ખોડાંની જુદી છે. ”

“ કૃષા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય, ધર્મ, મંડીત, વિગેરે મુશ્કિલવિદ્યધર્મોનોવિન પ્રવૃત્તિઓમાં પણ પ્રાપ્તિપ્ર-  
પ્રકાર આયુષ્માનને આગળ વધવામાં અને તેનો દ્વારવાદ  
સેવામાં હાલ વિશેષ કયા કયા માધનોની અપેક્ષા રહે છે? ”

“ માધનમંપતિની વિપુલતા પણ આપના વાત્સલ્ય-  
યુક્ત હૃદયની માથે ન અમાધ છે, એટલે મનથી પણ તેની  
ગળત્રી અગમ્ય છે. ”

“ તો-અન્ય દાર્યાન્તરોનો ત્યાગ કરી, ગ્રોહાપાનની  
અમ્ભર વેદના અનુભવના આ દબાવૃદ્ધને મુધાવધી મુખ-  
ચંદ્રની શીતગતાથી ગ્રાંત કરવાનો આયાત, આજે કયા  
વિશિષ્ટ મુમહોઃસ્વલ દાર્યને હૃદયેશીને આયુષ્માને સેવ્યો છે? ”

“ પ્રથમ તો-આપના મુખચંદ્રની ચંદ્રિકાના સદા ચે  
અતૃપ્તિપ્રાપ્તિ આ જો નમનચક્રોશીની, અને પરમ પૂજ્યોનાં  
ચરણરવિન્દ સ્પર્શમાં દેવાઈ ગયેલા આ છુદ્ધ દેહની હાલમાને  
વશ થઈ આપની સેવામાં હાજર થયો છું. ”

“ હા, પણ બીજું? ”

“ બીજું તો એ કે-એક અનુમતિ લેવા આવ્યા છું. ”

“ આયુષ્માનના હરેક કાર્યમાં અમારી અનુમતિ ન  
છે ને? ”





પગાર ધર્મ, સુધાપવન ધર્મ-સામરમાં રૂનાન કરના જગતને  
જેણે દર્શ વડે પરમપુત્રકિતદેહે અપૂર્વ રાસવાદમય સંક્રાન્ત  
નિવૃત્તિ સુખ અમે અનુભવીએ તો કેવું ગાડું ! તેમ છતાં અવન્ય-  
પ્રયત્નશીલ આયુષ્માનની કોઈ પણ પ્રકારની મનોવાચના  
પૂર્વ થયેલી જ હોવા અમે મંદિડીએ છીએ. 'કહો વાર !  
શી એ મનોવાચના છે આયુષ્માનની ? "

" નહીં, નહીં, રાજ્યનો ધુરાને વહન કરવાને આપ  
જ સર્વથા સમર્થ અને યોગ્યજ છે. મારે માટે તો આપની  
અનુ સેવા જ વધારે સુયોગ્ય છે. વિજયયાત્રાની તો મારે  
મંદિષ્ટા જ નથી. રાજ્યવ્યવસ્થા અને પ્રજાપાલનની યોગ્ય  
રાજનીતિમાં તો આ દેશના તમામ રાજકુમારો આજકાલ  
શિદ્ધહસ્ત જ છે. તેમાં વળી વિશેષ પ્રગતિ કરવા ઘણાખરા  
ઉત્સાહભરે મથેલા જ છે. તેથી હું વિશેષ શી પ્રગતિ  
કરવાનો હતો ? "

" તમામ રાજ્યો-એટલે આખા દેશની રાજ્ય-  
વ્યવસ્થા એકજ તંત્ર નીચે આવે, તેને શું આપ સુવરાજ  
યોગ્ય અને મંદિષ્ટવાયોગ્ય નથી ગણતા ? "

" જો કે હું યોગ્ય ગણું છું. તોપણ વિવિધતા છતાં મને  
તો આ દેશમાં એક જ તંત્ર જણાય છે-દાખલા તરીકે-આર્ય  
પ્રજા એક અખંડ પ્રજા છે. તેની અંરુકૃતિ પણ પૂર્વાપરથી  
એક જ ચાલી આવે છે. વ્યવહારની શાસ્ત્રીય ભાષા પણ

## ક રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

એક જ છે. સંસ્કૃતિનું ધ્યેય નિવૃત્તિ છે. તે સર્વ આર્યોને સમ્મત છે. દરેક પ્રદેશોમાં પ્રજાએ પોતામાંથી જ રાજા નીમેલ છે. અર્થાત્ આર્ય પ્રજાનું શાસન કરનાર અનાર્ય કે વિદેશી કોઈ વ્યક્તિ જ નથી. કોઈ કોઈ સ્થળે પ્રજાના અગ્રે-સરો મળીને એકાદ મુખ્ય પુરુષની સલાહથી એ શાસન ચલાવે છે. જ્યાં રાજા તરીકે ખાસ એક વ્યક્તિના હાથમાં તંત્ર છે, તેનું ધ્યેય પણ પ્રજાને રીઝવવાનું અને પૂર્વજોની કીર્તિને અવિચળ કરવાનું, ને તે ખાતર જ જીવવાનું છે.

પ્રજાના હિતચિંતકો જ નહીં, પણ પ્રજાના હિતને માટે મથીમરનારા મહાજનોની ઇચ્છા વિરુદ્ધ રાજા કે રાજાને મદદ કરનાર અધિકારી વર્ગથી જર્મ શકાતું જ નથી. પ્રજામાં ધાર્મિકતા, પવિત્રતા કેમ વધે ? તેની જ પેરવીમાં નાનાથી મોટા સૌ કર્મચારિઓ લાગેલા છે. દરેકની પ્રવૃત્તિનું પરિણામ એક જ શુભ મહાપરિણામ તરફ વળી રહ્યું છે, તે ફરીથી કહેવાની જરૂર નથીજ.

દેશની સંપત્તિની ન્યાયસંપન્ન ઉત્પત્તિ અને વહેંચણી પણ પ્રજાકીય પવિત્રતાની પોષક કેમ બને તેને માટે જ અર્થચિંતકો સદા જાગૃત રહેતા જણાય છે. સજ્જનપુરુષોનું યથાર્થ પાલન થાય છે. જેમ જેમ દેશની સંપત્તિ વધતી જાય તેમ તેમ પ્રજા વિલાસ, ને મોજશોખમાં દોરાઈ ન જાય. પ્રજામાં વાસનાવૃદ્ધિનાં તત્વો દાખલ થાય, ને પ્રજા પતિત થઈ કદી નાશ ન પામે, તેને માટે

## તે યા રી

દરેક સંયમી વર્ગ જેવાં કે-ગ્રામીણ, ધર્મલોક, કવિઓ અને તપસ્વીઓઃ સંયમમાં વધુ ને વધુ-૬૬ જાતી પ્રજાની સામે હુમ્મેશ સંયમનો આદર્શ રાખે જ જાય છે. એટલે એક-દર રીતે જોતાં મોં આર્થો એક જ વાતની સિદ્ધિમાં લાગતા આવડ્યા છે, અને આજે પણ તેમાં જરાજર ૬૬ ચિન્ને મોં લાગી રહેલા છે.

તોપણ, એટલું તો ખરું છે કે-હતરો વર્ગીય પ્રયત્ન કરતી આ મહાપ્રજામાં એક જાતનો જાણે થાક લાગ્યો હોય તેવી રહેજ મંદતા આવી છે. આ વાત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી નિહાળનારને જ જણાય તેમ છે. આ મંદતા ધીમે ધીમે લાંબે ઠાળે આ પ્રજાને લેહી નાંખશે કે શું ? એમ મને લાગ્યા કરે છે. ત્યારે કેવું પણ પ્રજામાં જાગૃતિ કમી થતી જાય છે, ત્યારે ધીમે ધીમે હઠમય પ્રવેશ કરે એ અનિવાર્ય છે. કેવળ જાણે કેવાં ચે ઉલટમુલટ વિનકો વિનશે તેની તો આજથી શી કંડપના જ કરી શકાય? તોપણ વચ્ચે વચ્ચે એવાં પુરોષો પાક્યા જ કરશે કે જેઓ કંઈક ટેકા મૂકીને સંસ્કૃતિને ધરી રાખશે. હવે એવું અનેક પ્રજાનું આજ્ઞા આ પ્રજામાં હું જોઉં છું. મંત્રીશરણ ! સામ્રાજ્ય હોય, આરાજ્ય હોય, કે નાના નાના રાજ્યો હોય, પણ આઝાદી અને સુખનો આધાર માનવ પ્રજાના મનોરાજ્ય ઉપર જ છે. પ્રજાનું મનોરાજ્ય જેટલું પવિત્ર અને ઉદાત્ત તેટલું જ વ્યક્તિગત અને સમાજગત સુખ, સુધારો

કે રે મિ.ભં તે !-સૂત્ર

વેકાસ ખરા ગણુવા. એટલે મને અત્યારે સામ્રાજ્ય  
પાવવા મથવાની અગત્યતા તો જણાતી જ નથી. અથવા  
મને માટે, અનેક આર્યકુમારો પ્રયત્ન સેવી રહ્યા  
માથી કોઈ પણ વખતે કદાચ એ પ્રયત્ન સિદ્ધ થઈ જ  
મારે કે-સામ્રાજ્યની જરૂરિયાત હોય, તોપણ મારી તે તરફ  
વૃત્તિ જ નથી-ઉદાસિનતા જ છે. મારા ચિત્તનું વલણ એ  
તરફ તો ખિલકુલ નથી જ, એ આપ ખચિત માનશે. જ  
પ્રજાની માનસિક ઉજ્જવળતામાં એ પ્રકાશ આણવાની  
જેટલી અગત્યતા છે, તેટલી અગત્યતા ખીજી કોઈ પ્રવૃત્તિની  
મને જણાતી જ નથી.

વળી, મંત્રીશ્વરજી ? આ આર્ય પ્રજા : કે જેના  
સાધનો સાંગોપાંગ મજબૂત અને વિસ્તૃત છે, તેણે કદી  
કોઈના સ્વાતંત્ર્ય પર અયોગ્ય હુમલો કર્યો હોય એવું જા-  
ણ્યામાં નથી. વ્યક્તિગત તેવો કોઈ અયોગ્ય પ્રયત્ન થયે  
હોય છતાં તેને સમસ્ત પ્રજાનો ન ગણી શકાય, એ માટે  
ઉપરના કથનનો આશય છે.

છતાં જ્યારે જ્યારે પોતાની ઉપર હુમલા થયા છે,  
ત્યારે ત્યારે તેને પાછા વાળવા; અને તેનાથી બચવા ધરા-  
દાપૂર્વક પ્રયત્ન કર્યો છે; અને તે જેમ અને તેમ નિર્દોષ  
સાધનોથી. સામ, દામ, દંડ અને લેદ એ નીતિનો ઉપ-  
યોગ પણ આંતરૂ વ્યવસ્થા અને સ્વરક્ષા નિમિત્તેજ આર્યોએ

## તે આ રી

કર્યો છે. પારાશીને સુધારી લેવા તે પણ સ્વરશાળ છે. કદી તેનું પડાવી લેવા પ્રયત્ન કર્યોજ નથી. તેઓનું પણ કટ્યાણજ ઇછયું છે.

હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું કે આ મહા પ્રજાની ધરા-  
બરી દરી શકે એવી એક પણ પ્રજા આ ભૂપૃષ્ઠ પર  
અત્યારે વિદ્યમાન નથી. તેની આ અગાધ અને મહાશક્તિના  
પ્રવાહનો દુરુપયોગ થઇ જગતની ણીણ પ્રજાને કચરવામાં  
નથી બેઠતો, તેનું માત્ર એકજ કારણ છે; અને તે એ કે-  
સાથેજ આધ્યાત્મિક આદર્શ આ પ્રજાના જીવનમાં વણાયેલો  
છે. અર્થાત્ પ્રજાને ઉપયોગી જીવન-વ્યવહારોની સમસ્ત  
વ્યવસ્થામાં રોકાઇ ગયેલી શક્તિ ઉપરાંત વધી પડતા  
સામર્થ્યના પ્રવાહનો દુરુપયોગ ન થતાં આ પવિત્ર આધ્યાત્મ  
માર્ગે એ પ્રવાહ વહે છે. જો એકજ એ માત્રા દુરદેશીપ-  
ણથી પૂર્વના મહાપુરુષોએ ન જોડવી હોતે તો આર્યોના  
આર્યત્વની કશી કિંમત નહોતી; તેમાંજ આર્યત્વ  
સમાયેલું છે એમ માફ માનવું છે; અને ત્યાંગુપ્તી આર્યોમાં  
યથાસ્થાને શુદ્ધ સ્વરૂપે આધ્યાત્મિક બળની વીર્યવતી માત્રા  
ચમકતી રહેશે. ત્યાંગુપ્તી તે જગત્પ્રભુ પ્રજા સદાને માટે  
વિજયવતીજ છે, એમ દરેક મહાપુરુષોનું માનવું છે. આ  
માત્રાની જો સ્થાનજાહતા, વિકૃત સ્વરૂપ કે નાશ થાય ત્યારેજ  
આ આર્ય પ્રજાની પણ સાથેજ સ્થાનજાહતા, વિકૃત સ્વરૂપ  
કે નાશ માની લેવો. ભારતના આર્ય ચક્રવર્તિ બુદ્ધિનું

ચકવર્તિપણું પણ છેવટે એમાંજ પરિણમે છે, અર્થાત્ દરેકને પોતપોતાના અધિકાર ઉપર રહેવા દઇને રાજકીય તંત્રની એક સૂત્રણા ઉત્પન્ન કરીને તે, આ આર્ય પ્રજાની રાજકીય સેવા કરે છે, ને સાથે સાથે આંતર વ્યવસ્થાવડે વ્યવસ્થિત પ્રજાની શક્તિ બચાવી દઇને આધ્યાત્મિક જીવન માટે પ્રજાને સંબળ કરી દે છે. આ રીતે છેવટે ચકવર્તિ પણ આધ્યાત્મિક મહારાજ્ય-ધર્મરાજ્યનોજ એક ભક્ત માત્ર બની રહે છે.

આર્ય સંસ્કૃતિની એક ખુબી એ છે કે—ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રિવર્ગની અને તેના અંગપ્રત્યંગ સર્વ સાધનોની એવી રચના કરી છે કે—તમામ સાધના ધર્માભિમુખ હોય છે; અને તેથીજ વ્યવહારનાં દરેક અંગપ્રત્યંગો પણ ધર્મજ ગણાય છે. અર્થ અને કામ : મુખ્યવસ્થિત પણ ત્યારેજ ગણાય છે કે, ધાર્મિક—આધ્યાત્મિક જીવન મુખ્યવસ્થિત હોય તો. ધાર્મિક જીવન ત્યારેજ મુખ્યવસ્થિત હોય કે અર્થ અને કામ મુખ્યવસ્થિત હોય તો. સામાન્ય પ્રજાજીવનની અપેક્ષાએ, ત્રણેની મુખ્યવસ્થા એજ હોય. આથીનાં અવનતિ તેથી ધર્મ રાજ્ય એજ માર્ગ જન મુખ્ય વસ્તુ છે. અને તેની વ્યવસ્થામાજ સમસ્ત વ્યવસ્થાઓનાં સ્થાપિત છે તેથી. ધર્મ રાજ્ય બરાબર મુખ્યવસ્થિત એટલે તે મારેજ પ્રવચન કરવે એ પ્રાપ્ત થાય છે. ત્યારેજ ત્યારેનાં પ્રકારે કરવે. અને તેમા તેમજસ્થિતનાં કારણ એજ સર્વ કારણોનાં સામગ્ર છે.

## નિયાતી

આ પાન સાંજની રાજગૃહના રાજકુમાર એન્ડ્રીકે ઉજાડવાનીના રાજકુમાર પ્રદ્યોતની સામે નજર કરી. જન્મે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયા હતા ! ! એન્ડ્રીકે પૂછ્યું—

“ શું આપ પ્રસન્નમુખકુમારશ્રી ! ગરુડર્ષિ થવાની બિલકુલ ઇચ્છા જ નથી રાખતા ? તો પછી આપ આપના જીવનમાં શો પુરુષાર્થ કરીને અનેક શુભ કાર્યસૂચક લક્ષણો, શુભો અને સામર્થ્યનો ઉપયોગ કરવા ધારો છો ? અથવા શું એ શુભો એમ ને એમ વ્યર્થ શુભાવવા ધાર્યા છે ? જો આપ મહાન સમ્રાટ બનવા ન ચાહતા હો, તો કોઈ કળા, વિજ્ઞાન, સાહિત્ય વિગેરેમાં કંઈ ને કંઈ અપૂર્વ પ્રગતિ કરો અને પૂર્વ પુરુષોએ સ્થાપેલી આ વ્યવહાર મર્યાદાઓમાં અને તેના કોઈ પણ અંગપ્રત્યંગમાં પ્રગતિ કરી નવું તેજ-નવો પ્રકાશ-નવો વિકાસ લાવો. આપને કંઈ પણ દુર્ઘટ દોષ એમ અમને તો લાગતું જ નથી. ”

“ મિત્ર મિત્ર એન્ડ્રીક ! કળા અને વિજ્ઞાનના સર્વ અંગો પ્રગતિનોની જરૂરીઆત અને યોગ્ય રુચિ પ્રમાણે અત્યારે ખીટી રહ્યાં છે. અનેક મહાનુભાવોએ પોતાના જીવન સર્વસ્વનો પ્રવાહ તે તે દિશામાં વહેવડાવી દીધો છે. હું ચોક્કસ ખાતરીપૂર્વક કહું છું કે—અત્યારનો આ શાંત છતાં જીવસાદાર ઉત્સાહનો પ્રવાહ નજીકનાજ લવિષ્યમાં અનેક મહાન મહાન કળાકોવિદો, શાસ્ત્રપ્રભુતાઓ, ધુરંધર પ્રભો-



પદ્દેશકો, મહાન મહાન મુત્સદ્દીઓ અને રાજાધિરાજાઓ ઉત્પન્ન કરી દેશે.

ધન ધાન્યની વિપુલ સંપત્તિ, મુંદર આરોગ્ય, દીર્ઘ આયુષ્ય, સુદૃઢ બાંધાના પશુ અને માનવો, સુસંગઠિત સમાજો-મંડળો, સુવ્યવસ્થિત રાજ્યો, દીર્ઘદૃષ્ટિવાળા મુનિ-પુંગવો, અને તત્વાન્વેષી આચાર્યો : આ વિપુલ સામગ્રીના ભેરથી, અવકાશ અને સાધનોની ઊનડબલ અનુકુળતાને લીધે બુદ્ધિ વૈભવી અનેક નર-નારીઓ ધીમે ધીમે પણ પૂર્ણ મક્કમતાથી એવા તો આગળ ધપી રહ્યા છે કે-આજની આ તૈયારી સેંકડો નહીં, પરંતુ હજારો વર્ષ સુધી આર્ય સંસ્કૃતિનો, અને પ્રજાના વ્યક્તિત્વનો દીપક નિઃસંશય દીપતો રાખશેજ. તો પછી મિત્ર ! તમારો શું એવોજ અભિપ્રાય છે કે-મારે પણ એજ વિષયોમાં ગતાનુગતિકતા જ કર્યે જવી ? ”

“ વાહ ! વાહ !! ધન્ય કુમાર ! ધન્ય !! ” આ ઉદ્ધાર એકાએક સલાજનોના મુખમાંથી સરી પડ્યો.

“ પ્રિય વર્ધમાન ! કહ અગમ્ય સાધનાના મનોરથો તમારા ચિત્તને આટલું દર્પણ જેવું અવદાત બનાવી રહ્યા છે ? બહુ વિચારને અતે પણ તે લેશમાત્ર અમે કળી શક્યા નથી. તમારી વિશદાક્ષરી મધુર વાણી દ્વારા સ્પષ્ટીકરણ બાબતે ઉતાવળું મન તરબી રહ્યું છે. ” મહારાજ નંદિવર્ધને આશ્ચર્યથી પ્રશ્ન કર્યો.

## ને યા ત્રી

શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાજુ વાર મોન ધર્યું. ગમુઓ ગંધ  
હરી પ્રજિધાનભરી એક દિદિ અંનરમાં ફેંડી. ગમુઓ  
ઉપાડી, આશ્વર્યચકિત સ્ખમિત જેવા ઉત્થુક મુલાગનો  
તરફ એક દિદિ ફેંડી, અને બીજી, વડિલ જાગાની ઉદ્ધિમ  
મુખમુદ્રા તરફ પણ વિનય નમ્ર, હૃદતાસૂચક, દયામય,  
મસમતાભરી અને ગંભીર દિદિ ફેંડી. ફરી મોન ધારણ કર્યું,  
અને પછી ધીમે ધીમે નીચેના અક્ષરો મુખમાંથી સેરવ્યા.

“ આર્થ ! માતા-પિતાના સ્વર્ગગમન સાથેજ મારા  
નિર્લયનો અવધિ આવી પહોંચ્યો છે. ”

“ શ્રી બાબનનો નિર્લય ? બહાલા ! ”

“ સર્વસ્વના પરિત્યાગનો— ”

એકાએક દેવશ્રી નંદીવર્ધનની આંખમાંથી અશ્રુ-  
પ્રવાહ ધાર્યો. એકાએક મૂર્છિત જેવા થઈ ગયા.

“ શાંત થાઓ ! મહારાજ ! શાંત થાઓ. ” શ્રી  
વર્ધમાનકુમારે. સ્વહસ્તેજ ઉત્તરીય પદ્મવથી વાયુ વીંત્યો.

થોડી વારે ચેતના વળી એટલે એકાએક કુમારશ્રીને  
મહારાજ લેડી પડ્યા. મગ્નક પર હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં માત્ર  
મહાકપ્ટે નીચેના—

“ કુમાર ! શો આ દાઝવા ઉપર હામ ! ! ” એ શબ્દો  
ઉચ્ચાર્યા કે મુલાગનોની પણ આંખમાં ઝાકળનાં ગિંદુઓ ફૂટ્યાં.

“ જાંધુ ! ક્ષણ લાગેણી જાય છે. ”

“ નહીં, નહીં. અમારી દશાનો વિચાર— ”

“ તે શી રીતે ? હવે કંઈ વિલંબ થાય ? ”

“ કુમારશ્રી ! મને વચ્ચે જોલવાનો લેશમાત્ર અધિકાર હોય તેમ હું માનતો નથી, છતાં દાક્ષિણ્યશીળ શ્રામ્યાકૃતિ કુમારશ્રીને આટલી વિજ્ઞપ્તિ કરવી ઉચિત ધારું છું; કે— કુમારશ્રીનો કલ્યાણશાળી આ મનોરથ સર્વથા સ્લાધ્ય છે, પરંતુ તેને માટે હજી ઉચિતાવસર હું નથી ધારતો, પરંતુ કંઈક વિલંબ સહવો વધારે ઉચિત ધારું છું; અને તેમાં સગળ કારણ તો એજ છે કે—વડિલોથી વિરહિત કુટુંબી-જનોની દશા તો જુઓ ! શું તેઓ અનાથ, છલિત, વિહ્વળ, ગભરાયેલ અને હુંટાયેલ જેવા તમને નથી જણાતા ? અને આપનું નિર્ગમન તેઓને કેટલું અસહ્ય થાય ? તેની આપ કુમારશ્રીજ કલ્પના કરશો. માટે ‘હાલ આ વિચારને મુક્તવી રાખશો’ એવી મારી નમ્ર વિનંતિ સાંભળીને શું કરવું તે વિષે તો આપ પોતેજ પ્રમાણભૂત છો. ”

“ મન્ત્રીશ્વરજી ! વિલંબ તો અસહ્ય છે, તોપણ માન્ય ગુરુજનના અનુરોધથી જે કર્તવ્ય થઈ પડે છે, તે યથાશક્તિ જાતવીશ. ”

“ જય ! જય ! ભદ્ર ! ચિરંનંદ ! ચિરંનંદ ! ”  
શ્રી નંદીવર્ધનદેવે હૃષીવેશમાં ગર્જના કરી, અને સર્વ સભા-

## તે યા રી

સદોએ તેમાં અવાજની પૂર્તિ કરી.

પ્રણામપૂર્વક " જય પામે, આર્ય ! " જોમ કહી,  
હૃદ ગતિએ સમાર્યાન છોડવા શ્રી વર્ધમાનકુમારે પ્રયત્ન  
કર્યો.

આખી સલા ઉભી થઈ ગઈ, અને સ્તુતિપાઠકોએ  
અવગ્રહોચિત મંગલ કાવ્ય લલકાર્યું:—

( ઉપજાતિ છંદ. )

પૃથ્વી જજ્ઞાને થઈ ભાર મુક્ત;  
વાયુ વદે આજ પ્રભોદ મુક્ત;  
દસ દિશા દામ દસે દુષામે;  
જગસમરને ય પ્રમુલ ભાસે.—

૧

પધારિયે દેવશી રાજ અદ્વેષે;  
અતિ ત્વરા લે દરી સુર્ગ દેવે;  
મંખાવધુ અદ્વેષ બળ્લી જવાને;  
આનંદ મેદય મુણાવવાને.—

૨

\* \* \* \* \*

■ ચાલો, આપણે પણ શ્રી વર્ધમાનકુમારની જ પાછળ  
જઈએ ■

" હા, ચાલો. "

## તુલના.

“ અહો ! પરિવારકો અને પરિવારિકાઓ ! સાવધાન  
 થવો, સાવધાન ! સંભળવાય છે. મંત્રણા મંદિરની સભા  
 વિસ્મરન થઈ જાય છે. દુમારશ્રી હમણાં પધાર્યા  
 સમયે સંઘે દુર્યોધન સર્વ મેવા સામગ્રીની તૈયારીમાં  
 લાગી જાયે ” જુદા જુદાઓ આજા દરમીની તાલીમ  
 જુદા પરિવારકોના પાતપાતને કામે લાગી ગયા.

“ પરિવારિકો દુમારશ્રી ! આ તમારા સામગ્રીની સમજ

આપણા રાજમહેલની ચિત્રશાળા. ” આગળ આગળ ચાલતા કલહંસકે નિવેદન કર્યું.

“ જય જય ભદ્ર ! ચિરંનંદ ! ” પરિચારકોએ જય-ધોષ કર્યો.

શ્રી વર્ધમાનકુમારે ઈષદ હાસ્યથી સર્વની સંભવના કરી પ્રસન્નતા બતાવી.

“ પ્રકુલ્લક ! અગ્રીમ ગામ્ભીર્યના સાગર અને સમ-યોચિત સર્વ વ્યવહારમાં કુશળ કુમારશ્રીની મનોહરા કળવી મહા મુશ્કેલ છે; પરંતુ કહે કે ન કહે—આને હુમ્મેશ કરતાં કંઈક પરિવર્તન અવશ્ય જણાય છે. મધ્યાહ્ન સમયે પેણુ એવાંજ કંઈક ચિહ્નો જણાયા હતા. ખરું કે નહીં ? ” પ્રિયંવદકે પ્રકુલ્લકના કાનમાં ધીમે ધીમે આટલા અક્ષર દહ્યા ન દહ્યા, તે પહેલાં તો શ્રી વર્ધમાનકુમાર બદ્રાસન પર બિરાજી ચૂકયા હતા.

\* \* \* \* \*

ત્યાર પછી સર્વ સાંધ્ય કૃત્યોથી નિયમ પ્રમાણે પર-વારી, સર્વ પરિજનોને એકઠા કરવાની કલહંસકને આજ્ઞા કરી.

કલહંસકે સંજ્ઞા કરી, કે એકાએક સૌ પોતપોતાના કામકાજ હોવી કરી એકઠા થઈ ગયા ! !

“ શું છે ? શું હશે ? આને વળી આ શું ? શું

થશે ? કોણ જાણે શું ચે થશે ? ચાલોને, જોઈએ તો ખરા, શું થાય છે ? જે થવાનું હશે તે. થશે. શું વળી થઈ જશે ? ” આમ પરસ્પર છાના છાના ગણગણતા, એક બીજાના મોંમાં સામું જોતા જોતા છેવટે ‘શ્રી વર્ધમાન-કુમાર શું કહેવાના છે ? ’ તે સાંભળવાને ઉત્સુક ચિત્તે શાંત-પણે વિનય નમ્ર ચહેરે સૌ ઉભા રહ્યા.

“ કલહસંક વિગેરે સર્વ પરિજન ગણ ! પરિજન શબ્દ મારી દૃષ્ટિમાં વ્યવહાર માત્ર જ છે. મેં કદી કોઈને વસ્તુતઃ પરિજન માન્યા જ નથી. સર્વ સત્ત્વોમાં સદા જાગતી સમનતાબુદ્ધિ એમ શી રીતે માનવા જ દે ? તોપણ આજ સુધીનો આપણો બાહ્ય વ્યવહાર સેવ્ય-સેવક તરીકેનો રહેતો આવ્યો છે. તેમાંથી પણ આજથી તમને સર્વને મુક્ત કરું છું. એટલે કે—ન હું સેવ્ય, ન તમે સેવકો— ” ત્યાં તો એકાએક—

“ નયનામૃત કુમારશ્રી ! અમે પણ નથી જાણ્યું કે—સેવ્ય તથા સેવક એટલે શું ? કડકડતી ડંડીમાં અગ્નિની માફક આપના સહવાસની હુંફમાં રહી માત્ર આત્માને કૃતાર્થ કરીએ છીએ. ચંદ્રની ચંદ્રિકા જોઈ કુસુદની માફક પ્રકૃષ્ટ રહીએ છીએ. આપની અમૃતમય પ્રસન્ન દૃષ્ટિથી સદા છંટકાતા અમે અન્ય સર્વ ભાવોને ભૂટી, કેવળ આપમાં જ તન્મય બની રહીએ છીએ.

આપથીજ અમે નદા નનાથતા, નગધુતા, સસખાભાવ

પ્રભુવિશેષે છીએ ! પરંતુ, નાથ ! શો અપરાધ ? શેણે  
મામ ઝોડાએક પરિત્યાગ ? ” સર્વેની વતી કલહસંકે આમ  
વેનચું, ને જવાબની આશાએ અંજલિ ભેટી કુમારશ્રીના  
મુખ-ચંદ્ર સામે ચક્રોરની માફક દષ્ટિ સમર્પીને ઉભો રહ્યો.

“ નહિ, નહિ, કલહસંક ! તમારો જ માત્ર પરિત્યાગ  
કરવાનો છે, એમ ન સમજાએ, પણ સર્વસ્વનો પરિત્યાગ  
મને છે. ”

અર્થવા, પ્રેમની ક્ષેત્ર મર્યાદાનો વિસ્તારજ માત્ર કરવા  
હવડું હું, એમ કરું તોપણ ચાલે. આજે કુટુંબ કળીયો અને  
પરિજનોમાં જ જે પ્રેમ મર્યાદિત થઈ રહ્યો છે, તેને સમગ્ર  
પ્રાણિ વર્ગ સાથે જાંબુભાવ અનુભવવા ને નિરવધિ-વિશ્વ-  
વ્યાપિ બનાવવા પ્રયત્ન હું.

પરંતુ, કલહસંક ! આ અમારા મનોરથો હવડું વડિલ  
જાંબુશ્રીના અનુરોધથી માત્ર મનોરથો જ છે. તોપણ આવતી  
કાલથીજ વનમાં પ્રસ્થિતને યોગ્ય શુભનનો અનુભવ લેવાને  
એકાંત સેવવાની શરૂઆત કરવાનો અમે ત્યાંમુખી દૃઢ નિશ્ચય  
કર્યો છે, કે ત્યાંમુખી અમારા મનોરથોને અતિપ્રતિજ્ઞાપણે  
વડિલ જાંબુશ્રીની મનોવૃત્તિનું વડણ ન રહે. ”

“ શું અમારી સ્વામિની યશોમતી દેવીને, અને પ્રિય-  
પુત્રી પ્રિયદર્શનાનુંદાને પગિત્યાગ કુમારશ્રીને મુશકેલ છે ? ”

“ અમારો પ્રયત્ન ને પરિત્યાગને પણ નહન મુશકેલ





“ તો પછી અમારે અહીં રહી શું કરવું ? ”

“ તમારે રાજકુટુંબ અને રાજમાન્ય આસજનો જે હજી તે કરવું. અમારી તો માત્ર દૂરથીજ સંભાવના કરવી. ”

“ છતાં આપની કંઈક તો અમારે સેવા કરવી જ જોઈશે. માત્ર તેનો પ્રકાર જણાવવાની આપ કૃપા કરશે. ”

“ અમારો હવન કમજ ભુટી જતનો હશે. જેમાં મદાયક વર્ગની કશી અગત્ય જ નહીં રહેવાની. સ્વયમેવ સ્વામી અને સ્વયમેવ સેવક, અર્થાત્ પ્રવૃત્તિઓનોજ સંકેત રહેવાનો. આવશ્યક પ્રવૃત્તિ પણ સ્વયં જ કરી લેવાની. કષ્ટ આહાર અને પ્રાશુક જલાદિનો યોગ્ય યોગ જાતે જ મેળવી લેવાનો રહેશે. વળતનો ઘણો ભાગ મૌન અને ધ્યાનાવસ્થામાંજ વીતશે, એટલે વિનોદાદિકને અવકાશ પણ ક્યાં રહ્યો ? કોણ કોનો પરિજન ? પરિજન બુદ્ધિજ વિલય પામ્યા પછી પરિજનની શી જરૂર ? કલહસંકે ! ”

“ સ્વામિન. ! શું સાંભળીએ છીએ; અને આ બધું શું થઈ રહ્યું છે ? તેમાંનું કશું અમે કશી શકતાજ નથી. શું કહીએ ? ક્યાં જઈએ ? કોને કહીએ ? સર્વથા નિરૂપાય બની હતાશ થઈ જઈએ છીએ. ”

આપની આજ્ઞા અમૂન સિંચન તુલ્ય જણાય છે. ત્યારે આપના મહવાસનો ત્યાગ ખીમું મૃત્યુ લાગે છે. નાથ ! અમે અનાથો કોને ગરબે જઈશું ? આપના મનોરથો સાં-

હ રે મિ ભાં તે !-સૂત્ર

ભળી અમારાં મુળ નિર્વાહ થઈ ગયાં છે, પરંતુ માનસિ રણુરણાટ હજારો પોકારો ઉઠાવી રહ્યો છે !

આપના ઉદ્ધારક ગ્રંથોને વળગી પડીએ ? કે એ ગ્રંથોમાં જાળકની માફક આજોટી પડીએ ? કે આપના મુળ-ચંદ્રન જ્યોત્સ્નાનું ચક્રોની માફક સામે જોત્રીને પાનજ કર્યા કરીએ શું કરીએ ? કશું સુજતું નથી. આટલી હદ સુધી અમૂળીય હવે એકાએક—”

“ કલહસંક ! જોઈ પામવાની કશી જરૂર નથી. જગત્માં સંયોગ-વિયોગ અનિવાર્ય છે. આવા પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સમતોલપાત્રું જ કાયદાકારક છે. તેથી તેનો જ આશ્રય લેવાની મારી સલાહ છે; અને સર્વ પરિજન વર્ગને છેવટે એટલું જ કહેવાનું છે કે—

ગમે તેવા ઉલટમુલટ જીવનના પ્રસંગોમાં મનોવૃત્તિનું સમતોલપાત્રું ન તજવું. અમે પણ કદી કોઈના પ્રત્યે સ્વાનિત્યના અભિમાનથી, પ્રમાદથી કે બીજા કોઈ પણ કારણથી મનનું સમતોલપાત્રું ખાઈ બેસા દોઈએ; અને કદી કોઈના મન કૃપી સ્વસ્થ આદ્રશમાં કલુષતાની કાળી વાદળી છાઈ હોય, તેને વરસાવી વિખેરી નાંખશો. ”

“ બેસા ’ સ્વાનિત્ય ’ નુપમાય. અધકારના વનાદ કેવો ? અદમ્ય અગાની ઉપનિદેન થાય ? ”

તુલના

( સવિયા-એકત્રીસા )

દિવસે ઉઠવા જન સામરને નિહા દેતી ચાંન કરે;  
અંદિશાની ભાભૂમરૂ આ વિષ-નિવાસ એકાંત બને;  
માત્ર મુકાદર જમને અડિયો, સ્વતંત્રપણે જ વિદાર કરે;  
અંકજાણી અંબરે ધરતી નિસા વધુ પામ સાથ કરે.

“ અહો ! શું શયન વેળા થવા આવી ? ચાલો. મો  
પોતપોતાના કામમાંથી પરવારીને મુખ જાઓ. ” કહીને  
આજા કરી.

“ અરે ! આજે ઉપવાસી તો વાનજ કેવી ? ” એમ જોણના  
જોણતા, મો પોતપોતાનું કામ કરીને ચાલ્યા જવા લાગ્યા.  
સમ્યાપાસિકાઓએ સચનીય સ્થાનની અપૂર્ણ વ્યવસ્થા  
કરીને ‘ અહો ! દેવી યશોમતી એ પધાર્યો. ’ એમ જોણની  
જોણની પોતપોતાને સ્થાને ચાલી ગઈ.

“ કેમ પ્રકુલક ! આજ સાંજનું માફ અનુમાન  
બરાબર હતું કે નહીં ? ”

“ બરાબર હતું બાઈ ! ” પ્રકુલકે જવાબ આપ્યો,  
અને બન્ને વાનો કરના કરના ધીમે ધીમે ચાલતા થયા.

“ જય ! જય ! આય પુત્ર ! ” જોણના દેરીએ  
વિલાસબવનમાં પત્ર મૂક્યો.

કે રે મિ ભં તે !-મૂ ૩

“ દેવીને સ્વાગત. ” કહી શ્રી વર્ધમાનકુમારે હાથ લંબાવ્યો. એટલે બાળુએ સામે પડેલા ભદ્રાસન પર દેવીએ આસન લીધું.

હસ્ત સંજ્ઞાથી આજ્ઞા થતાં અવદાતિકા પણ લગભગ રાણીની સામે જ લોચ પર બેઠી.

ક્ષણવાર શાંત મૌન વિસ્તરી રહ્યું.

થોડી વારે અવદાતિકા બોલી—

“ સ્વામિન્ ! દેવી અત્યન્ત અસ્વસ્થ દશામાં છે. અંતઃપુરમાં ચર્ચાતી આપના સર્વસ્વ ત્યાગની વાત સાંભળી, હારી જતા હૈયાને ‘ મહારાજ નંદીવર્ધન દેવના અનુરોધથી આપે વિલંબ કર્યો છે. ’ એટલા આશ્વાસન માત્રથી જ ધારી રાખ્યું છે. ”

“ હા અવદાતિકા, અમારા સર્વસ્વ પરિત્યાગ અને પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારને હજી વિલંબ છે. છતાં ત્યાગી યોગ્ય જીવનની શરૂઆત તો અમે આવતી કાલથી જ કરવાના છીએ. આ સમાચાર પણ મંદારિકા દ્વારા દેવીને પહોંચ્યાજ હશે. ”

“ આર્યપુત્ર ! કમલિનીવને શ્રી આ વ-જ-પ્ર-હા-ર-ની ચે-પ્રા-આ— ? ” બોલતા બોલતા દેવીને અસ્વસ્થતા જણાવા લાગી.

અવદાતિકાએ હસા થઈ વચ્ચાંચળથી પવન નાંખ્યો.

“ હવે રથાને ગો આ દેવીને ખેદાવેશ ? મું આ ઉચિત છે દેવિ ! ઉત્કૃષ્ટ આર્યત્વની આર્ય બાળાને ? જગત્માં આર્યત્વના વિશ્વધ્યાપી વિજય માટે યના ઉત્કૃષ્ટ પ્રયત્નોમાં વિજયી અને પ્રજાર આર્યો સાથે પ્રાપ્તને તૃણ સમાન પણ ન ગણતી આર્યશક્તીઓની તેજસ્વિતાને દેવિ ! તમે યાદ કરો. ” શ્રીવર્ધમાનકુમારે ગંભીર અને ઉત્સાહપ્રેરક તેજસ્વી વાણી દ્વારા સ્વસ્થચિત્તે દેવીના ખેદાવેશની હવા ઉડાડવા માંડી.

“ આર્યપુત્ર ! આપની સાથે રહીને તો હું કંઈ પણ કરવાને તૈયાર જ છું. શી આશા છે આપની ? ”

“ આ આશા માગવામાં દેવીને મુખ્ય ગો આશય છે ? તે પ્રશ્ન રહે છે.

કોઈ પણ સાહસ ખેડવું, એ આશય મુખ્ય છે કે, ગમે તે જોખમ ખેડીને અમારો સહવાસ ન છોડવો, એ ? પ્રથમ પક્ષ જો મુખ્ય હોય, તો પ્રતિજ્ઞા ન કરતાં તેમાં ઉત્તેજન આપવા જ અમારે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જો બીજો પક્ષ મુખ્ય હોય, તો અમે સલાહ આપીએ છીએ કે એ સાહસ દેવીએ હાલ ન ખેડવું. જે માર્ગે અમારે જવાનું છે, તે અતિવિકટ અને મહાસાત્વિક પુરુષોને પણ દુઃસાધ્ય છે. તે માર્ગમાં અમારી સાથે આવનાં લાંબો વખત

ટકી મોડું બારે મુરદોડ છે. જોરડું જ નહીં, પણ ઉઘટ પહેલું  
નિચાર કરના. અમારા માર્ગમાં નિષ્કપ્ત શબ પડવાનો વિશેષ  
સંભવ રહે છે. ”

“ આપના સહવાસથી પ્રથમપક્ષની અમારી તૈયારી  
મુદ્દત થશે; અને આપને, આપના પ્રાપ્તોમાં આગળ વધે  
વામાં વ્યવહાર અનુકૂળતાઓ કરી આપવી, એ પણ અમારું  
મુખ્ય કાર્ય રહેશે. ”

“ પ્રથમપક્ષનો દેવીનો તૈયારીનો ભાવનાને અમે  
પ્રશંસીએ છીએ, પરંતુ હાલ તેને મુદ્દતથી રાખવી, એમ  
અમારી સલાહ છે. યોગ્ય અવસર આવ્યે, એક ક્ષણનો પણ  
વિલંબ કર્યા વિના દેવીએ એ માર્ગનું અવલંબન જરૂર કરવું.  
આજે યોગ્ય અવસર નથી. પહેલા અમે માર્ગ તૈયાર કરીએ,  
પછી દેવીએ તે માર્ગ ચાલવું. ”

“ અમે પણ સાથે સાથે જ અમારો માર્ગ તૈયાર  
કરવાની શરૂઆત કરીએ તો શું ખોટું ? આવું પુત્ર ! ”

“ કશું ખોટું નથી. પરંતુ દેવિ ! આ માર્ગ વ્યક્તિ-  
ગત તૈયારીનો છે. તેમાં કોઈ કોઈને સહાય ન કરી શકે.  
વ્યક્તિની જંટલી પૂર્વ તૈયારી અને ઉત્કટ સ્વતંત્ર પ્રયત્ન,  
તેટલા પુરતું જ તે આગળ વધી શકે છે. સમુદ્ર ભર્યા હોય, છતાં  
જેવડું પાત્ર, તેટલું જ પાણી ભરી શકાય; એ સીધી વાત છે.

અંટલે અમે તમને સહાય ન કરી શકીએ, તમે

અમને સહાય ન કરે. એમ તટસ્થતા જાળવવામાં આવે, છતાં જો બન્નેની સમાન યોગ્યતા ન હોય, તો આગળ જતાં અંતર વધતું જ જાય; અને છેવટે ત્રાય તો છોડવો જ પડે દેવિ । ”

“ અમે સીમાત કશું નજ કરી શકીએ. અમારામાં કશી યોગ્યતા જ નથી. એવો શું આપનો અભિપ્રાય છે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ, સર્વ પ્રાણીઓમાં અનંત શક્તિનો ભંડાર ભર્યો છે, તેથી સર્વમાં સર્વ જાતની યોગ્યતા હોય છે; પરંતુ તેની ખીલવટ ક્રમે થઈ શકે છે. તમારી ખીલવટ ઘણે અંશે વ્યાપ્ત થઈ છે; પરંતુ જો વિકટ માર્ગમાં અત્યારે પ્રવેશ કરવા જેટલી ખીલવટ ન ગણી શકાય. જ્યારે તદ્યોગ્ય ખીલવટ થશે, ત્યારે એક દાણનો પણ વિલંબ કર્યા વિના, અને અમારા સહવાસની પરવા કર્યા વિના જ દેવિ આ માર્ગે વેગળાંધ તંમે આગળ વધશો જ વધશો. જો પણ હાથ જરૂર આવશે. ”

“ ત્યાંમુખી નાની મોટી વ્યવહાર અનુકુળતાઓ કરી આપી, આપનો માર્ગ વધારે સરળ બનાવી અમારી યોગ્યતા ફેલાવવાનું સદ્દાય દૃઢીએ છીએ. ”

“ દેવિ ! એવી અનુકુળતાઓની એ માર્ગમાં કશી કિંમત નથી, એટલું જ નહીં, પણ તેનો ત્યાગ એ જ એ માર્ગની સાધનાનું સ્વયંસિદ્ધ સાધન છે. ”



ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

અમારા માર્ગમાં અનુકૂળતા જ કરવા જો દેવી મુશ્કતા હોય, તો હાલ અમારા સહવાસની જ વાત છોડી દેવી. એટલો મંયમ કેળવવાથી ચે અમારા માર્ગમાં દેવીકૃત-અનુકૂળતા જરૂર થાય છે.

આર્ય પ્રજ્ઞની મહાન્ મહાન્સાધનાઓમાં આર્ય રમણી-ઓનો અસાધારણ ક્ષણો છે, એ કયાં દેવીથી અન્તર્યુ છે ?

એક આર્ય રમણી તરીકે તમને હું કહું છું, કે દેવિ ! વિચાર કરો. જગત્કલ્યાણીની આ આર્ય પ્રજ્ઞની મહાન્ સાધનાઓમાં આગળ વધવા, વ્યક્તિગત ક્ષણામાંથી આજે એક પણ આર્ય પુંગવ અને આર્ય જાળા પાછી પાની કરે તેમ છે ? જો નથી, તો આ મુખ્ય ધ્યેયની તુલનામાં કૌટુંબિક પ્રેમ કે જીવનની વ્યાવહારિક જરૂરીયાતોનો શો હિસાબ છે ?

પ્રસિદ્ધ આર્ય કુલોત્પન્ને દેવિ ! તમારું ધ્યેય એ નથી, એમ કોણ કહી શકે તેમ છે ?

એ ધ્યેયને જીવનસર્વસ્વ ગણનાર આર્ય રમણીઓમાંના એક ! એ ! દેવિ ! આવા પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય, એ હુપનો વિષય છે કે ખેદનો ? આવા પ્રસંગને વધાવી લેવા જોઈએ કે રજા કરવા જોઈએ ? અમારી સાધના એવી જ કોઈ જન્ય સાધના હોય તો આ પ્રસંગને હમને સહેલે વધાવી લેવાના અને તે નાશ પામવાનું પણ જે જે સંજોગો આવી શકે તેને નાશ કરવાના દેવિ ! અમારી જ સ્વાથ મિદ્ધિ

હે-નમારી જ આધના છે. નહીં કે અમારી અનુકૂળતા  
ખાતર એ કદ અદન છે. ” એ વર્ષ માનકુમારે આત્મ-  
અહ્યા અને વાસ્તવિક આ ઇવન્ટની કલિત, એવી તો સંભાવનાથી  
આગળ દરી, કે દેવીના અંતમાં પ્રકાશ પડે. અંદાજેશનો  
અંધકાર એકાએક નાશવા લાગ્યો. એ પર પ્રસન્નતાનો  
અરુણોદય પ્રકાશવા લાગ્યો.

“ સર્વશક્તિશંખત ! આર્યપુત્ર ! આપની સાથે  
વાળીના વિલાસમાં અમારા શા બાર ? પરંતુ ત્યામ શબ્દ-  
માત્રના અવલુ કાણથી જ અવલુની ઉઠેલી શમરાજીમાંનું એક  
પલુ શમ કહ્યું સ્વરુપાનો આયેમ એકો કરવા તૈયાર  
જ નથી. ”

“ દેવિ ! આ કેવળ વાળીવિલાસ નથી. વાળીના  
વિલાસ માત્રથી હું તમને આંશ નાંખવા નથી માનતો,  
વાસ્તવિક વિચાર કરવાને તમારે મારે માર્ગ ખુલ્લો કરું છું.

પરંતુ દેવિ ! હું જાણું છું, એ તમારો સ્નેહાવેગ છે,  
પ્રેમપરવશતા છે. પરંતુ કર્તવ્યપાલન ખાતર સ્નેહનો કોગ  
આપવાને પ્રસંગે જરા એ પાછી પાની ન કરવી, એ પ્રત્યેક  
માનવનો નહીં, પણ પ્રત્યેક પ્રાણીનો વાસ્તવિક ધર્મ છે.  
આ ધર્મ ન ગળતી બાળનારના જીવનમાં શો આરાંશ  
હોઈ શકે ?

દેવિ ! સર્વસ્વ પરિત્યાગને મારે આ કાલેજ અમારી  
સર્વથા તૈયારી હોવા છતાંયે વહિવ જાંધુથીના આચકથી કંઈક

કે રે મિ ભં તે !-મૂ. ૩

વિલંબ કર્યો છે. ત્યાંસુધી હું પણ મારી પ્રત્યેક ક્ષણે ઉપયોગ એકાન્તાવાસમાં કરી મારી ભવિષ્યની સાધના પૂર્વે સાધનામાં લાગવાનો છું. આ મહેલ અને સંવૈભવ સામગ્રીનો તો ત્યાગ થશે જ, છતાં રાજકુળનો ત્યાગ હાલ તુરત તો નહીં જ કરવામાં આવે, એટલે હવેથી તમારે કલ્પ એ રહેશે કે-અમારી સંભાવના દૂરથી જ કરવી, નહ કે નિકટ સંસર્ગથી. કર્તવ્યમાં વધતા જતા અમારા ઉત્સાહ જાગથી જ શરીરની આરોગ્ય વાર્તા અનુમાનથી જાણી લેવી નહીં કે પરિજન મોકલીને. અમારા આહારાદિકને માં વ્યવસાયાત્મિકા બુદ્ધિનો પણ દેવીએ ત્યાગ જ કરવો. કારણ કે-કલ્પ એવાં તે, અમે અમારી-બાહ્ય દૃષ્ટિથી અનિયમિત છતાં નિયમિત-જરૂરયાત પ્રસંગે જાતેજ મેળવી લેઈશું ”

“ સ્વામિન ! આપની શરણાગતવત્સલ્યતા કે ગણાશે ? ”

“ નહીં નહીં દેવિ ! હવે તમારો આ સ્નેહાવે છે. હૃદયના ઉંડાણમાં વિવેક પ્રતીપ પ્રતીમ કરો. તત્ત્વ અ પરિણામનો વિચાર કરો. ”

“ આપના અનુગ્રહથી આર્યપુત્ર ! સુશક્ય છે : અમારું. ”

“ અવદાતિકે ! દેવીની સંભાવના કર. અમે ઉપર અગાથી પર જવા મુશ્કેલીએ છીએ. ”

“ પધારિયે, સ્વામિનં ! આ રસ્તે. ”

\* \* \* \* \*

“ અહા ! આ ક્ષત્રિયકુડ્યામ, પેકું બારતવર્ષ, આ  
જ્યોતિષ્વક અને પેકું સમસ્ત જગત્, —જે સદા ગતિશીળ છે !

આ રાત્રિ ! જેમાં પ્રાણીઓ નિદ્રાધીન છે !

આ વિધુ ! ચંદ્રમા ! ઔપચિપતિ ! સર્વત્ર મુખા  
વર્ષાવી રહ્યો છે !

પરંતુ, અરે ! હા ! આ કાળ સંવત્સર કોળીયો કરી  
રહ્યો છે !

અહા ! સર્વ અશરણ છે !

અરે આ ચીસો કોની ? શું મને કોઈ બોલાવે છે ? !

હા, અશરણ જગત્ શરણ માટે બોલાવે છે.

બસ, તૈયાર જ છું.

અરે ! આ ધમ્મમાટ કોનો ?

વિરુદ્ધ રાજ્યમંપતિનો.

શા માટે ?

રાજ્ય કરવા લલચાવે છે.

બસ, નહીં જોઈએ.

પણ આ કરેણાક દનો શો અર્થ ?

કે મિ ભં તે !-ચૂ ત્ર

એ તો કુટુંબીજનોના વિલાપો છે.

શા માટે ?

તમારો વિયોગ અસહ્ય થાય છે, તેથી.

એ સ્થિતિ અનિવાર્ય છે.

આટલો શોરણકોર શો ?

મોહરાજના સૈન્યની તમારા પર રુદ્ધાઈ છે.

ઠીક છે, ભેદ લેવાશે.

હું કોણ ?

શુદ્ધ, ણુદ્ધ, નિરંજન, પરમાત્મા, જગત્પ્રકાશ, જ્યોત્સ્વરૂપ ! અનન્ત બળ-વીર્યશાળી, અચ્છેદ, અલેદ, ચૈત્સ્વરૂપ છું.

ત્યારે આ શું ? શરીર !

તેને શો સંબંધ ?

તેનો અંતિમ-ત્યાગ, એજ મારી સ્વાભાવિક સ્થિતિ છે.

તે શી રીતે સાધ્ય થાય ? પરમત્યાગથી.

પરંતુ, હા ! વડીલ બંધુનો અનુરોધ આડે આવે છે !!

પણ સબળને અનુરોધ શો ?

લોકસ્થિતિનું ચે પાલન તો થવું જોઈએ ને ? અસ્તુ.

શું કરવું ?

## ૧૩ ના

ભાગ, ઝંઝ ! આ સુખવદ્યુતી ખંડીને આગીયોગ્ય  
અવસ્થામાંજ રહેવું પેલા અંતઃકર્મમાંજ અને એકાંત  
નિર્જન નિવાસ સ્થળમાં નિવાસ કરવેલ ખીલરજી સ્થાનરજી  
અને સ્થાનરજી રહેવું. મુર્ખ પશ્ચિમવંદા પ્રમુગ્ધોનો પરિવાર  
કરવેલ વરિષ્ઠ બંધુની સુખમનિતા પ્રમુગ્ધની રાહ ભેટી તક  
મળ્યે કાચ સાધવા બદાર પડી જવું. જમ, જો જ નિહા—”

“કુમારશ્રી ! પ્રાતઃકાળ સુખ નજીક આવી રહ્યો  
છે, નિદ્રા વેળા-વીની રદી છે. હાલુવાર આપ પર્યંકે પધા-  
યશો ! ઉન્નિદ્રતાથી વ્યાકુળ રેવી પણ નિદ્રાગુણ અનુભવવા  
શક્યનીય તરફ જાય. ”

“અવદાતિકે ! શું રેવી હજી પણ પર્યાકુળ સ્થિતિમાં  
છે ? અમારા કાર્યક્રમ સાથે હવે રેવીના કાર્યક્રમનો ચો  
મેળ જોસવાનો છે ? જા. કહે—” રેવી ! નિદ્રાધીન યાચો.  
હું પણ હાલુવાર નિદ્રા અનુભવું છું. ”

“તેજ પ્રમાણે નિવેદન કરૂં છું, સ્વામિન ! ! જય  
જય ! કુમાર ! ”

\* \* \* \* \*

ચોડીવાર પછી મંગળપાઠકોએ પ્રાતઃમાંગલિક ગાયું—  
ભેરવી.

જયો રે !—

નિદ્રા ભાગો, જોભો દાર.

કુ રે મિ ભં તે !-ગૂ વ

જગો રે---

અરુણો ઉદય ગંગા

જુગતમાં,

આવ ઉદયને કાગ.

જગો રે—

૧

પૂર્વે ચગકાટ થયો

ગગતમાં,

છુટે પ્રકાશની ધાર.

જગો રે—

૨

પદ્મ વિકસે કુમુદ

મંદ્રાચામે,

નાસી છુટે અંધકાર.

જગો રે—

૩

પંખા કલરવ કરે

વન વિમે.

ભૂગ કરે છે ઝંકાર.

જગો રે—

૪

જાગ્યો રે ! જાણે તેહને

જગતમાં,

જેહ જગાવણુદાર.

જગો રે---

૫

## પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન.

કાલે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે ! હવે હવે હવે હવે હવે.

હવે !



## ક રે મિ ભં તે !-મૂત્ર

આપણે દરવાજે તો આવીજ પહોંચ્યા. વાહ ! દિશાઓ તો જાણે ખુશ ખુશ થઈ આપણી સામે મોં મલકાવી રહી છે ! આ પ્રાતઃકાળનો દિવ્યપરિમલવાદી પવન ઝાટોને ધીમે ધીમે ગલગલીયાં કરી આનંદમાં નચાવે છે. સૂર્યમંડળને પણ જાણે આજનો દિવસ અહીંજ ગાળવાનું મન થતું હોય તેમ ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી રહ્યું છે ! ! વાહ ! શી કુદરતની પ્રસન્નતા ! ! ! શી નિસર્ગ-સુંદરતા ! ! !

અહા ! લોહોની ચપળતા તો જુઓ ! અપાટનમાં વચ છે, ને આવે છે. જાણે કેટલી બધી તૈયારીઓમાં ગુંથાઈ રહ્યા હોય તેમ જણાય છે ! શહેરને તો શણગારીને જુદું જ બનાવી દીધું છે ! કે જાણે આ પ્રથમનું ક્ષત્રિયકુંડ ન હોય. દેશ દેશાંતરના રાજા મહારાજાઓ, ને કુમારોન સલાહાઓથી શહેર ચીકારે ભરાઈ ગયું હોય છે.

બાઈ ! આપણે આ દરવાજે થોડીવાર વિચારો લેઈએ

ભલે, હોય એ કે નહીં. ઉડી ફરને ગામડે ઉતારવા. ઉતારવા. આજના રીતે. હા. કેટલે. પથ કાપે ને આજુબુ ન નય. તોવનું નિર્ણ.

સાહેબો સાહેબો મુરદો. વાત અને હવેના. ને મુરદો સાહેબો. હા. કે.

પ્રતિશઃ અને પ્રરૂપાન.

હા, હા, કેમ નહીં ? એ વાત રાજગદની પામે જ  
ગતાં હોય તેમ જણાય છે.

પણ હવે અવાજ ધીમે ધીમે વધારે સ્પષ્ટ થતો જાય છે.

હા. ઓ ! ઉદ્ભવજ આવ્યો ! !

હાં, આવ્યો ? ક્યાં ?

એ દેખાય.

હા, હા. ચાલો હસા થઈ જાઓ. હમણાં જ બધા અહીં  
આવી પહોંચશે.

\*

\*

\*

આહાહા ! શો સાજ શણગારો છે ?

અરે ! ભાઈ ! જરાં આગળ વધવા દો. જોવાનું તો  
હજી હવે બાકી છે. સાંભળો—

“ જય જય નંદા, જય જય ભદ્રા.

જય જય નંદા, જય જય ભદ્રા. ”

જુઓ, આ મોટી જબરજસ્ત પાલખી આવે. તેણે  
એની શોભા ? તેની વચ્ચે ગિરાજયા છે, તેજ “ શ્રી  
વર્ધમાનકુમાર. ”

વાહ, ધન્ય ધન્ય રાજકુમાર ! ધન્ય છે ! !

ચાલો હવે આપણે અહીંથીજ સૌની સાથે ભળી જઈએ.

હા એ ઠીક છે.

કે રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

રાજકુટુંબની રમણીઓ, સાંભળો તો, કેવા અર્થગંભીર ગીતો ગાય છે !!

એઓની આંખે આંસુ ને મ્હોંએ ગીત છે ! !—

૧ જાયા ! તમ વિણ સુતી છે નગરી.  
સુનાં હૈયાં છે નંદીવર્ધન રા...જ.  
સુનાં રે ! છે મંદિર ને માળીયાં.  
સુનાં યશોદાનાં દિન રા...ત .....જાયા તમે

૨ જાયા ! તમે વડલાગી ! ને સૌભાગી !  
દીધો હૃદયે ખેલેરો ધા...વ.  
છોડી રે ! જાતાં હૈયાં કેમ આલે !  
હૃદયાના ધણા છે હજી હ્દા...વ..... જાયા તમે

૩ જાયા ! રાજ તમારા અમર લોકમાં.  
અમર તપે છે હંદા ! રા...જ !  
નાનકડાં આ નવિ ગમિયા !  
કે, થાશે ત્રિભુવન શિરના...જ ! ...જાયા રાજ

૪ જાયા ! ચેરક જેવા રે ! મોટા રાજવી.  
તમારા છે મામા ને મોમા...ગ.  
રાજગૃહી ને ઉજ્જૈની વળા  
કૌશાંબી યુ યે મગપણ આ . પ જાયા ચેરક

## પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાન.

૪ જાણ ! તમે રમેનાં તારા રંગ મહેલમાં.  
શોભતાં તારા પડિતોની સમા...૦૪.  
ધડકતાં દેવાં રે ! સત્તુઓના.  
નામ તમારા દસ દિસ વિખ્યા...ત.....જાણ તમે

૬ જાણ ! બહો વરસથી તપ તો આંધ્યાં.  
તમે દીધાં છે રે ! વરસી દા...ન.  
માત પિતા સ્વર્ગે સિધાવિયાં,  
હવે સો છો શ્રેષ્ઠ બા...૨.....જાણ બહો

૭ જાણ ! છુપા નહાસે સ્વામી છુપા,  
પણ તમ અમ આ સદા...૨;  
શબાથી તેમાં અમને ધરે ! રે-  
એતે તમ દિસના છે શણગા...૨ !.....જાણ છુપા

૮ જાણ ! મનોરથ છે જગ કલ્યાણનાં,  
તો કરો જગતનું કન્યા...ણ.  
જુગ જુગ હવે રે ! રાજવી !  
એ છે અમ દિસાંની આ...૨.....જાણ મનોરથ

“વાહ ! ઈ વર્ધમાનકુમારનું મહત્ત્વ ! કુટુંબીજનોના  
પ્રેમ, ને સુમર્ષણ ! આપણાં ચે હૈયાં દ્રવી (પાંગળી)  
જાય છે ! !”

“ઈ વર્ધમાનકુમારની મહત્તા એકજ વાક્યમાં દર્શુ ?”

“અરે ! તમે શું દહેરો ? હુ ચે સુમણું છું કે—આ  
જમાનામાં માનવીની સંસારી સપૂર્ણતામાં એનો એટો

નથી. રૂપ, ગુણ, જ્ઞાન, ઉચ્ચ જીવન, અપૂર્વ વ્યક્તિત્વ વિગેરે કોઈ પણ બાબતનો વિચાર કરી લ્યો. ખરેખર, ભારતભૂમિ અમૂલ્યરત્ના છે.

“ખસ, ખસ, હું પણ એજ કહેવાનો હતો. છતાં આશ્ચર્ય તો એ થાય છે કે-આટલી પૂર્ણતા છતાં શ્રીવર્ધમાન કુમારે જગતમાં તેનો ઉપયોગ કેમ નહીં કર્યો હોય ? રાજમહેલોમાં ને સાદા પ્રસંગોમાં જ માત્ર આમ ને આમ જીવન કેમ ગુજર્યું હશે ? ”

“ભાઈ ! તમારી સમજ ભૂલભરેલી છે. મોટાનાં મનોરાજ્ય ને મહાત્વાકાંક્ષા પણ મોટાં હોય; તેઓની ગંભીરતા આપણાથી કેમ મપાય ?

દરેક દુન્યવી માણસ પોતાની શક્તિ વહેવડાવે છે, તેવા સાંસારિક પ્રસંગોમાં ન વહેવડાવતાં, તેઓશ્રીએ તેનો સંગ્રહ જ કરી રાખ્યો છે. જગતના ચાલુ પ્રવાહમાં ભળીને વહી જનારા ઘણા હોય છે. ખરેખર તેમાંથી આવા વિરલ પુરૂષોએ તો બચીજ જવું જોઈએ, અને સંગ્રહ કરી પોતાની શક્તિ જગતને કોઈ લબ્ય માર્ગે દોરવામાં જ વાપરવી જોઈએ. ”

“ એ વાત ખરી. પરંતુ તેમાંનું એ હજી તો એમણે કાંઈ એ કર્યું નથી. ”

“આજથી જ હવે તેઓશ્રીના ખરેખરા કાર્યોની શરૂ-

## પ્રતિજ્ઞા અંતે પ્રેરના

આત થાય છે. એટલે ચોખ્ખું ધરતીમાં દિગંત" બ્યાપી  
ચોતાની વિજય પતાકાઓ ફેલી રીતે રાપે છે, તે હવે જ  
લેવાનું છે. બીજી પણ કઈ કઈ શક્તિઓ ધરાવે છે, તેનો  
પરિચય પણ દુનિયાને હજી હવે જ મળશે ! ! "

\* \* \*

"અહાંહા ! ભારે મોટો વરણોટો ! મધ્યાહ્ન તો ક્યારના  
યે વીટી ગયા. ચીયાળો છે. ( માગસર વહી ૧૦ [ કારતક  
વહી ૧૦ હાલની ] ) એટલે તાપ જલુ ન લાગ્યો, ને સાંજ  
પણ હમણાં જ પડશે.

હવે આપણે બધા જ્ઞાતખંડ નામના વનખંડ પાસે  
તો આવી પહોંચ્યા છીએ. જુઓને-ઓ પેશું દેખાય.

વરણોટાની આગળની કક્ષાઓ હવે વેરાતી જાય છે,  
ને વનમાં ચારે તરફ યોગ્ય યોગ્ય સ્થળે વાહનો વિગેરેની  
હકૂ જામતી જાય છે. ચાલો, આપણે જરા આગળ  
પહોંચી જઈએ, ઠેક શ્રી વર્ધમાનકુમારની પાસે જ. હાં,  
વધી આગળ. "

\* \* \*

"હાથ ભાઈ, જરા વિચારો લેવા દો, જલુ બીડ;  
મુશ્કેલીએ આવી પહોંચ્યા ! ઉભા રહો, હવે શું થાય છે,  
તે જોઈએ. "

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

“અહાહા ! શી મેદની !! સહસ્ર કિરણો વચ્ચે-વાદ-  
જાંએ અનાવૃત-સૂર્યમંડળ જેવા, વચ્ચાલંકાર રહિત શ્રી  
વર્ધમાનકુમાર આ મેદનીમાં કેવા શોભે છે ! ! !

જુઓ, જુઓ, પંચમુષ્ટિ લોચ પણુ સ્વહસ્તે જ કરી  
નાંખ્યો ! અહાહા ! ! અરે એ તે હસે છે કે શોકમાં છે ?  
ઉત્સાહમાં છે કે ચિંતામાં ? કાંઈ જણાય છે ? કેવી અપૂર્વ  
ગંભીરતા ? ! એણે શું ધાર્યું હશે ? આ મહા પુરૂષ જગ-  
તમાં કેવો ભાગ ભજવશે ? ખરેખર કંઈ કલ્પી શકાતું જ  
નથી. ”

“ અરે ! પણ તમે શા વિચારમાં પડ્યા છો ”

“ કેમ શું છે ? હું તો આ મહાપુરૂષની અગાધતા-  
માપ કાઢવા મથું છું. ”

“અરે શું. ‘ શું છે ? ’ તેઓ કાંઈ બોલવાની તૈયાર  
કરતા હોય એવો ભાસ થાય છે. સાંભળો, ખરાબર ધ્યાનથી  
સાંભળો. જુઓ, આખી મેદની તો શાંત થઈ ગઈ. એ મહા  
ગંભીર પુરૂષનો એકેએક શબ્દ નિઃસંશય ભારે અર્થસૂચ  
હોવો જોઈએ. માટે ખરાબર સાંભળો ! ! ”

“ હા, ખરાબર. અધ ઉઘડી આંખોથી સ્કેન ઉઃ  
જોઈ હાથ જોડી સાંભળો, સાંભળો, તેઓશ્રી કંઈ બોલે છે.

मि भंते ! सूत्र

अथवा

भगवान महावीरनी महाप्रतिज्ञा.

“ नमो सिद्धाणं ”

- १) 'करेमि सामाइयं.' } (३) 'जावज्जीवाए  
(२) 'सावज्जजोगं पच्चस्वामि- } पज्जुवासामि'

-तिविहं तिबिहेणं—

-<sup>३</sup>मणेणं, <sup>२</sup>वायाए, <sup>३</sup>कायेणं;

<sup>१</sup>न करेमि,

<sup>२</sup>न कारवेमि,

<sup>३</sup>करंतं पि अन्नं न समणुज्जाणेमि.];

(४)—तस्स—

-पट्टिकमामि,

-निंदामि,

-गरिहामि. '

(५) 'अप्पाणं वोसिरामि. '



ક રે મિ ભાં તે !—સૂત્ર

“ પણ સાંભળો—”

\*

\*

\*

\*

“ મહારાજ નંદિવર્ધન દેવ ! કાકાશ્રી સુદર્શન પ્રભુ  
વડિલ રાજકુટુંબી વર્ગે ! પૂજ્ય કુલવૃદ્ધ માતાઓ ! રજ  
યશોમતી ! રાજહુડિતા પ્રિયદર્શિના ! મંત્રીશ્વરજી ! સુત્રિ  
કુડવાસી માન્ય નગરજનો ! અને નગર-નારીઓ !

અમારો જીવન પ્રવાહ આજથી હવે આ મહા  
નિજ્ઞાને લીધે જુદીજ દિશામાં વહી ચુક્યો છે, છતાં સ્થા  
નાન્તર માટે પ્રયાણ કરતાં પહેલાં, કદપને અનુસરી આ  
સર્વ સજ્જનોની, અમારા આ કાર્યમાં તન્મય  
અનુમતિ ઇચ્છીએ છીએ. ”

પ્રેમાશ્રુ ખાળી આળી મેદનીએ—

“ જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

જય જય નંદા ! જય જય ભદ્રા !

ચિરં નંદ ! ચિરં જય ! ” એવો ગગનલેહી પ્રધોષ કર્યો

કુલવૃદ્ધાઓ આશીર્વાદ આપવા આગળ આવી.—

“ પુત્ર ! તમે સર્વદા જય પામો !

પુત્ર ! તમે સર્વદા વિજય પામો !

પુત્ર ! તમે સર્વદા કલ્યાણ પામો !

## પ્રતિજ્ઞા અને પ્રત્યાજ્ઞ

પુત્ર ! તમે સર્વદા દેવતાલુ ઠરો !

પુત્ર ! તમારા માર્ગો મદદ મિલે હો ! મંગલમય હો !  
દેવતાલુમય હો ! આનંદમય હો ! ”.

આખી મેદનીએ બહિષ્કૃતમય અંતઃકરણમાંથી આશીર્વાદો અસ્પષ્ટિત પ્રવાહ ઊઠ્યો.

“ આયુષ્માન્ ! વર્ધમા—પૂજ્ય સ્વામિન્ !.....  
ચિરં નં.....” એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યા ન ઉચ્ચાર્યા ત્યાં તે  
મહારાજાશ્રી નંદિવર્ધન દેવ મૂર્છા પામ્યા, અને હાથ પુટા  
મૂંઢી હાથે નાસિકા પર સ્થાપી શ્રી વર્ધમાન સ્વામિએ  
પ્રયાણની શરૂઆત કરી.

“ અરે ! ઓ ! બંધુ ! વર્ધમાન ! તારાં મુખાસાવી  
અંગરૂપશ્ચ અને વચનામૃત હવે શું ફલિત થયા ? બંધુ ! શો  
આ ક્ષતે ક્ષાર નિગ્રોધ ? ઓ સ્વામિન્ ! દરુણસાગર !  
મારો પણ ત્યાગ ?.....” ઇત્યાદિ વાક્ય પરંપરાથી, દૂર  
દૂર વહી જતા પ્રવાહી બંધુની પાછળ પહોંચી શકે ત્યાંમુખી  
હાથે લંબાવી લંબાવી, મહારાજા નંદિવર્ધન દેવ અશ્રુ દ્વારા  
બાળે કરુણરસ વર્ષાવી આખી મેદનીને નવરાવી રહ્યા.

“ અહા ! કેવી નિર્દયતા ! ”

“ અરે ! અગાધ દયાના સાગર પર નિર્દયતાનો

કે દે મિ ભાં તે !-મૂં ન

આરોપ ન હોય. પણ બુચ્ચો, એ જાય, દર્શન કરી લે.  
હુમણું જ ઘોડા વખતમાં અદૃશ્ય થશે. ”

“ હાં ! ક્યાં જશે ? ”

“ હીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ કરવા. ”

“શું તેને માટે આમ આ રાજકુમારને સખાવું પડશે ?”

“ એ બધો વિચાર પછી. બુચ્ચો, અદૃશ્ય થાય છે  
છેલ્લાં દર્શન કરી લે. ”

“ જમો, સમણસ્સ મગવઓ સિરિમહાવીરવદ્ધમાણ  
જિણસ્સ જમો જમો ”

“ શું આપણે તેઓની પાછળ તેમના જેવા થઈ ન  
જઈ શકીએ ? ”

“ અરે ! આપણું એવું ભાગ્ય ક્યાંથી ? ”

\* \* \* \*

પ્રભુ શ્રી મહાવીર સ્વામિની સ્તુતિ.

( મંસાર ત્યાગ પ્રસંગ )

તોટક.

શિબિર પરથી પ્રભુ જો ઉતરે,  
જઈ જાડ તળે સઘળાં તજ દે-  
શણગાર, બને અણગાર, અરે !  
પણ ધીર ગભીર પણ જ રહે.

## પ્રતિજ્ઞા અને પ્રસ્થાવ

રાત્રી ઈંદ્ર ધરે બાદ નમ્ર પળે  
 શુભ દેવ દુરુણ, ધરે જ ખમે,  
 સ્વકરે જટ સ્થાય કરે જ ગિરે,  
 પશુ કંઈ નદી હરે અરે. ૨  
 સદુ શાંત થયા, મુખે જો મન લે  
 રૂં પાછા ફરી સદુ મિદ્ધ નમે.

[ પ્રતિજ્ઞા ]

" મુજ આત્મ વિશ્વાસ ફરીગ સદા,  
 હર એક પત્ર ધરિ તપરના ૪  
 મુજ માથે વિંધે જરિ કંઈ નરે.-  
 મન વાચ કરીગ તણી જરિયે-  
 પ્રાણી; જટ હર ફરીય વગી-  
 નસ ! જપ કરોમક વન ફરી. " ૫

શિખરિણી.

[ પ્રવચન ]

મહારીરે સ્થાની ! પ્રભુ ! જમન દહારક ! વિનુ !  
 ફરી રી તંબુરી નજીમમ તજ નાથ ! મલનું !  
 ઉભા હે આશાયે અજગ નવને પાન કરનાં,  
 દયાળાની રહિ આજ દેવર ફેરે તમમનાં. ૧  
 અરે ! રે ! રે આત્મા, જવન સમ નિર્મલન દર,  
 ગુણ, નેણ, સ્વલે, સ્વ. પર પર વિંધે સમ મન-  
 પરાણીની ખરિણી, શિખરપર ને જંચક મદી,  
 રૂં હે એકાદી સ્વરૂપિ મે પંચ પરી. ૨

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પાઠ રચના પ્રમાણે સૂત્રનો શબ્દાર્થ.

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર. ”

- “૧. ‘હું સામાયિક કંઈ છું’ [આ ક્ષણથી  
પ્રતિક્ષણે મારા આત્મ વિકાસમાં  
પ્રગતિ કંઈ છું.] } [આ અંતે પ્રતિજ્ઞા  
૩. ‘જવ  
મુધી [જીવન પ  
તે મરણાંત કષ્ટે  
પાળું છું.’  
[ અવધિ

૨. [તથા] ‘સર્વ સાવધ યોગનો ત્યાગ  
કંઈ છું’-

[ નિષેધાત્મક-ત્યાગાત્મક પ્રતિજ્ઞા. ]

[ સાવધયોગનો ત્યાગ નીચે પ્રકારે— ]

—ત્રણ રીતે, ત્રણ પ્રકારે—

[ મન, વચન, કાયાથી;

[સાવધયોગ] ન કંઈ,

” ન કરાણું,

” કરનાર બીજાને સમ્મત પણ ન થાઉં.

[ યદ્ય જતા સાવધયોગથી શુદ્ધિના પ્રકાર— ]

૪.-તે [ સાવધ યોગ— ]-

-થી-પાછો ફરું [ અતિચારની શુદ્ધિ કંઈ ] છું;

-ને-નિન્દું [ અનિકમની શુદ્ધિ કંઈ ] છું;

-ને-ગદું [ વ્યતિકમની શુદ્ધિ કંઈ ] છું.’

એ બંને પ્રતિજ્ઞાઓ ખાતર—

૫. ‘મારા આત્માનો [ અદિરાત્મ ભાવનો-દેહાદિ મમત્વ  
કેણ વખતે શારીરિક વિગેરે અનિવાર્ય જરૂરીયાતોનો  
દમ્બાદર્શક સર્વથા ] ત્યાગ કંઈ છું.’ ”

૪

## ભાવાર્થ અથવા મનોદશા.

૧.

“ સિદ્ધોને નમસ્કાર ”

“ સિદ્ધ યતું-પૂર્ણ યતું: એજ માફ અંતિમ થયેલ  
 છે-અંતિમ કર્તવ્ય છે. એજ મારા પરમ આદર્શ છે.

હજુ હું અસિદ્ધ છું-અપૂર્ણ છું. તેથી જ મેં એ સિદ્ધ  
 છે-પૂર્ણ છે, તોજાનું સ્મરણ કરું છું-ધ્યાન કરું છું. તથા,  
 સ્તુતિપૂર્ણ ભાષાથી કર્યોજન અને મસ્તકનમન દ્વારા તેઓ  
 તરફ મારા સરફની નમ્રતા દર્શાવું છું

કે રૂ મિ ભ' તે !-ગૂ ન

જ્યાં દુનિયાદારીની પૂર્ણતા પૂરી થાય છે, ત્યાંથી જ આજે માટે કર્તવ્ય શરૂ થાય છે. કારણ કે-હું પૂર્ણ થયું છું-સિદ્ધ થવા છું છું. તેથી હું પૂર્ણ-સિદ્ધ થયું છું ત્યાંસુધી તેઓને મારા આદર્શ તરીકે ગણું છું. એટલે હવેથી તેઓના પ્રશ્નધાનમય બની રહું છું. ”

૨.

૧. “ હું સામાયિક કરું છું. ”

“ અનંત ભવોની પરંપરા પસાર કરી, અને મારી દૃષ્ટિ સમ્યક્ થયા પછી પણ કેટલાક ભવો મેં પસાર કર્યા તેને પરિણામે આજ સુધીમાં મારામાં સ્વાભાવિક આત્મવિકાસ જેટલો થયો છે, તે તો કાયમ જ રહેશે-તેમાંથી આશ્ચર્ય નહિ જ થાય, એ તો આશ્ચર્ય. પણ તેમાં પ્રતિક્ષણે વધારો થતો રહે, ને આત્મવિકાસનું એકેએક પગથિયું પ્રતિક્ષણે મજબૂત થઈ ચડતો જ જાય. તેવી રીતે, અન્તિમ સાધ્ય જે સિદ્ધત્વ-પૂર્ણત્વ: તે પૂર્ણ-સિદ્ધ ન થાય ત્યાંસુધી આત્મવિકાસના તમામ પગથિયા વેગપૂર્વક જ ચડવાની શરૂઆત કરવાને હું આજથી જ પ્રતિજ્ઞા કરું છું. ”

કારણ કે-જગત્માં ઉન્નતિના ચડતા ઉતરતા અનેક દરજ્જા છે, અને તે તે દરજ્જે ( પગથિયે ) ચડવાના સાધનો પણ અનેક છે. ‘અર્થાત્-પ્રાણીના પ્રાથમિકમાં પ્રાથમિક વિકાસથી માંડીને અંતિમ વિકાસ સુધીમાં વિકાસની

## બા વા ધ્વં અથવા મનોદશા

ગ્રીના અનેક પગથિયાં છે. અને તે દરેક પગથિયા, પર  
ક્રમાને સાધનો પણ ચડના ઉતરતા ક્રમના અનેક છે. '  
માંનું આ સામાયિક અંતિમ અને સર્વોત્કૃષ્ટ સાધન  
, સર્વ સાધનોનું શિરોમણિ સાધન છે. અને દુનિયાદારીના  
ર્તવ્યો અહીં પુરા થઈ, આત્મવિકાસનું કર્તવ્ય અહીંથી  
રૂ થાય છે. માટે હું તે સામાયિક એટલે આત્મવિકાસના  
ગથિયા ચડવાની શરૂઆત કરવાને પ્રતિજ્ઞા કરું છું.

બીજા સામાન્ય કર્તવ્યો-નીતિ રીતિની ઉત્તમતાનો  
બાધાર પણ આ સાધન ઉપર જ છે. કારણ કે-જેટલી  
આત્મશક્તિ-જેટલો આત્મવિકાસ તેના પ્રમાણમાં જ બીજા  
સાધનો ફળ આપી શકે છે.

તેથી અન્ય સર્વ કર્તવ્યો, ભાવનાઓ, વિચારણાઓ,  
અને સાધનોને બાળુ પર રાખીને સામાયિક કરવું [ પ્રતિ-  
શ્લુના આત્મશુદ્ધિના વધારામાં તત્પરતાપૂર્વક લાગી જવું ]  
એજ વધારે ઉચિત છે, એજ પ્રસંગ પ્રાપ્ત છે. અને આત્મ-  
વિકાસમાં ઉપયોગની બીજી યોગ્ય સામગ્રીને પણ સામાયિક  
જ ખેંચી લાવશે.

આ ક્ષણથી માંડીને હવે પછીના મારા જીવનનું આ  
જ મુખ્યમાં મુખ્ય કર્તવ્ય છે, અને રહેશે.

માટે જ જગતમાંની અન્ય સર્વ પ્રતિજ્ઞાઓ કરતાં  
આ પ્રતિજ્ઞા મહાકર્તવ્ય છે, મહાએષ છે, સર્વોત્કૃષ્ટ છે,



કે રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

સર્વોત્તમ વિકાસમાર્ગ છે. એમ સમજીને હું તેનો સ્વીકાર કરું છું. ”

[ આ રચનાત્મક-વિધાનાત્મક-પ્રતિજ્ઞા ]

૨. “સાવધ યોગને પ્રત્યાખું છું-દૂર ધડકેલું છું-તણું છું.”

“ હું એ સામાયિક જેવા પરમ કર્તવ્યમાં આજથી રોકાયેલો હોવાથી ખીજી કોઈ પણ બાળત તરફ ધ્યાન આપવા ઇચ્છતો જ નથી.

ચળવિચળ અને અનેક પ્રકારની ઘટનાઓથી ભરપૂર આ જગતના કોઈ પણ બનાવની અસર મારા પર થવા જ નહીં હઉં, કોઈ પણ જાતની અસરમાં દોરવાઈ નહીં જાઉં.

મારા સામાયિક રૂપ કર્તવ્યમાં વિદ્વાતક એવી [ સાવધ યોગની ] કોઈ પણ નાનામાં નાની પ્રવૃત્તિને હું દૂરજ રાખવા માગું છું, હું તેનાથી દૂર રહેવા માગું છું. ( પચ્ચ-કખામિ )

આત્મવિકાસના માર્ગમાં પ્રયાણ કરતાં મને જે જે વિદ્વાતક પ્રવૃત્તિઓ રોકનારી હોય, તેનું ખરેખરું મૂળ તો મન, વચન, અને કાયાની ચેષ્ટા-પ્રવૃત્તિ-ક્રિયા જ છે. તેનું જ નામ સાવધયોગ છે. કે જે સામાયિકમાં-આત્મવિકાસમાં વિદ્વાતક છે.

તેના પર એટલો બધો કાળુ ધરાવીશ કે તે જરા પણ

## આ વા ધર્મ અથવા મનોદશા

મારા સાધ્યની આટે ન આવે, સાધ્યના માર્ગમાંથી મને પ્યુત ન કરે, આટે નરતે દોરી ન લય, તેની પુરેપુરી સાવચેતી રાખીશ. હું જાતે તેની પ્રવૃત્તિમાં જિજ્ઞાસુ ભાગ નહીં લઉં.

અને તે એટલે સુધી કે-ખીજા કાંઈને પણ મન, વચન, અને કાયાની પ્રવૃત્તિમાં ત્રીધી કે આડકતરી રીતે પ્રેરીશ તો નહોત, પરંતુ કોઈ સ્વયંપ્રવૃત્ત થયેલ હશે, તોપણ તેમાં તેને માનસિક સમ્મતિ પણ આપીશ નહીં. અર્થાત્ તે તરફ અપૂર્ણ ઉદાસીનતા જ રાખી, તે તરફ જરા પણ લક્ષ્ય નહીં જ આપું.

મારા સાધ્યમાં આગળ વધતાં વચ્ચે આવનારાં સર્વ વિદ્યોના મૂળભૂત-ખીજભૂત આ વિદ્યોને આવી રીતે સર્વથા દૂરજ રાખીશ, રોકીશ, અટકાવીશ, દૂર ધકેલેલીશ, ને મારા સાધ્યમાં આગળને આગળ વધે જઈશ. '

[આ નિયેધાત્મક-ત્યાગાત્મક-પ્રત્યાખ્યાનાત્મક પ્રતિજ્ઞા થઈ.]

એટલું જ નહીં પણ—

૩. " ઉપરની જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ, જાવજીવ સુધી-મરણ પર્યન્ત પાળવા માટે સ્વીકારું છું, માટે જાવજીવ સુધી પાળીશ. "

" આ જન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ એકજ ધ્યેયની સિદ્ધિ માટેની

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

જુદી જુદી બાજુઓ છે. તેથી મારા એ દ્યેયમાં હુમ્મેશને હુમ્મેશ એક પણ ક્ષણ ગુમાવ્યા વિના આગળ ને આગળ વધીશ. પ્રયાણની ધારા કદી પણ તુટવા નહીં દઉં.

નાની કે મોટી, અંદરની કે બહારની, દરેકેદરેક મુશ્કેલીઓને વટાવીશ, તેથી હારીશ નહીં, બળપૂર્વક મથન કરી તેઓથી બચીશ, ને અસ્ખલિત રીતે આગળ ને આગળ વધીશ. હતાશ નહીં થાઉં, કંટાળીશ નહીં, ઇરાદાપૂર્વક તેને છોડી પણ નહીં દઉં. કારણ કે આ બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓ મારા જીવ સાટે છે. પહેલેથી જ પુરેપુરો વિચાર કરીને જ સ્વીકારેલ છે. મરણાંત કષ્ટે પણ તેનો નિર્વાહ કરીશ. અને તેના નિર્વાહ ખાતર આવી પડતી સર્વ મુશ્કેલીઓને ઇરાદાપૂર્વક માથે ઊઠારી લેઈશ. પણ સાધ્ય સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન નહીં છોડું તે નહીંજ છોડું.” [જીવ જીવં પન્નજીવાસામિ] [ઉપરની બન્ને પ્રતિજ્ઞાઓમાં અવધિ સૂચવાય છે.]

૪. “ તે-થી જાતે દૂર થઈશ, તે-ને ખરાબ કરનાર ગણીશ, એટલુંજ નહીં, પણ વધારેમાં વધારે ખરાબ કરનાર છે, એમ ગણીશ. ”

કદાચ કોઈ અનિવાર્ય પ્રસંગે, ઘણી સાવચેતી રાખવા છતાં, તેઓને દૂર રાખવાનો બળપૂર્વક પ્રયત્ન કરવા છતાં, પણ પ્રાણીઓને ઇલાવનાર આ સગળ અનિષ્ટ તત્ત્વ ઘણું વખતના અભ્યાસને પરિણામે દ્રાવી જાય, પોતાની ખરાબ

અસર કરી દે, અને તેની અસર જ્યારે જ્યારે માનુષ પડશે કે નુરત સાવચેતીપૂર્વક તેને ( સાવધયોગને ) ખંખેરી નાંખીશ, તેથી દૂર ખસીશ, તેની ખરાબ અસર સાફ કરી નાંખીશ, અને વધારે નતમરિત જનીશ.

સાવધયોગની થઈ ગયેલી સ્ફેજસાજ અસરથી પ્રતિક્રમીશ, પાછો ફરીશ, વધારે સાવચેત જનીશ, અતિ-ચાર પ્રસંગે શુદ્ધ થઈશ, ને સાધ્યમાં આગળ ને આગળ વધીશ.

અર્થાત્—આત્મવિકાસમાં અનાવશ્ય શરીરની કે વચનની સંત કે અસત કોઈ પણ જાતની પ્રવૃત્તિ થઈ જાય, તથા ઠામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, રોગ, શોક, બય, ગ્રેમ, માન, અપમાન, લાલચ, રાગ, દેવ: વિગેરે આત્મવિકાસની વિરોધિની માનસિક લાગણીઓ તરફ સંયમ રાખવા છતાં કંદાચ દોરવાઈ જવાય, સ્ફેજસાજ પણ દોરવાઈ જવાય, કે નુરત વિશેષ ને વિશેષ સાવચેત જની તેની શુદ્ધિ કરી નાંખીશ, તેથી પ્રતિક્રમીશ. [ તસ્મ પંડિક્કમામિ ]

કંદાચ સ્ફેજસાજ સાવધયોગની અસર થઈ જાય, અર્થાત્ અતિક્રમ થઈ જાય, તો તેને નિંદી નાંખીશ. અને કંદાચ તેથી પણ વધારે અસર થઈ જવાનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થઈ જાય એવું લાગશે, અર્થાત્ વ્યતિક્રમ થઈ ગયેલો લાગશે, તો તેને ગર્હીશ, વધારે નિંદીશ. અને મારા કર્તવ્યમાં આગળ વધીશ. ” [ નિંદામિ, ગરિહામિ ]

## ૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પ. “ તે ખાતર બહિરાત્માનો ત્યાગ કરે છું. ”

“ હું હિમ્મતપૂર્વક કહું છું કે તે પ્રતિજ્ઞાના પાકે ખાતર મારા બહિરાત્માનો ( શરીરના મમત્વનો ) સર્વ ત્યાગ કરે છું. અથવા મારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં સમર્પી દઉં છું. મારે તેની સાથે કશી લેવા દેવા નથી. ”

ઓગણપચાસ પ્રકારમાંથી કોઈ પણ પ્રકારે થઈ જતી સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ સાવધ પ્રવૃત્તિના પ્રતિક્રમણ, નિન્દા અને ગર્હા કર્યા છતાં, સામાયિકની વિશેષ પ્રગતિ માટે, વિશેષ વિશુદ્ધિ માટે અને સાવધ પ્રવૃત્તિના બીજાભૂત પૂર્વનાં કર્મોના નાશ માટે આજથી જ સદા ધ્યાનમાં લીન રહું છું. તે એટલે સુધી કે-શરીરની કોઈ સૂક્ષ્મ વિકૃતિ પણ તેમાં આડે આવી શકે જ નહીં. જેવી કે-સમસ્થિતિક શિવાયને ઉચે કે નીચે ચાલતો શ્વાસ, ખાંસી, છીંક, ઓડકાર, બગાડું ચકરી, વમન, શરીરનું કે અંગોનું ફરકવું: વિગેરે. અને કદાચ આડે આવી જશે, તો તેથી ધ્યાનનો ભંગ ગણી ફરીફરીને ધ્યાનમાં લીન થઈશ. જ્યારે મારી ક્ષણેક્ષણ મતી છે, છતાં એકનું એક કાર્ય ફરીફરીને કરવું પડે, નિર્ભીજતા છે, અને તેથી પ્રગતિમાં રોકાવટ થાય છે. એ સમયને આજથીજ મન. વચન અને કાયાને એટલી બધી હદ સુધી સ્વાભાવિક સ્થિતિમાં રાખવા પ્રયત્ન કરું છું. જેથી ફરીને તેવી વિકૃતિ ઉત્પન્નજ ન થાય. તેવી રીતે સદા કાળ આણુ સહે તેવા ધ્યાનમાં લીન થાઉં છું, અને તે ખાતર

## ભાવાર્થ અથવા મનોદશા

હિરાત્મ ભાવનો ત્યાગ કરે છે.

તેનું ( બહિરાત્માનું-શરીરનું ) ગમે તે થાય-તે કુવા-  
ડા પડે, તેમાં શુષ્કો લોંકાય, તેના પર આગ લાગી પડી,  
તે સિંહના મોંમાં જઈ પડે, કે તે સેવકથી સેવાતું  
થાય, તોપણ તેની પરવા કરીશ નહીં; પણ કેવળ મારા  
સાધ્યને જ વાગતી રહીશ.

બૂખ પણ ઈરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ. તરસ પણ  
ઈરાદાપૂર્વક જ સહન કરીશ. અરે ! કોઈ પણ ક્રિયા-જેવી  
કે-જાગરણ, જાગૃતિ, મૌન, ધ્યાન, ઉપાસના, ચાલવું, બે-  
સવું વિગેરે વિગેરે તથા શરીરની અનિવાર્ય જરૂરીયાતોના  
રોકાણ કે પ્રવૃત્તિ : એ સર્વ વિચારપૂર્વક જ-સહેતુક જ  
કરીશ.

એટલું જ નહીં પણ, તેઓને મારી સાધ્ય સિદ્ધિના  
અંગબૂત બનાવી દઈશ-તેઓની પ્રવૃત્તિનો પ્રવાહ પણ  
સામાયિક તરફ જ વાગી દેઈશ. દાખલા તરીકે—

ત્યાં સુધી મારા સાધ્યની સિદ્ધિમાં રખતના થતી  
માત્રમ નહીં પડે, ત્યાં સુધી કોઈ એક સ્થાને ધ્યાનમાં  
( સામાયિકમાં ) લીન થઈને બેઠેલો કે ઉભો રહેલો હું  
બૂખ, તરસ કે નિદ્રાની બિલકુલ પરવા જ નહીં કરું.

અને જે ક્ષણે મને એમ જણાયે કે ‘હવે આ બૂખ,  
તરસ, નિદ્રા, આ સ્થાન કે બીજા કોઈ પણ સંજોગો મને  
કંઈક રખતના કરે છે, સાધ્ય સિદ્ધિમાં કંઈક આટ આવે

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

છે? તો જ, તે વળતે સ્ખલના પુરતા જ તેને દૂર કરીશ. તેને દૂર કરતી વળતે પણ તે સ્ત્રીપ્રી કે આડકતરી રીતે સાધ્ય સિદ્ધિમાં આડે આવી ન જાય-સાધ્યયોગ સેવાઈ ન જાય-તેની પુરેપુરી કાળજી રાખીશ-અને સાધ્ય સિદ્ધિમાં મદદગાર થાય તેવી રીતે ને તેટલા પુરતાજ સેવેલા, તેનો પ્રવાહ આ તરફ વાળી દેવાને ચુકીશ નહીં. અર્થાત્:-આહાર, વિહાર, નિહાર કે નિદ્રામાં પણ મારા સાધ્યનો અખંડ પ્રવાહ ચાલતો જ રહેશે. મારે મારા બહિરાત્માના અન્યથા ઉપયોગનો ત્યાગજ કરું છું. ”

[ અખ્યાણું વોસિરામિ ]

“ આ પ્રતિજ્ઞાઓ હું કોઈના કહેવાથી, કીર્તિલોભથી કે સ્વર્ગના સુખોની ઇચ્છાથી, સ્પર્ધા કે પરાભિભવની કાંક્ષાથી નથી લેતો, પરંતુ-સ્વયંબુદ્ધ થઈને-તેને સખગમાં સખગ મોક્ષનો ઉપાય સમજીને-હું આ પ્રતિજ્ઞાઓ લઉં છું. ”

“ વળી મારી આ પ્રતિજ્ઞાના ઉચ્ચારમાં નવ ક્રિયાપદોનો ઉપયોગ કર્યો છે. અને તે દરેક ક્રિયાપદોનો વર્તમાન કાળ, પહેલો પુરુષ એક વચનમાં પ્રયોગ કર્યો છે. જેમકે—

કરેમિ, પચ્ચસ્વામિ, ન કરેમિ, ન કારવેમિ, ન સમણજાણામિ; પડિક્કમામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ, વોસિરામિ.

તેથી હું એમ સૂચવું છું કે—

## આ વાર્થ અથવા મનોદશા

મારે દોઢાંની મદદની જરૂર નથી, હું એકલો જ-જાને  
જ-દેવળ સ્વાધર્મીપણે જ મારી પ્રતિજ્ઞાનું પાલન કરીશ,  
ખને તેનો પાર પાળીશ, તેના પરિણામ મુખી પહોંચીશ.

તેમ જ, આંજી માંડીને કોઈ મળુ દિવસે- અરે !  
કોઈ પણ સણે-મને પૂછવામાં આવે કે—

“ તમે શું કરો છો ? ”

ત્યારે પણ હું જવાબ આપી શકું કે—

“ અત્યારે પણ સંભવ પ્રમાણે ઉપરની નવેય-ક્રિયા-  
ઓમાં લાગેલો છું. ”

થોડીવાર પછી પણ મને પૂછવામાં આવે કે—

“ તમે શું કરો છો ? ”

ત્યારે પણ એજ જવાબ હોય.

પરંતુ જો હું કોઈ પણ સણે પ્રમત્ત બનેલો હોઉં,  
તો મારાથી તે પ્રસંગે વર્તમાનકાળમાં જવાબ નજ આપી  
શકાય. કારણ કે-તે વખતે મારી તે ક્રિયાઓ ચાલુ નથી.  
તે વખતે તો મારે નીચે પ્રમાણે જ જવાબ આપવો જોઈએ.

“ હું એ નવેય ક્રિયાઓમાં લાગેલો હોઉં અથવા  
હવે લાગુ છું, અર્થાત્ લાગીશ. ” એવો જવાબ આપવો પડે.

પરંતુ વર્તમાનકાળનો પ્રયોગ કરીને હું એ પણ  
સૂચવવા ઇચ્છું છું કે-ભૂતકાળ કે ભવિષ્યકાળને લગતા જ-  
વાબનો સંભવ જ રહેવા દીધા વિના, જે વખતે મને પૂછ-  
વામાં આવે તે-વર્તમાન-કાળે પણ મારી પ્રવૃત્તિ ચાલતી જ



ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

હોય, અર્થાત્ આજથી માંડીને કોઈ પણ એવો ક્ષણ નહીં  
હોય કે જેમાં હું પ્રમત્ત હોઉં. એવી રીતે આ પ્રતિજ્ઞા  
પાળવાની મારી તૈયારી છે. એમ ભાર મૂકીને હું સૂચવું છું.  
અર્થાત્ મને જ્યારે પૂછવામાં આવે ત્યારે તે વખતે  
પણ હું વર્તમાનકાળના પ્રયોગ સહિત જ જવાબ આપી  
શકું કે—

“ હું સામાયિક કંઈ છું, સર્વ સાવધયોગનો ભાગ  
કંઈ છું, વિગેરે, વિગેરે. ”

“ તથા—

૧ આત્મવિકાસ કરવો,  
૨ સાવધયોગને દ્વર કરવા  
૩ કંઠાચ, સાવધયોગમાં પ્રવૃત્તિ થઈ જાય તો તેની શુદ્ધિ  
કરી નાંખવી, અને

૪ યાવત જીવ મુઘી આ પ્રતિજ્ઞાઓ પાળવા શરીર વિગેરેની  
પરવા ન કરવી. [ તપ, ધ્યાન વિગેરેનો આમાં સમાવેશ  
થાય છે. ]

એટલે સ્વયંબુદ્ધ એવા મારા હૃદયે પછીના જીવનમાં  
આ ચાર ખાસ આવશ્યક કર્તવ્યો જ પ્રતિજ્ઞા સાવધાનીથી  
કરવાના નક્કી થાય છે. કારણ કે—

ન કંરેમિ, વિગેરે વગર કિયાંજો ખીજી પ્રતિજ્ઞા  
વિસ્તાર રૂપે છે.

નિદામિ, મરિદામિ, એ કિયાંજો પરિક્ષમાનિ  
સાથે જનન સ્વરૂપે વર્તે છે. એ રીતે પાત્ર કિયાને આ

ભા.વ. ૬<sup>મી</sup> અથવા મનોહરા

તે કરવાથી ચાર આવશ્યક કર્તવ્યો તરી આવે છે. ■

સામાયિક નિષ્ઠ પુરુષ:

[ રાગ—આશાવરી—ગૌરી ]

અવધૂ નિરપેક્ષ વિરક્ષા દોષ,

દેખ્યા જગ સહુ જોષ.

અવધૂ૦

સમરસભાવ ભક્ષા ચિત્ત જોકે,

ચાપ હિચાપ ન દોષ,

અવિનાશીકે ધરણી બાનાં

જાનેજે નર સોષ.

અવધૂ૦

રાવ-રંકમેં બેદ ન જાને,

કનક-ઉપલ સમ લેખે;

નારી નાગનદા નદીં પરિચય,

તે સિવ મંદિર દેખે.

અવધૂ૦

નિન્દા-સ્તુતિ અવશ્ય સુણીને

દર્શ-સીક નવિ આખે;

તે જગમેં જોજેશ્વર પુરા,

નિલ ચરતે યુક્ષાણે.

અવધૂ૦

ચન્દ્ર સમાન સૌમ્યતા જાણી,

સાવર સમ મંજીરા,

અપ્રમત ભારંડપેરે નિલ,

સુગંધિર સમ શુચિ ધીરા.

અવધૂ૦

પકજ નામ ધરાવ, પંકે શું

રહન કમલ ગિમ ન્યાન.

વિદાનંદ અંસા જન દિગમ,

સો સદિગમ પાગ.

અવધૂ૦

પં

## અનુભવની ઐરાણુ પર.

“ તે કાળે, તે સમયે, હેમંત [ શિશિર ] ના  
માગશર મહિનાની વદ દશમ [ ગુજરાતને હિસાબે-ક  
વદ ૧૦ ] ની સાંજે, મહાપ્રતિજ્ઞા લઈ, પૂજ્ય વડિ  
રજા માગી, જ્યારે તે રાજકુમારે જ્ઞાત ખંડ વનમાંથી  
હાર કર્યો; ત્યારનો એ પ્રસંગ હજી જેવો ને તેવો  
તાજેજ બન્યો હોય, તેમ નજર સામે દેખાયાજ કરે.

“ એ પ્રસંગ ખરેખર, મહા ભવ્યજ પ્રસંગ હો

“ .....અરે ! પણ જ્યારે એ મહાપુરુષે [  
કર્યો, ત્યારે માત્ર તેના ખલા પર એકજ વસ્ત્ર હતું. [

## અનુભવની એ રુખ પર

જાની કંકડની એ ટાક ! અને રાજકુમારનું દેખાન એ ગરીબ ! ! ”

“ છતાં, મને તો એક જ વાતનું આશ્ચર્ય થયા કદે છે કે—તેમણે પોતાનો જીવન વ્યવહાર શી રીતે ચલાવ્યો હશે ?

સામાન્યમાં સામાન્ય પશુ-પક્ષિ જેવા પ્રાણીને પણ રાજ નિયમિત ખોરાકની જોખમાં જોખી જરૂરીયાત રહે છે જ. ઉપરાંત, નિદ્રા કે આરામ જેવા, ટાક, તાપ અને વરસાદથી બચવા, તથા બહારના હુમલાઓથી બચવા કોઈ પણ જાતના આશ્રયમૂલ નિવાસ સ્થાન વિના ચાલી શકતું જ નથી.

ત્યારે આ તો માનવ છે, સંસ્કારી પ્રજાજન છે, એટલુંજ નહીં, પણ ઉત્તમ રાજકુલોત્પન્ન મેધાવી રાજપુત્ર છે.

તેની વિશાળ જરૂરીયાતો, તે જરૂરીયાતોને પહોંચી વળવાને પુરતી વિપુલ સાધન સામગ્રી અને સુખ સગવડો, તથા તેનો દીર્ઘકાળ સુધી કદેલો ઉપસોગ.

આ બધું ત્યાગીને ત્યારે એ ચાલી નીકળ્યાં, ત્યારે તેમાંનું તેની પાસે શું હતું ? ”

“ ખરેખર, તેમાંનું તેની પાસે તે વખતે કાંઈ ચે-હોતું ! ”

“ શું તેઓએ પશુ-પક્ષિ અને વન મૃગલાઓની

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

માફક જીવન વ્યવહાર ચલાવવાનો વિચાર રાખ્યો હશે ?

અજ્ઞાન અને તાત્કાલીન સુખ-દુઃખની લાગણીમાં દો-  
રાઈ જનારા એ વર્ગને પણ નિવાસસ્થાન, ખાનપાનનો મંથ્રક  
કે તેના પર મમત્વબુદ્ધિ તો હોય જ છે.

તોપછી એક સંસ્કારી રાજપુત્રને કંઈ ચિજ વિના  
ચાલી શકે ? કામકાજ માટે નોકર-ચાકર જોઈએ, મુત્રા  
માટે શયન-પલંગ વિગેરે જોઈએ. અરે ! છેવટ એકાદ  
ગમે તેવું પાથરવાનું તો જોઈએ જ. આનંદ વિનોદની પણ  
કોઈકે દિવસે ધિછા તો થાય જ. આતાપ અને કંટકોથી  
બચવા પગમાં ઉપાનહ જેવા કોઈ પણ સાધન વિના ચાલી  
જ કેમ શકે ? વર્ષાઋતુ જેવા પ્રસંગમાં તો છત્ર વિના નભે  
જ શી રીતે ? અરે ! જમવાને કે પાણી પીવા માટે એકાદ  
-એ પાત્ર કે વાસણ જેવી કેટલીક ખાસ જરૂરીયાતની  
ચીજો વિના તો ચાલે જ કેમ ?

સાથે શિષ્ય-સેવક કે મદદગાર જ કંઈ મળે નહીં !!  
કેવળ એકાકી !! અહો ! કેવી ધીરજ ! કેવું સામર્થ્ય !!  
કેવી સ્વાશ્રયવૃત્તિ !!! ”

“ એ અસૌકીક મહાપુરુષનું જીવન ખરેખર અત્યંત  
બૂત જ જણાય છે. ”

“ સંસ્કારી મનુષ્યને જ્ઞાન વિના કેમ ચાલે ? શરીર  
પર મેલ કેટલો ચડે ? દંતધાવન કયા વિના પાનું કેન

## અનુભવની એરણ પર

ચાહે ? રોગ થાય તો ઔષધ અને પરિચર્યા વિગેરેની કે-  
ટલી જરૂર પડે છે ? એ સ્થિતિમાં એમની શી દશા થતી  
હોશે ? ”

“ આપણે જરૂરીયાતોના કીકા રહ્યા એટલે એમ  
લાગ્યા કરે. પરંતુ એ મનુષ્ય સ્વાભાવિક જીવન જીવે તો  
સ્નાનાદિકની જરૂર ન પડે. ”

“ એ શી રીતે ? ”

“ સર્વાંગ સંપૂર્ણ શરીરની રચનાવંત પુરુષનું આરો-  
ગ્ય અતિ મુંદર હોય છે. લોહીની ગતિ પણ ખરાબર હોય  
છે. એકંદરે શરીરની તમામ જીવનક્રિયા સુવ્યવસ્થિત જ  
હોય છે. જીવનક્રિયાનો એક સ્વભાવ એ છે કે-પોતાની  
આંતર આવડી કોઈ પણ વસ્તુને તે ધકકેલી કાઢી નાંખે છે.  
મગજ જીવનક્રિયાવંતની શરીર પરની ચામડીમાં થતી જી-  
વનક્રિયા જ શરીર પરના મેકને ધકકેલી કાઢે છે. મેકને  
સંબંધ જ થઈ ન શકે. ”

આહાર વિગેરેનો પરિપાક યથાર્થ થવાને લીધે તેમાંના  
તેજસ્વી અને મુગંધી અણુઓ ન્યાંમુધી પરિણામ પામી  
શકે છે, કે જેથી કરીને શરીરમાં કોઈ અને મુગંધ જણાય.

સર્વાંગ મુંદર પુરુષની આંતરગુદિ એ જ દાંતની કાં-  
નિનું મુખ્ય કારણ છે. આગમાં મેક બરાબ નો જ દાંત  
ઉપર મેક પાડે અને દાંતણ કરવું પડે. જગી આવા આ-

કે રે મિ ભાં તે !-સૂત્ર

દાશ્યવાન પુરુષને રાગનો તો સંભવ જ કેમ ગણાય ?

“ પણ, ત્યારે તેઓ સર્વોચ્ચ કોટિના આદાશ્યવાનને શરીરના ગંધારણવાળા પુરુષ છે. તેમને એવી વસ્તુઓની જરૂર ન હોય, અને તેથી તેવા સાધનોની બેપરશી વર્ધમાનકુમાર રાજો, એ હવે ગરાબર સમજાય છે.

“ નહીં, નહીં, એટલા જ માટે તેઓએ એ સંસ્કૃત્યોનો સ્વીકાર નથી કર્યો એમ ન સમજતા. ”

“ તે પછી તેનું કારણ શું હોયું જોઈએ ? ”

“ તેનું કારણ—કિશકાપૂર્વકનો ત્યાગ છે. તેઓ સંસ્કૃતી પુત્ર છે. તેમણે જે જાતની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે, પ્રતિજ્ઞાનું ગરાબર પાલન કરવાનો, આવે કિશકાપૂર્વક ત્યાગ એ પણ એક ભાગ છે. એમ સમજીને તેમણે માન્યતાને કિશકાપૂર્વક ત્યાગ કર્યો છે. નવીનમુદર માનવ ન કરવાનવિદ શુભન કરતાં પણ વધારે ઉચ્ચ ધ્યેયને પોતાની વાતના તેમણે જે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. ”

“ આજુ કેટલી કેટલી બધી વિચિત્ર કીત ! આજુકાલે માન પ્રતિજ્ઞાવત એવું આજુકાલે જાણીએ અને તેને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે ને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે. આજુકાલે માન પ્રતિજ્ઞાવત એવું આજુકાલે જાણીએ અને તેને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે ને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે. ”

આજુકાલે માન પ્રતિજ્ઞાવત એવું આજુકાલે જાણીએ અને તેને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે ને સંસ્કૃતીના સંસ્કૃતી કરવા છે. ”

## અનુભવની ઝેરભૂ ૫૨

બરાબર સુમત્યા ન હોઈએ ત્યાંગુપ્તી શ્રી વર્ધમાનકુમારનું આ વર્તન કદાચ વિચિત્ર લાગે ખરું. "

" શ્રી વર્ધમાનકુમારને: આ પ્રયત્ન ખરેખર, કોઈ પણ ભાવના ઉદ્દેશથી શરૂ કરવામાં આવેલો છે ? આ પ્રયત્ન વ્યવસ્થિત સુક્તિસંગત છે. ? કે મનમાં એક ભાવનાનો તરંગ ઉઠ્યો, એટલે તરંગી માણસની માફક મનમાં જેમ તરંગો ઉઠ્યા, તેમ વર્તન કરવા માંડ્યું હશે ? શો ઉદ્દેશ હશે ? શું ધ્યેય હશે ? "

" તેઓશ્રીનો આ પ્રયત્ન સુક્તિસંગત છે, ઉદ્દેશાનુસારી છે ને વ્યવસ્થિત છે. "

" તે શી રીતે ? "

" સૂક્ષ્મમાં સાંભળેા ત્યારે—

માનવ જીવન દેટલું વિવિધ છે, તેની જરૂરીયાતો પણ દેટલી વિશાળ છે, એ આપણે સમજી શકીએ છીએ. માનવ જીવનને જરૂરની તમામ જાળતોનો શાસ્ત્રીય પદ્ધતિ પર આચાર્યોએ વિચાર કર્યો છે. તે દરેકના વિષયવાર અને વિભાગવાર જુદાં જુદાં શાસ્ત્રો રચેલાં છે. ને તે તે વિષયોના નિયમો નક્કી કર્યા છે. જેને આધારે સર્વ માનવોની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ પ્રવર્તતી હોય છે. અથવા પ્રવૃત્તિઓ ઉપરથી નિયમો તારવી કાઢ્યા હોય છે. આવા અનેક તરેહના શાસ્ત્રો આચાર્યોએ રચેલા છે. જેવા કે:—



રે મિ ભાં તે !-મૂ ૩

ખાન પાન વિગેરે જીવનચર્યાને લગતા શાસ્ત્રો, નીતિ નિયમોને લગતું શાસ્ત્ર, દેહ અને શરીર ધર્મને લગતું શાસ્ત્ર, રાજ્યનીતિ, વ્યાપાર, કૃષિ વિગેરે જીવનવ્યવહારને લગતાં શાસ્ત્રો, સંગીત વિગેરે કળાઓધક શાસ્ત્રો, ધર્મશાસ્ત્ર વિગેરે વિગેરે. ”

“ એ બધું બરાબર છે. પરંતુ આ ઉપરથી આપ શું કહેવા ઇચ્છો છો, તે સમજાયું નથી. ”

“ હું જે કહેવા ઇચ્છું છું તે હવે જ બરાબર સમજશે, સાંભળો—

આપણી ઘણીબરી ગાદ્ય પ્રવૃત્તિઓમાં આપણું શરીર ભાગ લેતું આપણે જાણીએ છીએ. પરંતુ એ બધી પ્રવૃત્તિઓમાં શરીર કયા કયા નિયમો ભાગ લે છે ? એ નિયમો ઠરાવી આવ્યાર્યોએ “ કાયાશાસ્ત્ર ” રચ્યું.

છતાં એ પ્રવૃત્તિઓની પાછળ એકલું શરીર જ કામ કરે છે એમ નથી. બીજા કોઈ પણ તત્ત્વની તેની પાછળ મદદ છે. એમ એ શોધક અ.ચાર્યોને જણાયું. ‘કાયાશાસ્ત્ર’નું નિયમો જેને લાગુ પડતા નથી તેવું જે એક તત્ત્વ શરીરની પ્રવૃત્તિની પાછળ કામ કરતું માલૂમ પડ્યું, તેનું નામ ‘ મન ’ હતું.

હવે ‘ મન ’ કયા ધોરણે પાતાની પ્રવૃત્તિઓ કરે છે. તેના નિયમો કયા છે. તેનું નામ ‘ માનસશાસ્ત્ર ’

## અનુભવની એ રણ ૫૨

પડયું.

માનસશાસ્ત્રના નિયમો ઠરાવતી વખતે મનની પાછળ બીજું બાજુ છે. માનસ પ્રવૃત્તિ ઉપર પૂર્વાપરના સંસ્કારોની અમૂક અસર હોય છે. એટલે એ પૂર્વાપરના સંસ્કારોનું શાસ્ત્ર રચાયું. તેનું નામ 'લાઘ્યશાસ્ત્ર' કહ્યો કે 'કર્મ-શાસ્ત્ર' કહ્યો.

કર્મની અસરની પાછળ ચેતનતત્ત્વોનો હાથ આંધા-યોને માલૂમ પડ્યો. અને એ ચેતન તત્ત્વની પાછળ તેને અખંડપણે ધરી રાખનાર કોઈ પણ સ્થિર તત્ત્વનો હાથ છે, એવા નિર્ણય પર એ તત્ત્વચિંતકો આંખ્યા. એટલે 'ચેતન્ય-શાસ્ત્ર' તો રચ્યું. પરંતુ, તેમને આત્માનું નિરુપણ કરનાર 'આત્મશાસ્ત્ર' પણ રચ્યું પડ્યું.

આ અને વચ્ચે વચ્ચે બીલાં જે જે તત્ત્વો જણાયા તે દરેકના શાસ્ત્રો આચાર્યોએ રચ્યા છે. એ શાસ્ત્રો રચવામાં ઘણા ઘણા સૂક્ષ્મદર્શિ આચાર્યોનો અનુભવ કામે લાગ્યો છે. એટલું જ નહીં પણ આજ સુધીમાં દરેક શાસ્ત્રોને લગતા ઘણા ઘણા શાસ્ત્રીય નિયમો ચોધાઈ ચૂક્યા છે.

બાળકની શક્તિ ને સ્થિતિનું વર્ણન કરનાર 'બાળ-શાસ્ત્ર' કહેવાય, પરંતુ બાળકની શક્તિઓ કયા કામે ચિ-કાસ પામે? તે સમજાવનાર અને તેનો કમ નક્કી કરનાર 'શિશુશાસ્ત્ર' કહેવાય.



## અ તુ લ વ ની એ રણ પ ર

કે શકાય તેમ છે. છતાં ઢંદકે તે તે શાસ્ત્રની આવશ્યકતા સ્વીકારી જ છે. અને આ રીતે આ આર્ય પ્રજાનું વાકમય સંચાલન છે. સીધી કે અડકતરી રીતે જે જે વસ્તુના વિવેચનની જરૂર પડે, તેનું વિવેચન કર્યા વિના ચાલે જ કેમ ? ગુદા જુદા સાધક પાત્રોને લક્ષ્યમાં રાખીને શાસ્ત્ર રચતાં ભયમથી માંડીને છેવટ સુધીના નિયમો નક્કી કરવા પડે છે. આથી વાકમય-શાસ્ત્રસંગ્રહ વિશાળ થાય એ સ્વાભાવિક છે. ક્યાં નિરુપયોગી બાબતોનો “ કાંગડાના દાન્તની પરીક્ષા કરવાના પ્રયત્ન ” ની જેમ ત્યાગ કરવામાં આવ્યો છે.

જ્ઞાન પુત્ર શ્રી વર્ધમાનકુમાર આ શાસ્ત્રોમાં નિખળા છે. અધ્યાત્મ શાસ્ત્રમાં પુરા પ્રવિણ છે. એટલું જ નહીં પણ પોતાનો આત્મા કર્મ ભૂમિકા પર છે ? આ મુદ્દ સ્વરૂપ પણ તેઓશ્રીને બરાબર અવગત છે. તેથી જ જ્યારે તેઓએ પ્રવિણ સ્વીકારી ત્યારે પણ તેઓ “ આત્મજ ” હતા, અને આજે પણ તેઓ આત્મજ છે.

જે જે સમયે, તેઓનો આત્મા, જે જે પરિસ્થિતિમાં હોય છે, તેમાંથી આગળ વિકાસ કરવા માટે તેઓ સદા જાગ્રત છે, પ્રયત્નવંત છે. અને જ્યારે આ પ્રયત્નને પરિણામે તેઓ વિકાસની ટોચ પહોંચે, ત્યારે તેઓ શાસ્ત્ર સર્વજન થયે. અને પોતાના આત્માને હરેશ્વરને માટે અનંત આનંદનાં ગરકાવ કરે.



## અનુભવની એ રહ્યું પર

હારની કોઈ પ્રવૃત્તિ. આથે બંધબેસતી નથી હોતી. તેથી લોકવ્યવહારથી વિરુદ્ધ વર્તનાર કાંતો નિયમ ભંગની શિક્ષા ભોગવીને લોકમાં રહી શકે, અથવા જનમુહુર્તી બહાર રહી શકે. ”

“ વિધાતાકની પ્રવૃત્તિ કલ્પિતતા, અદીર્ઘ દષ્ટિ, સ્વાર્થ કે અજ્ઞાનમૂલક હોય છે. અર્થાત્ નિર્બળતાજન્ય હોય છે. તેથી તે ત્યાજ્ય થઈ પડે છે. પરંતુ આવા અલિખત પુરુષોની પ્રવૃત્તિ ‘ શાસ્ત્રિય લોકવ્યવહાર જનમુહુર્તું કલ્યાણ કરે છે. ’ એ હેતુથી પરિણામે મહાનુભૂતિ ગણિત હોય છે. લોકવ્યવહારથી જનતાની જે વિકાસ ભૂમિકા ઘડાતી હોય છે, તેના કરતાં તેઓ ઉપરની ભૂમિકા પર હોય છે. અને એ ઉપરની ભૂમિકામાં રહીને તેમનું સ્વતંત્ર વર્તન કદાચ આણુ લોકવ્યવહારને બાધક થતું જણાતું હોય, તો લોકવ્યવહારે તેને અનુસારે પોતાનું સ્વરૂપ બદલવું જોઈએ, અથવા એ આદર્શને ન પહોંચી વળવા માટે પોતાની અશક્તિ ઠણુક કરી લઈ, તેને પહોંચી વળવા પ્રયત્નશીલ થવું જ જોઈએ. પરિસ્થિતિ વિગ્રેષ કે ત્રમય વિગ્રેષમાં શું કરવું ? એવા શુંચવાટમાં લોકવ્યવહાર પડે, ત્યારે આવા મહાનુભાવ પુરુષો! નરકથી ધ્રેણા મેળવી શકે છે. આવા પુરુષો લોકવ્યવહારને ઘડનારા અને માર્ગદર્શક હોય છે. તેથી પૂજ્ય છે. એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહારના-વ્યક્તિથી માટીને રાત્રી સુધીના-સર્વ નત્રો કરતાં સ્વતંત્ર હોય છે. એટલે

ક રે મિ ભં તે !-સૂ ત્ર

તો દુનિયામાંના કોઈ પણ પ્રયત્ને, નુકશાન થતું અટકે તેમ કરવાની અગ્રેસરોની ફરજ છે. અને તેથી જ તેમને તે ભતનો અધિકાર છે. એ અધિકાર અને ફરજ બંને વામાં જ લોકવ્યવહારની રક્ષા અને જનસમુહનું કલ્યાણ સમાયેલું છે. પરંતુ જો ઉપેક્ષા કરવામાં આવે, તો જરૂર અગ્રેસરો જ નહીં પણ લોકવ્યવહારબદ્ધ પ્રત્યેકવ્યક્તિ, જનસમુહનું અકલ્યાણ કરવામાં લાગીદાર બને છે. એમ સમજવું જોઈએ.”

“ ત્યારે શું આ રીતે શ્રી વર્ધમાનકુમારનો પણ લોક-સમુહે ત્યાગ જ કરવો જોઈએ ? લોકવ્યવહારના કયા નિયમને તે અનુસરે છે ? ”

“ નહીં તેમ ન બનવું જોઈએ. ”

“ કારણ ? ”

“ કારણ એજ કે—ઉપર જે વાત કરી, તે વિધાતક વ્યક્તિની છે. પરંતુ આવા પુરુષોની પ્રવૃત્તિ માર્ગદર્શક હોય છે. એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહારને સાધક હોય છે. વિધાતક અને સાધક, એ બંને સામસામી બાબુની પરિસ્થિતિ છે. તે બંને વચ્ચે આકાશ-પાતાળ જેટલું અંતર હોય છે. તેથી સાધક લોકસમુહનો કલ્યાણકર હોઈ પૂજ્ય બને છે. ”

“ મને તો હજી એમ જ લાગે છે કે—આવા આ-વા આધ્યાત્મિક જીવન જીવનારાઓની પ્રવૃત્તિઓ લોકવ્યવ-

દાની કોઈ પ્રવૃત્તિ શાંતિ જાહેરમની નથી હોતી. તેથી લોકવ્યવહારથી વિરુદ્ધ વર્તનાર શંભે નિવશ જાંઘની શિખા બાગવીને લોકમાં રહી શકે, અથવા જનમમુદયી જરૂર રહી શકે. ”

“ વિધાનકની પ્રવૃત્તિ કલ્પિતતા. અરીખં રસિ, સ્વાયં છે અગાનમૂલક હોય છે. અર્થાત્ નિર્જનતાજન્ય હોય છે. તેથી તે ન્યાય ધર્મ પડે છે. પરંતુ આવા અભિજ્ઞાન પુરુષોની પ્રવૃત્તિ ‘ શાશ્વતિદ્ધ લોકવ્યવહાર જનમમુદયું કમ્યાણ કહે છે. ’ એ હેતુથી પરિણામે મહાનુભૂતિ મળિત હોય છે. લોકવ્યવહારથી જનતાની જે વિકાસ ભૂમિકા પડતી હોય છે, તેના કરતાં તેઓ ઉપરની ભૂમિકા પર હોય છે. અને એ ઉપરની ભૂમિકામાં રહીને તેમનું સ્વતંત્ર વર્તન કદાચ ચાહુ લોકવ્યવહારને બાધક થતું જણાતું હોય, તો લોકવ્યવહાર તેને અનુસાર પોતાનું સ્વરૂપ બદલવું જોઈએ, અથવા એ આદર્શને ન પહોંચી વળવા માટે પોતાની અશક્તિ કબુલ કરી લઈ, તેને પહોંચી વળવા મયલશીલ થવું જ જોઈએ. પરિસ્થિતિ વિશેષ કે સમય વિશેષમાં શું કરવું ? એવા શુંચવાદમાં લોકવ્યવહાર પડે, ત્યારે આવા મહાનુભાવ પુરુષો તરફથી પ્રેરણા મેળવી શકે છે. આવા પુરુષો લોકવ્યવહારને ધરનારા અને માર્ગદર્શક હોય છે. તેથી પૂજ્ય છે. એટલું જ નહીં પણ લોકવ્યવહારના-વ્યક્તિથી માંડીને રાજ્ય સુધીના-સર્વ તરો કરતાં સ્વતંત્ર હોય છે. એટલે



## કે રે મિ ભાં તે !-સુ ત્ર

“ અહો ! ભગિનીઓ ! જ્ઞાત ખંડ વનમાંથી નિકળ્યા પછીથી આજ સુધીનું એ મહાત્મા પુરુષનું જીવનવૃત્તાન્ત અમને વિગતથી કહો. અમે એ સાંભળવાને આજે સર્વથા ઉત્સુક થયા છીએ. ”

“ અમે પણ એ વૃત્તાન્ત ફરી ફરીને-વારંવાર કહેવાને ઉત્સુક જ છીએ, પરંતુ અમે બરાબર કહી શકીશું કે કેમ ? તે તો શંકા જ છે. જેઓના મન, વાણી, કર્મ અને આત્મા પ્રથમથી જ જે ઉદાત્ત સ્થિતિએ પહોંચેલા છે, તે સ્થિતિનું પણ વર્ણન અશક્ય જ છે, તો પછી આ કસોટીમાંથી પસાર થતી વખતે સો ટચના સોનાની માફક જે રીતે તે ઝળકી નિકળ્યાં છે, તે રીતે તેનું વર્ણન સર્વથા અમારી કલ્પનાની પણ પેલે પાર છે. ”

એ બધા સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ પ્રસંગોનું રહસ્ય સમજવું જોઈએ, સમજીને સ્મરણમાં રાખવું જોઈએ. સ્મરણમાં રાખ્યું હોય છતાં તે બધું શબ્દ દ્વારા શી રીતે કહી શકાય ? શબ્દ દ્વારા કહેવા જતાં પણ યથાર્થ કહી શકાશે કે કેમ ? તે પણ શંકા જ છે. અમે ‘ યથાર્થ છે ’ એમ સમજીને કહેતા હોઈએ, પરંતુ તે, તે રીતે સત્ય હશે ? કે અન્યથા રીતે ? એ પણ અમારો સંદેહ બુદ્ધિવ્યાપાર શી રીતે નિર્ણય કરી શકે ?

બરેબર, અમારી મતિ મુંઝવે છે. ત્રાયા શાસ્ત્ર ગુચ-

## અનુભવની એ રણ પર

વાંચ છે, ચિત્ત ચગડાળે ચડે છે. માનસિક સૃષ્ટિમાં જે અનુભવ ખડો થયો છે, જે અદ્ભુત ચિત્ર મનઃપટ પર ચિત્રાઈ ગયું છે, તેની આગેહુળ છાયા કયા શબ્દો દ્વારા રજુ કરવી ? કઈ વાક્યરચનાથી પ્રગટ કરવી ? કયા ભાગને વિશેષ, અને કયા ભાગને સામાન્ય મહત્ત્વ આપવું ? કેવી રીતે અને કયા પ્રસંગથી વર્ણનની શરૂઆત કરવી ? એ કાંઈ અમારાથી નિર્ણય થઈ શકતું જ નથી.

તોપણ અમારી શક્તિ અનુસાર અમે જે સ્વરૂપમાં નિવેદન કરીએ, તેની તે રીતે જ કઠર કરશો. જેમ કોણે બેઠાએ તેમ, અને જે રીતે ઘટે તે રીતે બરાબર અમણે લેવાનો તો આપ જાતે જ પ્રયત્ન કરશો, એટલી વિનંતિ કર્યા પછી, એ જ મહાપુરુષને હૃદયને વિષે યાદ કરી, હવે અમે આપની આગાને અમલમાં મુકવાની શરૂઆત કરીએ છીએ. "

" કહો, કહો, બહેનો ! અશ્રદ્ધાશ્રદ્ધ એ સાંભળવા અમે તૈયારજ છીએ. ધન્યભાગ્ય તમારું ! તમને એ બધા પ્રસંગો જાતે જોવા-લણવાનો મુયોગ મળી ગયો, તમારાં નયન દૃતાર્થ થયાં છે. અમારે તો માત્ર સાંભળીને જ રાજ થવાનું છે. બસ, બહેનો ! હવે અમારા કર્ણપૂટને ખવિત્ર કરો. દૃતાર્થ કરો. "

६ रे मि लं ते !-सूत्र

“ સર્વ સંગ છોડી કરી, મુંડ થઈ, અમુગાર થઈ,  
ત્યારે જો લગ્નકાલ મનસ્વી મહાપુરુષે જાત ખંડમાંથી  
વિદાર કર્યો, ત્યારે જેમ સૂર્ય જગતમાંથી કિરણોને ખેંચી  
લેતો હતો, તેમ અમને તમારા ચિત્તમાંથી તેમણે ખેંચી  
લીધા હતા. ત્યાર અમુદ્રમાં જેમ શકવાળું વહાણ નિષ્પ્ર-  
દેશરણે અસ્થિત મનિ કરતું કરતું હર હર વહી જાય,  
તેમ જાતુ સુધી હાથ જગાવી. યુગ પર્વત દ્વિષ્ઠિ સ્થાપી,  
આગળ, પાછળ, ઉપે નીચે કે બાજુમાં કંઈયે વિના ભૂતકાં  
પર અસ્થિત થઈ એ હર હર વહે જતા હતા. અને એમ  
વળુ ખેંચતા હોઈએ તેમ તેની પાછળ વહે જતા હતા.”

३०६  
 ३०७  
 ३०८  
 ३०९  
 ३१०  
 ३११  
 ३१२  
 ३१३  
 ३१४  
 ३१५  
 ३१६  
 ३१७  
 ३१८  
 ३१९  
 ३२०  
 ३२१  
 ३२२  
 ३२३  
 ३२४  
 ३२५  
 ३२६  
 ३२७  
 ३२८  
 ३२९  
 ३३०  
 ३३१  
 ३३२  
 ३३३  
 ३३४  
 ३३५  
 ३३६  
 ३३७  
 ३३८  
 ३३९  
 ३४०  
 ३४१  
 ३४२  
 ३४३  
 ३४४  
 ३४५  
 ३४६  
 ३४७  
 ३४८  
 ३४९  
 ३५०  
 ३५१  
 ३५२  
 ३५३  
 ३५४  
 ३५५  
 ३५६  
 ३५७  
 ३५८  
 ३५९  
 ३६०  
 ३६१  
 ३६२  
 ३६३  
 ३६४  
 ३६५  
 ३६६  
 ३६७  
 ३६८  
 ३६९  
 ३७०  
 ३७१  
 ३७२  
 ३७३  
 ३७४  
 ३७५  
 ३७६  
 ३७७  
 ३७८  
 ३७९  
 ३८०  
 ३८१  
 ३८२  
 ३८३  
 ३८४  
 ३८५  
 ३८६  
 ३८७  
 ३८८  
 ३८९  
 ३९०  
 ३९१  
 ३९२  
 ३९३  
 ३९४  
 ३९५  
 ३९६  
 ३९७  
 ३९८  
 ३९९  
 ४००

## અનુભવની એ રહ્યું પર

એ મહા વિહાર દરમ્યાન અમને માણસ પડ્યું છે કે-

તેઓ સ્વભાવે ચંદ્ર જેવા શિતળ હતા, પણ તપના  
તેઓ સૂર્ય જેવા ઉગ્ર હતા. અસહ્ય આક્રોશ મૂકી લેવાને  
મહેન્દ્ર જેવા બળવાન હતા, અને ઉપદ્રવોની સામે થવામાં  
આખલાની માફક સ્પર્ધાશીલ હતા. તેઓ જેમ વિકટ  
પ્રસંગોમાં મેરુની જેમ અચળ હતા, તેમજ કોઈ પણ  
જાનની રોકાવટને ન ગણકારતાં પવન અથવા છવની  
જેમ અશબ્દિત ગતિવાળા હતા. પૃથ્વીની માફક સર્વ સહ  
છતાં નિષ્કારણ કરવાળું એ કુમુદ જેવા કોમળ હતા.  
સમુદ્રની જેમ ગંભીર, સિંહની જેમ નિર્ભય, ગેંડાના  
સૂંગની જેમ કેવળ એકાદી, કાચખાની જેમ સુપ્તેન્દ્રિય,  
સર્પની જેમ એકાગ્ર દષ્ટિ સ્થાપનાર. રાખની જેમ નિ-  
ર્ભંગ, સુવર્ણની જેમ મુશ્કેલીઓમાંથી અણીમુદ્દ પગાર  
ચાઈ જનાર, પક્ષિની માફક સદા સ્વતંત્ર, ભારેડ પક્ષિની  
જેમ સદા અપ્રમાદી, આકાશની જેમ સ્વામ્યથી, હમણા  
પવનની જેમ નિર્વેપ, હુતદ્રવ્યની જેમ અગ્નિનીઓને અ-  
ગ્ન્ય એવા એ મહાપુરુષ, યતુ-નિમ, સાનુ-પત્યર, મળિ-  
માદી. આલોક-પરલોક, અને સુખ-દુઃખ વિમેદમાં સમાનતા  
ધારણ કરી આ પૃથ્વી તળ પર વિહાર કરી રહ્યા છે.

અચારે સાંજ પડવા આવે ત્યાં જ ખાસ કરીને કાવાનો  
ઉત્સર્ગ કરી, ગ્રંથગ્રાંથમાં, ખરેખરના, પાણીની પવનમાં, મુનાર,

હુહાર વિગેરેની કોડોમાં, ઉઝાડ પડેલા બાગ કે જંગલમાં, મસાણામાં, ચોરામાં, કોઈ ઝાડ-ઝાંખરાં કે ઘાસની ગંજી નીચે કે એવા કોઈ પણ એકાન્ત સ્થાનમાં સ્થળે પર કે શિલાતળ પર સ્થિર ઉભા રહીને, કે આસન બાંધી, મુદાધાર કે પ્રતિમાધારી થઈ નિશ્ચળપણે દૃષ્ટિ નાસિકા પર સ્થાપી ધ્યાનમાં લીન થતા હતા.

ભરશિયાળાની ઠંડીમાં પવનના સપાટા ભેરથી શરીર સાથે અથડાય તેવી રીતે ખાસ ઇરાદાપૂર્વકજ કોઈ પણ એક યોગે આશ્રય લીધા વિના ખુલ્લા મેદાનમાં સ્થિરપણે ધ્યાન ધરતા હતા; અને જ્યારે ભરઉનાળામાં અગ્નિની જ્વાળા જેવી લૂક વરસતી હોય, તેના ખુલ્લા રેતાળ પ્રદેશોમ ધગધગતી રેતી પર ઇરાદાપૂર્વકજ ધ્યાનમાં સ્થિર થતા હતા.

અનગાર થઈ નિકળી પડ્યા પછી પણ ભમરાઓ વિગેરે સુગંધલોહુપ જાંતુઓ ક્ષણવાર પણ તેમનાથી દૂર ખસતા નહીં. કારણ કે-પ્રવ્રજ્યા મહાત્મ્યવ પ્રસંગે શરીર વિલેપન કરેલ સુગંધી દ્રવ્યોની સુગંધ શરીરમાંથી મંડકાર હોતી. તેમાં આસક્ત થઈ ભમરાઓ શરીર પર ખસતા હતા એટલું જ નહીં પણ વખતે વખતે ડંખ પણ દેતા હતા પરંતુ નિરીક્ષ મહાત્મા ન તો સુગંધ ફેર કરવા મહેનત કરતા, ન તો ભમરાઓને ઉડાડવા મહેનત કરતા, ન તો તેના ડંખથી બચવા મહેનત કરતા, ન તો તે ડંખથી દુઃખ

## અનુભવની એ રમ્પ ૫૨

પામી શરીરનો અંકોચ કરતા હતા. પરંતુ એ ગધું તેમણે શાંતિભાવે ચાર માસ સુધી સહન કર્યું હતું, અને ધ્યાનમાં લીન રહ્યા હતા. વળી કોઈ કોઈ વખત તો દહેરી જીવાન પુરેયા અને જીવાન સ્ત્રીઓ આવી આવીને તેમની પાસે મુગંધી દ્રવ્યની માંગણી કરતા હતા. છતાં પ્રભુ તો મૌન-પણે ધ્યાન જ ચાલુ રાખતા હતા.

જેમ આ ભમરાઓને નહોતા ઉડાડ્યા, તેમ ખીન્ને પણ કોઈ કંઈને હાંસ, મચ્છર કે ખીબા જંતુઓ હાંપ દે, કંડે તો તેને રોવેછાએ તેમ કરવા દેતા હતા.

તેઓ ઘણે ભાગે આજ સુધી મૌન જ રહ્યા છે, અને ધ્યાનની અપૂર્ણ રિથિતિમાં તો ગમે તેવે વિકટ પ્રસંગે પણ ફરી એક શબ્દનો પણ ઉચ્ચાર કર્યો નથી. ન્યાયે કોઈ તરફથી અનુકુળ કે પ્રતિકુળ હખલ કરવામાં આવતી હોય, ત્યારે તો બિસ્મકુલ જવાબ જ નહીં. છતાં ખાસ જરૂરી પ્રસંગે કોઈ વાર અશિષ્ટ શબ્દોચ્ચાર કર્યા છે, તે સિવાય આજ સુધી સર્વથા મૌન જ રાખ્યું છે.

દિવસે-તેઓ વિહાર કરતા હતા, કોઈ વખત આહા-દિંદને માટે ચંક્રમણ કરતા હતા, અને તે સિવાય કોઈ એકાંત સ્થળમાં પ્રતિમાધારી થઈ ધ્યાન ધરતા હતા; ને રાતભર તો ધ્યાનમાં જ લીન રહેતા હતા. આ તેમનો સામાન્ય કાર્યક્રમ હતો. તેમાં કોઈ વખત નિદ્રા આવવા જેવું જણાય,

ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

તો જાગૃત થઈ ખુદ્ધામાં ધીમે ધીમે ચંક્રમણ કરી નિદ્રા ઉડાડતા હતા; પાછા ધ્યાનમાં લીન થતા હતા. છતાં કોઈ વખત અનિવાર્ય સ્થિતિમાં ધ્યાનમાં રખડવાના ન થાય માટે ક્ષણ માત્ર નિદ્રાનો અનુભવ પણ કરી લેતા હતા. પરંતુ આ રીતે તેમણે માત્ર ક્વચિત્ જ નિદ્રા લીધી છે. એટલે કે લગભગ અનિદ્રિત સ્થિતિમાં જ રહ્યા છે.

મહાનિષ્ક્રમણ પછી તેમને મહિને જ્યારે દક્ષિણ આવાળથી ઉત્તર આવાળ નામના ગામ તરફ તેઓ જતા હતા, અને જ્યારે વચ્ચે રૂપ્યવાલુકા અને સુવર્ણવાલુકા નામની બે નદીઓ ઓળંગવાની હતી, ત્યારે સુવર્ણવાલુકાને કિનારે, પ્રથમથી જ જે વસ્ત્ર ખસે રાખેલું અને સોમ ગ્રાહ્ય હોય તે આખ્યા પછી અરધું રહેલું હતું. તે પણ ખસેથી પડી ગયું. તે વખતે તેમણે રહેજ પાછું વાળીને જોયું, ને પાછો વિહાર શરૂ કર્યો. ત્યાર પછીથી ખીણું વસ્ત્ર મેળવવા પ્રયત્ન જ કર્યો નથી, તેમજ કોઈ પણ વસ્ત્રનો ઉપયોગ પણ કદી કર્યો નથી.

તેઓએ કદી આહાર હસ્તેશ કર્યો જ નથી, અરે, ખીજે દિવસે પણ કર્યો નથી. પરંતુ આશ્ચર્યામાં આશ્ચર્ય ત્રીજે દિવસે જ આહાર લીધો છે. એટલે કે—ગરૂડા ને ઓગણત્રીય છઠ્ઠા ( જે ઉપવાસ ), ગાર અઠ્ઠમ ( ત્રણ ઉપવાસ ), બોતેર અર્ધ માસિક. ગાર માસિક, જે દોઢ માસિક, છ દ્વિમાસિક, જે અઢી માસિક, જે

ત્રિમાસિક, નવ ચાતુર્માસિક, ૧૩ માસિકમાં પાંચ દિવસ  
આમણ વખત મુખી આભિમુદધારણ, એક છ માસિક, અને  
બઢાદિક ત્રણ પ્રતિમાસ્યો (તેમાં ૧૬ ઉપવાસ અને જુદી  
જુદી રીતે ધ્યાન ધરવાનું હોય છે.) વદન કરી સાંતા ૧૫  
જન મુખી અને ઉત્તર નિર્જળ ૧૫ કર્યો છે.

આ ઉર્ધ્વ તપ દરમ્યાન માત્ર ત્રણમે ને જોગણપચ્યાસ  
જ પાડવા કર્યો છે, એટલે સમગ્ર સાંતાજાર વર્ષમાં  
ત્રણમે ને જોગણપચ્યાસ દિવસ જ બેજન લીધું છે; અને  
તે પણ એક જ વખત.

અ્યારે તેઓ આહારની શોધમાં નીકળતા હતા, ત્યારે  
" ક્યાંથી ? કેવો ? કેવી રીતે જનાવેલો ? તથા કેવી  
રીતે લેવો ? " વિગેરે બાબતમાં બહુ જ સૂક્ષ્મ  
તપાસ કરતા હતા. પોતાને લેવાનો આહાર પોતાને ઉદે-  
શીને ન જ થયેલો હોવો જોઈએ. પાપવ્યાપારથી થયેલો ન  
જ હોવો જોઈએ. આપનારને જાત રૂપ થવાય તેવી રીતે  
આહાર ન જ લેવો જોઈએ. બીજાં લિસ્ટુકો અથવા કાગડા  
-કુતરા કે બીજા પ્રાણીને મળતો અટકીને જોરાક પોતાને  
મળે, તેવી રીતે તે લેતા જ નહોતા. કોઈને ઘેર જતાં કોઈ  
મનુષ્ય કે અન્ય પ્રાણી અર્થાં તરીકે હાજર હોય તો તેઓ  
દૂર દૂર રહેતા અને ધીમે ધીમે આવતા હતા. બધાને  
મળ્યા પછી પોતાને મળે, તો જ એ મહાલિસ્ટુક લેતા હતા.



## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

લોકો જમી પરવાર્યા પછી જ આહાર લેવા જવાને વખત રાખતા હતા, તેથી ટાઢો, લુખો અને કાઢી નાંખવા લાયક ખોરાક જ ઘણી વખત મેળવતા હતા. છતાં કોઈ વખત સારો ખોરાક પણ મળી જતો હતો. કોઈ ભયંકર જંગલમાં રખડીરવડી થાકી ગયેલો ઘણા દિવસોનો ભૂખ્યો મરણને કાંઠે પહોંચેલો મુસાફર જેમ પ્રાણવૃત્તિ ધારણ કરવા માટે જ જે મન્યું તે ખાઈ લે, તેમજ, માત્ર સામાયિકમ સ્થિરતા ખાતર જ તેઓ આહાર કરતા હતા. પાણી પણ પ્રાથુક જ વાપરતા હતા, ને કોઈ વખત તો મહિં મહિનાઓ સુધી પાણી વિના જ ચલાવી લેતા હતા. કો પણ જાતના પાત્રનો ઉપયોગ કર્યા વિના જ ખન્ને હથેળીઓ મેળવીને-કરપાત્રી થઈ તેમાંજ આહાર કરી લેતા હતા.

લુખા ચોખા, મન્યું ( ? ) અને અડઢના બાકળા જે રે રૂક્ષ ખોરાક વડે પણ ઘણી વખત નિર્વાહ કરતા હતા એક વખત તો સાગસાગટ આડ મહિના સુધી એ ત્રિજીનેના ખોરાકથી જ ચલાવ્યું હતું.

કોઈને અપ્રીતિ થાય તેવું કદી વર્તન કરતા જ નહોતે તેમ જ કદી કોઈની ખુશામત પણ કરતા નહોતા. હિં ધાય તેવી પ્રવૃત્તિ કરતા જ નહોતા, તેમ જ પ્રમાદ, આળસગ્રસ્ત, કે ખેલાનપણના એક પણ રાજી ગુમાવતા નહોતા અને કદાચ કોઈ પણ જાતની રખડનાનો નબલ જણતો જ, અને તુર્ત જ તેનું પ્રતિક્રમાત્મક કરી આત્મસત્ત્વગુતિ

## અનુભવની એરણ પર

જ્યેષ્ઠિ : સદા ભાર્યત્ રાખતા હતા. ”

“ અહો ધન્ય ! અહો ધન્ય ! અતિ ઉચ્ચ તપસ્વી એ મહા શ્રમણને અમારાં સહસ્ર વંદન હો ! અહો ! ખરેખર, વિહારના કામે કરીને જે ગામ, શહેર કે સ્થાનને એ મહા-ત્મા પવિત્ર કરતા હશે, ત્યાંના વતનીઓના કેવા અહોભાગ્ય હશે ? તેઓ આવા મહાપુરુષના દર્શન-વંદન-સ્તુતિ કરતા હશે અને આહારાદિક પ્રતિલાભી કેવા કૃતકૃત્ય થતા હશે ?

બહેનો ! જ્યાં જ્યાં એ મહાનુભાવ વિચરે, ત્યાં ત્યાં હોદ્દા તેમનો કેવો કેવો ભારે સત્કાર કરતા હતા ? રાજ્ય-કુટુંબના પૂર્વ પરિચયને હીધે ઘણા મોટા મોટા આગેવાનો તેમને સર્વ પ્રકારની કેવી કેવી અનુકુળતાઓ કરી આપતા હતા ? ત્યાં કેવો આનંદ અને ઉત્સવ પ્રવર્તી રહેતો હતો ? વિગેરે જરા વિગતથી સંબળાવો તો. ”

“ પોતાનો પૂર્વપરિચય તેઓ ક્યાંયે જાહેર જ કરતા નહીં. કોઈની સાથે ઓગળાણ રાખવાની કે કાઢવાની તો વાન શી ? કદાચ કોઈ ઓગળીનું મગી ભાવ અને પૂજા સત્કાર કરે, તોપણ તેઓ તો મૌન અને નટસ્થ ભાવે જ રહે ખરી રિયતિ તો એ હતી કે—પરિચિત સ્થળોનો ત્યાગ કરીને અપરિચિત સ્થળોમાં જ તેઓ વિદાર કરતા હતા. અબળપા પ્રદેશોમાં જ જઈ ચડતા હતા, અને પછી જે સભોગો આવી પડે તેનો નટસ્થપણે અનુભવ કરતા હતા.

પોતાની શક્તિ-સામર્થ્ય અને યોગ્યતા જે તેમણે ગ્રામ રાજ્યાં હતાં. તેનો જરા પણ ઉપયોગ કદી કરવામાં આવતો જ નહીં. એટલું જ નહીં, પરંતુ સમર્થ વ્યક્તિ તરીકે લોકો પોતાને ઓળખી ન કાઢે તેવી રીતે ભારે સંયમથી રહેતા હતા. મુખ્યપણે તેઓ લોકોના પરિચયમાં જ આવતા નહોતા.

તેથી ઘણી વાર અનાડી લોકો તેમને બહુ જ હેરાન કરતા હતા. કોઈ વખત મશ્કરી કરતા હતા, મારતા હતા, ચોર જાણી પકડી જઈ બાંધીને મારતા હતા, ને કેદમાં પણ નાંખતા હતા. ગાળો દેતા અને તિરસ્કાર પણ કરતા હતા. અને શ્રીએ ચકાવવા સુધી પહોંચતા હતા. છેવટે નિર્દોષતાની ખાત્રી થતાં છોડી દેતા હતા. કોઈ કોઈ ચોર લોકો મુદામાલ પણ તેમની બાજુમાં મુકીને નામ્ની જતા હતા. ત્યારે પણ આવી જ હેરાનગતિ થતી હતી. વળી કોઈ ભદ્ર મનુષ્યો માન-સત્કાર પણ આપતા હતા. છતાં આ બંને સ્થિતિમાં તેમની અખંડ તટસ્થતા જળવાઈ રહેતી હતી. એ બધી વિચિત્ર ઘટનાઓને સમાનતા કેળવવાનું ઉત્તમ સાધન ગણી તેવા પ્રસંગોના પોતાના વિકાસમાં સદુપયોગ કરી લેતા હતા.

આટલાથી યે તેમને જાણ્યે સનોપ ન થયો હોય, તેથી દૃઢભૂમિ, વજ્રભૂમિ, શુભ્રભૂમિ, અને લાઠ વિગેરે અનાયા,

## અનુભવની ઝેરણ પર

કેર સ્વભાવના, અસંસ્કારી મનુષ્યોની વસ્તીવાળા પ્રદેશોમાં થે એકથી વધારે વાર જઈને નિદાર કર્યો. એ નિદાર પ્ર-  
સંગે જે મુશ્કેલીઓ પડી છે, તેનું વર્ણન ગ્રામસ્થાનીન છે  
અને એ મુશ્કેલીઓ વખતે તેમણે જે આત્મિક સામર્થ્ય  
દાખલું છે, તે પણ તેવી જ રીતે, કલ્પનાતીત છે.

ત્યાંના લોકો ભારે જડ સ્વભાવના, કડક મિત્તજના,  
અને નિર્લસ હતા. સ્થેનશાજ વાતમાં મારફાડ કરતાં વાર  
ન કરે. એ મહા તપસ્વી રાજકુમાર ગામ તરફ જતા હોય,  
ત્યાં તો વસ્ત્રામાંથી જ કાઢી મૂકવા માંડે. કદાચ ગામ પાસે  
પહોંચે તો ગામમાં પેસવા જ ન દે. ગામમાં પ્રવેશ કર્યો,  
તો પછી હાથમાં જે કંઈ હાથીયાર કે લાકડી વિગેરે હોય  
તેથી માંચાં વિના ન રહે. કુતરાઓ કરડાવે, કુતરાઓને  
પાછળ ખીસકારે, ને તે ઉઘરડા કરે. તેવે વખતે જરા પણ ભય,  
કે અંગ સંકેત વિના સમાન ભાવે બધું સહન કરે. ખીજા  
કોઈથી એ પ્રદેશોમાં લાકડી કે એવા સાધનો શિવાય જઈ  
જ ન શકાય, એવા ભયંકર એ ઉગ્ર પ્રજાના શીકારી કુત-  
રાઓ હતા. ત્યારે આમની પાસે તેવું સાધન તો કંઈ હતું  
જ નહીં.

અરે ! એકાદ વખત ત્યાં તેમનું માંસ પણ કાપવામાં  
આવ્યું હતું. કોઈ કોઈ વખતે હુમલો કરી ઉપર પડી જઈને  
તેઓ યથેચ્છ માર મારતા હતા. રાડો પાડતા હતા. ધુળ

६ रे मि लं ते !-सूत्र

ઉચ્ચતા ને ધુળથી ઢાંકી દેતા હતા. ઉછાળતા હતા. ઉછા-  
ળીને પછાડતા હતા; અને આસન બાંધ થઈ ધ્યાન ધરતા  
હોય કે ગમે તે સ્થિતિમાં હોય પરંતુ મનમાં આવે તો  
ત્યાંથી ઉપાડીને ખસેડી નાંખતા હતા.

ત્યાંના લોકો કેવળ લુપ્તો અને શુદ્ધ જોરાક ખાનારા  
હતા. હાંસ, મચ્છર વિગેરે જંતુઓનો ડાંગ ભારે ઉગ્ર હતો.  
ત્યાં રહેવા માટે તેમને સ્થાન પાણી મળતું જ નહીં. છતાં એ  
ભૂમિમાં એક ચાતુર્માસ નિર્ગમન કર્યું હતું; અને તે કેવળ  
એક જાત નીચે જ.

કુદરતે મોખરે જનનના મહામુમટની માફક એ મહા  
વીર આ વધી ધરનાએ સાથે ગયો બીટલે જેમ વિજય  
દસ્તી કુદરતે આગળ ચાલીને વિજય મેળવે, તેમ એ  
મહાવીર પાતાની સાધનાના વિજય મેળવે છે.

[illegible]

1. The first part of the document is a letter from the author to the reader, explaining the purpose of the book and the author's background.

## અનુભવની એક છુ પે

જ્યના બધાગર આખીન કરી આપી છે. અને આ વિકટ  
કરનામાં હોઈ વખત જરા એ પાત્રી પાત્રી કરી નથી.

જગ પદ્ય થાકયા વિના, કંટાળ્યા વિના, મનમાં દુઃખી  
થયા વિના, જરા પદ્ય પસાયા વિના, રમપૂર્વક, વેગપૂર્વક,  
સાવધાનીપૂર્વક, એટલી રીતે પ્રયત્નશીલ રહી શકાય તેટલી  
રીતે પ્રયત્નશીલ રહીને પોતે સ્વીકારેલી જગીરદાર સાધનાને  
સિદ્ધ કરવા મર્યાદા ન રહ્યા છે.

આધ્યાત્મિક સાધનાના સર્વ અંગો-જેવાં કે-તપ,  
ધ્યાન, બાહ્ય મુરકેલીઓ, એકાન્તવાસ, મૌન, પરિચયનો  
ભાગ, જ્ઞાનમગ્નિ, સાવધાની, દયા, પ્રેમ, મૃત્યુ વિગેરે  
વિગેરે નાના મોટા સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ આધ્યાત્મિક  
સ્થિતિમાં મદદ કરનારા દરેક અંગોને-યથાસ્થાને યથામ્ભયે  
ઉચિત ધ્યાન આપી આચારમાં પાળી બતાવી આધ્યાત્મિક  
શુભનો ઉત્કૃષ્ટ પ્રયોગ-ઉત્કૃષ્ટ નમુનો જગતને પૂરો  
પાળ્યો છે.

સામાયિકની પ્રતિભા રૂપી આધ્યાત્મિક બીજને, ગમે  
તેના જોખમમાં મુકીને પણ નિઃસંગતા રૂપી વાડથી બચાવી  
લીધું છે; અને ધ્યાન રૂપી પોષક જોરાક આપીને સમતા  
રૂપી રસને ખૂબ પોષણ આપ્યું છે. એટલે આજે તેમનું  
આધ્યાત્મિક વૃક્ષ ફાલીફૂલી અનેક શાખાપ્રશાખાથી વ્યાપ્ત  
થઈ ગયું છે. સમતા રસની એટલી બધી જમાવટ થઈ

## 3월 14일 (수요일)

- 1. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 2. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 3. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 4. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 5. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 6. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 7. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 8. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 9. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.
- 10. 10월 14일 수요일에 있었던 일을 기록한다.

## કે સા દી ને શિખરે

પર રિયર રહ્યા હશે. ”

“ જલ્દી ચાલો ત્યારે, આપણે ચોખી કાઢીએ. ”

“ જુઓ, દૂર સામે. કાંઈ સખ્ય સુખાદૃતિ જળાય ! ”

“ હા, એ જ પૂર્વપરિચિત સુખાદૃતિ ! હવે તે તરફ જલ્દી ચાલો. ”

“ વાહ ! એ જ કદાવર-પ્રોહ કાયા ! ! આ બાળ-સૂર્ય સાથે સ્પર્ધા કરતી શરીરની એ જ સુવર્ણમય કાંતિ ! ! બન્ને બાહુ બંનુ મુખી લંબાવી, હાલિ નાસિકાના અગ્ર ભાગ પર રિયર કરી ધ્યાનમાં લીન ચર્મ કેવા એ ઉભા છે ? જગતની સર્વ કુદરત કેમ બાળે તેમની જ તરફ મુઠી ફરી હોય ! કેમ બાળે—

[ ગમ્મત ]

“ જીવન મ્હારું મદા કુદરત—

તણી મર્તિ મલું પું દું.

રહી આવીન સાલ, તેને—

પ્રતિજ્ઞા સાચી જેનું-૧ ”

એ મહત્ત્વ કર્તવ્યની સિદ્ધિની પગકાદાએ પહોંચ્યા હોય ! ! ”

“ સદસ વંદન, જો ! જ્ઞાનવંશવિબૂષણમણિ ! જો ! સર્વોન્નત મહાત્મા વીર ! કેટિ કેટિ વંદન જમને, અને



[illegible][illegible]

$\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$

一、總論：(一) 目的：(二) 範圍：(三) 對象：(四) 時間：(五) 地點：(六) 經費：(七) 其他：

*[Handwritten signature]*

[illegible]

1. *Pharmaceutical industry* – The pharmaceutical industry is a major source of funding for research in the field of aging. The industry has a vested interest in developing new drugs and treatments for age-related diseases, and it often funds research that is likely to lead to the development of new products.

## કેશાદીને શિખરે

“ઝો પેલો ગોવાગ દોડતો આવે. આ તરફ જ આવે છે. બગરો નહીં જુવે, તો ગિચારો કેવો ગબરાશે ?”

“આપણે તો ઝો ગધું તટસ્થ રહી જોયા જ કરવાનું છે.”

“અરે ! પણ, મારા બગદ ગયા ક્યાં ? અહીં તો એકે વ નથી. ક્યાં ગયા હશે ? પેલી બાવળની કાંટીમાં ચરતા હશે ? હો, તપાસ કરું.....ના, ત્યાં તો નથી. કોઈ દઈ ગધું હશે ? પેલી ટેકરી પાછળ નિચાણમાં ચરતા નહીં હોય ? તપાસ તો કરું.....ના, રે ! ના. ત્યાંયે નથી. ભારે ગયા ક્યાં ? ભારે આને પૂછું. મેં જોને લગાવ્યા હતા. ઝો બાગ આવશે.

ઝો ! દેવાઈ મુનિ ! ક્યાં ગયા મારા બગદ ? બતાવો.

કેમ જોતના નથી ? ક્યાં સંતાવ્યા ? લાવો મારા બગદ. લાવો છા કે નહીં ?

અરે ! પણ જોલો છા કે નહીં ? મેં તમને લગાવ્યા છે. જોલો કેને આપ્યા ? જોલો નહીંતર હવે જોયાજેવું કરીશ.

કેમ ? નથી જોલવું કે ? અરે ! નીચ સાધુડા !



## ૬. સો ટી ને શિ ખરે

ઉતાવળો ધર્યે જાય છે. હાય ! શું કરશે ? ”

\* \* \* \* \*

“હું....., તું નથી સાંભળતો ? તારા કાનનાં કાણુ નકામાં છે. ખરું ને ? મારી પેઠે બીજો કોઈ બિચારો વિશ્વામયી આ રીતે છેતરાય નહીં. તેને બંધ કરી દેવા જ ચારા છે. બસ, એ જ ઠીક છે.

હં....., બરાબરા પેત્રી ગયા. તોપણ જરા પત્થ-રથી ઠોકું હં, બસ. હવે બરાબર પેત્રી ગયા. પણ લાવ જરા બહારના ઠાંડા મોરી નાંખું. કોઈ પકડીને ખેંચી ન શકી શકે.

હં, હવે ઠીક થયું. બસ, નિકળે જ નહીં. મારા બગદ ન બતાવ્યા; આખરું ક્યા ?

જાઉં જાઉં, હું જ ચોધી કાઢું. બસ, ગમે ત્યાંથી ચોધી કાઢું. ”

\* \* \*

“ અરે ! પેલો પાપી ઘેર કૃત્ય કરીને આરોગી જાય બસ, દેવો નિર્દય ! ! ”

“ બસ, શાંત રહે. આપણે તો તટસ્થતા જ રાખવાની છે. ”

“ હાય ! શું થશે ? આપણે કેવા નિર્ભય-પરેખર !



## ૬ સો દી ને શિ ખ રે

ફકર્મના વિપાક કાળે એ નિચારાની શી દર્યા થયે ?

“ ઉપેક્ષ છે એ સુદ્ર જિચારો. પરંતુ બંદેન પ્રભુદ-  
પ્રજે ! એ અન્ન પામર પ્રાણી જ્યારે પોતાને ઉચિત વર્તન  
કરતો હતો, તે વખતે પ્રભુજીના મનોરાજ્યમાં-આંતર સ્થિ-  
તિમાં શી પરિસ્થિતિ ચાલી રહી હતી ? ”

“ બંદેન વિશુદ્ધશ્રદ્ધે ! એ અગમ્ય ભાવોનો ધધાધં  
ખાત આપવો દુઃશક્ય તો છે જ. તો પણ કહું છું—જેમ  
સામે ભારોભાર વજન ઝુકવાથી જ વસ્તુનું વજન નક્કી  
કરી શકાય છે. તેમ ‘ આત્મિક પ્રગતિ કેટલી થઈ ? ’  
તેના આંક કાઢવામાં આવા પ્રસંગો એમને ઘણા જ ઉપ-  
યોગી થઈ પડે છે. આ ચેહના જેમ અતિ ભારેમાં ભારે  
છે, તેમ, જે શાંતિ આપણે બોધી છે, તે ઉપરથી સમજી  
શકાય છે કે તેની ભારોભાર આત્મવિકાસનો ભંડાર પણ  
હવે તેમનો ભરપૂર ભરાયો છે. ”

સ્વાભાવિક ચાલુ રહેતા આંતરિક પ્રયત્નોથી જે વિ-  
કાસ થતો હોય છે, તેના કરતાં જ્યારે આવા પ્રસંગોની  
સાથે બોટો દરવો પડે છે, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ વિકા-  
સમાં વેગ આવે છે; અને એકદમ બગર્વર્વક કેટલાંયે  
આત્મવિકાસનાં પગથિયાં ચડી જવાય છે. કેમકે સામે તેટલું  
જ બગ વાપરવું પડે છે. એટલે વાસ્તવિક રીતે આવા  
પ્રસંગો કેમ આવે, ઉત્પન્નના પ્રસંગો હોય, તેમ આવા ભ-

અતઃ આત્માઓ તેને વધાવી લે છે; અને આત્મિક વિકાસના રસમાં તેમની શારીરિક પિડાઓ તિરોહિત થઈ જાય છે. ”

“ અરે ! આપણે તો વાતોમાં જ રહ્યા, અને પ્રભુજીનો ધ્યાન પૂર્ણ કરી ચાલવા લાગ્યા. ચાલો. જલ્દી ચાલો. આપણે પાછળ પાછળ જઈએ. સામેના શહેર તરફ જતા જણાય છે. ”

“ હા. કર્યું શહેર છે એ ? એ તરફ કેમ જતા હશે ? ”

“ એ મધ્યમ આપાપા છે. આને કદાચ પારણાનો દિવસ હોય. મધ્યાહ્ન વેળા થઈ ગઈ છે, એટલે પિંડની એપણા માટે નિકળ્યા હશે. ”

“ ચાલોને. જે હશે તે જણાઈ આવશે. ”

“ અરે ! એ તો રાજમાર્ગ છોડી રહ્યા માર્ગે વળી ગયા. સીધા ચાલ્યા જાય છે. ચાલો આપણે પણ વળી જઈએ. આ તરફ વણિકોનું વસતિ સ્થાન જણાય છે. ”

“ જુઓ, એ કેઈ ગૃહસ્થને ઘેર જઈ ઉભા. ગૃહસ્થો ભક્તિપૂર્વક ઉભા થઈ હાથ જોડી સવિનય ઉભા રહ્યા છે. ભગવંતે હથેળીયોનું પાત્ર ઝનાવ્યું છે. અને જુઓ, પેલા ગૃહસ્થ તેમાં પિંડ મૂકે છે. ”

“ ધન્ય એ ગૃહસ્થને ! પરંતુ સામે જોઠેલા પેલા વૈધરાજ પડીકાં વાળવાં મુકી દઈ વારંવાર શું નેચા કરે છે ? આમ જુવે છે, તેમ જુવે છે. શું એ જોતા હશે ? ”

## કે સો દી ને ગિ ખરે

\* \* \*  
 “ મિત્ર જિદ્દારો ! માનો કે ન માનો, પરંતુ હું  
 મારા વૈધના સાનથી કરું છું કે-આ મહાત્માના શરીરને  
 કઈક ભારે અવ્યભ છે. ”

“ હાંએ....! શું કહ્યો છે ? જે હાંય તે જરૂરી શોધી  
 કાઢો, મિત્ર ! ”

“ હું ક્યારનો એ જ તપાસું છું. પણ કાંઈ પત્તો જ  
 લાગતો નથી. ”

“ જરાગર તપાસો. જે હશે, તે હંમણું જ જાણી  
 શકશો. ”

“ અરે હા ! ! આ કાનમાં જ કંઈક છે, અરસર !  
 કોઈ મદદા હુપ્પે દર્બ મૂકી જોશી ધાયાં છે ! ”

“ અહાહા ! દેવો પાપી ?

ન દર્યો રાજ હંદશી, ન દર્યો નરક પાનશી.

ન હંખું મન પાતાનું, ન દર્યો લોકાપવાદશી. ૧.

પરંતુ મિત્ર ! બીજું બધું છોટા ! માત્ર આ શરૂયો  
 કાદવાનો જ ઉપાય કરે. જેન બને તેમ જરૂરી કરે. મા-  
 રાશી એ બેયુ જતું નથી. ”

“ કોઈથી મે શી રીતે બેયુ બાધ ? પરંતુ મિત્ર !  
 શી રીતે કર્યુ ? એ જ મને નજરું નથી ! ”

“ કેમ ? શી અવ્યભ છે ? મારા મુર્ખત્વને જાને  
 બિદુષ બિદુષ થઈને આ કામ કરે. ”



“ આપના તરફની તો કશી શંકા જ નથી. પરંતુ નિરીહ અને શરીર પર તદ્દન નિર્ધેક્ષ ભગવંતના સગીયા કાઢવા એ ઘણું મુશ્કેલ કામ છે. તેઓ તો આવા કપોતે પોતાના માર્ગમાં મદદગાર માને છે.

હો, જુઓ-તેઓ તો ચાલતા થયા. મારે શી રીતે કરવું ? ”

“ મિત્ર ખરડ ! ત્યારે આપણે આહો તેમની પાછળ પાછળ. જોઈએ તે સામગ્રી સાથે લેઈ લો. મારે હવે બીજી વાત આંભળવી નથી. ”

“ હીક છે, ત્યારે એ વિચાર. ”

\*

\*

\*

“ અહો ! પાછા તે જ સ્થાને ભગવંત પહોંચી ગયા. ”

“ પારણું કરવા જતાં સાધ્યસિદ્ધિમાં કંઈક રોકાવડ થઈ હોય તેનું પ્રતિક્રમણ, જતાં આવતાં કદાચ પ્રાણીની દિશા થઈ હોય તે મારે કંઈ પાંચજા પ્રતિક્રમણ તથા આહારાદિક નિર્દોષ અને યથાકરણ્ય હતા કે નહીં ? તેની માનસિક આલોચના વગેરે કરતા જણાય છે. ”

“ અરે ! પાછા એ તો દેવતાના ક્ષીન થઈ ગયા. ”

“ તામિથી આ તરફ કોઈ આવતા જણાય છે. ”

“ હા. તે જ નિહાઈએલી અને પેશનલ મન. ”

“ જોઈ રહ્યો ! ત્યારે તે જરૂર જનવત નિહાઈ

થઈ. ”

## ક સા દી ને શિ ખ રે

“ હા, “હેન ધરે ! મને પણ એમ જ લાગે છે. ”

“ મિત્ર મિત્રાર્થ ! મનુષ્ય આવી પહોંચે એટલે તેલની કુંડીમાં જેમારી પ્રથમ મર્દન કરવું પડશે. ”

“ અરે ! આ બધા આવી પહોંચ્યા. ”

“ હાં, લાવો મોટી કુંડી. તેમાં લાગવીને પ્રભુજીને જેમાડો. ને માંડો મર્દન કરવા. શરીરમાં લોહી છુટું થઈ જવા માટે, એટલે ત્રણીયા કાઢતાં જરા થે વાર નહીં થાય. કેમ ? બસ, મર્દન પુરું થયું ? ”

“ હા, હા ! ”

“ હીક, ચાલો ત્યારે. તમે બન્ને હીક બાળવાન છે. બન્ને જમ્યા આ એકેક ચાણસી પકડો, અને બન્ને બાણુએ ઉભા રહો. જુઓ, કાનમાં આ દબામૂળ છે. તેને બરાબર જોરથી દબાવીને બરાબર પકડો. ”

હાં, બસ.

હવે હું સૂચના આપું કે તુરંત બન્ને એકી સાથે ખૂબ જોરથી ખેંચજો પણ જો જો હો-ત્યાંમુધી ખીલા બહાર નીકળી ન આવે ત્યાંમુધી ખેંચજો. જરા પણ જોર ઓછું ન કરતા. ”

“ હીક, એમ જ કરીશું. ”

“ હાં. સંભાળજો. ખેંચો. ખેંચો. ખૂબ જોરથી ખેંચો. ”

“ ખેંચો. ખેંચો, બાઈ ! ખેંચો. ”

“ અરે ! ભગવંતે ચીસ પાડી. હું ગણ. તારીયો-  
નીકરી પડ્યા ! ”

“ અપાદા ! મિત્ર ખરડ ! કેટલી વેદના ? મેં  
શાન્તી જીવંકર ચીસ ! જાગે વિશ્વ ગણું જંદર થઈ ગયું  
સાતનરે જીવ ને વેદના વ્યાપી ગયાં છે. જુઓ તો, પાંખેના  
ભિરૂ થઈ ગયાં છે. જાગે હાથમાં જ રહેત કરશે ! પુરુષો  
જાગે પડુ પડુ થઈ રહી જાણાય છે ! પર્વતો જાગે ભંગી  
રહેશે ત્યાં ! અપણા કાગળમાંથી ચે ‘ હાય ’ નો  
ચીસ નીકરી નહ ! આ જગત આખું માફા ભિરૂ થઈ  
ગયું છે. ”

“ અપણા શ્રી- અને નાનરીયા મહાત્મા પુરુષો ચીસ  
પાડી. અરે એ વેદના કેટલી તીવ્ર હશે ? ”

“ મિત્ર ! ઔષધ દવાદેલ ઔષધ. ”

“ અરે ! અપણી ચે નાનાદણી ઔષધ દવાદેલ દીધો  
તે હવે ને વેદના નહ જ મહાત્મા

“ અપણા ! મિત્ર ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

“ અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! અપણા ! ”

## ૬ માં દી ને શિખરે

“ વાલ ! શિદ્ધાર્થ ! વાલ ! ! ધન્ય ! ખરક ! ધન્ય !  
નમે પણ જન્મ મરણ કર્યો. સુમકોટિએ પુણ્ય ઉપાર્જન  
કર્યું. ”

“ અહો ! મહાદ આશ્ચર્ય તો જુઓ ! ખીસા ઠોક-  
નાર ગોવાળ પર કદાચ કંઈ તો ન કર્યો, પણ વંદ્ય ખરક  
પર પશુપાત પણ નહીં ! ખીસા નીકળ્યા તેની ખુશાલી  
નહીં ! કાન્યા તેની આખાશી નહીં ! ધન્યવાદના જે શબ્દો  
યે નહીં ! પણ તેવી લાગણી જે બનાવી નહીં ! જમ, પાછા  
પાનાની કાર્યશિદ્ધિમાં જ ! ”

“ ખરેખર. અમાન ભાવ-અમના-હવે પરમકોટિએ  
પહોંચી ચુકે છે. ”

“ જમ, આ જ ભાવ દેખાવવામાં તેમણે આજ સુ-  
ધીના આઠામાર વર્ષ ગાળ્યા છે. હવે તો ખરેખર એ રિયલિટી  
પરમકોટિએ પહોંચી ચુકી છે. ખરેખર આવી મહા સાધ-  
નાથી જ એ મહાવીર છે. મહાવીર વર્ધમાનકુમારના  
જીવનની આ જ વિશિષ્ટતા છે. આવી વિશિષ્ટતા કોઈયે  
શિદ્ધ કર્યાનું જોયું, જાણ્યું કે સાંભળ્યું નથી. ”

“ ખરેખર આજનો બનાવ ભારે અદ્ભુત ! ”

“ ખરેખર અદ્ભુત છે. આવા ભયંકર અને કટોક-  
ટીના બનાવો બનવા એ જો કે બહુ જ મુંઝવિત છે. પરંતુ  
તેમાં જાને બાજુએ સામ્યાવસ્થા ટકાવી રાખવી. એ જ  
ખરેખર અદ્ભુત છે. ”

“ જાર વર્ષના વિહારમાં આવા યનાવો તો એકડો ગમે  
ગની ગયા છે. પરંતુ આજની વેદના તો હદ જ હતી. ”

“ શું આવા એકડો યનાવો બન્યા છે ? ”

“ અરે ! હા. પ્રથમ વિહાર વખતે જ કોણીકે સ-  
ન્નિવેશે ગોવાળ ઉપદ્રવ કરે છે. મદદ માટે દેવેન્દ્રનું આવકું  
થાય છે. હંમેશા સાથે રહેવા તે માંગણી કરે છે.  
ત્યારે શ્રી વર્ધમાનકુમાર કહે છે કે-“ આ માર્ગમાં કોઈની  
મદદ હોય જ નહીં : કોઈની મદદથી આ માર્ગ મિલક  
થાય જ નહીં. કોઈ એ તેમ કર્યું નથી. સર્વ પુરુષાર્થી પુરુ-  
ષો પોતાના જ પુરુષાર્થથી જ કાર્ય સિદ્ધિ કરે છે. મારે  
અમારે કોઈની જરૂર નથી. ”

કટપૂતનાનો ભયંકર ઠંડો ઉપદ્રવ, શૂલપાણિ યક્ષના  
ઉધામા અને પાછી શાંતિ, ચંડકૌશિક નામના દુષ્ટિ વિંધ સર્પનું  
કરડવું, અને તેને બોધ કરવો. સંગમના છ મહિના સુધી  
ફલ્યવિહારક ઉપદ્રવો છકું મહિને થાકીને સંગમ કહે છે-

“ ઓ દેવાર્ય ! હવે હું થાક્યો. તમારે ધૈર્ય અચળ  
રહું. હું તરડું છું. મુખેથી લિહ્યા અટક કરો. હવે હું અડ-  
ચાવું નહીં કદે. ”

“ દેવાનુગ્રિય સંગમ ! અમારી ચિંતા શામાટે ? તારે  
શું કરવું ? તેમાં તારી જેવી કંઈ અમે તો સ્વતંત્રપણે જ  
વિહરનારા છીએ. ”

## ૬ શ્રી ઈ ને શિ ખ દે

મંગલ આશ્યો જાય છે એ વિગેરે અફશૂત અને દિલ્લે હૃદયમધ્યે તેવી અનેક ઘટનાઓ શ્રી ઈને કરી જાય ? ”

“ ખરેખર એ ગંધી ઘટનાઓ વિચારથી રૂઝપૂર્વક સાંભળવાનું મન થાય છે. ”

“ જરૂર સાંભળવી જોઈએ. પરંતુ હવે તો આપણે પ્રભુજીની પાછળ ને પાછળ જવાનું છે. સ્વસ્થાને ગયા પછી કયા પ્રશ્નને આ જ ઘટનાઓ સાંભળીશું, વારંવાર આવતાં કરી કરીને સાંભળીશું. ને કૃતકૃત્ય થઈશું ”

“ હાલ તો એ વિચાર જ ઠીક છે. ”

“ પરંતુ હું નિશ્ચયપૂર્વક કહું છું કે—

આ મહા પ્રતિજ્ઞાના પાલનમાં મહાન સિદ્ધિઓ સમાયેલી છે અને તે સર્વે આ મહાપુરુષે સિદ્ધ કરી છે. પરિણત-  
નાનયોગ, કે અવ્યય ભક્તિયોગ : જે કહો તે સર્વ બુધિ-  
કાઓ જેમાં અંતર્ભૂત થઈ જાય તેવી સર્વોચ્ચ આધ્યાત્મિક-  
બુધિને શિખરે એ ચરી ચૂક્યા છે અને તેવી મરણાન્ત-  
ક્રોડીઓમાંથી પસાર થઈને પણ હવે પોતાની સાધ્ય-  
સિદ્ધિ તેમણે સિદ્ધ કરી છે. અને એ “ સમતા ” નામની  
આધ્યાત્મિક બુધિને જરાજર પોતાના વર્તનથી સિદ્ધ કરનાર  
આ એક જ મહાત્મા છે નાન્યઃ કશિદ્મવતિ ન ભવિ-  
વ્યતિ. ”

## પરિણામ.

“ કુલકર્મનનાદિની ઋણપાલિકા  
વહી રહી છે !

સાચંકાળે જેતીના કામથી પરવારી ક  
પરના જૂંલકે ગામ તરફ વળી રહ્યા છે

ગ્રીષ્મ ઋતુને લીધે ફર ફરના ગ્રીષ્મ  
ગયેલી ગાયો બાળ વસ્ત્રાચુકા છતાં ધી

ગામ તરફ રવાના થઈ ચૂકી છે !

પાતાના માળા તરફ હટી જવા  
પાંક્ષએ : ટોળેટોળાં હવે ઉભરાવા લા

## પ નિ પ્કા મ

મુખાફરી કરી થાકી ગયેલું સૂર્યમંડળ આજે જાણે  
જડી જ રાતવાસો દલેવા છિછતું હોય તેમ ધીમે ધીમે-  
આનંદછાએ અસ્ત:ચળ તરફ પ્રયાણ કરે છે !

પ્રસન્નમુખી દિશાઓ પ્રકાશ અને પ્રસન્નતા મીઝી રહી  
છે, અને જગતમાં પાછા ફેંકી રહી છે !

સર્વત્ર-અંદર અને બહાર શાંતિ અને પ્રસન્નતા છવાઈ  
રહ્યા છે !

સૌના મુખમાંથી માંગગિક શબ્દો જ નીકળે છે. સૌ  
મંગલકાર્યને જ ઈચ્છે છે !

સૌના કાર્યમાં પ્રેમ ને પ્રેરણા ઉભરાઈ રહ્યા છે ! ”

“ સાચી ? ”

“ કોણ જાણે ? સાચી ? પરંતુ આ વખતે વસ્તુ-  
સ્થિતિ આ જાતની છે, એ ચોક્કસ. ”

“ બરાબર. પરંતુ, પેલા ક્યામાકે શુદ્ધચના ખેત-  
રમાં કોણ બેઠું છે ? ”

“ ક્યાં ? ”

“ જુઓ, પેલા જુના ચીંત્યના ખટર પાસે શાકના  
માદ નીચે કોઈ બેઠું છે. ”

“ ચાલો. આપણે નદીને કિનારે ફરતા ફરતા જઈએ. ”

“ હા, ચાલો. જે હશે, તે જણાશે. ”

“ અરે ! પણ એ કોઈ બેઠું નથી. પરંતુ ઉત્કટિકા  
આસને ધ્યાનમાં લીન છે. ”



“ વાહ ! સુવર્ણવાર્ણી દેહલતા સૂર્યમંડળ સાથે કેવી સ્પર્ધા કરી રહી છે ? જેમ જેમ પાસે જતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ આપણા અંતરમાં પ્રકૃતતા, પવિત્રતા વધતા જાય છે. કોણ હશે એ ? ”

“ અહો ! એ તો શ્રમણ ભગવાન, વર્ધમાનકુમાર મહાવીર દેવ ! ”

“ અહા ! આજે તો કોઈ અપૂર્વ ભાવમાં જણાય છે ! ”

“ ઓ ! પૂર્ણ યોગીન્દ્ર ! સિદ્ધાર્થ મુનિ ! તમને કોટિ કોટિ વંદન ! ! ! ”

“ અહાહા ! અંદરનો શુદ્ધ ધ્યાન રૂપી ક્ષીરસાગર ભરતીમાં આવી મર્યાદા મુકી કેમ જાણે જાહાર રેલાતો હોય ! અહા ! વાતાવરણમાં કેટલી બધી પવિત્રતા વિસ્તરી રહી છે ? ખરેખર એ ત્રિભુવનના ત્રિકાળના ચે સકળ પાપ ધોઈ નાંખવા માટેના પોતાના સામર્થ્યની સાક્ષી પુરે છે. ”

“ અહો ! શો અમતકાર ! જુઓ તો—પ્રભુજી એકાએક ઉભા થઈ ગયા !

ઘણા વખતથી ભારે ભરતી પૃથ્વીએ જાણે છુટકારાનો દમ ખેંચ્યો !

વાંસની નળીયોમાં પ્રવેશ કરી આનંદ સંગીત લલકારતો વાયુ, જગતને વધામણી આપવા વાતો વાતો ચાલ્યો ગયો ! જગતરંગો નાચતાં નાચતાં—ગાતાં ગાતાં દોડી જવા લાગ્યાં

## પરિણામ

આખા યે વિશ્વમાં પ્રકાશનો એક અદ્ભુત ચમત્કારે  
કાળ વાર ગ્રમટી ગયો !

સાંત્ર નામે રસગંજ આ કાણે જની ધણી,  
મેઘાવે શાંતિ વિશ્વમાં અપૂર્વતા જરી ધણી.  
દિંમે, દસે, રમે, ફેટે, રે ! તરવ સૌ પ્રકૃતિનાં,  
તાલ દર્પ, યે નાયનાં, રે ! વિશ્વરંગ જૂમિમાં.—૧

આનન્દના રમે ત્રીસે રે ! તરવ સૌ પ્રકૃતિનાં.  
અવનવા ધરીને રવાંમ, પૂરી મર જીતનાં—  
માન માપ સામનાં, રે ! તરવ સૌ પ્રકૃતિનાં,  
ધમે, મયાવે મૂન ખૂન ખૂન વિશ્વમાં.—૨

“ અહા ! આ જધો શો ચમત્કાર ? ”

“ પ્રમુછ અહીં ત્થયા સર્વજ્ઞ યયા, તેનો આ  
જ્યાં ચમત્કાર છે ! ”

“ અરે ! હા, એ તો પેલી મહા પ્રતિજ્ઞાનું અન્નિમ  
મહા પરિણામ ! ”

“ હા, એ જ. સાદામાર વર્ષ અને એક પખવા-  
દીયે પરિણામ આપ્યું ! ”

“ ધન્ય દિવસ ! ધન્ય ધર્મ ! ધન્ય પદ ! આજનો આ  
પવિત્ર દિવસ હરમેશાં જરૂર સમરજન્ય તાળવે જ જોડાશે ”

“ આજે વેશાળ મુદી ૧૦ મઠે ચંદ્ર હરેકોળના નક્ષ-  
ત્રમાં બિરાજે છે અને દિવસનો અનુર્ય પ્રહર પસાર થાય છે.”

## ૮ પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થપ્રવર્તન.

૧.

“ અહો ! મારાં સર્વ સત્ત્વો ! આવો ! આવો !  
આને જગત્માં ઉત્સવ છે ! મહાન્ ઉત્સવ છે ! આવો ! આવો !

સચરાચર આ જગત્ની શુભ કે અશુભ, સ્વદ  
સૂક્ષ્મ સર્વ પ્રવૃત્તિઓમાં મારે હાથ છે. મારે સતપ્રવૃ  
ઓના ઉત્સવો ઉજવવા પડે છે, અને અસત્ પ્રવૃત્તિઓ  
દિલ્લગીરી થે નાહર કરવી પડે છે. એમ જગત્ની  
પ્રવૃત્તિઓમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મારે ભાગ ભજવ  
પડે છે.

પ્રેમર પ્રકાશ અને નીર્ધ પ્રવર્તન

આવો ! આવો ! આજે મહાન, ઉત્ક્રમ છે !

જાનવંશવિભૂષણમણિ શ્રી વર્ધમાનકુમાર આજે સુવંત, સર્વદર્શી, સિદ્ધ, હુદ, અદાન, યથા છે. તેનો આજે ઉત્ક્રમ છે.

જ્યાં જગતમાં કોઈ પણ જાનનો નાનો કે મોટો સામાન્ય પણ ઉત્ક્રમ પ્રવર્તે છે, ત્યારે હોહો આનંદ અને દર્પથી ઘેલા બને છે, સર્વ ગુણ સામગ્રીઓ ત્યાં એકત્ર થાય છે, અને મારે પણ ત્યાં યથાચોગ અનુકૂળ પરિસ્થિતિ રચી કરવી પડે છે. તો પછી—

આ રાજકુમાર સ્વભાવે જ પ્રિયદર્શની હતા. જગતમાં મેગધી શકાય તે બધી ઉપબોગની સામગ્રી તેમને સંપ્રાપ્ત હતી. તેનો હવન પર્યંત ઉપબોગ કરવાનો પણ તેમને હક્ક હતો. પરંતુ તે દરેકે-દરેક સામગ્રી તેણે જગતમાં જ રહેવા દીધી-સ્વહતે જ અને પાછી સોંપી દીધી, અને બહા-લામાં બહાલું-કોઈ પણ પ્રાણીને બહાલામાં બહાલું-શરીર પણ મારે ખોળે જ મૂકી દીધું.

માત્ર અંદર રહેલા મહાચૈતન્યના ભંડારરૂપ આત્માને સ્વાભાવિક વિકાસની પરમ કોટિએ પહોંચાડવાને તેમણે મહા ભગીરથ પુરુષાર્થ ઉપાધ્યો. ખરેખર, મારા એ મહાન તત્ત્વના વિકાસનો પ્રયોગ ઉપાડી લઈ, તેમણે મારા ઉપર તેમ જ જગત ઉપર મહાન ઉપકાર કર્યો છે.

અને વિશેષમાં, તમે જાણીને ખુશી થશો, તમને

હર્ષનાં આંસુ આવશે, તમારાથી હર્ષાનંદનું નૃત્ય થઈ જશે!  
કે-આજે ! એ વિકાસ સંપૂર્ણ કોટિએ પહોંચી ચુક્યો  
છે. મહાભાગ, મહામુનિ, મહાયશ, મહાશ્રમણ ભગવાન  
મહાવીર આજે સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, સિદ્ધ, પુદ્ગલ, અહીંન થયા છે.

કહો, કહો. મારા બહાલા ! સર્વ સર્વો ! કહો. આથી  
ખીજે ક્યો રૂડો પ્રસંગ આપણે માટે મહાન ઉત્સવનો  
હોઈ શકે ?

પરંતુ, હજી સાંભળો—

સર્વ પ્રકારે કૃતકૃત્ય થતા છતાં એ મહાપુરુષ પોતાની  
ઉત્તમ શોધનું જગતને દાન કરવા નિકળી પડ્યા છે—જૂંલક  
ગામથી રાતોરાત નિકળી ચૂક્યા છે. અને એ જ માટે  
અપાપા તરફ જ રહ્યા છે.

આ કાર્યથી ખીજું કોઈ મહત્ કાર્ય, ઓ ! મારાં  
શાશ્વત્ ભાવો ! તમે કદી ક્યાંયે જોયું કે સાંભળ્યું છે ?  
માટે ગમ્મ આવો, આવો. આજે મહાન ઉત્સવ છે, આવો !

આપણી સર્વોત્કૃષ્ટ અને સર્વાંગમુંદર સર્વ સામગ્રી તેને  
ચરણે ધરી દો : આપણી સર્વ સામગ્રી જગતની જ છે,  
જગતને માટે જ છે. જગતનો જ આજે સર્વોત્કૃષ્ટ ઉત્સવ  
છે. જગત તે ઉજવે છે. અને ફરી ફરીને આવો રૂડો અવ-  
સર ક્યારે આવવાનો હોતો ?

હવે જો તમારી ખાત્રી થઈ ચુકી હોય, તમારા

પ્રગટ પ્રેક્ષા શ્રી અને તીર્થ પ્રવર્તન

દિલમાં પ્રમોદ જાગતું થયો હોય; તે, એ મહાન ઉપદેશ  
પધારે—આ ભૂમિને પાવન કરે, તે પહેલાં જ નમાઈ કર્તવ્ય  
ભાવવાને તરફ ચાલે જાઓ. અને તમારા મુખ્ય મુખ્ય  
કાર્યોમાં દોષ સર્વ સામગ્રી પુરી પાડો:—

નમારા સદેશવાંહેક સૂક્ષ્મ તરવો દોષ જંગલમાં  
વિજગીને વેગે આ મંગલ સમાચાર પહોંચાડી દો: ત્રિસો-  
કમાં સર્વ સ્થળે ચાલવું પ્રસંગીક દો: ભાવિતાત્માઓના દિલમાં  
હર્ષાસ ઉત્પન્ન કરો: જંગલમાં મરવોને આ તરફ  
આવવા પ્રેરો, અને તેઓના માર્ગ દર્શાવુમય જાનાવો: તંધા  
એ મહા સાત્ત્વિકશિરોમણિના ચે માર્ગમાં તેઓ જ્યાં  
જ્યાં વિચરે ત્યાં ત્યાં આત્મજાગુ અને સર્વત્ર ઉપદ્રવ કંટકો  
દૂર કરી અનુકૂળતાનું વાતાવરણ ફેલાવ્યા કરો: વિગ્રે-  
પમાં પેલા મહાએન વનમાં યજ્ઞવાલકોની જાગુમાં જ યોડે  
દર બ્યાખ્યાનપીઠ અને બીજી બધી સર્વ સામગ્રીઓ સાથે  
ધર્મોપદેશ માટે એક મહાન મંડપ [સમવસરણ] રચી કાઢો.

આવા મહાન ધર્મોપદેશને લાયક, તેમના મહાન  
ધર્મોપદેશને લાયક, જંગલજગ્યામાં ઉગી પડ્યા તેવા જ  
ધોનાઓને લાયક. અને જંગલમાં ધર્મોપદેશનો સદેશો  
પહોંચાડવાનું સનધ એવા સર્વ જગનાટે, સર્વ જગુદિ-  
ગકર એ નંદપ એ અને તે કેવે. ? જર્વ યેષ, સર્વધી  
ભવ્ય અને નુદન તથા સંવેદન એવા એ નંદપ એ.

કારણ કે-એ મહાપુરુષ જગતના બંધુ છે, જગત્પિતા છે, જગદ્ગુરુ છે, અને સમાન ભાવે સર્વના ઉપદેશ છે. જગતમાંની સર્વોત્કૃષ્ટ એમની મહાન્ શોધ જગતમાં જાહેર કરવાની છે-જગતને દાનમાં આપવાની છે.

અહો ! પૃથ્વી, પાણી, આકાશ, વાયુ, તેજસ, વનસ્પતિ, દિશાઓ, સર્વ પ્રાણીઓ, ઋતુઓ, પહાડો, પર્વતો, સાગરો અને સરિતાઓમાં અધિષ્ઠિત માણે સર્વ સત્યો ! તમારામાંથી આશીર્વાદનો પ્રવાહ વરમાવો, અને તમારું સર્વસ્વ રજુ કરોઃ પ્રિય પુત્રિ ! જગત્સૌન્દર્ય-લક્ષ્મિ ! આ સર્વ તંત્રને સૂત્રિત કરવાનો આદેશ તને છે.”

“ પૂજ્ય માતા ! આપનો એ આદેશ સહર્ષ શિર ચડાવું છું. ”

“ અહો ! અહો ! ઓ ! વાયુકુમાર ! આજે આપ સર્વ કળા અને કૃષણતા ભૂતળ પ્રમાર્જન કાર્યમાં રોકી દીધી લાગે છે ! અહો ! મેઘકુમારો ! આપ તો જળ છંટકાવ માટે તૈયાર જ થઈ રહ્યા છો ! ઋતુદેવીઓ ! સર્વ ઋતુઓના પુષ્પોની વૃદ્ધિ કરવાનું તમે તો નહીં જ થોડો ! પૃથ્વી માતા ! આજે તો તમારી સર્વ વિભૂતિઓના ભંડારો અર્પણ કરો ! અહો ! દેવગણો ! તમારું સર્વ સામર્થ્ય, આજે આ જગત્સેવાના મહાન્ કાર્યમાં ખર્ચી નાંખો ! કળાના અધિષ્ઠાતાઓ ! તમે તમારી સર્વ કળા એમાં પુરજો ! સર્વ

## પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

જો અને સર્વ શુભ નિમિત્તો ! હમણાં તમારે અહીં  
કાગરી આપવાની છે ! જગતમાં જુદે જુદે સ્થળે કાર્ય  
તરી રહેલા પ્રકૃતિ માતાનાં બીજાં પંજુ સર્વ શુભ તરવા !  
સારા અધિકારીને બધું કાર્ય તમારે હમણાં અહીં જ  
ભવવાનું છે !

જગદુદ્ધારનું કાર્ય છે, જગતની આગરનો સવાસ છે.  
‘દે કાંઈએ કંઈ કયાંય રાખવાની જ નથી.’ એમ શ્રી પ્રકૃતિ  
માતાનો આદેશ છે. અને સાથે સાથે એવો પણ આદેશ છે  
— ‘એ મહાનુભાવ પુરંપની, તેમના કાર્યની અને તેમની  
સાથે મુંબાઈ ધરાવતી કાંઈ પણ વસ્તુની સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ  
કેત્ર, સર્વ કાંઈ અને સર્વ ભાવમાં એવા કરવી. કારણ કે  
એ જ જગતના શાંતિ કચ્છાણનો માર્ગ છે.’

સર્વત્ર શાંતિ : શાંતિ : શાંતિ : ”

“ ૐ જગદાય સ્વાહા ! ૐ વાસ્તોષ્પતયે સ્વાહા ! ૐ  
મમજ્ઞે સ્વા—”

“ આરો ! ગુરુજી ! ગુરુજી ! આ મું આવી રહ્યું  
છે ? આપ જરા દક્ષિપ્રદાન તો કીજીએ. જી ! ”

“ કેમ ? મું છે ? બહુકો ! ”

“ જી ! આપણા મનગાટકની પાને જ આ ધનાસ !  
મહા મોટો કોઈ કાર્ય નમા-જ આવી -દો છે ! દેવા,  
દેવતા, યજ્ઞ, નાથનાં નૃત્ય, વિદ્યા, વિદ્યાધર,  
આર્ચ-અન્ન-સર્વ જ્ઞાનના નાનંદા નિલ દાસી, નાથ,



કે રે મિ ભં તે !-શૂં ત્ર

હંસ વિગેરે પશુ પક્ષિઓ : એ વિગેરે પ્રાણી સમુદાયના ટોળેટોળાં આલ્યાં આવે છે. ”

“ પરંતુ, છે શું ? શા માટે આવે છે ? ”

“ તે કાંઈ માલૂમ પડતું નથી, ભદ્રંત ! ”

“ જનશ્રુતિ શું કહે છે ? ”

“ ભગવંત ! એ પણ બરાબર કાંઈ સમજાતું નથી. ”

“ તોપણ ? ”

“ ‘સર્વજ્ઞ, સર્વજ્ઞ’ એવા કાંઈકે શ્રાવ્યો સંભળાય છે. ”

“ આ : સર્વજ્ઞ ? ”

“ હા, ભગવંત ! લોકો એમ બોલે છે. ”

“ તદ્દન બુદ્ધ ! જાઓ. દત્તચિત્તે અધ્યયન કરો. ”

“ તથેતિ ભગવંત : ” વિદ્યાર્થીઓ અધ્યયન શાળામાં

હોડી ગયા.

\*

\*

\*

\*

\*

“ શું કદાપિ સર્વજ્ઞ સંભવી શકે ?

ના, ના. ન જ સંભવે.....કેમ સંભવી શકે ?

બસ, કોઈ મહા માયાવી ઈંદ્રજાલિક જ હશે. કેમ ન હોય ? એવા ઘણા એ આલ્યા આવે છે.

લોકો તેની માયા-જાળમાં જરૂર ફસાશે ?

બ્રાહ્મણ તરીકેની તેઓને તેમાંથી બચાવવાની મારી અનન્ય દરજ્જા છે. બસ, તેના તપાસ કરવા જ પડશે; અને તેના સમૂલોત્ખંડનો ઉપાય પણ સાથે સાથે ચિંતવવો પડશે.

## પ્રજાદ પ્રજા શ અને તીર્થ પ્રવર્તન

છતાં કદાચ જો મારા અંગથોના મુખાધાનો આપમે.  
જામૂનપૂર્વે અર્પણ સામે એગાપ થશે.  
હીક છે, જાને રીને કાયદો છે. જન્મ, અવિરત છે ન  
વું જોઈએ. ”

“ અંધુ અગ્રિમૂતે ! ”

“ શો આદેશ છે ? આર્ય ! ”

“ વરુ ! જો જાસિકની ચકાસણી માટે માટે આ  
જે ન જવું જોઈએ, અને જાઉં છું. ”

“ આપનો આદેશ શિર અડાવનાર હું કાજર છતાં  
જાઉં જા માટે આ આચાર્ય એવો છે ? પૂત્ય ! ”

“ વરુ ! આ કોઈ મહા આચાર્ય જણાય છે. એમાં  
આઈ કામ નહીં. હું જાતે જ જાઉં છું. તમે અત કાર્ય  
રે રાખો, અને સાવધાન રહો. ”

“ શિવાર્જન વચ્ચાતઃ સન્તુ ! શિવમસ્તુ ! મદ્રમસ્તુ ! ”  
પુખ્ત દશે ચ આચાર્યોએ એકી સાથે આશીર્વાદોનો નિર્ધોષ  
ધો.

“ વિજયન્તાં, વિજયન્તાં મી પૂજ્યમિદ્મા વિજયન્તામ્ ”  
વચ્ચયોપજ્ઞા કરી વિદ્યાર્થીઓએ એકી સાથે ગગન ગતધી  
મૂકયુ. અને પાતાના પાંચસો શિષ્યોના મંડળ સાથે  
આચાર્ય પદની અર્ધે વિભૂષણ સામગ્રીથી સજ્જ થઈ ગૌતમ-  
ગોત્રીયમહાપ્રાદાણુર્ધનુતિઆચાર્યવર્યે આલવા માંડયુ.

કે મિ ભા તે !-સૂત્ર

“હાં, આલો, આલો. સર્વોત્તમ થવા આઓ છે. સામે અજાંઝળાં થઈ દેહી જણાય, તે જ આપાપા નંગરી.”

“પ્રભુજી તો મહાસેન વન તરફ વળ્યા ! મોઢા આપણે ચ તે તરફ જ આલો.”

\* \* \*  
“પૂર્વદારથી પ્રભુજીએ પ્રવેશ કર્યો. અડો ! સ્વરૂપરૂપે. સ્વાગત કરવા કેવી ઉભી થઈ ગઈ છે ! અડો ! કેવી અપૂર્વ શાંતિ પ્રસરી રહી છે.”

“અરે ! સ્વાભાવિક વંચી પશુ-પક્ષિઓ પણ તરૂંને યાંધુ ભાવથી. પાસે પાસે બેઠા છે ! તો પછી બાઓની તો વાત જ શી ?”

“અરે ! પણ જુઓ તો-સામે જ વાંધ ને અકર પાસે પાસે બેઠા છે. પેલું હરણ સિંહની અડાઅડ ઉભું ક્યાં ગયો સિંહનો દૂર ભાવ ? અને ક્યાં ગયો હશે હણેનો એ મહાભય ?”

“શ્રી ભગવતે પરમોચ્ચ કોટિએ પહોંચાડેલા આ સાના-પરમ કણ્ણાના-જગ સાગરમાં ડુબી ગયા છે, વૈરભાવ.”

“જુઓ, સામે જુઓ. પ્રભુજી ત્રૈલોક્યને પ્રદક્ષિ દે છે. એક,.....બે,.....ત્રણ.”

“જસ, ત્રણ પ્રદક્ષા દીધી. પરંતુ આ તરફથી

જે બેઠે, જે ઊઠે, એ બે, બેઠે જોઈ જાય ન

દીવ્યાનાં ગોદાંડાંએ એ કોણ કહે... કોણ કહે... કોણ કહે...  
...કોણ કહે, કોણ કહે, કોણ કહે... કોણ કહે... કોણ કહે...  
...કોણ કહે, કોણ કહે, કોણ કહે... કોણ કહે... કોણ કહે...

“ અર્થો વિચાર, ”

“ અર્થો ! અર્થો નહીં નહીં ! અર્થો ! ”

“ અર્થો, અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

“ અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

“ આ... ! આ... ! આ... ! ”

“ આ... ! આ... ! આ... ! ”

“ અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

“ અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

“ અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

“ અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! અર્થો ! ”

## ક રે મિ ભં તે !-સુ વ

તમે કયું છે. જગત જે તત્ત્વો પર સ્થિર છે, તેનો સાર તમે તે શાસ્ત્રોમાંથી વિચાર્યો છે. આત્મકથ્યાણની આધ્યાત્મિક પ્રગતિની સરણિ તમે સમજી લીધી છે. લોકવ્યવહારના ધણા નિયમો તમે તેમાંથી તારવી કાઢ્યા છે. તે શિવાય અનેક જાતના વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વોનો તમે પત્તો મેળવ્યો છે, એટલું જ નહિ પરંતુ તે દરેકને! પરસ્પર સમન્વય પણ નિશ્ચિત કર્યો છે.

છતાં તમને પરસ્પર વિરોધિ જણાતા ઉપનિષદના એ વાક્યો પરથી પુનર્જન્મ વિષે સંદેહ છે. ”

“ હા, પ્રભો ! જરૂર એમ જ છે. મારા મનમાં એ સંશય હોવાનું આજે જ ખૂંટી રીતે માત્ર આપની જ પાસે કમુલ કરે છું. ”

“ દેવાનુપ્રિય ! મહાનુભાવ ! ગૌતમ ! એજ તમારી સન્નતા, યોગ્યતા, લબ્યતા અને સંસ્કારિતા પુરવાર કરે છે.

પરંતુ, હું સમજતું તે દ્વિષિર્મિંદુથી જો તમે ઉપનિષદના એ વાક્યો જગજગ વિચારી જોશો, તો તમારી ખાત્રી થશે કે એ વાક્યો પરસ્પર વિરુદ્ધ નથી. પણ સંગત છે. ”

“ પ્રભો ! હું આપના વચનામૃતનું જ પાન કરી રહ્યો છું નવથ નાવધાન જ છે. ”

“ તે તે વાક્યો ? તે આ—

## પ્રકર ૨૧ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“વિજ્ઞાનયમ વર્વેતેભ્યો મૂલેભ્યઃ સમુદયાગ તામ્યેવાનુ-  
ભવ્યતિ ન પ્રેગ્યમેજ્ઞામ્નિ, રૂતિ ।” [ વિજ્ઞાનધન આત્મા પંગ-  
નોમાં ઉત્પન્ન થઈ. તેમાં જ વિજ્ઞાન પામે છે. મરણ પછી તેની  
જા કાયમ નથી. અર્થોત્તર પુનર્જન્મ નથી. ]

“અમિદોષં જુહુવાત્ સ્વર્ગકામઃ ।” [ સ્વર્ગના હિંચુએ અમિ-  
દોષ કહેવો જોઈએ. ]

પહેલા વાક્ય ઉપરથી તમને એમ સમજાયું છે કે, પુન-  
ર્જન્મ નથી. અને બીજા વાક્ય ઉપરથી એમ સમજાયું છે કે,  
પુનર્જન્મ છે. આ જ તમારા અંશયનું બીજ છે. ”

“ હા પ્રભો ! ”

“ પ્રથમ વાક્યમાંના વિજ્ઞાનધન શ્રવણેનો અર્થ  
આત્મા ન કરતાં, કોઈ પણ વસ્તુનું જ્ઞાન કરતી વખતે પ્ર-  
વર્તેનો ઉપયોગ-જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કે જ્ઞાનનો વ્યાપાર ’  
એવો કહેવો.

એક જ્ઞાન વ્યાપાર ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે પૂર્વનો  
જ્ઞાનવ્યાપાર નાશ પામે છે. વળી બીજો જ્ઞાનવ્યાપાર  
ઉત્પન્ન થાય એટલે પ્રથમનો જ્ઞાનવ્યાપાર નાશ પામે છે,  
એટલું જ નહિ પણ તે જ્ઞાનવ્યાપારનું પૂર્વનું નામ પણ કાયમ  
રહેતું નથી. દાખલા નરીકે—

કોઈ ઋદિમાન ગૃહસ્થ મુંદર ઘોડાઓ જોડાવી શીશ્ર-  
વાની વાહનમાં બેઠીને રસ્તે જતા હોય, ત્યારે તેમની દષ્ટિ  
એક પછી એક, એમ અનેક પદાર્થો પર પડે છે. તે વખતે

ક રે । મ ભા તે !-ચુ ન

જે નિપુણતાથી સમજવામાં આવે તે તે વસ્તુના જ્ઞાનવ્યાપારો ઉત્પન્ન થતા જાય છે; અને જેમ જેમ નવા ઉત્પન્ન થતા જાય છે, તેમ તેમ પૂર્વના જ્ઞાનવ્યાપારો નાશ પામતા જાય છે; અને સાથે તે તે વસ્તુના જ્ઞાનવ્યાપારોના નાશ પાળ કાયમ રહેતા નથી.

તે તે પદાર્થોને આધારે જ્ઞાનવ્યાપારો ઉત્પન્ન થાય છે, છતાં તે જ્ઞાનવ્યાપાર ચલાવનાર આત્મા તો કાયમ જ રહે છે, તેનો નાશ થતો જ નથી. અર્થાત્ આ વાક્ય આત્માના જ્ઞાનવ્યાપારના ઉત્પત્તિ અને નાશનું સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરે છે, નહીં કે-આત્માની ઉત્પત્તિ કે નાશ પરક તેનું તાત્પર્ય છે.

“ હે અહીં જગદ્ગુરો ! હવે હું નિઃશંક થયો છું. હે સંતપુરુષ ! આજથી આપ જ મારા ગુરુ છો, દેવ છો. એકંદર સર્વસ્વ છો. હવેથી સપરિવાર હું આપને જ શરણે છું.”

“ અરે ! પણ એક પછી એક એમ બીજા દશેય વિપ્રા શંકાના સમાધાન થવાથી સપરિવાર શ્રી ભગવંતના કેવા અનુયાયિ બનતા ગયા ! ”

\* \* \* \* \*

“ વિનયાવનત મસ્તકે અંજલી જોડી ભક્તિપૂર્ણ ચિત્તે આ કોણ ઉભા થયા છે ? ”

“ એ દેવગણના રાગ છે. પ્રભુજીની સ્તુતિ કરવા ઉભા થયા છે. ગુરુઓ, દક્ષિણાવર્ત સહિત ત્રણ વાર વંદન કરી સ્તુતિની શરૂઆત કરે છે— ”

મેનરે પ્રાણી અને તીર્થ પ્રવર્તે ન

તમે—

અમરને અમરને ! આદિત્ય !

હે, સ્વયંબ્રહ્મ ! ને તીર્થધર !

હે પુરુષોત્તમ ! પુરુષોત્તમ !, અને પુરુષ-સ્વયંબ્રહ્મ !

તમે અરેખર-પુરુષ-સ્વયંબ્રહ્મ છો.

હે લોકોત્તમ !

તમે લોકનાથ છો, તેથી

લોક દિતકર છો.

તમે લોકપ્રદીપ છો, તેથી

લોકપ્રદીપકર છો.

તમે જગતને નિર્ભય કરો છો.

કેમકે—

તમે જ જગતને જ્ઞાનચક્ર અર્પો છો.

અને સાથે સાથે

સત્ય માર્ગ બતાવીને

અશરણ જગતને ધરજે લો છો.

એટલું જ નહીં, પરંતુ—

શુદ્ધ ગ્રામ અને શુદ્ધ ધર્મ જગતને જ્ઞાન કરો છો.

તેથી જ તમે

અરેખર ધર્મોપદેશક અને ધર્મનાયક છો, ને

માર્ગજ્યોતિ સારથિ થઈ ધર્મમાર્ગમાં દોરો છો,

કેમ કે, તમે



કે રે મિ ભં તે !-સુત્ર

ધર્મસંન્યના ચાતુરંત ધર્મ ચકુવર્તિ છે.

તમારાં જ્ઞાન અને દર્શન અપ્રતિહત છે.

કેમકે

તમારાં અજ્ઞાન અને સંમોહ સર્વથા નાશ પામ્યા છે.

તમે વિજયી થયા છે, માટે જ

બીજાને વિજય અપાવી શકો છો.

તમે વિજયી થયા છો, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ વિજય અપાવવા તત્પર થયા છે.

તમે પાર પામ્યા છો, માટે જ

બીજાને પાર પહોંચાડી શકો છો.

તમે પાર પામ્યા છો, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ પાર પહોંચાડવા તત્પર થયા છે.

તમે શુદ્ધ થયા છો, માટે જ

બીજાને જોધ આપી શકો છો.

તમે શુદ્ધ થયા છો, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ જોધ આપવા તત્પર થયા છે.

તમે ગંધનમુક્ત છો, માટે જ

બીજાને ગંધનમુક્ત કરાવી શકો છો.

તમે ગંધનમુક્ત છો, એટલું જ નહીં, પરંતુ

બીજાને એ ગંધનમુક્ત કરાવવા તત્પર થયા છે.

માટે--

હે સર્વજ્ઞ ! સર્વદર્શી ! ભગવન !

આપને અમારા કેટલેક વંદન ! "

પ્રેમ પ્રદાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“ હે મન્ય જીવો !

તમે સામાયિક કરો :

સામાયિક કરો :

મર્વ સાવધયોગની વિરતિ કરો :

જો તમે કમળાણુ ઉચ્છતા હો !

જો તમે નિર્વાણ વાચ્છતા હો !

સર્વ શ્રેષ્ઠ કર્મબોધોમાંનું પરમ પ્રધાન કર્તવ્ય છે, એ

પૂર્વના સંખ્યાતીત મહાપુરુષોએ આચર્યું છે, એ.

ત્રિલોકમાં સારભૂત સર્વ અનુષ્ઠાનોમય અનુષ્ઠાન છે, એ.

એમ હું સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી થઈને પ્રતિપાદન કરું છું.

જગતભરના મર્વ જંતુઓના હિતને માટે પ્રતિનિપાદ કરું છું.

મેં અનુમંત્યું છે, તેનું પરિણામ પ્રાપ્ત કર્યું છે;

તેથી પ્રતિપાદન કરું છું

તીર્થકર તરીકેનું મારું કર્તવ્ય સમજીને, હું પ્રતિપાદન કરું છું.

આ પદ્મ ધર્મ છે, પરમ શ્રેષ્ઠ છે,

નિવૃત્તિમય અધ્યાત્મિક જીવનનું કેન્દ્ર છે.

જ્ઞાનીઓના જ્ઞાનનું, ધ્યાનીઓના ધ્યાનનું, અને

તપસ્વીઓના તપનું એ કેન્દ્ર છે

નિર્દોષ નિર્વિકારી અને ગુણગ્રાહક એવું એ

જ્યાંથી, બધાંથી અને ઉપાધિનું પદ્મ વિમુક્તિનું ઓચક છે.



## પ્રથમ પ્રકાર - અને તીર્થ પ્રવર્તન

સર્વ પ્રાણીઓના ઉદ્ધારની નિશ્ચયની જાનના રૂપી  
તેની આદ્ય ઇચ્છામાં હૃદયમાં આશય થઈ ગઈ છે.  
તંમાંથી નિરંતર ટપકતો ઉપદેશ રૂપી અમૃતરસ,

પ્રાણીઓને અમરતાની નાંખનારા સર્વગ્રાપી  
કામ-ક્રોધાદિક : મદાવિગ્નાના પ્રચારે જટકાવે છે.

તમે સર્વ જાણો છો, અને અનુભવો છો, કે—

જમતમાં કોઈને મુખ નથી,

: સર્વથ જાણે દુઃખ જ ગ્રાપી રહ્યું છે;

રોગ : શોક : શ્મ : જરા : ક્ષેપ : આસક્તિ : બૂબા : તરશ :

સંયોગ : વિયોગ : અને આખરે - મરણ : એટલે

કાળના વિકાસ જડઆમાં અશરણ પ્રાણીને હનાશ

થઈ પ્રવેશ કરવો પડે છે;

કેમ જાણે બધા જીવાત્માઓ પિંજરમાં પુગયા હોય,

કેમ જાણે જાગમાં સપડાયા હોય, અને

એવી અનેક યાતનાઓ એકલા અશરણ બાવે અનુભવા હોય છે;

એ બધું તમે જાણો છો, અને અનુભવો છો;

એ જાગની, એ પિંજરની મોહક ખુબી તો એવી છે, કે—

તેમાં રહ્યા રહ્યા જીવાત્માઓ મુખ માને છે, આનંદ માને છે,

કદાચ કોઈ દુઃખ તરીકે સમજાવે તો તેને

હની કાઢનારા એ પડ્યા છે

હું ખાત્રીપૂર્વક કહું છું, હું જાત મૂકીને કહું છું કે—

એ જાગને તોડી નાખવાને, એ પિંજરને ઇજ્જતિલા કંવાનું

६५ मि ०१ न १-२५ अ

१. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 २. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ३. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ४. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ५. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ६. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ७. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ८. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 ९. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥  
 १०. ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

विशेष विभाग धुमना

શ્રી મહાત્મા ગાંધીજીનાં આદેશ,

[illegible]

જાન્યુઆરી ૧૯૫૬

• ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

1944

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

1952年12月24日

1. The first group of people who are interested in the study of the history of the world are the historians. They are people who study the past and try to understand what happened and why it happened. They use a variety of sources, including books, documents, and artifacts, to reconstruct the past. They also try to understand the people who lived in the past and how they thought and felt. Historians are interested in the history of the world because it helps them to understand the present and the future.

• 1990年12月15日，在“中国—东盟”领导人非正式会议上，中国领导人正式提出“中国—东盟自由贸易区”的构想。

[illegible]

100

7. 4. 2014

[illegible][illegible]

જે મારું કંઈ જીવન આપે તેથી હું કશું નહીં

નિર્ભર નથી, આજેનાં મેં કોઈ જીવન નથી, જે હું જાણું.  
જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી  
જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી  
જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી

જાણી જાણી જાણી—

જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી જાણી

જાણી—

જિહ્વાનો માથો છે, મુઠ્ઠાનો માથો છે, નિર્ભરનો માથો છે,  
અને એકાંકર સર્વ જુઓના નાચનો પામ જાણ છે.  
જાણી જાણી—

મિત્ર માથો છે, મુઠ્ઠા માથો છે, મુઠ્ઠા માથો છે,  
પરિ નિર્ભર પામી છે. અને એકાંકર  
સર્વ જુઓના આંગ કહે છે.

જાણી—

તેના પર મહા રાખશે,  
તેને પ્રાપ્ત કરશે એટલે મુદ્ધિગમ્ય કરશે, અને  
તેના પર રુચિ જાણી કરશે;  
તેમ કરીને

જાણી—

તેના સ્વપ્ન એટલે સ્વીકાર કરશે,  
તેનું ખીંચે ખીંચે પાલન કરશે, અને

ક મે મિ ભા તે !-મૂ ત્ર

\* તેનું અનુપાસન ઐક્યે સંપૂર્ણ પાસન કરશે  
તે—

સિદ્ધ થશે, યુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે,  
પરિનિવૃત્ત થશે, અને ઐકંદર  
સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

\* તમે આ સત્ય પર શ્રદ્ધા રાખો,  
તમે તેને યુદ્ધિગમ્ય કરો, અને  
તેના પર તમારી રુચિ વ્તગૃત કરો.  
અને તેમ કરીને જો

તમે તેનો સ્પર્શ કરો, તેનું પાસન કરો, તેનું અનુપાસન કરો  
\* તો થોડકમ તમે

સિદ્ધ થશો,

યુદ્ધ થશો,

મુક્ત થશો,

પરિનિર્વાણ પામશો, અને

ઐકંદર સર્વ દુઃખોનો અંત કરશો. "

\*

\*

\*

\*

" તે જ નિઃશંક સત્ય છે. તે જ નિઃશંક સત્ય છે.  
તે જ નિઃશંક સત્ય છે. "

" આહા ! સર્વ પરિષદોમાંથી ગાંધીજી અને મધુર  
કેવા મુંદર ધ્વનિ ઉઠ્યો ! "

" હું ભગવાંત !

## પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

અમને તેના પર શ્રદ્ધા જાગતી થઈ છે.

અમને તે ગુદિગમ્ય થઈ ચૂક્યું છે.

અમને તેના પર સંપૂર્ણ રુચિ ઉત્પન્ન થઈ છે.

અમને તેનો કાર્ય કરવાની ઇચ્છા થઈ છે.

અમને તેનું પાલન કરવાની ઇચ્છા થઈ છે.

અમને તેનું અનુપાલન કરવાની સંપૂર્ણ ઇચ્છા થઈ છે."

"તો, એક ક્ષણ વારનો પણ વિલંબ ન કરો, ન કરો."

"તથા" ભદ્રંત ! "તથા" ભદ્રંત ! "તથા" ભદ્રંત ! "

\* \* \*

"હે મહાસાંસ્વિકશિરોમણિઓ ! મને શ્રી દેવ-  
રાજાની પરમ આજ્ઞા છે, જેથી કરીને હું વિશ્રવણ નામનો  
તમનો કોપાધ્યાય આપ સર્વને શ્રમભૂલિંગની સર્વ સામગ્રી  
પુરી પાડવા હુકમ હું."

"હન્દ્રભૂતિ વિગેરે હે ! વિપ્રવરો ! અને આર્યે !  
શંદને ! તમારે કદ્ય છે, એ."

"તથા" ભદ્રંત ! "

"ત્રણ પ્રહિયણા દઈ ચિંત્યવૃક્ષ, તીર્થદર અને શાશ્વત  
તમ ન વર્ગમાનો તીર્થને વદન કરે, અને હવે પડી શકે  
ચતાના તમારી મહા આધના અને ઉદ્દેષ્ટ કુચનપ્રયોગની  
શરૂઆતમાં મહામગ્ન રૂપ શાશ્વત પદ્મોદિ મહામગ્નની  
ભાવ આદાધના કરે."



ॐ नमो भगवते !-सूत्र

“ ‘तथा’ लक्षन्त !

१. नमो अरिहन्ताणं,  
नमो सिद्धाणं,  
नमो आयरियाणं,  
नमो उवज्झायाणं,  
नमो लोए सव्वसाहूणं.
  २. नमो अरिहन्ताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं,  
नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सव्वसाहूणं.
  ३. नमो अरिहन्ताणं, नमो सिद्धाणं, नमो आयरियाणं,  
नमो उवज्झायाणं, नमो लोए सव्वसाहूणं. ”
- “ एवे शाश्वत् एवा सामायिकं दंउकं भङ्गासूत्रेण  
उच्यते इति. ”

“ भङ्गाप्रसाद !

करेमि भन्ते ! सामाइयं. }  
मव्वं मावज्जं जोगं पच्चक्खामि- } -जावज्जीवाए;

—निविटं निविट्ठेणं;—

मणेणं, वायाणं, कायेणं;—

न करेमि,

न कारवेमि.

પ્રજા પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

ફરન વિ બન્ન ન ભવણનામામિ :

વસ્ત્ર-ધર્મે ! પરિવ્રજામિ,

—નિન્દામિ,

—ગરિદામિ.

મળાણં ચોસિરામિ.

”

“ અહો ! સ્વપંજુદ ભગવંતે પણ મહાભિનિષ્ક્રમણ  
પ્રખતે આ જ મહાસૂત્ર પાઠ સ્વયં ઉચ્ચાર્યો હતો. ”

“ હા, પરંતુ ભત્તે ! શબ્દો શિવાય. ”

“ અહો ! ભગવન ! ત્રિકાળદર્શી નાથ !

આ સર્વ મહાનુભાવો અને મહાનુભાવાઓ આ મહા  
પ્રવિજ્ઞા હઈ જે રીતે નિકળી પડે છે, તે જોઈ અમારું અંતઃ-  
કર્ણ આશ્ચર્ય સાગરમાં ડુબી જાય છે. અમે પણ આપના  
પવિત્ર દર્શનથી કૃતાઈ તો થયા જ છીએ; પરંતુ ભગવન !  
અમારો કાંઈ તરણોપાય ? ”

“ તમે પણ સામાયિક કરો. સામાયિક કરો. ”

“ હે નાથ ! અમને તેના પર શ્રદ્ધા જાગ્રત થઈ છે. અમે  
તેને શુદ્ધિગમ્ય કરી લીધું છે. ચાલત અમને તેનું અનુપાસન  
કરવાનું એ મન થઈ આવે છે પરંતુ, અમારું શું ગમતું ?

કારણ કે—ધન-ધાન્ય, કુટુંબ-પરિવાર અને જુદા જુદા

કરે મિ ભં તે !-સુ ત્ર

વૈભવોથી ઘેરાયેલા અને પાંચેન્દ્રિયોને વશવર્તી હોયે  
અમારા ચિત્તમાં તે વસ્તુઓ પર જોઈએ તેવો નિર્વેદ જાગ  
થયો નથી.

કેવળ લિક્ષાવૃત્તિ થઈ, અરણ્યમાં વન-મૃગલા મા  
વિહાર કરતાં કરતાં પરમ ગુરુઓની પાદશુશ્રુષાથી સા  
એવા પરમ સામાયિક ધર્મના વિકટ માર્ગમાં લી  
થઈ આ મહાનુભાવ મહાત્માઓની માફક સંપૂર્ણ છ  
વિતાડવું, એ અમારે માટે ભારે દુર્ઘટ કાર્ય જણાય છે.

સામાયિક ધર્મની અપૂર્વતા અને અતિ મહત્તા, ત  
અમારી પરિસ્થિતિ અને અશક્તિનો વિચાર કરીએ છી  
ત્યારે અમને અમારી નજાગાઇનું પૂરેપૂરું ભાન થાય  
અમારું હૃદય કંપી ઉઠે છે, ને હતાશ થઈ જવાય છે.

તમારે લેશ માત્ર પણ હતાશ થવાની જરૂર ન

૨. તમે તમારી યથાયોગ્ય શક્તિ પ્રમાણે હિંસા  
દેશતઃ પ્રત્યાખ્યાન કરી શીળ રૂપ દેશ સામાયિક ધર્મ  
આરાધન કરો. તેમ ન જની શકે તો—

૩. મહા શ્રમણોના ઉપાસક અને ઉપાસિકા  
માત્ર અજ્ઞાન સ્વરૂપ સાવધ અંશનું પ્રત્યાખ્યાન કરી, શુ  
સમ્યગ્વ્યવસ્થાની શ્રાવક | શ્રોતા | થમ શ્રુત સામાયિક ધર્મ  
આરાધના કરો. અને તેમ પણ ન જની શકે તો—

૪. સાંઝાપાંઝ આ સામાયિક ધર્મ અને તેના સ

## પ્રેમર પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

પ્રથમ તીર્થ તરફ અનન્ય રુચિ-પ્રીતિ ધારણ કરી, એટલે કે-રિચ્યા ખ્યાલો રૂપ આરથ અંગનું પ્રત્યખ્યાન કરી, અર્થાત્ શ્રાદ્ધ યર્થ સમ્યક્ત્વ સામાયિક ધર્મની આરાધના કરે. કેમકે-એટલેથી પણ દેવો તીર્થમાં તમારું ધ્યાન એકોત્તર રહેશે જેથી કરી હૃદયસ્તર મહાસામાયિક ધર્મની યોગ્યતા અને સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી પરંપરાએ નિર્વાણ જરૂરી પ્રેમ કરી શકશો.

તેમ પણ જોનાથી ન જાની શકે, તેણે તીર્થ જાહેર રહ્યા રહ્યા નીર્યામિત્રુષા ચિત્તવૃત્તિ રાંગી પૂર્વમેવાદિક દયાળુ કર્મ એવી રીતે કરવાં કે જેથી કરી માર્ગગામી-માર્ગાનુસારી જાની સમ્યક્ત્વ સામાયિકાદિકની યોગ્યતા અને સામગ્રી પ્રાપ્ત કરી પરંપરાએ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય. "

" ભગવન્ ! જરૂર અમે એમાંની તો કાંઈ પણ રીતે સામાયિક ધર્મ આરાધી શકીશું જ. "

" -તો, તમે જુદી જુદી રીતે દેશ આરાધકો છતાં એકી સાથે યથાવિધિ તીર્થને વંદન કરો, પરમેષ્ઠિ મહામં-ગળનું સમજી કરો, અને સામાયિકદંડક મહારાજનો ઉચ્ચાર કરી યથાયોગ્ય પ્રતિજ્ઞા કરો. "

" મહાન્ અનુચ્છદ, પ્રબો !

૧. નમો અરિહન્તાય, નમો ગિદાયાય, નમો પ્રાયરિયાય,  
નમો ઉચ્ચાયાય, નમો સ્તોષ સધ્વમાદાય.

६ रे मि भं ते !-शू व

२. नमो अरि० इत्यादि. ३. नमो अरि० इत्यादि.

करेमि भन्ते ! सामाइयं } -जाव नियमः  
सावज्ज जोगं पच्चक्खामि- } [जाव साहू ७५५।

—दुविहं तिविहेणं—

[ मणेणं, वायाए, कायेणं;—

न करेमि,

न कारवेमि. ]

तस्स-भन्ते ! पडिक्कमामि,

## પ્રમાદ પ્રહાર અને તીર્થ પ્રવર્તન

“હે ભિક્ષુઓ તા ભિક્ષુણીઓ વા !

- હવેથી તમારે તમારા જીવન પર્યંત પ્રત્યેક દિવસે—
- [૧] એકાદ્ર વડે સામાયિક ધર્મમાં પ્રગતિ કરવાની છે. તથા
  - [૨] સર્વ સાવધયોગોના પ્રચારપ્રધાન રૂપ પંચમદાનતાદિકની પ્રતિજ્ઞા કરી છે, તેથી એ સાવધયોગો તમને ક્યાંય ખૂલાવે ન ખવડાવે, તે કાપી ન જાય, માટે તેથી પૂર-પૂરા સાવચેત રહેવાનું છે.
  - [૩] આ સાધનાના અતિમ આદર્શબૂત તીર્થકરોના હૃદયથી સ્મરણ, સ્તવન અને કીર્તન તમારી આ વિકટ સાધનામાં અવલંબન માટે નિરંતર કરજો. અને
  - [૪] નિઃસ્પૃહ તથા નિરંતર દૃષ્ટાણૈકતત્પર એવા સદ્ગુરુઓની હાર્દિક પ્રતિપત્તિથી હાર્દિક સહાનુભૂતિ મેળવ્યા વિના આ સામાયિક ધર્મની આરાધના લગભગ અશક્ય જ છે. એટલે જ તેઓના અંતઃકરણ છતી લેવા ઉપર જ તમારી સર્વ સફળતાનો આધાર છે.
  - [૫] આ રીતે સાધના રહેવા છતાં, જે ક્ષણે તમારા જીવનમાં સ્મૃત કે સૂક્ષ્મ, માનસિક, વાચિક કે દાયિક સાવધયોગ પ્રવેશ કરી દે, તે વખતે જરા પણ ન ગભરાતાં, તીર્થકરોનું હૃદયથી સ્મરણ-સ્તવન કરી સદ્ગુરુઓની સમક્ષ બનના મુખી બહિરમાં તદ્દન નિખાલસ ભાવે આલોચન, પ્રતિક્રમણ, નિંદા અને ગર્હા કરી શુદ્ધ થજો. હવે પડીના કાગ અને જીવાત્માઓને ધ્યા-

ક રે મિ ભાં તે !-સૂત્ર

નમાં લેતા આ કર્તવ્ય તરફ વધારે લક્ષ્ય દોરવાની જરૂર છે.

[૬] સામાયિક ધર્મની ધરાણર સિદ્ધિ ખાતર નિરંતર મમત્વનો ત્યાગ કરી શરીર વિષે પણ નિઃસ્પૃહ થઈ, સદા ધર્મ તથા શુદ્ધ ધ્યાનમાં લીન રહેજો

આ છ આવશ્યક કર્તવ્યો આધ્યાત્મિક જીવનના સર્વ કર્તવ્યોમાં કેન્દ્રભૂત છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગચારિત્ર : એ ત્રિવિધ આત્મા જેઓમાં સર્વવ્યાપી છે, કે જે સામાયિક શબ્દથી વાચ્ય છે. અર્થાત્ એ છયે ચ સામાયિકમય છે, એટલે કે એ છયેયનું કેન્દ્ર સામાયિક જ છે. માત્ર સાધકોની સ્પષ્ટતા માટે તેના જ બુદ્ધા બુદ્ધા છ સ્વરૂપો સમજાવ્યા છે.

અમારી સાડાળાર વર્ષની સાધના પણ, માત્ર એને માટે જ હતી.

તમે ગમે તે સ્થિતિમાં હો. ગમે તે પરિસ્થિતિમાં હો, ગમે તેવા દેશ-કાળ અને વિકટ સંજોગોમાં હો. પરંતુ યથાયોગ્ય એ છ કર્તવ્યોને કોઈ પણ ક્ષણે દ્વી વિસરશો નહીં.

તેને તમારા જીવન સાથે એવી રીતે પરોવી દેજો, કે જેથી કરીને તમારું હૃદય પછીનું જીવન પ્રત્યેક ક્ષણે સ્વાભાવિક રીતે જ તેમાં તન્મય બની જાય. તેમ છતાં-સાંજે અર્ધસૂયાસ્ત વેળાએ અને પ્રાતઃકાળે અર્ધસૂયોદય વેળાએ

## પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

દમ્ભેય, તથા પાશિક, આતુર્માસિક અને સર્વત્સરિક પર્વના વિધાની શ્રી, તો-લેયાં જે પરિસ્થિતિમાં હોય, ત્યાં આ છ કર્મોના અરક્ષ બંડેર આરાધન કરવાને સ્પષ્ટ સલામણ કરવામાં આવે છે. આ બંડેર પ્રવૃત્તિથી સંયમ-માર્ગની સર્વ સુરક્ષિતો દૂર કરવાનું ઉત્તરોત્તર વિશેષ જાણ તમે માન કરી શકો છો.

શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ ! તમને પણ ઉગ્રમય એ જ રીતે પડાવશ્યકની બંડેર આરાધનાનો આદેશ છે.

“જ્યાં સુધી પડાવશ્યકમય સામાયિક ધર્મની આરાધના કરનાર એક પણ તીર્થાનુસારી બ્યક્તિ વિદ્યમાન હશે, ત્યાં સુધી સામાયિક ધર્મ, આર્હત પ્રવચન, આર્હત નીર્થ અવિનિહત પરંપરા એ આશ્રય છે.”

તમારામાંના ઘણા શીઘ્રચંપત કુળોમાં ઉત્પત્ત થયેલા શાકપુત્રો, દેહી, આમતો અને શુનચંપત વંશના યુવાનો છે. તથા મહારાજ દમ્ભાણીએ કે નાજપુત્રીઓ પણ છે. તેને આ આદય એવી સામાયિક ધર્મના આરાધન બાદે સામયનો જે ભાગ વડન કર્યો છે. તે સંગ્રહન કરે છે કે-તમારા આ-માણા ઉચ્ચ કક્ષાના છે.

આ સામયની સાધના, જનિતેય ધર્મની ન પૂર્ણ સાધના તમને કિંદ કરી આપે, એટલે જ્યાં તેનું સાધ



ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

મોક્ષ અવશ્ય સિદ્ધ થશે જ, થશે. ”

“ હે પ્રભો ! અમને સ્થિત કર છે, પ્રીય છે, ઇષ્ટ છે, હિતકર છે, એ. ”

“—તો, તમે સર્વે સામાયિક ધર્મનું યથાર્થ પાલન કરો, કરાવો અને કરનાર બીજાને મદદગાર થાઓ. ”

“ ‘તથા’ ભદન્ત ! ‘તથા’ ભદન્ત ! ‘તથા’ ભદન્ત ! ”

“ ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ વિગેરે હે મહાશ્રમણો ! તમે સર્વથી પ્રથમ દિક્ષિત છો, બીજા બુદ્ધિના નિધાન છો, અને આત્મવંત છો, માટે—

મોક્ષના પરમ ઉપાયભૂત સામાયિક ધર્મને કેન્દ્રસ્થ રાખીને, જગતના સમગ્ર પ્રતિપાદો, તેના પરસ્પર સંગ્રંધો, સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ, હેય રૂપે, ક્ષેય રૂપે કે ઉપાદેય રૂપે મોક્ષ માર્ગમાં જે રીતે ઉપયોગી હોય, તે રીતે તેની યથાર્થ યોજના : વિગેરેનો જેમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોય, એવા ગવેષણાયુક્ત મહા શાસ્ત્રની પદ્ધતિસર રચના કરવાનો તમને આદેશ છે. ”

“ ‘તથા’ ભદન્ત ! ‘તથા’ ભદન્ત ! ‘તથા’ ભદન્ત ! પરંતુ, હે ભદન્ત ! સર્વ પ્રતિપાદોનું મુખ્ય બીજક તત્ત્વ શું ? ”

“ ગૌતમ ! જગતના ત્રિકાળનિપચક સર્વ પ્રતિપાદોનું, તત્ત્વોનું, ભાવોનું પદ્ધતિસર એકીકરણ કરના છેવટે તેનું મુખ્ય બીજક “ સત્ ” છે. ”

“ ભદન્ત ! “ સત્ ” નું સ્વરૂપ કેવું છે ? ”

## પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“પરંતુ ગૌતમ ! સત્ ત્રણાત્મક છે. સાંબળો—

કંપનેર જા, વિનમોર જા, શુનેર જા.

અર્થાત્—અત્ ઉત્પત્તાત્મક છે, નાશાત્મક છે, અને  
પુનરાત્મક છે. આ આર્હતી યુક્ત છે, આત્માય છે.”

“જોકે ! અર્થ એકામ થઈ કેવા ધ્યાનમાં સ્ત્રીન થઈ  
મથા છે ?”

“નમો અરિહંતાજે.”

“દેવાનુમિય ! ગૌતમ હિ શ્રમણપવરો !

સદાકાળ પ્રવાહિત એવા જે તીર્થમાં અનંત તીર્થકરો  
રહ્યા છે અને થયો; જે તીર્થની સેવાથી જ તીર્થકરો  
જન તીર્થકરપણું પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે અને કર્યો, જે તીર્થના  
પ્રભાવથી અનંત જીવાત્માઓ અિદિ પામ્યા છે અને પામશે.  
ભર શ્રમવશ્વદ્ધુમાં તીર્થકરો પણ જેને નમે છે અને નમશે.

આ ભરતક્ષેત્રમાં આહુ અવશ્વપિત્તી કાળમાં પ્રથમ તી-  
ર્થપતે ભગવાન કાપભનાથ આદિ દેવે. એવા તીર્થ પ્રવર્તનની  
શરૂઆત જે રીતે કરી છે, તે રીતે આ ભરતક્ષેત્રમાં આહુ  
અવશ્વપિત્તી કાળમાં આ ધોવીશમી વાર તીર્થ પ્રવર્તન  
થાય છે.

તીર્થ પ્રાપ્ત કૃતજ્ઞ એવા અગારી તથા અણુગારી ગુ-  
પ્યન્દર્શની પુરૂષો અને સ્ત્રીઓ તીર્થના સ્વરૂપો છે, કે જેઓ-  
નું સર્વસ્વ શરૂરીયાત પ્રમાણે તીર્થનું જ છે.

સદા વન્ધ એણું શ્રમણલિંગ ધારણ કરનારા પુરુષ અને સ્ત્રી સભ્યો તીર્થનો પ્રધાન અધિકારી વર્ગ છે. સમ્યગ્દર્શનીનું માત્ર શ્રમણલિંગ પણ તીર્થોપકારક છે, તેથી જ તે સમ્યગ્દર્શની અગારી સ્ત્રી પુરુષોને સદા વન્ધ જ છે. અલ્પમાં અલ્પ ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણલિંગી પુરુષ શ્રમણી વર્ગને વન્ધ છે. શ્રમણોમાં ચારિત્ર પર્યાય અને અધિકાર પ્રમાણે વડિલ રત્નાધિક ચારિત્રસંપન્ન શ્રમણલિંગી વન્ધ છે.

વિશાળ મુનિ અમુદાયના સંઘની ગણો [ગરંછો] માં, અને ગણોની કુળોમાં ઝેંચણી કરી નાંખવામાં આવે છે. તંત્રની સુવ્યવસ્થા માટે તેમાંની યથાચોગ્ય વ્યક્તિઓને કર્તાધ્ય અને સત્તાની નિયત કરેલી મર્યાદા પ્રમાણે રથવિર પ્રવર્તક, ગણી, વૃષભ, ઉપાધ્યાય, અનુયોગાચાર્ય, પ્રવ્રાજ્ઞકાચાર્ય, ગચ્છાચાર્ય, ગણધર, તીર્થકર વિગેરે પદોથી વિભૂષિત કરવામાં આવે છે.

શ્રમણી વર્ગની વ્યવસ્થા મહત્તર, પ્રવર્તિની વિગેરે પ્રદોની યોજનાથી કરવામાં આવે છે. અને પ્રવર્તિનીએ ધ્યાચાર્યના અધિકારમાં રહેવાનું છે.

“ અરે ! પેલા દેવગણના સ્વામી હિન્દ્ર મુગંધિ રત્નચૂર્ણનું પાત્ર ધરીને પ્રભુજીની પાસે કેમ ઉભા રહ્યા હશે ? ”

“ અહો ! ખુદ પ્રભુજી ચે ઉભા થયા ! અને અગ્યારે ય મહા શ્રમણો પણ તીર્થને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેઈ અનુક્રમવાર મસ્તક નમાવી પ્રભુજીની આમે જ ઉભા રહ્યા છે. ”

પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

“વાહ ! ગુણગણિ એવા એ વિનય અને મરતોની મુતિઓ જ છે તો ! !”

“જુઓ, પ્રભુજીએ શાળમાંથી ચૂર્ણની મુદિ મરી તથા ચારે તરફ સર્વ પરિપટોમાં એ ચૂર્ણ હોંચવામાં આવે છે. પરંતુ વાહ ! શાંતિ કેટલી બધી છે ? વાહ ! અતિશય ! વાહ !”

“ગૌતમજી હે સર્વ મુનિઓ !

તમને સર્વને અનુક્રમે આંધાર્ય પદથી વિમૂલિત કરી પાંચપાતાળા ગણની સર્વ આંતરઃવ્યવસ્થા ગોઠવી દેવાની સર્વ સજ્જા આથે ગણોના રવાની એવા ગણધર પદથી વિમૂલિત કરવામાં આવે છે.

“અહો ! પ્રભુજીએ સર્વના મમ્તક પર ત્રણ વાર વાસ ચૂર્ણનો પ્રક્ષેપ કર્યો, એટલે સર્વ પરિપટોમાંથી જે ચારે તરફથી સુમ્મતિસૂચક વાસ ચૂર્ણનો વરસાદ વર્ષી રહ્યો છે.”

“હે ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ !

અતિશય ( હાસિય ) સંપત્તિ એવા તમને દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્યાયથી સમગ્ર તીર્થની સંપૂર્ણ અનુજ્ઞા છે. અને યશસ્વી તથા દીર્ઘાયુષી મુદ્ધર્મા નામના પાંચમાં ગણધરને સમગ્ર તીર્થના મહાન ગણનાયક પદની અનુજ્ઞા છે. તથા વસુમતી આર્યા ચંદનખાળાને સર્વ સમગ્રી વર્ગની પ્રધાન પ્રવર્તનની નિમવાસા આવે છે. ”

“પ્રભુજીએ અનુક્રમે ત્રણવાર વાસપ્રક્ષેપ કર્યો કે જુઓ તો-ચારે તરફથી પરિપટોમાંથી જે અધ્યાન્ત મુદિ ચાલ્યા

કરે છે. ”

“તીર્થને નિરંતર માર્ગદર્શક એવું દ્રાવિડશાંત્રી રૂપ મંદા પ્રવચન, એ તીર્થનું શ્રુત છે. તેના પઠનપાઠનની સર્વ આંતર વ્યવસ્થા તે તે ગણોના અને સંઘના ઉપાધ્યાયને આવે છે. તેની પણ મહત્ત્વની સર્વ આચાર્યને શિરે છે. ”

“ અહો ! ધર્મચક્રવર્તિ ભગવત્  
થવા મૃગાંક ] યક્ષ અને આ [સિ  
ગન્ને પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ કે-આ  
પછી કદા કોઈ પણ મહા વિદ્વા આ  
આજ્ઞામાં હાજર થઈ તે ફર કરી  
તપસર રહીશું. ”

“તમારી મંજીમાં નકલ નહીં

“ અનુવ્રત શ્રી નકલ નહીં

“ અહો ! સુવં પવંદે ”

અનુવ્રત નકલ નહીં  
અને નકલ નહીં કર્યા છે અને  
અનુવ્રત નકલ નહીં કર્યા છે અને  
અનુવ્રત નકલ નહીં કર્યા છે અને  
અનુવ્રત નકલ નહીં કર્યા છે અને

## પ્રમદ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

આંખો-પ્રભુજીના યમનો પ્રતિસ્પર્ધી હુંદુલિ વિગેરે વાંધોનો શુભિમનોદર મધુર પ્રધાપ “લોલો ! લોકો કદ્યા-મુને હમ્મજા હો, તો આ મહાપુરુષને લજો.” એમ સમા-ધાર આપવા દિગ્મતોમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે.

કેમકે-પ્રથમ પૌરુષી પૂર્ણ થયે, અબુધરદેશનાની બીજી પૌરુષીનો પ્રમથ થયેલો જાણી, પ્રભુજી હવે સુમવસરજીના બીજા કિશ્કાના ઇશ્વાન ખુલામાં રહેલા દેવચંદમાં પધારે છે.” એમ થઈ સર્વ પાપદો—

“ જય ! જય ! જિનવર ! જય !

જય ! જય ! જિનવર ! જય !

રાગ બીરજ.

[ જાગ શુભ વાણી જાણ ! પંખી વન ગોલે ]

આનન્દ-નન્દ ! જિન-મંદ !	દિંદ આનન્દ ખીમ્	
મુલે નદી કંઈ રિયા.	મર્જવ ને નનો-ગિયા.	
દુલ વાણી—અદિશાયા	તેજ વિષ કીમ્	આનન્દ ૧
મંતે જનોના માનમિ-	રામદસ ૧-મદિશા	
અમમ સર્વન્ત લે કાનિશ.	જગ પૂજા ખીમ્	આનન્દ ૨
ગેમાંય હાથ દહયા.	અવન્ય ન ૨ પ્રદેશ	
અન્નાર દિલ—નેવન્યા.	નાથ અવજ દિલ	આનન્દ ૩
અન્નવના પિયાવ	અર્ચન ગજાવ	
સત્તના પ્રાપ્ત	વિષ દિન ખીમ્	આનન્દ ૪
નું જ એક પુજા-પાથ	રિશ્ત નરું સર્વ ગુરુ	
સત્તના અવર અવ	અવજ અવજ દિલ અવજ	૫

કરે છે.”

“તીર્થને નિરંતર માર્ગદર્શક એવું દ્વાદશાંગી રૂપ મહા પ્રવચન, એ તીર્થનું શ્રુત છે. તેના પંઠનપાઠનની સર્વ આંતર વ્યવસ્થા તે તે ગણોના અને સંઘના ઉપાધ્યાયને સોંપવામાં આવે છે. તેની પણ મહત્ત્વની સર્વ જવાબદારી તીર્થપતિ આચાર્યને શિરે છે.”

“અહો ! ધર્મચક્રવર્તિ લગવન ! હું માતંગ [અથવા મૃગાંક] યક્ષ અને આ સિદ્ધચિકા દેવીઃ અમે જાનને પ્રતિજ્ઞા કરીએ છીએ કે-આપના આ તીર્થમાં હવે પછી કદા કોઈ પણ મહા વિદ્ધ આવશે, ત્યારે તીર્થપતિની આજ્ઞામાં હાજર થઈ તે દૂર કરી તીર્થનું મંગળ પ્રવર્તાવવા તનપર રહીશું.”

“તમારી હસ્થામાં સકળ સંઘની સંપૂર્ણ સમ્મતિ છે.”

“અનુગ્રહ શ્રી સકળ સંઘનો.”

\*

\*

\*

\*

\*

“અહો ! સર્વ પ.ર્વદો !

શ્રમણ લગવાન મહાવીર વર્ધમાનદેવ સામાયિક ધર્મ આજે જગત્માં પ્રગટ કર્યો છે. અને તેના આધારમૂત તીર્થની પણ પુનર્ધટના કરી ચાવીશમા તીર્થકર તરીકે બહાર થયા છે. પ્રથમ ગણધરને તીર્થ મુખ્ય સ્થાપી. તીર્થની ચાલુ સર્વ વ્યવસ્થા, સત્તા અને અધિકાર સાથે તેમને સોંપી છે.

# પ્રગટ પ્રકાશ અને તીર્થ પ્રવર્તન

સાંબલો-પ્રભુજીના યગ્નનો પ્રતિસ્પર્ધી હુંડુભિ વિગેરે  
 વાલોનો શુભિમનોદર મધુર પ્રયોગ "લોલો ! લોકો કદયા-  
 વુને હમ્મના હો, તો આ મહાપુરુષને બલ્લે." એમ સમા-  
 ચાર આપવા દિગન્તોમાં સર્વત્ર વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે.

કેમકે-પ્રથમ પૌરુષી પૂર્ણ થયે, ગજુધરદેશનાની બીજી  
 પૌરુષીનો સમય થયેલો જાણી, પ્રભુજી હવે સમવસરજીના  
 શ્રીમદ્વિજ્ઞાના ધ્યાન યુક્તમાં રચેલા દેવચંદ્રમાં પધારે છે."

હવા થઈ સર્વ પાપદો—

"જય ! જય ! જિનવર ! જય !  
 જય ! જય ! જિનવર ! જય !

રાગ ભૈરવ.

[ જાગ મુઝ, બડાતા બાલ ! પંખી વન જોતે ]

આનન્દ-કન્દ ! જિન-ચંદ !	હિંદ ! આનન્દ ! ખીસે.	
મુઝે નદી કંઈ દિશા,	મર્જતે તમે-નિશા.	
જૂન વાણી—ચંદ્રિકાના	તેજ વિશ્વ ખીસે.	આનન્દ ૧
મંત જનોના માનસિક-	રાજલંચ મોસિક !	
અમય શાન્તિ લે દાસિક,	બચ ખૂબ ખીસે.	આનન્દ ૨
મેમાંય હરા દેદમાં,	અલુએ અલુ પ્રદેશમા	
ચક્રાર દિગ્—તેજના,	નાથ ! આજ દીસે.	આનન્દ ૩
બાગ્યના વિધાયક !	માર્ગમાં સદાયક !	
સેલના પ્રદાયક !	વિશ્વ-પ્રેમ ખીસે.	આનન્દ ૪
તું જ એક મુખ્ય-પાત્ર,	દિવ્ય નારાયણ-ગાત્ર,	
મલને પ્રકાશ માત્ર	આમ; આજ દીસે.	આનન્દ ૫



## સામાયિક ધર્મ

અને

### તીર્થનું શાસનતત્ત્વ.

“ અંકો ! પ્રભુજીની પાછળ પાછળ પૂજ્ય ગણધર્મે વિગેરે સર્વ શ્રમશુ લગવતો કેટલાંક હગસાં અનુભવી લગવાનું ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિની સાથે જે કેટલાંક પાછા વળી આવ્યા.”

“—અને સ્વયં લગવાનું શ્રી ગૌતમ ઇન્દ્રભૂતિ તીર્થને નમી પ્રભુજીના પાઠપીઠ [ દેશના આપતી પ્રાપ્તે પણ મૂકવાના સ્થાન ] પર જોડીને ઉપદેશ આપવાની તૈયારી

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થ હું સાસનતન્ત્ર

કરેલા હોય તેમ જન્માય છે. ”

“ ખરેખર, આપણે એ પણ સાંભળિયે ત્યારે. ”

૧

નમું હું નમું હું—

મહાવીર : મહાભાગ :

મહાવરા : મહાનુભાવ :

તીર્થંકર પ્રભુ—

નમું

નમું હું નમું હું—

જગદાધાર : જગત્પિતા :

જગત્પૂજ્ય : જગદગુરુ :

જગદમ્ભુ—

નમું

નમું હું નમું હું—

સર્વ શાંતિધી : સર્વ ભક્તિધી :

જે દેવાધિદેવ છે હવન—

સર્વેશ્વર મહાર્જ—

નમું

નમું હું નમું હું નમું હું.

૨

બહેા ભયો !

ચરમતીર્થંકર ભગવાન શ્રી મહાવીર દેવના સ્વયં પ્ર-  
કાશી આત્મભયોર્નિમાથી સર્વજન મનોહર, સર્વમદા, સર્વ-  
શાંત, સર્વશાંતકર, સર્વસુખપ્રેરના, અર્થ મહાશય અને  
સંક્ષિપ્ત વાતચરચનામક વાણી રૂપે ખુટેલા તેજસ્વી પ્રકારના  
મહાર્જના જે અમરગત અહીં વિસ્તરી રહ્યા છે, તેથી છા

યામાં તે જ વળતે પ્રગટ થતી સર્વજ્ઞ પ્રવચનાનુમારિણી મારી વાણીનો પ્રકાશ જો કે જલ્દીના પ્રકાશ તુલ્ય જ છે. તો પણ હું ગણધરના કલ્પને અનુસરી અતિ સંક્ષિપ્ત શબ્દરચના દ્વારા આત્મહિતસ્વી જાંતુઓને શ્રેયસ્કર એવો પ્રવચનાર્થ પ્રગટ કરું છું !!

૩. આજે જગત્માં મહાન્ ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યો છે ! પ્રકૃતિના સર્વ તત્ત્વોમાં આજે મહાન્ ઉદ્ઘાસ પ્રવર્તી રહ્યો છે ! સર્વ કાંઈ આનંદમય, મંગલમય, કલ્યાણમય ભાસે છે કારણ કે

કલ્યાણ માર્ગના પુનરુત્થાનનો આજે જગત્માં પરમ ઉત્સવ છે, પરમ ઉત્સવ છે !!!

૪. જેમ આજના જીવનમાં ગર્ભ કાલના સંજોગો અને આવતી કાલના જીવનમાં આજના સંજોગો કારણભૂત છે, તેમ પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રનું આ વર્તમાન જીવન ભૂતકાળની કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાંથી જન્મેલું પરિણામ છે, અને હવે પછીનું ભાવિ જીવન આ વર્તમાન જીવનનું પરિણામ હશે.

પ્રત્યેક પ્રાણીના જીવનમાં પ્રત્યેક ક્ષણે ચાલી રહેલી વિચિત્ર ઘટનાઓ, નિષ્કારણ હોવી સંભવિત જ નથી. જરૂર તેનાં કાંઈને કાંઈ કારણો હોય જ છે. આમ કાર્ય-કારણની સાંકળ જોડતાં ભૂતકાળમાં અનાદિ સુધી, અને ભવિષ્યકાળમાં અનંત સુધી જવું જ પડશે.

શં એવં કલ્પી શકાય છે કે—જગત્માં માનવ સૃષ્ટિ

સામાયિક ૫૪ અને તીર્થ નું ગામ નવનંદ

અમુક દેહ વાળે નેની જ રૂદિષે એ કમના સર્વમા અર્થસવિત ન છે, તોપણ દેહ અને રજાની વિવિધ અસ-  
રોને લઈ માનવ સુધિમાં અનેક પ્રકારની નિવૃત્તિના કારી  
શકાય છે. અને સાથે સાથે નોટનું નિયેષ પણ સમજી  
શકાય છે કે—પ્રાણી માત્રના સર્વ પ્રકારના જીવન કરનાં  
માનવ જીવન કેમ જાણે સર્વ જીવોનું દે-દ્રવ્ય એક વિશિષ્ટ  
જીવન હોય !

૫. પ્રજાહથી આક્રમ આવતા અનાદિનિધનાત્મક આ  
માનવ-જીવનની અનેકવિધ જરૂરીયાતોમાંની નિવૃત્તિની ઈચ્છા  
-નિર્વેદ-સુમુક્ષાઃ એ પણ એક એવી જ ગહસ્ત્રની જરૂરી-  
યાત છે.

સુવાસથાનું યેન ઉતરી ગયા પછી, જ્યારે જાગૃત  
માનવ પશ્ચિમ વધના સ્થિર જીવનમાં પ્રવેશ કરે છે, અને  
જ્યારે પામર માનવ મહા મહા વિટંબનાઓ અને કણ્ઠોથી  
ધરાય છે, ત્યારે તો પ્રાયઃ તેના માનસમાં નિર્વેદ-સંવેગ-  
નિવૃત્તિની ઈચ્છા અને શાંતિની પિપાસાના આંકુરો ફૂટે છે. આ  
અનુભવ જોઈને થયેા હોય, તેવા આ જગતમાં અને અહીં  
પણ ઘણાંયે માનવ જીવાત્માઓ દહાંતરે મળી શકે તેમ છે.

નિવૃત્તિની ઈચ્છાના પાત્ર બેદે અનેક પ્રકારે પડી  
જાય છે, અને તે રીતે છેવટનો પ્રકાર તદ્દન નિર્વાણુચ્છા  
સુધી જઈ પહોંચે છે.

૬. પ્રાણી માત્રની અનેકવિધ અનેક જરૂરીયાતો જેમ

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પ્રકૃતિના ગંભીર ખળનામાંથી જન્મે છે, તેમ-તે પુરી નારા અનેક સાધનો પણ પ્રકૃતિના ગંભીર ખળનામાંથી જ જન્મે છે.

માનવ પ્રાણી બુદ્ધિ, શક્તિ અને સાધનસંપત્તિમાં સર્વોત્તમ છે, અથવા જે માનવ પ્રાણી બુદ્ધિ, શક્તિ અને સાધનસંપત્તિમાં સર્વોત્તમ છે, તે પોતાની પ્રત્યેક જરૂરીયાતો નિયમસરના શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક સાધનો દ્વારા પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રકૃતિના ખળનામાંથી મળતા એ સાધનોને વિવેકભરી દીર્ઘદૃષ્ટિથી વિચારપૂર્વક શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક નિયમસરનું રૂપ આપી માનવ પ્રાણીએ એવી રીતે વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યા છે કે-જ્યારે, જે વળતે, જેની આવશ્યકતા ઉભી થાય, ત્યારે, તે જ વળતે, તેનો યથાયોગ્ય રીતે ઉપયોગ બરાબર કરી શકાય.

૭. જે માનવોને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાની જરૂરીયાત ઉત્પન્ન થાય છે, તેને તે મેળવી આપવા માટે જે સાધનોની જરૂર છે, તે સાધનો પ્રાયઃ નિયમસરના વૈજ્ઞાનિક તત્ત્વો પર રચાયેલા તીર્થ દ્વારા જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

અમે “પ્રાયઃ” શબ્દ એટલા જ માટે વાપર્યો છે કે-નિયમબદ્ધ કરવાના ગમે તેટલા પ્રયત્નો કરવા છતાં પ્રકૃતિ એ એક એવી ગંભીર વસ્તુ છે કે-જેની અગાધતાનો એક પણ ખાખતમાં સંપૂર્ણ પાર પામવો સર્વથા અશક્ય જ છે. અને તેથી જ-અમે જે બન્નેના નામસ્મરણને પણ અત્યારે

આ માધિક ધર્મ અને તીર્થ સું શાસન તન્ત્ર

વંદન કરીએ છીએ, એવા લગવાન આદિપ્રભુના પૂજ્ય માંગા મરુદેવા વિગેરે તીર્થની મહદ વિના પણ નિર્વાણને યોગ્ય માનથી પ્રાપ્ત કરી નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યાના વિરલ કાળ-કાળો મળી આવે છે.

તીર્થ: એ એક એવી રચના છે કે-જેમાંથી નિર્વાણ પ્રાપ્તિના દરેકે દરેક સાધન-યથાશક્તિ યથાયોગ્ય જરૂરીયાત પ્રમાણે પ્રાપ્તિ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

સદા વન્ત્ર લગવાન મહાવીર વર્ધમાન પ્રભુએ હમણાં જ પોતાના મહારવના અગ્નિના ધર્મોપદેશમાં મેધજ્ઞની મારફત સર્વ શ્રોતાઓની ભાષાઓમાં પરિબ્રુમ પામી જતી, અનિશ્ચયિની અને યોજનંગામિની વાણીદ્વારા ફરમાવ્યું છે કે-

“જગત્માં નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવાનો અમોઘ કાર્ધ પણ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર સામાયિક ધર્મ જ છે.”  
અને હું કહું છું કે—

“તે સામાયિક ધર્મ પ્રાપ્ત કરવાનો જગત્માં કાર્ધ પણ અમોઘ ઉપાય હોય, તો તે માત્ર આ નીર્થ જ છે.”  
અને તેટલા જ માટે જેની પુનઃ સ્થાપના હમણાં જ આ સર્વ પરિવર્તની સમક્ષ તેઓએ સ્વયં પોતે જ શ્રીદરને કરી છે.

જો માનવ બુદ્ધિ અનાદિ છે, તો તેની સર્વ જરૂરી-યાતો અનાદિ છે. જો તેની સર્વ જરૂરીયાતો અનાદિ છે, તો તેની નિષ્કાણની રાજ્ય એ અનાદિ છે. જો નિર્વાણની રાજ્ય

ક રે મિ ભાં તે !-શૂ વ્ર

અનાદિ છે, તે: તેના સાધનો પુરાં પાડનારી યોજના-  
તીર્થ, તે પણ અનાદિ છે.

૮ જગત્માં પદાર્થ-ધર્મોના મહાન્ પરિવર્તક કાળ  
પદાર્થ છે. સદૈવ જગદ્વ્યાપી એવા એ કાળ એવો તો  
વિચિત્ર અળાંક પદાર્થ છે કે—જગત્માંની અસંખ્ય  
વિચિત્ર પરિસ્થિતિઓ અને પદાર્થ-ધર્મોના પરિવર્તક અનંત  
વિચિત્ર નાના નાના કાળ-ચક્રોની સમુદાત્મક વિચિત્ર યાં-  
ત્રિક યોજનાથી જાણે યોજાયેલો હોય તેમ, જગત્માં જે  
અનંત પરિવર્તનો સદા એ કૃત્યે જ જાય છે.

જગત્માંના વાસ-ક્ષેત્રો નામના પદાર્થોના પરિવર્તક  
અવસ્થિત કાળ ચક્રો અને ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણી રૂપ  
અનવસ્થિત કાળ-ચક્રો: એમ દ્વિધા કાળ-ચક્રોની અસરથી  
અનાદ્યનન્ત તીર્થની પણ દ્વિધા સ્થિતિ છે.

અવસ્થિત કાળચક્રોની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાં પણ સદા-  
ભાવ અને સદા-અભાવ રૂપ બે પ્રકારની તીર્થની સ્થિતિ  
છે. અનવસ્થિત કાળચક્રોની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાં તીર્થોત્પ-  
ત્તિને માટે યોગ્ય આર્ય ક્ષેત્ર વિભાગ અને તીર્થોત્પત્તિને  
માટે સદા અયોગ્ય અનાર્ય ક્ષેત્ર વિભાગ: એમ બે રીતે  
તીર્થની સ્થિતિ છે. આર્ય ક્ષેત્ર વિભાગમાં પણ અતીર્થકાળ  
અને તીર્થ પ્રવર્તન કાળ: એમ બે રીતે તીર્થની સ્થિતિ છે.  
અતીર્થ કાળ ત્રણ રીતે છે. અનુત્પન્ન તીર્થ કાળ, તીર્થ  
વિચ્છેદ કાળ અને દીર્ઘ કાળ સુધી તીર્થ વિચ્છેદ કાળ.

સામાયિક વર્ષ અને તીર્થનું સામાન્ય ન્તર

દેવર્ષિની અવસ્થામાં અને અવર્ષિની અવસ્થામાં પ્રથમથી જ તીર્થની ઉત્પત્તિથી લઇને નદન તીર્થ નિર્ગંઠ સુધીનો અને તે તે તીર્થકરની તીર્થ સ્થાપનાથી લઇને પછી પછી થતા તીર્થકરના તીર્થ સુધીનો એમ તીર્થ પ્રવર્તન કાળ બે રીતે છે.

જે અનવરિયાકાળે, જે ક્ષેત્રમાં કોઈ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હદ સુધીની અકામાં અકા નિવૃત્તિની હરજા લગતી થાય છે, ત્યારે તીર્થને યોગ્ય સામગ્રી એવી ઉત્પત્તિ થતા માંડે છે, અને જ્યાંસુધી કોઈ પણ માનવ હૃદયમાં અમુક ચોક્કસ હદ સુધીની અકામાં અકા નિવૃત્તિની હરજા ચાલુ હોય છે, ત્યાં સુધી જ તે ક્ષેત્રમાં તીર્થ પ્રવર્તે છે.

૬. દૃષ્ટિ ક્ષેત્રોમાં જેમ મર્યાદિત કાળે કસની વધ-ઘટ થાય છે; તેમ, દેવર્ષિણી કાળે પ્રકૃતિની અનુકૂળતા પ્રમાણે વાસક્ષેત્રોમાં શરીર, આયુષ, શુભ પરિણામ: વિગેરેમાં ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ અને અશુભ પરિણામોમાં હાનિ થાય છે. અને અવર્ષિણી કાળે પ્રકૃતિની પ્રતિકૂળતા પ્રમાણે વાસ ક્ષેત્રોમાં શરીર, આયુષ, શુભ પરિણામ: વિગેરેમાં ઉત્તરોત્તર હાનિ, અને અશુભ પરિણામોમાં વૃદ્ધિ થાય છે.

તે બન્નેના છ છ વિભાગો છે. પ્રત્યેક વિભાગ આરક નામથી ઓળખાય છે. અર્થાત્ બન્નેના મળીને બાર આરકનું એક અનવરિયત કાળચક્ર થાય છે.



## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

એવા અનંત કાળચક્રો અહોરાત્રની માફક પસાર થઈ ગયાં અને થશે.

૧. સુષમ-સુષમા, ૨. સુષમા, ૩. સુષમ-દુષમા, ૪. દુષમ-સુષમા, ૫. દુષમા, ૬. દુષમ-દુષમા. ૧. દુષમ-દુષમા, ૨. દુષમા, ૩. દુષમ-સુષમા, ૪. સુષમ-દુષમા, ૫. સુષમા, ૬. સુષમ-સુષમા. એમ અનુક્રમે અવસર્પિણી કાળના છ, અને ઉત્સર્પિણી કાળના છ આરકો છે.

અવસર્પિણી કાળમાં ત્રીજો સુષમ-દુષમા, ચોથો દુષમ-સુષમા અને પાંચમો દુષમા-તીર્થ પ્રવર્તન કાળ એટલે સામાયિક ધર્મારાધનને માટે યોગ્ય કાળ છે. અને ઉત્સર્પિણી કાળમાં ત્રીજો દુષમ-સુષમા અને ચોથો સુષમ-દુષમા તીર્થ પ્રવર્તન કાળ એટલે સામાયિક ધર્મારાધનને માટે યોગ્ય કાળ છે.

૧૦. આ ભારતવર્ષ અવસ્થિત કાળચક્રની અસરવાળાં ક્ષેત્રોમાંનું વાસ-ક્ષેત્ર છે. તેમાંના સારીપચ્છીસ આર્ય ક્ષેત્રો તીર્થોત્પત્તિને યોગ્ય ક્ષેત્રો છે.

અનંત કાળચક્રોની અસરમાંથી પસાર થઈ ચૂકેલા આ ભારતવર્ષમાં અનંત તીર્થ પ્રવર્તનો થઈ ચૂક્યા છે અને અનંત તીર્થ પ્રવર્તનો થશે.

વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં જે કાળચક્રો અસરમાંથી ભારતવર્ષ પસાર થાય છે, તે ચાલુ કાળચક્રને અનર્પિણી વિજાગ છે.

અવસર્પિણી કાળના તૃતીય આરકને અનંત તીર્થોત્પ-

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થજી શાસનતંત્ર

તિને યોગ્ય સામગ્રી ઉપાત્ત થતા માટે છે. અને તીર્થ ઉ-  
પાત્ત થઈ પંચમ અરકના અંત સુધી પ્રવર્તીને વિરોધ  
પામે છે. અને ઉત્તરપિણી કાળના તૃતીય આરકમાં તીર્થ  
ઉત્પન્ન થઈ ચતુર્થ આરકના અંત સુધી પ્રવર્તીને વિરોધ  
પામે છે. આ સાધન સ્થિતિ છે.

આ ભારતવર્ષમાં આ ચાંદુ અવસરપિણી કાળમાં—  
સુપ્રમ-સુપ્રમા આરક વ્યતિકાંત થયો, એમ સુપ્રમ આરક  
પરુ વ્યતિકાંત થયો. એમ સુપ્રમ-દુપ્રમા આરક પરુ ધણી  
વ્યતિકાંત થઈ ચૂક્યો, અને ચોરાશી લાખ પૂર્વ અને નેવ્યાશી  
પરુવાડીયા જેટલો બાકી રહ્યો ત્યારે આંખાંડ વઢી ચોથને  
દિવસે ચંદ્ર બંધારે ઉત્તરાપાંડા નક્ષત્રમાં જિરાજમાન હતો,  
ત્યારે ઇક્ષ્વાકુ ભૂમિમાં નાભિકુલકરને ત્યાં મરુદેવાની  
કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા અહિ તીર્થપ્રવર્તકનો જીવાત્મો સં-  
જાન થઈને નવ માસ અને સાડામાસ દિવસ વ્યતિકાંત થયા  
ત્યારે ચૈત્ર વઢી અષ્ટમીને દિવસે અર્ધરાત્ર સમયે ત્યારે  
પરુ બંધારે ચંદ્ર ઉત્તરાપાંડા નક્ષત્રમાં જિરાજમાન હતો—ત્યારે  
જન્મેલા અહિ રાજા, અહિ માનવ-સમાજ વ્યવસ્થાપક,  
અહિ મુનિ અને અહિ તીર્થપ્રવર્તક એવા નાભિકુલકરના  
પુત્ર ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુએ ગ્યાશીલાખ પૂર્વ સુધી  
ગૃહસ્થ ધર્મ પાળી પછી સામાયિક ધર્મ અંગીકાર કરી એક  
હજાર વર્ષ સુધી હવસ્ય મુનિપર્યાય સમાપ્ત કરી પુરિમતાલ

નગરીએ શકટમુખ નામના ઉઘાનમાં ફાગણ વદી ૧૧ ને દિવસે તે જ નક્ષત્રમાં ચંદ્ર ગિરાજમાન હતો ત્યારે પૂર્વાષ્ટક લાગમાં વડના ઝાડ નીચે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી પ્રથમ તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું છે. ત્યાર પછી પણ ભગવાન પાર્શ્વનાથ સ્વામિ સુધીના બીજા બાવીશ તીર્થપ્રવર્તકોએ જુદે જુદે વખતે તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું છે. અને ભગવાન મહાવીર વર્ધમાન સ્વામિ પણ એવા જ ચોવીશમાં તીર્થપ્રવર્તક મહાપુરુષ છે.

અહો ! જગત્માં ઉદ્યોત કરનારા, અર્કત, જન, કેવળીઃ એવા એ ચોવીશે ય ધર્મ-તીર્થ-પ્રવર્તકોને ત્રિવિધે ત્રિવિધે મારાં સહસ્ર વંદન ! ! ! સહસ્ર વંદન ! ! ! કે-જેઓના સર્વ પ્રકારે સદા-પૂજ્ય એવા નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ સદાકાળ ત્રિભુવનને પાવન કરે છે. ”

“ અમારાં પણ સહસ્ર વંદન ! સહસ્ર વંદન ! ! ” એમ અનુવાદ કરી સર્વ પાર્ષદોએ અંજલિ જોડી મસ્તક નમાવ્યાં.

૧૧. “ત્રિશલાનંદન, ત્રિભુવનવન્દન એ ભગવાન મહાવીર કોણ ? આ મગધ મંડળીમાં આવેલા વૈશાળી અને રાજગૃહના રાજ્યોની વચ્ચેના ભૂમિપ્રદેશના અધિષ્ઠાતા, ભગવાન નકપલનાથ પ્રભુએ સ્થાપેલા પ્રાચીન ઇક્ષ્વાકુ વંશની જ્ઞાત શાખામાં ઉત્પન્ન થયેલા, ક્ષત્રિ-

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થ સ્થાનના

શુદ્ધામવાત્રી સિદ્ધાંત નરેન્દ્રના કુળદીપક અને ચૈત્ર  
શુદ્ધ-૧૩ ને દિવસે જન્મેલા ત્રિશલાદેવીના નાના પુત્ર  
નામે શ્રી વર્ધમાનકુમાર, તે જ સમયે લગવાનું શ્રી  
મહાધીર દેવ.

માતા-પિતાના અનુરોધથી ૩૦ વર્ષ ગાહસ્થ્યનો અ-  
નુભવ કરી, વડિલ બંધુ મહારાજ શ્રી નન્દિવર્ધન દેવની  
ગુપ્તિ મેળવી, નિઃસાર અને જન્મ જરા મરણથી પિડિત  
મૃતને અશરણ સમજી, રાજકુટુંબના વિપુલ વૈભવે ઊડી,  
શુભનું સામક અને કલ્યાણનું સાધક સંમણલિંગ મારણ કરી  
પાંચને ઉરેશીને અણગાર મૂંઠ યયા, અને અનેક ભવોમાં  
મંતર શુભ કર્મની આસેવનાથી સંસ્કારસંપન્ન જે આત્મ-  
પાત્રનું અચળ સત્ત્વ પ્રાણીઓના દિવને માટે જાગી ઉઠે  
જે, એવા એ સ્વયંબુદ્ધ મહાપુરુષ, મન-વચન-કાયાથી  
શરણ, કારણ અને અનુભાવના પ્રકારે કરી પંચ મહા-  
અવિરતિઓના પ્રત્યાખ્યાન રૂપ પંચ મહામન સાયે-શીત  
રૂપ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરવા માટે મહાપ્રતિજ્ઞા  
લઈ એકાદી બહાર નિકળી પગલા દેવા.

એ મહા સાધનાને પરિણામે, સાડાબાર વખતે જાતે  
શુદ્ધ-દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર, તપ અને સમાધિના અપૂર્વ  
ભાગથી મોહાદિકનો નાશ કરી, મહા જ્ઞાને જ જુલકે પ્રા-  
મની પાસે નેતી સ્વભાવિક નહીને કિનારે શુદ્ધ,  
જુદ, સ્વાતંત્ર અને રૂપરૂપ સર્વજન-કેરતી થઈ તેમજ મહા

૬૭ પ્રાપ્ત કર્યું છે.

મહાત્મા માણી વર્ગના જિતને માટે પાતે જાતે જ અર્થે  
કાર્ય કરીને અનુભવેલા અમોઘ સામાયિક ધર્મને ઉપદેશ  
આપી, સંસાર સમુદ્રમાંથી તારવાને સમર્થ એવા ધર્મ  
તીર્થની પરંપરા સુજળ આવતા સ્વાભાવિક રીતે જ  
સ્થાપના કરી આજે હમણાં જ ત્રિબુવન-પૂજ્ય તીર્થંકર  
પદ પ્રાપ્ત કરી ધર્મચક્રવર્તિ તીર્થંકર થયા છે.

એવા એ પૂજ્યતમ દેવાધિદેવ પરમપિ અહં ન મહા-  
વીર દેવને હું ત્રિકરણ શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરું છું. કે જેઓના  
પૂજનથી અનુક્રમે મનાપ્રસાદ, સમાધિ અને છેવટે નિર્વાણ  
પ્રાપ્ત થાય છે.” એમ કહી અંગજિ ત્રણ વાર મસ્તકે ચડાવી.

“અમે પણ એ પૂજ્યતમ દેવાધિદેવ પરમપિને ત્રિકરણ  
શુદ્ધિએ નમસ્કાર કરીએ છીએ, નમસ્કાર કરીએ છીએ.”  
એમ અનુવાદ કરી સર્વ પાર્શ્વદેએ પણ અંગજિ જોડી ત્રણ-  
વાર મસ્તકે ચડાવી.

૧૨. અનદિકાળ સંસિદ્ધ આ તીર્થ: કે જે  
જગતમાં મહાન્ આધ્યાત્મિક શાસન તત્ત્વ સંસ્થા ]  
છે. જેનો આશ્રય કરીને પ્રાણીઓ સામાયિક ધર્મ દ્વરા  
શાશ્વત્ કલ્યાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. તેનો સંક્ષિપ્ત  
કલ્પ: [ આશ્નાય-રચના-ગંધારણ ] આ પ્રમાણે છે—

૧૩. આ મહા સમવસરણ: કે જે જગતની સર્વોત્તમ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનનન્ય

વિમુક્તિઓ અને મુંઝવણના અંતર્યામી જેવું છે, તે આ તીર્થના તંત્રની રચના, પ્રચાર અને જરૂરના વિશેષ કાર્યો ચલાવવા માટેનું કેન્દ્રબૃત્ત એક મહાન કાર્યાલય છે.

જેના મધ્ય ભાગમાં બેઝીને મહાન તીર્થપ્રવર્તકો કલ્યાણકર ઉપદેશ અને માર્ગ ઉચ્ચારે છે. જેમાં બેઝીને એક જ થયેલા સર્વ અપાંત પ્રાણીઓ “પોતાનું કલ્યાણ કરનાર છે,” એમ સમજીને એ ઉપદેશ સાચા દિલથી અંવરુ કરે છે, અને કંટલાક અધિકારી પાત્રો જેના આશ્રયમાં રહી જગતમાં તેનો પ્રચાર કરવા નિકળી પડે છે.

આ સિંહાસન કે જેની ઉપર, અને તેની વચ્ચે રહેલા ચૈત્યવૃક્ષની નીચે બેઝીને મહાન તીર્થપ્રવર્તકો ઉપદેશ ઉચ્ચારે છે તે, તીર્થના સર્વ કાર્યો ચલાવવા માટેનું કાર્યાલય છે, સમસ્તસંસ્કૃતિ કેન્દ્ર છે, અનાદ્યનન્ત ભાવ તીર્થનું ક્ષેત્રાકાર મૂર્તસ્વરૂપ કેન્દ્ર છે; કે જેને નમસ્કાર કરવા દ્વારા, ખુદ તીર્થપતિ અને બીજા પણ તીર્થાનુયાયીઓ ત્રણ પ્રશસ્તિ આપી “નમો તિથસ્ત” કહી અનાદ્યનન્ત ભાવ તીર્થને જ વંદન કરે છે અને પછી જ સિંહાસન પર બેઝી ઉપદેશ ઉચ્ચારે છે.

મધુધર, આચાર્યદિક આદર્શ તીર્થના અધિકારસંપન્ન ઉપદેશકોના ઉપદેશની આસોપસતતા અને શાસન તંત્રના જવાબદાર પ્રતિનિધિ તરીકેની પ્રતીતિ ખાતર તેઓના ઉપ-

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

દેશ સ્થાનની ચત્કિન્નિયત્ સમવસરણુચનાનુકારિ વિશિષ્ટ સૌન્દર્યયુક્ત યોજનાઃ તથા, તીર્થના મહત્વના સર્વ કાર્યો પર એકતંત્રતા અને તંત્રપરતંત્રતાની મુદ્રાસૂચક,—મહા સમવસરણુમાં શ્રી તીર્થંકર પ્રભુની હાજરીમાં પ્રવર્તતા મહત્વના સર્વ-કાર્યોના પ્રસંગોની ઉજ્જવળતાના અનુકરણ રૂપ તે સકળ સામગ્રીની—નંદિમય મૂર્તિમતી સ્થાપનાયુક્ત ક્ષેત્ર મર્યાદામાં જ સર્વ કાર્યો પ્રવર્તાવવાની—યોજનાઃ એ બન્ને યોજનાઓ તંત્રની સુતંત્રતા સૂચવે છે.

૧૪. કૃતકૃત્ય એવા તીર્થંકર ભગવંતો પણ અનેક ભવોમાં તીર્થની મદદથી જ ભાવિતાત્મા થઈ, તીર્થંકરપણુ સૂધી પહોંચ્યા હોય છે, અને તીર્થના સ્થાપક તથા પ્રવર્તક છતાં પોતે પણ તીર્થનું એક સર્વોત્તમ પ્રધાન અંગ છે. તેથી જ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ “ નમો તિત્થસ્સ ” કહી તીર્થને નમસ્કાર કરે છે. કારણ કે—જેમ સમ્રાટને રાજ્યશાસન-રાજ્યતંત્રાન્તર્ગત સમ્રાટના કક્ષને અનુસરીને વર્તવાનું હોય છે, તેમ ધર્મતીર્થસમ્રાટ તીર્થંકરોને પણ તીર્થંકક્ષાન્તર્ગત તીર્થંકરોના શાશ્વત્ કક્ષને અનુસરીને જ વર્તવાનું હોય છે.

૧૫. સમવસરણુના મધ્ય ભાગમાં એમીને જ્યારે તીર્થંકરો પોતાના જીવનમાં અનુભવેલા નામાર્થિક ધર્મની હૃદયિક દેશના જગતના કક્ષાણુ માટે સર્વોચ્ચ વિની વાણી દ્વારા પ્રકાશિત છે ત્યારે, જેમ પુષ્કરોવા મેઘની અનવરત ધારાથી મુદ્ગમૈત્ર પથ્થર પણ કંકડિ આટલે થાય છે તેમ—

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થસ્થાનના સંસ્કાર

એ તેવા દોર અત્યંત આત્માઓને પણ અલ્પમાં અલ્પ અસર તો થયા વિના રહેતી જ નથી, તો પછી સત્પાત્ર આત્માઓની તો વાત જ શી કરવી ?

જેમ મેઘધારાદળ કદંબ પુષ્પોમાં વિકાસ થાય છે, તેમ તમામેવમામ સ્ત્રી અને પુરુષ દ્વય જોવા દેવ, માનવ અને તીર્થસ્થા ઉપર જો દેવાલુભય ઉપદેશની જે અસર થાય છે, તેથી પ્રત્યેક શ્રોતા પ્રાણીના આત્મામાં જરૂર કંઈક ને કંઈક વિકાસ થાય જ છે.

તે વિકાસની ભૂમિકાઓના પાત્રલેહે અનેક પ્રકાર પડી શકે છે—જેવા કે—અપૂર્વ કરણી, અનિવૃત્ત, દર્શનાસ્વાદી, મિશ્રદર્શની, ઉપશમાદિક સમ્યગ્દર્શની [ શાક ], શાક, દેશવિરત, સર્વવિરત,—તેમાં પણ—અનંતવિયોજક, દર્શનમોહકપદ, મોહોપશમક, ઉપશાન્ત મોહ, મોહસપક, ક્ષીણમોહ, અને છન [ કેવળી ] તેમાં પણ સયોગ, અયોગ અને ત્રિદ.

૧૬. સમ્યગ્દર્શની પાત્રથી લઈને સર્વ સામાયિક ધર્મના આરાધકો છે. અર્થાત્ સમ્યગ્દર્શન તીર્થ અને ધર્મારાધન માટેની મુખ્ય ભૂમિકા છે.

૧. સમ્યગ્દર્શન સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૨. ધન સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૩. દેશવિરત સામાયિક ધર્મના આરાધક, ૪. અને સર્વ વિરતથી માંડીને વિકાસપૂર્વિકા દેવ સર્વ પાત્રો સર્વવિરત સામાયિક ધર્મના આરાધકો છે.





અથવા પૈર્ અને તીર્થ સ્થાપનાનું

સ્થાપના છે.

આપમાં આપ સુધી માંડીને સંપૂર્ણ રૂઢી એ પ્રગટન કરી-જાવના આરાધકો. સુત સામાયિક ધર્મના આરાધકો. કહેવાય છે.

મહાદેવ-સામાયિક સુતારિક આચરણારિકના અધ્યે-તાથી માંડીને યાવત યથાયોગ અનેક પ્રકારના સુતના યોગા યાવતથી માંડીને, તથા આચારંગથી માંડીને સંપૂર્ણ દાદર્યાંબીના અધ્યેતા સમગ્રે સુધીમાં-સુત સામાયિક ધર્મના આરાધકોના-પદસાગા, પદપ્રમુદાય સાગા, ઉદ્દેશ સાગા, ઉદ્દેશ સમુદાય સાગા, અધ્યયન સાગા, અધ્યયન સમુદાય સાગા, અંગ સાગા, અંગ સમુદાય સાગા, યાવત એકાદ-શાંખર, પ્રાણુપ્રાણુતર, પ્રાણુપ્રાણુત સમુદાયર, વંસ્તુર, વસ્તુ સમુદાયર, પૂર્વર, પૂર્વ સમુદાયર, યાવત ન્યૂનદશપૂર્વર, દશ પૂર્વર, અત્યુદશ પૂર્વર અને છેવટે સંપૂર્ણ દાદર્યાંબીનાધારકઃ એવા અનેક પ્રકારો પડી જાય છે.

૧૮. આ રીતે સામાયિક ધર્મારાધકોના જુદી જુદી અધ્યેતાએ અનેક પ્રકારો પડી જાય છે-સ્ત્રી અને પુરુષ રૂપે તથા અગારિ અણુગારિ રૂપે પ્રકારો પડે છે.

ઉપરપદર્યાંબી, દાદર્યાંબી, વેદકદર્યાંબી અને દાદર્યાંબીનીઃ એ રીતે પણ ચાર પ્રકારો પડે છે.

અતિજ્ઞાની-શુભજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની,

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

અને કેવળજ્ઞાની: એ રીતે સામાયિક ધર્મના આરાધકોના વર્ગો પડે છે.

સામાયિક ચારિત્રી, હંદોપસ્થાપ્ય ચારિત્રી, પરિહાર-વિશુદ્ધિક, સૂક્ષ્મસંપરાયચારિત્રી, અને યથાખ્યાતચારિત્રી: એ પાંચ રીતે પણ સામાયિક ધર્મારાધકોના પ્રકારો પડે છે.

નિર્ઞન્ય, પુણક, બકુશ, કુશીક, અને સ્નાતક: એ પાંચ નિર્ઞન્ય અને છઠ્ઠા સત્રન્ય: એમ છ રીતે સામાયિક ધર્મના આરાધકોના વર્ગો પડે છે.

૧૯. [ એક કે અનેક વ્યક્તિનું ] કોઈ પણ કાર્ય જ્યારે સમુદાય સ્વીકારે છે, સમુદાય માટે હોય છે, અથવા એકથી વધારે વ્યક્તિઓ કોઈ પણ વિશિષ્ટ હેતુથી કોઈ પણ એક સંબંધમાં જોડાય છે, ત્યારે સર્વની સુવ્યવસ્થા માટે કોઈ ને કોઈ જાતની વ્યવસ્થા નિયત કરવી પડે છે.

નિયત કરવામાં આવતી વ્યવસ્થા માટે નિયમસરના શુદ્ધ અને ન્યાય વૈજ્ઞાનિક તરફ પડેલા પાંચ સ્વાયત્તી યોજના— બંધારણ—તંત્ર સ્વામાયિક રીતે જ અસ્તિત્વમાં આવે છે.

જે સામાયિક ધર્મ તીર્થંકર બનવાનું વ્યક્તિગત આવશ્યક છે, જે સામાયિક સૂત્ર તીર્થંકર બનવાનું માત્ર માનું છતાં ગંભીર પ્રતિજ્ઞા વાક્ય છે, અને જે સ્વયંસંશુદ્ધ તીર્થંકર ભગવંત પાસે પણ તદ્દન તવાત્ર જ છે, તે સામાયિક ધર્મ, તે સામાયિક સૂત્ર અને તે તીર્થંકર ભગવંત એ સર્વ, જ્યારે તેઓ સામાયિક ધર્મના જાહેર ઉપદેશ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થ તું શા સનત ન્ત

અ.પે છે, અને ભવિષ્ય શ્રોતાઓ તે સાંભળે છે, સાંભળીને અને ભવિષ્યમાં તેનું આચરણ કરવા નીકળી પડે છે, ભગવંતના શિષ્ય થાય છે, અને પ્રતિજ્ઞાવાક્ય-સામાયિક તંત્રનો ઉચ્ચાર કરે છે. ત્યારે આમ સંખ્યા વધતાં શરૂઆતમાં શુદ્ધિથી ભાવ સંબંધ નક્કી કરવા પુરતું પણ તંત્રનું બીજું શાખ છે. એટલે કે તીર્થ-તંત્ર અસ્તિત્વમાં આવવા માંડે છે. અને પછી એ સર્વે પણ તીર્થ-તંત્રના અંગો બની જાય છે. અર્થાત્ સામાયિક ધર્મ સર્વ તીર્થાનુયાયિઓનો ધર્મ થાય છે, સામાયિક સૂત્ર અને તકનુસારી દ્વંદ્વયાંગ પ્રવચન સર્વ તીર્થાનુયાયિઓનું શુભ થાય છે, અને તીર્થ કર ભગવંત તથા તેમના શિષ્યો વિગેરે, સર્વ તીર્થાનુયાયિઓના આમ પુરુષો થાય છે, સ્વામિ અને નાયક થાય છે. એકંદર એ સર્વે તીર્થ-તંત્રના અંગો જ બને છે. એટલે જ શ્રી તીર્થ કર પ્રભુને પણ શ્રી તીર્થને નમસ્કાર કરવો પડે છે. !

૨૦. જગત્ને ઉપયોગી એવું કયાંયે કે પ્રાસંગિક કેંઈ પણ તંત્ર જ્યારે અસ્તિત્વમાં આવે છે, ત્યારે તેના-ઉદ્દેશ, ઉત્પત્તિ, પરિણામ, પ્રચારકો, આંતર-જાણ વહીવટ, નાના-મોટા અધિકારીઓ, ઉત્પાદક બ્યક્તિ, ઉત્પત્તિના દેશ-કાળ, દેશ-કાળ અનુસાર નિષેધ, અધિકારિઓની ફરજ-અસા-અધિકારનો વિસ્તાર અને મર્યાદા, પરસ્પરના આંતર-જાણ સંબંધો, બ્યક્તિપત્ર અને સામુદાયિક-સ્થાનિક અને સમયને લગતા-સંબંધ અને આવ સંબંધો વિશેષમાં જ

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

ઉપયોગી-એવા અનેક નિયમો, મિલકતો, સભ્યો, પ્રતિનિધિઓ, પ્રવેશ-નિર્ગમના નિયમો, સંધિ-વિગ્રહો, ઉત્સર્ગ-અપવાદ, પ્રચારના સાધનો, પ્રભાવક અને ખ્યાતિકર યોજનાઓ, તંત્રનીતિ અને માર્ગદર્શન કરાવનાર ગ્રંથ સંગ્રહ, કટોકટિના લેખમમાંથી તંત્રને બચાવી લેવા માટેની ઔપનિષદિક યોજનાઓ: વિગેરે અનેક વ્યવસ્થિત સામગ્રીઓ અસ્તિત્વમાં આવે જ છે.

આવી સર્વ યોજનાઓ સચે તીર્થકર ભગવંતો જે તંત્ર સ્થાપે છે, તે તીર્થ કહેવાય છે. તેઓ આવા તીર્થ-તંત્રને કરે છે, માટે તીર્થકર કહેવાય છે.

આ સર્વ યોજનાઓના માર્ગ બતાવનાર વિજ્ઞાનો જુદા જુદા કલ્પો રૂપે દ્વાદશાંગીમાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે છે.

જ્યારથી તીર્થકર ભગવંત અગ્લાન ધર્મોપદેશ આપવા માંડે છે, ત્યારથી તીર્થના તંત્રને લાયક સામગ્રીઓ પ્રત્યક્ષ રૂપે ઉત્પન્ન થવા માંડે છે, અને તીર્થ સ્થપાતાં તે સર્વ સામગ્રીઓ તીર્થનું અંગ બની જાય છે.

૨૧. વ્યક્તિગત યોગ્યતાએ સમ્યગ્દર્શની એવા કોઈ પણ પુરુષો કે સ્ત્રીઓ તીર્થના સભ્યો છે. એટલે કે શ્રમણોપાસકો, શ્રમણોપાસિકાઓ, તીર્થકર ભગવંત સુધીના સર્વ શ્રમણનિર્ગ્રંથો અને શ્રમણનિર્ગ્રંથીઓ: એ સર્વ સભ્યો છે.

સમ્યગ્દર્શન એ તીર્થના શાસન તંત્રના સભ્ય થવા

## મા માધિક ધર્મ અને તીર્થના શામનતન્ત્ર

માટેની અદ્યમાં અદ્ય છતાં ખાત્ર અન્યની પ્રાથમિક યોગ્યતા છે. તે ન હોય તો, ગમે તેવા મુનધર કે આચાર-સંપન્ન કે તપસ્વી વ્યક્તિને તીર્થના મજૂર તરીકે પણ સ્થાન મળી શકતું જ નથી. અર્થાત્ તે વ્યક્તિનો તીર્થમાં પ્રવેશ થઈ શકે નહીં. પ્રવિષ્ટ હોય તો તેમણે પોતાના અને તીર્થના યેષાં માટે જહાર રહેવું જોઈએ, જહાર થવું જોઈએ.

૨૨. તીર્થની જવાબદારીના અદ્યમાં અદ્ય અધિકારી માંડીને તીર્થકર સુખીના સર્વ અધિકારો શ્રમણસિંગી વર્ગને જ છે. એટલે કે ગૃહી કરતાં શ્રમણસિંગીને પ્રધાન અધિકારો માટે ખાત્ર કરીને વધારે યોગ્ય ગણવામાં આવે છે. કારણ કે શ્રમણસિંગીનું આખું જીવન આત્મસાધના ઉપરાંત તીર્થને માટે જ હોય છે તેથી જ જવાબદારીઓ ઉપાદવાને તે સમર્થ થઈ શકે છે. માટે જ તેમને શિર સર્વ જવાબદારીઓ મૂકવામાં તીર્થના તંત્રની વધારે સુવ્યવસ્થા છે. અને-ગૃહી વર્ગને તો માનવ તરીકે, આર્યસંસ્કારસંપન્ન વર્ગ તરીકે, પુત્તિ સંપાદક તરીકે, કુટુંબીજન તરીકેઃ જ્યેષ્ઠ અનેક જવાબદારીઓમાંથી પસાર થવાનું હોય છે, ઉપરાંતઃ- તીર્થના અનુયાયિ અને સજ્જ તરીકેની જવાબદારીમાંથી પણ પસાર થઈ તીર્થની મદદથી આત્મમત કસ્યાણુ સાધવાનું હોય છે. તેથી તેને તીર્થના રૂપ અધિકારો અને સત્તા સંભાળવાને અશક્ત ગણવામાં આવે છે.

૨૩. તીર્થ તરફ જે અને જેટલી ફરજ શ્રી તીર્થકર

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

સંગવાનની છે, તે અને તેટલી ફરજ પ્રત્યેક સભ્યની છે. પરંતુ પ્રત્યેક સભ્યમાં ફરજ બળવવાની તેટલી શક્તિ નથી હોતી, માટે જ અધિકારી પાત્રોની યોગ્યતા પ્રમાણે અધિકારો, અધિકારો પ્રમાણે જવાબદારીઓ, અને જવાબદારીઓ પ્રમાણે સત્તા અને ફરજો નિયત કરી તીર્થની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. અર્થાત્—

પ્રત્યેક સભ્યને જે જાતની પ્રવૃત્તિમાંથી પસાર થવાનું હોય છે, એક:-સ્વાત્મકકાર્યાણુ નિમિત્તે યથાશક્તિ સમાયિક ધર્મનું આરાધન કરવું, એટલે કે—સામાયિક ધર્મનું અવલંબન લઈ વ્યક્તિગત પ્રગતિ કરી આત્મકકાર્યાણુ સાધવું તે. અને બીજી:-તન, મન, ધન, કુટુંબ, સમાજ, પ્રજા, જ્ઞાતિ, લાગવગ, સત્તા, અધિકાર વિગેરે યાવત સર્વસ્વનો સંપૂર્ણ ભોગ આપીને પણ તીર્થવત્તર થવું, સ્વચ્છાપૂર્વક તેની આધિનતા સ્વીકારવી, કટોકટીને પ્રસંગે પણ તેની રક્ષા કરવી, અપમાનના નિવારણ, યાવત તીર્થની સુવિશેષ પ્રભાવના પ્રસરાવવી, સર્વ જગતજનુબંધને સાક્ષાત્ કે પાંચગણે યથા-યોગ્ય રીતે યાત્રન રસિક બનાવવા સુધીના પ્રયત્નો કરવા, વિગેરે વિગેરે તીર્થના વાચસ્વ્ય માટે અને તીર્થની અપમાનના નિવારણ માટે નાનામાં નાના સભ્યને પણ સર્વ અધિકારીઓના સર્વ અધિકારો છે. પરંતુ તેમજ બળવેલા તે તે અધિકારો તે તે અધિકારીઓની વતી બળવેલા છે એમ સમજી લેવાનું છે. હવે તીર્થની અપમાનના કરવા માટે

આમાયિક ધર્મ અને તીર્થ ત્રણે શાસનતંત્ર

રૂપે તેવા મોટામાં મોટા અગ્નિકૃતિને અદ્યમાં અદ્ય પણ અધિકાર નથી, અર્થાત્ તે તીર્થ ગ્રાહ્ય છે.

આમાયિક ધર્મના આરાધનથી થતી વ્યક્તિગત પ્રગતિને બોલે પણ કટોકટિને પ્રસંગે, તીર્થના તંત્રની રક્ષા કરવાની જવાબદારી પ્રત્યેક સંસ્થાને શિરે છે. કારણ કે— ધર્મનું કારણ-સાધન તીર્થ છે. તીર્થ જોખમમાં હોય, તો ધર્મ પણ જોખમમાં હોયો અંભવિત જ છે.

ધર્મ માર્ગમાં ભૂલ કરનાર જેમ હોવાનુરૂપ પ્રાપ્તિ-તથી શુદ્ધ થઈ આગમ પ્રગતિ કરી શકે છે, તેમ તીર્થની પ્રવિષ્ઠામાં થતી ક્ષતિની ઉપેક્ષા કરનાર વિદ્યાપાત્ર વ્યક્તિ પણ હોવાનુરૂપ પ્રાપ્તિ-તથી શુદ્ધ થઈ તીર્થ લક્ષ્ય બની શકે છે.

ધર્મારાધનમાં થતી રખણનાના પ્રાપ્તિ-તના પ્રમાણમાં તીર્થ-ધર્મારાધનમાં થતી રખણનાનું પ્રાપ્તિ-ત કંઈક નીચ હોય છે. બન્ને જાણના પ્રાપ્તિ-તો તે તે કક્ષામાં રખણ વિભાગપૂર્વક નિયત કરી દ્વારશાંતીમાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવ્યા છે.

૨૪. તીર્થના સર્વ સ્તરોનો સમુદાય “સંધ” ગણાય છે. અને ધર્મનું સમુદાય પણ સુખ્યપણે “સંધ” ગણાય છે.

સંધ બે પ્રકારે છે— પુરુષ રૂપે અને સ્ત્રી રૂપે. અર્થાત્— આદ્યનારૂપાસકથી અગ્નિને કેવળી સુરીના ધર્મજ્ઞો પુરુષ રૂપે, અને આદ્યનારૂપાસકથી અગ્નિને કેવળ સ્ત્રીના ધર્મજ્ઞો સ્ત્રી રૂપે હોય છે. એમ ને સંધ ગણાય છે.



સંઘ બે પ્રકારે છે:—ગૃહસ્થધર્મીઓનો સમુદાય એ અણુગારોનો સમુદાય: શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ ગૃહસ્થ ધર્મીઓ છે. અને શ્રમણલિંગી નિર્ઘન્ટ્રો અને નિર્ઘન્ટ્રિકાઓ અણુગાર ધર્મીઓ છે. એમ સંઘ ચતુર્વિધ છે

સંઘ બે પ્રકારે છે:—સ્થિત અને ચર: શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ અગારવાસિ હોવાથી તે તે ગ્રામવા નગરમાં સ્થિર, સ્થાયિ, સ્થાનિક સંઘ રૂપે છે અને વિહારકંઠ્યને અનુસારે ગ્રામ, નગર, વન, વિહાર, આકાશ, પર્વત, અરણ્ય વિગેરેમાં વિચરનારા શ્રમણ નિર્ઘન્ટ્રો અને શ્રમણ નિર્ઘન્ટ્રિકાઓ ચર-જંગમ સઘ છે. એમ સંઘ ચતુર્વિધ છે.

સંઘ બે પ્રકારે છે:—લિક્ષોપજીવી, અને કર્મોપજીવી શ્રમણલિન્ગુઓ અને શ્રમણલિન્ગીઓ લિક્ષોપજીવી સંઘ છે. અને શ્રમણોપાસકો તથા શ્રમણોપાસિકાઓ અસિ, મખી અને કૃષિ રૂપ કર્મ અથવા શિક્ષાદિક કર્મ વિગે દવ-ઉદ્યમપૂર્વક અર્થ ઉપાર્જન દ્વારા અજીવિકા ચલાવે છે, માટે કર્મોપજીવી સઘ છે. આન સઘ ચતુર્વિધ છે

વર્ગી સઘ ચાર પ્રકારે છે. સમ્યક્-દર્શન સાંમાયિક ધર્માંગધક, નરેવણકાર નાનાયિક ધર્માંગધક કેમ: સાંમાયિક આરિય ધર્માંગધક અને નર નાનાયિક ચાર ધર્માંગધક એમ પણ નવ ચતુર્વિધ છે.

આમાંથી કે જે જાને તો જોઈ શકે તેમ નથી

એટલે કે નીચેના સર્વ મુદ્દાઓમાં મુજબ આજ નર્મ ને, જા. મં.

૧. મુજબ નર્મ પહેલાં શ્રમજીવિનું
૨. મુજબ નર્મ બીજાં શ્રમજીવિનું
૩. મુજબ નર્મ ત્રીજાં શ્રમજીવિનું
૪. મુજબ નર્મ ચોથાં શ્રમજીવિનું
૫. કેઈ પણ તંત્રના કાર્યની પ્રગતિ ને પ્રકાશની લેવા
- છે, અનુલોભ અને પ્રતિલોભ: જાને પ્રકાશની કાર્ય પ્રગતિઓ
- બીજા જ જાતના પ્રતિનિધિઓ દ્વારા પ્રવર્તી શકે છે. એટલે
- કે-૧ જે નીચેના અધિકારીઓના, નિવેદનને માટે ઉપર ઉપ-
- રના જે અધિકારીઓ પ્રતિનિધિ હોય છે. તે જ પ્રતિનિધિઓ
- ઉપર ઉપરના અધિકારીઓના આદેશો નીચે નીચેના અધિ-
- કારીઓમાં પ્રવર્તવી શકે છે.

માથે વા નગરે વા સિંધર વાસ કરી અગારવાસી થઈ  
રહેલાં શ્રમજીવિઓ અને શ્રમજીવિઓનાં દ્વિવિધ પ્રતિ-  
નિધિત્વ ધર્મ વીર્યના તંત્રમાં બ્યવસ્થિત છે. અગારવાસી  
તંત્રિકિનું અને મુજબ તરીકેનું તથા સ્ત્રી તરીકેનું.

આલોકિકા મંદેના શ્રમ અને અર્થઉપાર્જન તથા કુટુંબ  
બ્યવહારમાં ભાગીદાર એવા એકાગારવાસી બાળક, બાળિકા  
થાવત સર્વ સ્ત્રી પુરુષોનું પ્રતિનિધિત્વ મુખ્ય ગૃહસ્વા-  
મીમાં બ્યવસ્થિત છે.

ગૃહસ્વામીઓના પ્રતિનિધિ, એક જોત, વંશ, કુળ,



આ માધ્યક દર્શન, અને તીર્થનું શાસન તત્ત્વ

મિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ યાવત્ મહાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે.

આ અગારવાસી અમલોપાસિકા સંઘના પ્રતિનિધિ-  
ત્વ છે. સર્વ અમલોવર્ગનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, મહાતરા,  
પ્રવર્તિનીઓ દ્વારા મહાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. મહાપ્રવ-  
ર્તિનીનું પ્રતિનિધિત્વ ગણા (ગચ્છા-) આર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

એક મંડળનિઃ સુનિઓનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, ગણા-  
વચ્ચેક, પ્રવર્તક યાવત્. એક કુલાચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.  
કુલાચાર્યોનું ગણાચાર્યોમાં, અને ગણાચાર્યોનું તીર્થપતિ  
શાસન પુરંધર આચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

તીર્થંકર ભગવાનની વિદ્યમાનતામાં તે તે અમલુ વા  
અમલોગણોનું પ્રતિનિધિત્વ આચાર્યો દ્વારા તે તે ગણધર  
ભગવંતોમાં વ્યવસ્થિત છે, અને સર્વ ગણધરોનું પ્રતિનિ-  
ધિત્વ તીર્થંકર ભગવંતમાં વ્યવસ્થિત છે.

સકળ સંઘનું પ્રતિનિધિત્વ તીર્થંકર ભગવંતમાં વ્ય-  
વસ્થિત છે. તીર્થંકર ભગવંતની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થપતિ  
શાસન પુરંધર આચાર્ય સકળ સંઘના પ્રતિનિધિ છે.

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને આદિત્ર રૂપ ત્રિગુણાત્મક  
પ્રત્યેક પ્રતિનિધિત્વ અનેકધા પ્રવર્તે છે. એટલે-સમ્યગ્દર્શન  
રૂપે, સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપે, સમ્યગ્આદિત્ર રૂપે, સમ્યગ્દર્શનાદિક  
દ્વિક સંયોગે, ત્રિક સંયોગે, તેમજ સમ્યગ્દર્શનાદિકમાંથી દાદ  
પણ એકના જ પ્રધાનપણે અને એક સા બેના ગૌણપણે.  
એમ પણ અનેકધા પ્રતિનિધિત્વ પ્રવર્તે છે.

કુટુંબ કે એક વસતિસ્થાન-વિભાગના-સ્વામી વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે-કુટુંબ સ્વામીઓના સમાન જાતિના મુખ્ય સ્વામી, સમાન જાતિના મુખ્ય સ્વામીઓના ગ્રામ વા નગરના મુખ્ય સંઘાગ્રણી, ગ્રામ વા નગરવાસીઓના મુખ્યાગ્રણીઓના તે તે પ્રદેશના સંઘાગ્રણીઓ, તે તે પ્રદેશના સંઘાગ્રણીઓના તે તે દેશના સંઘાગ્રણીઓ પ્રતિનિધિ છે.

આ અગરવાસીઓના પ્રતિનિધિત્વની વ્યવસ્થા છે. પુરુષ તરીકેનું પ્રતિનિધિત્વ તેમાં ગતાર્થ છે. તે તે પ્રદેશ વા દેશના સંઘાગ્રણીઓના પ્રતિનિધિ તે તે ગણસ્વામી યાવત્ ગણાચાર્ય, અને ગણાચાર્યોના પ્રતિનિધિ તીર્થપતિ શાસન ધુરંધર અ.ચ.ર્ય છે.

એક કુટુંબની સ્ત્રીસમુદાયનું પ્રતિનિધિત્વ કુટુંબ સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે ગ્રામ વા નગરમાં સમગ્ર શ્રમણોપાસિકાઓની સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. ગ્રામ વા નગરની સ્વામિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ સકળ શ્રમણોપાસિકા સંઘની પ્રધાન સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. પ્રધાન સ્વામિનીનું પ્રતિનિધિત્વ યાવત્ મહા પ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે.

એક કુટુંબના સ્ત્રીસમુદાયનું પ્રતિનિધિત્વ કુટુંબ સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. એમ અનુક્રમે ગ્રામ વા નગરમાં સમગ્ર શ્રમણોપાસિકાઓની સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. ગ્રામ વા નગરની સ્વામિનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ સકળ શ્રમણોપાસિકા સંઘની પ્રધાન સ્વામિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. પ્રધાન સ્વા-

આ માધ્યક ૫મું અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

મિત્રીઓનું પ્રતિનિધિત્વ થાવત્ મદાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે.

આ અગારવાગ્રી અમલોપાગ્રિકા સંધના પ્રતિનિધિ-  
ત્વ છે. સર્વ અમળીવર્તનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, મદતરા,  
પ્રવર્તિનીઓ દ્વારા મદાપ્રવર્તિનીમાં વ્યવસ્થિત છે. મદાપ્રવ-  
ર્તિનીનું પ્રતિનિધિત્વ ગણા (ગરુડા) આર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

એક મંડગરિષ્ઠ મુનિઓનું પ્રતિનિધિત્વ સ્થવિર, ગણા-  
વરુદેક, પ્રવર્તક થાવત્ એક કુલાચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.  
કુલાચાર્યોનું ગણાચાર્યોમાં, અને ગણાચાર્યોનું તીર્થપતિ  
શાસન પુરંધર આચાર્યમાં વ્યવસ્થિત છે.

તીર્થંકર ભગવાનની વિદ્યમાનતામાં તે તે અમલુ વા  
અમળીગણોનું પ્રતિનિધિત્વ આચાર્યો દ્વારા તે તે ગણધર  
ભગવંતોમાં વ્યવસ્થિત છે, અને સર્વ ગણધરોનું પ્રતિનિ-  
ધિત્વ તીર્થંકર ભગવંતમાં વ્યવસ્થિત છે.

સકળ સંધનું પ્રતિનિધિત્વ તીર્થંકર ભગવંતમાં વ્ય-  
વસ્થિત છે. તીર્થંકર ભગવંતની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થપતિ  
શાસન પુરંધર આચાર્ય સકળ સંધના પ્રતિનિધિ છે.

સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રૂપ ત્રિગુણાત્મક  
પ્રત્યેક પ્રતિનિધિત્વ અનેકધા પ્રવર્તે છે. એટલે-સમ્યગ્દર્શન  
રૂપે, સમ્યગ્જ્ઞાન રૂપે, સમ્યગ્ચારિત્ર રૂપે, સમ્યગ્દર્શનાદિક  
દ્વિક સંયોગે, ત્રિક સંયોગે, તેમજ સમ્યગ્દર્શનાદિકમાંથી દોઢ  
પણ એકના જ પ્રધાનપણે અને એક યા બેના ગૌણપણે.  
એમ પણ અનેકધા પ્રતિનિધિત્વ પ્રવર્તે છે.

જેમ કે-ઉપાધ્યાય સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રધાનોનાં પ્રતિનિધિ છે. ત્યારે તીર્થપ્રસાવક સમ્યગ્દર્શન પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે. ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્રસંપન્ન આચાર્ય સમ્યગ્ચારિત્ર પ્રધાનોનાં પ્રતિનિધિ છે. તીર્થંકર ભગવાન, મુખ્ય ગણધર કે શાસ્ત્રી ધુરંધર તીર્થપતિ આચાર્ય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ ત્રિગુણ પ્રધાનોના પ્રતિનિધિ છે.

સર્વ પ્રતિનિધિઓ શાસનતંત્રના અધિકારીઓ છે. તીર્થંકરના આદેશો સર્વ અધિકારીઓ દ્વારા નીચે નીચે પ્રવર્તે છે, અને નીચે નીચેના સર્વ નિવેદનો ઉપર ઉપરના પ્રતિનિધિ અધિકારીઓ દ્વારા ઉપર ઉપર કેઠ તીર્થંકર ભગવાંત સુધી પ્રવર્તે છે.

૨૬. નિર્યામક, ગણી, સ્થવિર, મહત્તર, પ્રવર્તક, ઝડપસ, ઉપાધ્યાય, આચાર્ય, ગણધર અને તીર્થંકર તથા સ્થવિર, મહત્તર, પ્રવર્તિની વિગેરે તીર્થના પ્રધાન અધિકારીઓ છે.

તીર્થંકર ભગવાન શાસન કે પ ધર્મરાજ્યના ચક્રવર્તિ તુલ્ય છે, અને પ્રથમ ગણધર મુખ્ય સચિવ તુલ્ય છે. તીર્થંકર ભગવાનની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થપતિ શાસન ધુરંધર આચાર્ય ધર્મરાજ્યના અધિનાયક છે.

૨૭. ઉત્તમ-આર્યકુળ, જાતિ, વંશ. અને દેશના ઉત્તમ થયેલી વ્યક્તિઓ તીર્થંકર, ગણધર, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય વિગેરે તીર્થના સર્વ પ્રકારના ઉચ્ચ પદાધિકારી. નિવૃત્ત શાસ્ત્રી

આ માધિક ધર્મ અને તીર્થ, નું શા સ ન ત ન્ત્ર

૨૬. ઉત્તમ-આર્ય. ક્ષત્રિય. કુળ, વંશ, જાતિ અને દે-  
શમાં ઉત્પન્ન થયેલાં-ગ્રંથસ્થિંગધારી, તીર્થ કર નામ કર્મો-  
દયમંપત્ર મહા આત્મિક પુરુષો સર્વજ્ઞ સર્વદર્શી ધર્મ પ્રથમ  
દેશના આપે છે, આમાધિક ધર્મ પ્રગટે છે, ગ્રંથસ્થિંગધારણ  
કરાવે છે, ત્રિપદી કહી પ્રવચન શ્રુત ઉત્પન્ન કરાવે છે; અને  
વાસવર્ત્તનો પ્રગ્નેષ કરી યથાયોગ્ય અધિકારીઓને અધિકારો  
સોંપીને તીર્થની વ્યવસ્થા કરી તીર્થ સ્થાપે છે. સર્વ પુરુષ-  
પ્રભાવોત્પાદક તીર્થ કર પદ પ્રાપ્ત કરી  
કેવળી સ્નાતક તીર્થ કર પ્રભુ શ્રુતધરોનો કલ્પને અનુસરી  
સર્વ પ્રકારનો જીવનવ્યવહાર અસાધિત સાધે સત્પાત્ર બન્ય  
જીવોને પ્રતિજોષિત કરે છે. હત્યાદિ અનેક પ્રકારે તીર્થ કર  
કલ્પનો અર્થવિસ્તાર છે.

૨૬. એ રીતે ગણધર નામ કર્મોદયમંપત્ર તીર્થ કર  
પદી ધર્મકથી તીર્થ કર લભવંતેના અનન્ય જાતો, અને ગણ  
તથા તીર્થની સર્વ જવાબદારીઓ ઉપાદનાર મહાપ્રાણ  
મહાત્મા પુરુષો એવા ગણધરોના કલ્પનો અર્થવિસ્તાર પણ  
કહેશે જ સમજવો.

૩૦. આર્ય સંસ્કારયુક્ત મેત્રાદિક ઉત્તમ સાધન  
આમઓમાં જન્મ ધારણ કરી ઉત્પન્ન થયેલા, સર્વ વિરત  
અમણ, શ્રુતપારંગત, દેશ-કાળજ્ઞ, સર્વ સમ્મત, તીર્થનંત્ર-  
તત્ત્વજ્ઞ, ધર્મરાજ્યનીતિજ્ઞ, સ્વાયત્ત નૃપતિની જેમ તીર્થ  
પ્રવૃત્તિમાં પાદગુણયોજનસમર્થ, પ્રવચનાર્થ તારકજ્ઞ,



## ક રે મિ ભં તે !-શૂ ત્ર

અ.આચર, આચારપ્રવર્તક, તીર્થવત્સલ, અકટાચ્છી, વિસ-  
ગીતાર્થોએ અનિન્દિત, પ્રૌઢવચસ્ક, નિરભિમાની, દ્વિમાદિક-  
શુભમૃદ્ધિસંપન્ન, સવેગરંગરંજિત, નિરન્તર શ્રુતાવલંબન  
પ્રવૃત્તિપરાયણ, પરહિતનિરત, સ્વપરસમયજ્ઞ, ઉત્સર્ગાપવાદના  
વિષય વિભાગના જ્ઞાતા, સદ્વિધિ સદ્ગુણાનુપૂર્વક આચાર્ય  
પદ પ્રતિષ્ઠિત, આચાર્ય પદની સર્વાતિશાયી વિભૂષા સામ-  
ગ્રીથી સજ્જ એવા સર્વાતિશાયી શાસન ધુરંધર તીર્થપતિ  
આચાર્ય તીર્થંકર ભગવંતની અવિદ્યમાનતામાં તીર્થંકર  
ભગવંતના પ્રતિનિધિ છે, સકળ સંઘના એટલે કે તીર્થના  
માર્ગદર્શક, શાસક અને અધિષ્ઠાતા છે, તીર્થતંત્રના સર્વ  
પ્રકારે પ્રવર્તક છે, તીર્થની સર્વ જવાબદારીના વાહક છે.

સામાયિક ધર્મના રક્ષણ માટે તીર્થ છે, અને તીર્થના  
રક્ષણ માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવની યથાર્થ પરિ-  
સ્થિતિનું માપ કાઢીને યથાયોગ્ય ઉચિત માર્ગે તીર્થને પ્ર-  
વર્તાવવાની સર્વ સત્તા અને અધિકારો શાસનપતિ આચાર્ય-  
ને આધિન રહીને પ્રવર્તે છે.

સદા સર્વથા જાગ્રત્ ભાવે રહી તીર્થનું પ્રવર્તન  
અને રક્ષણ કરવાની સર્વ જવાબદારી જેમ તેમને શિરે છે.  
તેમ, તેમના નેતૃત્વ નીચે રહેવાની જવાબદારી સકળ સંઘને  
શિરે છે.

તીર્થપતિની સર્વ જવાબદારી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને  
ભાવની પરિસ્થિતિ વિશેષમાં સામાન્ય રીતે પ્રત્યેક સમ્યક્-

સામાયિક પદો અને તીર્થનું શાસનનન્તર

શનીને સિદ્ધ છે.

અર્ચાનિપ્રાચી આચાર્ય સ્વર્ગ વિશૂષિત આચાર્ય તી-  
થેના શાસન તંત્રનું પ્રધાન અંગ છે, માટે તે સર્વ સાધનોથી,  
સર્વદા, સર્વથા, સર્વ બાબતોથી સકળ સંધને રક્ષણ કરવા  
યોગ્ય છે, માનનીય છે, અમાનનીય છે, વિશ્વસનીય છે,  
પંદનીય છે, પૂજનીય છે.

ઈત્યાદિ આચાર્ય કંપનો અર્થવિસ્તાર છે.

૩૧. આચાર્ય કંપની પ્રરૂપણ કરવાથી પ્રવચન  
શ્રુતિના વ્યવસ્થન, અર્થ અને તદ્દસંબંધ જ્ઞાતા, વાચના, પ્ર-  
શ્નના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા વિગેરે પ્રકારે  
જ્ઞાનવિષયક સર્વ શાખા-પ્રશાખાના પઠન-પાઠનને લગતા  
સર્વ તંત્રના પ્રવર્તક અને નિયામક સર્વવિરત શ્રમણ અને  
ઉપધ્યય પદ વિશૂષિત ઉપાધ્યાયના કંપનો અર્થવિસ્તાર  
પ્રરૂપાઈ ગયેલો સમજવો.

૩૨. ઉપાધ્યાય, શાખા-પ્રશાખાચુક્ત જ્ઞાન-વિષયક સર્વ  
તંત્રના ઉપ-અધ્યાય-ઉપકુલપતિ છે. કારણ કે જ્ઞાન-વિષયક  
સર્વ તંત્રના મુખ્ય અધ્યાય-મુખ્ય કુલપતિ તો શાસન ધુરં-  
ધર આચાર્ય જ છે.

ચારિત્રને લગતા આચાર વિષયક સર્વ તંત્રના પ્રવ-  
ર્તક આચાર્યોના પણ અધિનાયક શાસનાધિપતિ આચાર્ય છે.

વાદી, પ્રભાવક વિગેરે દર્શન પ્રભાવક પ્રધાન પુરુષોના  
સર્વ વ્યવહારોના પણ અધિનાયક શાસનાધિપતિ આચાર્ય છે.

સર્વાતિશયમયન્ન શાસનધિપતિ આચાર્યમાં સમ્યક્-  
 ધર્મ-જ્ઞાન અને ચારિત્રની સર્વ સંપદ પ્રકાશે છે. તોપણ  
 તીર્થ'કર પ્રભુ અને મુખ્ય ગણધરની જેમ સમ્યક્દર્શન [સા-  
 ધન ?] સંપદ પ્રધાનપણે પ્રકાશે છે. કારણ કે તીર્થ એ ત્રયા-  
 ત્મક છતાં મુખ્યતયા સમ્યક્દર્શન સ્વરૂપ છે. અને આચાર્ય  
 એ તીર્થનું પ્રધાન અંગ છે.

ગંભીર કટોકટિને સમયે ભરદ્વાજીમાં હામાડોળ થતી  
 નાવને જેમ કુશળ નાવિક સહીસલામત પસાર કરાવી દે છે,  
 તેમ-દેશ-કાળના ગમે તેવા ઉલટસુલટ કટોકટિના ચિકટ  
 પ્રસંગોમાંથી, વ્યામોહ ઉત્પન્ન કરે તેવા-ગમે તેવા સંજો-  
 ગોમાંથી અને વ્યાકુળ તથા સંદિગ્ધ પરિસ્થિતિમાંથી, અવિ-  
 ન્નિહન્ન પરંપરાએ આદ્યા આવતા તીર્થના નાવને પ્રતિષ્ઠા-  
 પૂર્વક ચોક્કસ માર્ગેથી પસાર કરાવી દેવાનું સામર્થ્ય ધના-  
 વનાર, આંતર-બાહ્ય પ્રચારણ, દર્શનાન્તર અને રાજ્યાદિક  
 શાસનતત્ત્વો સાથેના યથોચિત સધિ-વિગ્રહ વિગેરે તીર્થ-  
 પ્રવર્તનના મૂલોત્તર તત્ત્વોનો ઉપયોગ કરી જાળુનાર વ્યક્તિ  
 આચાર્યપદને યોગ્ય છે.

પઠન-પાઠન, વાચન-મનન, પ્રશ્ન-વ્યાકરણ, ધર્મકથા,  
 વાદ-પ્રતિવાદ વિગેરે ઉપાધ્યાય પરિપક્વના પ્રધાન કાર્યો છે.  
 શૈક્ષણીક માંડીને અનુદર્શ પૂર્વધર સુધીના શ્રુતજ્ઞાન-વિષયક  
 પદધારકો ઉપાધ્યાય-પરિપક્વના ભૂષણો છે.

ઉપાધ્યાય-પરિપક્વના ભૂષણભૂત શ્રેષ્ઠ મુનિપૂંગવો જ

સામાયિક કર્મ અને 'તીર્થ'નું શાસનતન્ત્ર

આચાર્ય પરિવર્તનાં સર્વથા યત્નને ચેત્ય થાય છે. તીર્થ-  
તંત્રમાં આચાર્યના પ્રભાવયુક્ત નેતૃત્વમાં રહેલી નિષ્ણાંત  
ધર્માપ્તી, તીર્થતંત્રને સંદોદિત રાખવાને આચાર્યના પ્રકાશ-  
માનસેન:પુરુષમાં પોતાનો તેજ:પ્રકાશ ઉમેરવાને સમર્થ  
બ્યક્તિઓ જ આચાર્ય પરિવર્તના બૂધણુ ધર્મ શકે છે.

ઈત્યાદિ રીતે ઉપાધ્યાય પરિવર્ત અને આચાર્ય પરિ-  
વર્તનો સ્પષ્ટ ભેદ સમજી શકાય તેવો છે.

૩૩ ચરણ-કરણસિત્તરીના આરાધક, અને તીર્થના  
તંત્રને સાપેક્ષ રાહી વિવિધ સામાચારી શુદ્ધ એવા છન-  
કરણ અને સ્વવિર કરણ, યથાલ્પન્ન અને પરિવિશેષક  
સુનિઓનું સ્વરૂપ યથાકરણ સમજાવેલું સમજવું.

૩૪. આર્થ-અનાર્થ: એ બે વિભાગથી વિભક્ત અ-  
નંતરે અનંત માનવમુદિ સર્વત્ર વાસસ્ત્રોમાં બ્યાપીને નિવાસ  
કરી રહેલ છે.

શિષ્ટ-જાતિ, કુળ અને દેસ્ત્રોમાં ઉત્પન્ન થયેલા, શિષ્ટ  
કર્મ અને શિષ્ટની મદદથી આશુવિકા ચલાવનારા, અને  
શિષ્ટ બાપા બોલનારા: એ છ પ્રકારના આર્થ માનવો શિ-  
વાયનો માનવ અમુદાય "અનાર્થ" શબ્દથી વ્યવહાર્ય છે.

જે જાતિ, કુળ કે દેસ્ત્રોમાં તીર્થ-કરણ અપુરુષદિક આર્થો  
-દેસ્ત્રો જન્મ પામ્યા કરે છે, સર્વથા જો શિષ્ટ કર્મ-કે  
શિષ્ટ શિષ્ટ આચરે છે, અને જે શિષ્ટ બાપા બોલે છે, ને સર્વથી  
સંસ્કાસંપન્ન, યદિત્ર સાધન સધનથી બ્યામ, મદદ પુરવ

પ્રાગભારથીલભ્ય, ધર્મ અને તીર્થની વધારે નિકટ તથા ધર્મ અને તીર્થનું જોગ્યું જીલવામાં અને તેનો અતુલભાર વહન કરવામાં સમર્થ એવું આર્યત્વ પ્રાપ્ત કરીને પણ કુશલાનુગ્રંથી પ્રાણીઓ ગર્વ ધારણ કર્યા વિના વધારે ને વધારે નમ્ર બની મોક્ષ માર્ગના અરાધનમાં સવિશેષ તત્પર થઈ શકે છે.

યથોચિત યથાવિધિ સંસ્કારેથી શુદ્ધ થયેલા જ અનાર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાત માનવમાં આર્યત્વ સંક્રાન્ત થઈ શકે છે. આર્યત્વ નિરપેક્ષ, અનાર્યસંસર્ગી અને અનાર્ય-સંસ્કારી આર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાતમાનવ પણ આર્ય મર્યાદાથી બહાર છે.

સૂર્ય પ્રકારની શુદ્ધિના નિબંધનભૂત એવા શ્રામણ્યાદિક ઉચ્ચ સંસ્કાર વડે શુદ્ધ થયેલા આર્ય-અનાર્ય જાત્યાદિકમાં ઉત્પન્ન થયેલા કોઈ પણ માનવ, આર્ય-અનાર્ય જાત્યાદિકમાં સંજાત કોઈ પણ માનવના પૂજ્યતમ છે.

વિકાસ માર્ગમાં પ્રગતિશીલ પ્રત્યેક પ્રાણી માત્રે જીવનભર યથાશક્તિ એવાં કુશળ-કર્મ આચરવાં જોઈએ કે-જેથી કરીને-ઈદ્વાકુ વિગેરે શિષ્ટ જાતિમાં, અને કુલકર વિગેરેના ઉત્તમ કુળોમાં તેનો જન્મ થાય; વળી જ્યાં ધર્મ અને તીર્થની સામગ્રી, તથા તીર્થંકરાદિક શિષ્ટ પુરુષોના જન્માદિક કલ્યાણકના-સ્થાનભૂત શાશ્વત અશાશ્વત તીર્થ ભૂમિઓનો સ્પર્શ વિગેરે અનાયાસ સુલભ હોય, તેવા ક્ષેત્રોમાં

સામાયિક : ૫મું અને નીચું નું શામનતન્ત્ર

તેની ઉત્પત્તિ થાય અને નિવસ નિવાસ રહે; આશ્રિતો  
 થતાવતા મારેના ઉત્તમ કર્મો અથવા શિષ્યોના જ્ઞાન અને  
 સાધનો અનાયાસે વારસાગી જ પ્રાપ્ત થાય; તથા જેમાં-  
 અનેક રીતે જન્મ કલ્યાણકર પ્રવચનાર્થસંબંધ વિશાળ  
 ચર્ચા સંબંધ છે, તેવી પવિત્ર શિષ્ય બાપા બોલીને અર્થ  
 સંબંધવાદર થતાવવાનો મુખ્યસંગ પ્રાપ્ત થાય. આમ અનેક  
 રીતે આર્ય માનવ પ્રાપ્ત બોધ માર્ગની વધારે નહીં જઈ  
 પહોંચે છે.

૩૫. અનાયાસ મુક્તિ પવિત્ર વાતાવરણ, સંસ્કાર  
 અને સાધન-સામગ્રીવાળા અનુકુળ આર્ય હોતોમાં જ કલ્યાણો-  
 થુક આર્ય માનવોએ રથાયિ-નિવસ નિવાસ કરવો જોઈએ.

આશ્રિકાનિમિત્તક વ્યવસાય, અત્યન્ત-સ્વાયત્ત  
 નિવસનિવાસ સ્થાન, અને લઘાદિક દૌરુચ્છિક વ્યવહાર; એ  
 ત્રણ તત્ત્વો સ્થાયિત્વના મુખ્ય અને સળગપ્રેરક હેતુઓ છે.

આર્ય નિવાસ હોતો વિષેના આર્યોના નિવાસના સ્થા-  
 યિત્વમાં વિધાતક પ્રત્યવાયભૂત સર્વ પ્રતિબંધક તત્ત્વોનું  
 સર્વ પ્રકારના યથોચિત પ્રયત્નોથી નિવારણ કરવાનું પ્રત્યેક  
 આર્યનું અનિવાર્ય કર્તવ્ય છે.

આંખાળ-ગોખાળ-શી-વૃદ્ધ-દીન-દીન ઇત્યાદિક સર્વના  
 યથાર્થ પ્રતિનિધિત્વ વડે મુસંજન એવા આર્ય મહાપ્રજા-  
 જનોને સમ્મત, પ્રજાભક્ત અને ધર્મરક્ત એવા ચક્રવર્ત્યાદિક તે  
 તે નિપુણ અગ્રેસર નાયકોને શિષ્યસમ્મત એવા રાજ્યાદિક

અનેક તંત્રો દરમિયાને, વ્યક્તિગત-કૌટુંબિક, સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય, શૈક્ષિક, ભોગોપભોગ, ન્યાય, નીતિ અને રક્ષણ સંબંધી સર્વ પ્રકારની આંતર-બાહ્ય વ્યવસ્થા દરવાખી પ્રતિબંધક પ્રત્યવયો દર થાય છે, અને અવકાશ તથા શક્તિસંચયમાં વિશેષ ને વિશેષ વધારો થવાથી પ્રભુ વધારે સુલભતાથી તીર્થદ્વારા મોક્ષમાર્ગ આપાથી શકે છે.

૩૬. વ્યવસાયાદિક ત્રણ હેતુઓને જે નિયત ક્ષેત્ર મ-  
ર્યાદામાં સમ્યગ્દર્શની અગત્યવાસી ધર્મતીર્થના વ્યક્તિસમૂહો,  
કુટુંબસમૂહો, કુલસમૂહો કે જાતિસમૂહોના સમુદાય રૂપ સંઘ  
સ્થિરવાસ કરી સ્થિત ગૃહેષો હોય. તે તત્ક્ષેત્રસ્થ [સ્થાનિક]  
સંઘ, ધર્મ-તીર્થને સ્થળો પાતાનો:-સ્વાચિત્ જીવનસમૂહ,  
સ્વાચિત્ સર્વજનસમૂહ, સ્વાચિત્ વિશિષ્ટ વ્યક્તિસમૂહ, સ્વાચિત્  
તીર્થાધિકારી સમૂહ, અને સ્વાચિત્ પ્રવચનાર્થ સમૂહ એવા  
અનુલોભ-પ્રતિલોભ સર્વ પ્રકારના આંતર-વ્યવહાર યથાર્થ  
નિયત પ્રતિનિધિઓ હોવા જોઈએ. જો નહીં તો જોઈએ રીતે  
યથાશક્તિ ચલાવે છે, અને ધર્મ-તીર્થ જાતર તન, મન, ધન  
વિગેરે સર્વસ્વનો દાણે ન અને તે ન આપવા તત્પર રહે  
છે, છતાં સર્વ કાર્ય સફળ થાય. અને તત્કાલીન સર્વ કર્તવ્ય-  
નિર્ણયો પણ તીર્થના પ્રતિનિધિઓ પ્રવર્તે છે. તત્-  
તત્કાલે જોઈતા અગત્યનાં કાર્યો અને તત્કાલે જોઈતા અગત્યનાં સંઘ  
સાથે તત્કાલે જોઈતાં કાર્યોનાં કર્તવ્યનિર્ણયો માં  
તમામ સમૂહનાં કાર્યોનાં પ્રતિનિધિઓ તીર્થ-ધર્મ

મા માયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તત્ત્વ

પતિ આસનનાયક આચાર્યમાં પ્રવિણ હોવાથી કર્તવ્યવ્યાકુળ-  
રથામાં તેમના તીર્થપ્રાપ્તિ આદેશો જ સર્વથા સરજીભૂત  
થાય છે, અને તે જ શ્રેયસ્કર બને છે.

૩૭. તત્ત્વોત્તરથ અગારિ સંયોગી દેવમર્યાદામાં રહેલા,  
રહેવા કે રહેવાના ધર્મારાધન માટેના નાના-મોટા ગમે તેવા  
સ્થાવર-સ્થાવર તીર્થના સર્વ સાધનો અને તીર્થની સર્વ  
સંપત્તિઓ-ના, રક્ષણ, વર્ધન, પરિવર્તન, વિમ્બનિવારણ,  
યથાયોગ્ય ઉપયોગ વિગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં તીર્થની તે અનુસાર  
સર્વ જવાબદારી તત્ત્વોત્તરથ વ્યક્તિ અને સંયોગે શિરે છે.

શક્તિ છતાં સ્વજવાબદારીમાં ઉપેક્ષા કરનાર દોષ  
પણ સંધ, કે તેમાં અંતર્ભૂત દોષ પણ વ્યક્તિ, તીર્થપિણના  
પ્રાયશ્ચિત્તના બાબીદાર થાય છે.

તત્ત્વોત્તરથ પ્રત્યેક વ્યક્તિની શક્તિને અભાવે સંધ-  
અને સંધની શક્તિને અભાવે નિકટવર્તી વ્યક્તિ કે સંધ,  
તે બન્નેની શક્તિને અભાવે તત્ત્વપ્રદેશની દોષ પણ વ્યક્તિ  
કે સમગ્ર સંધ; તે બન્નેની શક્તિને અભાવે સમગ્ર દેશ-  
માંની દોષ પણ વ્યક્તિ કે સમગ્ર સંધ, -તે બન્નેની શક્તિને  
અભાવે સકળ શ્રમણસંઘમાંની વ્યક્તિ કે શ્રમણસંઘ-અને  
હવે તીર્થપતિ આચાર્ય, તે સર્વની શક્તિને અભાવે એક  
કે અનેક શ્રમણોપાસક, શ્રમણોપાસિકા, શ્રમણ કે શ્રમણી  
દોષ પણ-તેની શક્તિને અભાવે શિષ્યશ્રમણ આર્ય રાજ્ય  
તંત્ર-તેની શક્તિને અભાવે તત્ત્વોત્તરથ આદિ પ્રજાગન કે



## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

આર્ય મહાપ્રજ્ઞજનો-તેઓની શક્તિને અભાવે સમગ્ર આર્ય મહાપ્રજ્ઞજનો કે કોઈ પણ આર્ય વ્યક્તિ-તેની શક્તિને અભાવે કોઈ પણ કુશલાનુબંધી માનવ-ને શિરે પૂર્વ પૂર્વ-ની વતીની સઘળી જવાબદારી ણજવવાનું રહે છે. અને શક્તિ સદ્ભાવે જવાબદારી પુનઃ સંપ્રાપ્ત કરવાનું અને સોંપવાનું સર્વનું કર્તવ્ય સ્પષ્ટ જ છે.

ઇત્યાદિ અનેકવિધ તત્ત્વક્ષેત્રસ્થાદિ સંઘના કલ્પનો અર્થવિસ્તાર છે.

૩૮. તપ, સંયમ અને જ્ઞાનમય વૃક્ષ પર આરોહ થયેલા સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી તીર્થંકર લગવાનું પોતાના પ્રસિદ્ધ પ્ર-પ્રકૃષ્ટ]વચન દ્વારા પરમ-અર્થ રૂપી પુષ્પોની વૃષ્ટિ કરે છે, અને બીજ-બુદ્ધિના નિધાન એવા ગણધરો બુદ્ધિ રૂપી વસ્ત્રની ઝોળીમાં બીલી લઈ એ અર્થપુષ્પોને વિવિધ કળા-યુક્ત-પુષ્પમાળા પેઠે ચિત્ર-વિચિત્ર કૃતિમય સૂત્ર રૂપે રચના કરે છે.

કૃતકૃત્ય છતાં તીર્થંકર તરીકેની પોતાની ફરજ સમજીને તેઓ પ્રવચન કરે છે, અને પોતાનું તેમ જ જગત્નું આત્મકલ્યાણ સમજીને ગણધરો ભકિતભર હૃદયથી એ પ્રવચનાર્થ બીલે છે, અને અન્ય રૂપે ગૂંથે છે.

સમ્યક્ત્વાદિક સામાયિક ધર્મનું સંક્ષેપથી અને વિસ્તારથી પ્રતિપાદન સમજી જગજ્જનંતુઓ જે કમથી અધિગમાદિક સમ્યક્ત્વ વિગેરે પ્રાપ્ત કરી યાવત્ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે, તે

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

કેમિક વિકાસ માર્ગમાં પ્રસ્થિત થયેલા તે તે જ્ઞાતુઓની તે તે પ્રસંગે ભગવાન યતી બુદ્ધિવિષયક સુકળ જ્ઞાતાઓ શાંત કરવી, સર્વના સર્વ પ્રસંગોના કલંબ માર્ગો સ્પષ્ટ ગમભવવા, સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરનાર વ્યક્તિઓના સ્વેગ અને વૈરાગ્ય સતત ભગૃત રહે, જ્ઞાનાચાર અને ધ્યાન માર્ગમાં અવલંબનભૂત થાય, દેશ-કાળની પરિસ્થિતિ વિશેષમાં ધર્મ અને તીર્થને કટોકટિને પ્રસંગે દર્પણની માફક સુગંધ પથનું પ્રદર્શન કરાવી શકે: એ વિગેરે સૂત્ર રચનાના પ્રયોજનો છે, અને સામાયિક ધર્મ તેનો મુખ્ય પ્રતિપાદ વિષય છે.

યદ્યપિ પ્રવચનાર્થસૂત્ર રચનામાં એક સામાયિક ધર્મ જ મુખ્ય અને કેન્દ્રભૂત પ્રતિપાદ વિષય છે, છતાં તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા બુદ્ધા બુદ્ધા અર્થાધિકારોને ધ્યાનમાં રાખીને, ગ્રંથ, ધારણ, અધ્યયન, અધ્યાપન, પુનરાવર્તન, વિચારણા વિગેરે પ્રવૃત્તિઓમાં સમવકતા રહે માટે, અંગ, ઉપાંગ, પૂર્વ, વસ્તુ, પ્રાભૂત, પ્રાભૂત-પ્રાભૂત, શ્રુતશ્રુત, અધ્યયન, ઉદ્દેશ વિગેરે વિગેરે નાના-મોટા પ્રકરણ વિભાગોપૂર્વક રચના કરવામાં આવી છે. જે તેમ કરવામાં ન આવે તો, જેમ જે હાથે સમુદ્ર તરવો દુર્લભ થઈ પડે છે, તેમ આ વિશાળ પ્રવચનના ગ્રંથ-ધારણ દુર્લભ થઈ પડે.

તીર્થંકર ભગવાનના મુખથી ગણધરોએ સાંભળેલું આ પ્રવચન છુત દ્વાદશાંગ રૂપે રચેલું હોવાથી દ્વાદશાંગી અને જ્ઞાન રૂપ હોવાથી આગમ કહેવાય છે.

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

પ્રવચન શ્રુતનો અર્થવિસ્તાર ઘણો જ વિસ્તૃત છે. તેનું કારણ એ છે કે—અખિલ વિશ્વના, તે તે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ અને ભાવની અપેક્ષાએ ગૌણ અને પ્રધાન એવાં સર્વ પર્યાયોનું સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ વિજ્ઞાન યોગ્ય વિસ્તારથી તથા ઉચિત સંક્ષેપથી સમજાવવામાં આવ્યું છે.

અનેક જ્ઞાસુ પાત્રોની જુદી જુદી જ્ઞાપ્તાવૃત્તિઓને સંતોષે તેવી રીતે તેમાં પદાર્થવિજ્ઞાન આપવામાં આવ્યું છે.

આધ્યાત્મિક જીવનમાર્ગમાં પ્રયાણ કરનારા સામાયિક ધર્મના સાધક અનેક પાત્રોને વિવિધ સામગ્રી પુરી પાડવાની દૃષ્ટિથી તેની રચના કરવામાં આવી છે.

આજ સુધીમાં તે તે મુખ્ય અને અવાન્તર પદાર્થ વિજ્ઞાન સંબંધી શાસ્ત્રોમાં નિષ્ણાત વિદ્વાનોએ પદ્ધતિસર જુદા જુદા શાસ્ત્રો રચી જાળવી રાખેલા વિજ્ઞાનની સર્વ અપૂર્ણતાઓ પૂર્ણ કરીને, અને સર્વ વિપ્રપત્તિઓ શાંત કરીને તેમાં શાસ્ત્રીય વિજ્ઞાનોના અંપૂર્ણ યથથ સિદ્ધાન્ત અર્થો યથસ્થાને ગ્રંથવામાં આવ્યા છે.

તે દરેક વિજ્ઞાનોના પરસ્પર સંબંધો નક્કી કરી રાખ્યા છે. અને તે દરેકનો જગતના પ્રાકૃતિક સ્વરૂપ સાથે સીધો યા આડકતરો કઈ જાતનો સંબંધ છે? તે પણ તેમાં નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

તે સર્વ વિજ્ઞાન, તેના સંબંધો, અને જગત સ્વરૂપ સાથેના સંબંધો વિવેકેના યથાર્થ અધિગમથી જ્ઞાનીના

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતંત્ર

હૃદયમાં ઉત્પન્ન થતું તત્ત્વજ્ઞાન; તેથી ઉત્પન્ન થતો ચારિત્ર ભાવ, તેથી પ્રવર્તતી સામાયિક ધર્મની આરાધના, તે આરાધના વખતે તે તે પદાર્થોના કેવા સ્થિતિમાં-હોય, જોય અને ઉપાદેય રૂપે ઉપયોગ થાય છે ? તે વિગેરે શમ-જનવા સાથે-તેવા સંબંધી જીવાત્માઓ સામાયિક ધર્મમાં હૃદયેશને હૃદયેશ સ્થિર રહે, આગંજને આગળ વધે એટલે કે તેના શમ, સ્વેશ, નિર્વેદ ને વેરાગ્ય ટકી રહે, એટલું જ નહીં પરંતુ ઉત્તરોત્તર ધૃદ્ધિગત થાય, તથા પ્રવચનાર્થ શુભ શ્રવણગીયર થતાંની સાથે જ સત્પાત્ર શ્રોતાઓને પરમાર્થનો પ્રોધ કરાવી સામાયિક ધર્મની આરાધના તરફ આંકર્ષે-સહચાલે, એવી વિચિત્ર ખૂબી ભેદેલી તેની રચના કરવામાં આવી છે.

ચારિત્ર ધર્મ અને શાસનતંત્રની દૃષ્ટિથી ઉત્સર્ગ-અપગ્રહ, વિધિ-નિયેધ, વિકલ્પ-જનના વિગેરે વિષયવિભાગ જેમાં રૂપરૂપ કરવામાં આવ્યો છે.

જાળ, મધ્યમ અને પ્રાક્ષ અધિકારી શ્રોતાઓને અ-હુમ્મરીને વિવેચન પદ્ધતિઓ રાખવામાં આવેલી છે.

અખિલ વિશ્વનું સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ ગણિત અને તે ગણિતના નિયંત્રાનુસાર વિશ્વની ત્રિકાળવિષયક સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ ઘટનાઓનું વિજ્ઞાન તેમા સમજાવવામાં આવ્યું છે.

જની ગચેલા, જનતા, અને જનવાના જનાવોની યથાર્થ ઘટના જેમાં સંબંધેલી છે.

પદાર્થ વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી જગત્નું વિજ્ઞાન અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી સમન્વવવામાં આવ્યું છે જેમ કે:—

પ્રશ્ન: આ શું છે ? ઉત્તર: જગત છે.

પ્રશ્ન: એટલે ? ઉત્તર: વારંવાર રૂપાન્તરો તરફ જાય તે જગત

પ્રશ્ન: એવો અર્થ કેમ ? ઉત્તર: પુનઃ પુનઃ ગચ્છતિ इति જગત

પ્રશ્ન: કોણ ક્યાં જાય છે ? ઉત્તર: ધ્રુવ સ્વરૂપ જગત ઉત્પાદ-વ્યય સ્વરૂપો તરફ જાય છે.

જગત એક પ્રકારે છે:—

જગત સત છે, એક છે, પરિણામિ છે.

જગત અસત છે, અનેક છે, નિશ્ચળ છે

જગત બે પ્રકારે છે:—જીવાત્મક અજીવાત્મક જગત છે: સાકારાનાકારોપયોગ ગ્રાહ્ય જગત છે: દ્રવ્ય અને પર્યાય જગત છે: આદિ-અનાદિ પરિણામિ જગત છે: નિત્ય-અનિત્ય રૂપ જગત છે: સામાન્ય-વિશેષાત્મક જગત છે: સિદ્ધ-અસિદ્ધ જગત છે: એક-અનેક જગત છે: લોક-અલોક રૂપ જગત છે: પ્રમાતા-પ્રમેય રૂપ જગત છે: અલિલાખ્ય-અનલિલાખ્ય જગત છે: સત-અસત જગત છે: રૂપી-અરૂપી જગત છે: સક્રિય-અક્રિય જગત છે: સર્વગત-અસર્વગત જગત છે: વ્યાપ્ય-વ્યાપક જગત છે: ક્ષેત્ર-ક્ષેત્રી જગત છે: શબ્દ રૂપ-અર્થ રૂપ જગત છે: પ્રમાણ-નયાધિગમ્ય જગત

સામાયિક ૧૪ અને તીર્થજી શામનતન્ત્ર

છે: અર્પિત-અનર્પિત જગત્ છે: પ્રત્યક્ષ-પરોક્ષપ્રમેય જગત્  
છે: દ્રવ્ય-પર્યાવર્તિક દષ્ટિ આદ્ય જગત્ છે: કાર્ય-કારણ રૂપ  
જગત્ છે: ચળ-નિચળ જગત્ છે: સકલાદેશ-વિકલાદેશ  
આદ્ય જગત્ છે: વ્યવસ્થા-અવ્યવસ્થા પર્યાય રૂપ જગત્ છે.

જગત્ ત્રણ પ્રકારે છે:—ઉત્પાદ, વ્યવ, પ્રોવ્ય રૂપ  
જગત્ છે: દ્રવ્ય ગુણ પર્યાય રૂપ જગત્ છે: જૂત, અવિન્ય,  
વર્તમાન વિષયક જગત્ છે: હેતુ, ફલ ઉપાદેય જગત્ છે.

જગત્ ચાર પ્રકારે છે:—પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન,  
અને શબ્દ પ્રમાણથી પ્રમેય જગત્ છે: ચક્ષુ, ચક્ષુ સિવાયની  
ઇન્દ્રિય, અવધિ, અને કેવળ: એ ચાર દર્શનઆદ્ય જગત્ છે:  
દ્રવ્યાસ્તિકાય, માતૃકાપદાસ્તિકાય, ઉત્પત્તાસ્તિકાય, પર્યાયાસ્તિ-  
કાયમય જગત્ છે: દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, અને ભાવ રૂપ જગત્ છે:  
નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ રૂપ જગત્ છે: અનાદિ  
અનંત, અનાદિ સાંત, સાદિ અનંત, સાદિ સાંત જગત્  
છે: વર્તના, પરિણામ, ક્રિયા, પરત્વાપરત્વયુક્ત જગત્ છે.

જગત્ પાંચ પ્રકારે છે:—મતિ, શુત, અવધિ, મન:  
પર્યાય, કેવળ: એ પાંચ જ્ઞાન આદ્ય જગત્ છે: ધર્મ, અધર્મ,  
આકાશ, જીવ, પુરુષ: એ પાંચ અસ્તિકાયાત્મક જગત્ છે:  
ઔપચારિક, સાચિક, સાચેત્સમિક, ઔદયિક, પારિણામિક:  
એ પાંચ ભાવ રૂપ જગત્ છે: સ્કન્ધ, દેશ, પ્રદેશ, પરમાણુ  
અને સમયાત્મક જગત્ છે.

જગત્ ૭ પ્રકારે છે:—ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, જીવ,

પુદ્ગલ, કાળઃ એ છ દ્રવ્યાત્મક જગત છેઃ નિર્દેશ, સ્વામિત્વ, સાધન, અધિકરણ, સ્થિતિ, વિધાનઃ એ છ અનુયોગથી અધિગમ્ય જગત છે.

જગત સાત પ્રકારે છેઃ—નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર, અણુસૂત્ર, શબ્દ, સમલિરુદ્ધ, એવાંભૂતઃ એ સાત નયદષ્ટિ ગ્રાહ્ય જગત છેઃ સ્યાત-સત, સ્યાદ-અસદ, સ્યાત-સદ-અસત, સ્યાદ-અવકતવ્ય, સ્યાત-સત-સ્યાદ-અવ્યક્તવ્ય, સાદ-અસત સ્યાદ-અવ્યક્તવ્ય, સ્યાત સત સ્યાદ-અસત સ્યાદ-અવ્યક્તવ્યઃ એ સાત વિકલ્પ પ્રતિપાદ્ય જગત છે.

જગત આઠ પ્રકારે છેઃ—સત, સંખ્યા, ક્ષેત્ર, સ્પર્શન, કાલ, અન્તર, ભાવ, અદ્યગહુત્વઃ એ આઠ અનુયોગથી અધિગમ્ય જગત છે.

જગત નવ પ્રકારે છેઃ—જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષઃ એ નવ તત્ત્વાત્મક જગત છે.

પદાર્થવિજ્ઞાન, વિચારસરણી, આધ્યાત્મિક વિગેરે અનેક દૃષ્ટિગિન્દુથી જગત અને તેના દરેક પદાર્થોનું યથાસંભવ લક્ષણ, વિધાન અને પરીક્ષાપૂર્વક વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રવચનશ્રુતઃ—સંક્ષિપ્ત, મધ્યમ અને વિસ્તૃત વાચનામય છેઃ સંકેતુક, સનિર્યુક્તિ પદ, સચૂર્ણ પદ, સવાર્તિક અને સભાષ્ય છેઃ ઉપપત્તિયુક્ત, સપ્રશ્ન, સવ્યાકરણ, સર્વાનયાત્મક અને સર્વપ્રમાણાત્મક વાક્યરચનાયુક્ત છેઃ સૂત્ર, અર્થ અને તદુભય રૂપ તથા ગદ્ય, પદ્ય અને તદુભય રૂપ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતંત્ર

છે: અગોપાંગાત્મક છે, ગમિક-અગમિકાત્મક છે, અંગ-  
પ્રવિણ, અંગબાહ્ય છે, કાલિક-ઉત્કાલિક છે, ઉત્તરગ-અપવાદ  
રૂપ છે. સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યગ્ચારિત્ર નિરુપજ્ઞમય  
છે. દ્રવ્યાનુયોગ, અસ્તુ-કસ્તુઅનુયોગ, ગણિતાનુયોગ, અને  
ધર્મકથાનુયોગ રૂપ છે: સમ્યક્દત્ત, શુભ, દેશવિસ્તાર અને સર્વ  
વિદતિ સામાયિક ધર્મમય છે: સામાયિક ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ  
કેવલવાના અપૂર્વ આમર્શયુક્ત છે: તાત્પર્યશ્રદ્ધા નિર્ણયા-  
ત્મક જિહ્વાન્તરત્નોનો સંશય-કોય છે: સંત મુરુયોના હિત-  
ને માટે છે, અત્યદાર્થોના વિવેચનાત્મક છે, માટે સર્વથા  
સત્ય છે: કેવળીભવિત છે, માટે કેવલિક છે. પ્રતિરૂપર્થિ  
શુદ્ધિ હોવાથી અનુત્તર છે, અપ્રતિહત છે સંપૂર્ણ વિશ્વ  
વિષયોનું પ્રતિપાદક છે, માટે પરિપૂર્ણ છે, વિશ્વતોમુખ છે.  
સમ્યગ્દર્શનીને પાત્ર શક્તિ પ્રમલે ગમ્ય છે. અસમ્યગ્દર્શ-  
નીને અગમ્ય છે. સમ્યક્ છનાં પરપરિગૃહિત યવાથી વિપરી-  
તાર્થવિજોષ, કે અન્યથા ચોલવાથી મિથ્યા થાય છે.

કરૂપ એટલે-સામાયરી, નિયમ, નત્રયુક્તિ, આચાર,  
આસાય, વ્યવહાર: સર્વ અધિકારીઓના ત્રિકાગ વિચક  
સર્વ કરૂપો રહતિતર ગામ્ભીય વિવેચનપૂર્વક મુનમ્બ વર્ત-  
વવામાં આવ્યા છે. લંબા દે—

તીર્થકરૂપ, તીર્થકરૂપ, નત્રયરૂપ, અનર્થયરૂપ,  
અવધિકરૂપ, કેરૂપીકરૂપ, મુનકરૂપ, અન્યાયકરૂપ, ક્રોધાધ્યાય-  
કરૂપ, મધ્યકરૂપ ગામ્ભીય, નયકરૂપ, કુતકરૂપ, અનર્થકરૂપ,



## ક રે મિ ભં તે !-મૂ ત્ર

સ્થવિરકલ્પ, ચથાલંદકલ્પ, પરિવિશોધકલ્પ, છેદકલ્પ, ઉપસ્થાપનકલ્પ, જીતકલ્પ, ઓધસામારી, પદવિભાગસ.માચારી, ઇચ્છામિચ્છાસામાચારી, પિંડકલ્પ, સાધુકલ્પ, શૈક્ષકલ્પ, પ્રવર્તિનીકલ્પ, શ્રમણીકલ્પ. ગૃહસ્થકલ્પ, શ્રાદ્ધકલ્પ, વાદીકલ્પ, વાદકલ્પ, પૂર્વધરકલ્પ, આહારકલ્પ, દેવકલ્પ, ઇન્દ્રકલ્પ, રાજાકલ્પ, પર્યુષણાકલ્પ, પર્વકલ્પ, વિહારકલ્પ, પ્રભાવકલ્પ, પ્રતિમાપ્રતિષ્ઠાકલ્પ, પ્રવજ્યાકલ્પ, પદપ્રતિષ્ઠાકલ્પ, દેશનાકલ્પ, પ્રાયશ્ચિત્તકલ્પ, નિર્યામકકલ્પ, તપસ્વીકલ્પ, યોગોદ્ધનકલ્પ, ઉપધાનકલ્પ, વર્ષાકલ્પ, વર્ષકલ્પ, ચાતુર્માસિકકલ્પ, માસકલ્પ, પાક્ષિકકલ્પ, દૈવસિકકલ્પ, રાત્રિકકલ્પ, ઉત્સવકલ્પ, તાથિકલ્પ, પૂજાકલ્પ, વંદનકલ્પ, પ્રત્યાખ્યાનકલ્પ, કાયોત્સર્ગકલ્પ, પ્રતિક્રમણકલ્પ, યાત્રાકલ્પ, મરણકલ્પ, વિગેરે વિગેરે.

તથા:-જીવવિદ્યા, ભૂગોળ, ખગોળ, ઇતિહાસ, પ્રમાણશાસ્ત્ર, પ્રમેયજ્ઞાન, ચૈતન્યવિદ્યા, કોષ [ નિગોદ ] વિદ્યા, આત્મવિકાસક્રમ, પદાર્થ ધર્મોની ઉત્ક્રાંતિ-અપક્રાંતિ, શબ્દવિજ્ઞાન, રાજ્યનીતિ, દ્રવ્યના ગુણધર્મ, પરમાણુવાદ, નિમિત્ત, જ્યોતિષ, પદાર્થવિજ્ઞાન, અધ્યાત્મવિદ્યા, યંત્ર, મંત્ર, તંત્ર, ગણિત, કર્મ, શિલ્પ, સંસ્કાર, વિધિવિજ્ઞાન, પ્રાયશ્ચિત્ત, પ્રત્યાખ્યાન, હેય-જ્ઞેય-ઉપાદેય વિભાગ, જનનવિદ્યા, નીતિશાસ્ત્ર, જન્મવિદ્યા, ઉત્પત્તિ-યોનિવિજ્ઞાન, મસ્તિષ્કવિદ્યા, માનસવિજ્ઞાન, સામુદ્રિક, કાળનિરૂપણ, દિગ્નિરૂપણ, ક્ષેત્રવિદ્યા,

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થસ્થાનના સનતન્ય

વાસ્તુવિદ્યા, શરીરરચનાશસ્ત્ર. ભાષા, કળા, યોગ, ધ્યાન, સિદ્ધોની વિદ્યા, પ્રતિષ્ઠા. દેવ-માનવ-નારક અને તીર્થસ્થાનના આયુષ્ય કાર્ય-સ્થિતિ. સાધનસામગ્રી તથા ગુણદોષ, વિગેદે, કષાય, લેશ્યા, જાતિજ્ઞાન, પુણ્ય, પાપ, આસ્રવ, સંવર, બંધ, નિર્જન્મ, મોક્ષ, તત્ત્વજ્ઞાન, દેવસ્વરૂપ, ગુરુસ્વરૂપ, ધર્મસ્વરૂપ, લોકસ્વરૂપ, દ્વીપસમુદ્રજ્ઞાન, બ્રૂગર્ભ, બ્રૂનાભ, બ્રૂપૃથ્થ, લોક-સ્થિતિ, કાર્ય-કારણ, માનવસ્વભાવ, પ્રાણીસ્વભાવ, તપ, ઉપદેશ, મુનિધર્મ, ગૃહસ્થધર્મ, પુરુષધર્મ, શ્રીધર્મ, આર્મ-ધર્મ, વ્યક્તિધર્મ, સમાજધર્મ, માનવવંશ, પશુ, પક્ષિ, જાત્યર, રથજાત્યર, ચતુષ્પદ, ઉરઃપરિસર્પ, બુદ્ધપરિસર્પ, સ્વર્ગ, નરક, પાતાળ, આકાશ, સિદ્ધિસ્થાન, અરિહંત, સિદ્ધ, શાશ્વત-અશશ્વત પદાર્થો. દર્શનવિદ્યા, જ્ઞાન પ્રાપ્તિના સધનો અને નિમો, ગુરુકુલવાસ, બ્રહ્મચારીધર્મ, ચિત્ર, સંગીત, કાવ્યશક, આદોષ, વ્યાયામ, વનરખનિગુણધર્મ, ખનિજગુણ-ધર્મ, જાત, વાયુ. અગ્નિઃ ઇત્યાદિ અનેક વિજ્ઞાનો પરિણામે શ્રીધી કે આરકનરી રીતે સામાયિક ધર્મમાં જે રીતે મદદગાર હોય. તે રીતે શાક્રમ નિષ્ક્રિયાત્મક ત્રિદાનોપૂર્વક દ્વાદશાંગીમાં યથાસ્થાને વ્યવસ્થિત છે.

સામાયિક સૂત્રથી માંડીને લોહાભિન્દુસાર પર્યાન્તનું સુત્રાત્મક આ મુન્ય અદ્વારાર છે, છતાં મહાર્થ છે.

સત્ય, અપરુષ અનિન્દક, સ્વચ્છ, મધુર, દિગ્, મીઠ, પચ્ચ અને ઉદાર છે. અસદિગ્ધ, રપદાર્થ, અરાત્ર-દેવમુક્ત,

કરે મિલિ' તે !-સૂત્ર

અર્ધ અને દેશ-કાળોપપન્ન છે. અલંકાર, પદ, વિભક્તિ, વાક્ય, સમાસ, છન્દ, યતિ વિગેરે રચનામાં નિર્દોષ છે. સચુક્તિ, કેમળદ્વ, અન્યૂનાધિક, અવ્યાહત, અપુનરુક્ત અગ્રામ્ય અને આત્માનુગ્રાહક છે.

ઉદ્. સકળ દ્વાદશાંગીનો મુખ્ય પ્રતિપાદ-વિષય સામાયિક ધર્મ છે. સામાયિક ધર્મનો સંક્ષેપ સામાયિક મહા-દંડક સૂત્રમાં છે. અને વિસ્તાર દ્વાદશાંગી રૂપે છે. અર્થાત્ સામાયિક દંડક મહાસૂત્ર અપાક્ષર છતાં તેનો દ્વાદશાંગી રૂપ વિસ્તૃત મહાઅર્થ છે. એટલે જ એ મહાદંડક સકલ દ્વાદશાંગીનું મુખ્ય ખીજક છે. કેમકે:—

સામાયિક ધર્મ અનંત તીર્થ કરોએ અને અન્ય જીવાત્માઓએ આરાધ્યો છે, આરાધ્ય છે અને આરાધશે. જ્યારે તીર્થકર ભગવંતો અણુગાર થઈ મૃંડ થઈ પ્રવ્રજ્યા સ્વીકારે છે, ત્યારે આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા વાક્ય ઉચ્ચારે છે—

“ કરેમિ સામાઙ્યં. સન્ધં સાવજ્ઞં જોગં પચ્ચક્ષ્વામિ જાવજીવાપ તિવિહં તિવિહેણં મળેણં વાયાપ કાયેણં-ન કરેમિ. ન કારવેમિ. કરન્નેપિ અન્ને ન સમગુજ્ઞાણામિ. અપ્પાણં ઘોમિરામિ. ”

નિવૃત્તિ રૂપ સામાયિક ધર્મ ન વચગરૂપ જાત્રા ભાવે નવરૂપ મહાક. એ નહિ. પુરુષ નરૂપ. નવરૂપ નિવૃત્તિ સ્વીકારી અનુવાદ નુ રૂપે વચ. સાવજ્ઞ એ. જા. નહા-પ્રતિજ્ઞા અસ્વીકાર કરી નેનુને અણુગાર રૂપે રૂપે વચ.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું સામાન્ય ન્ત

હે ને જમ:પૂજ્ય બની જમત:નું કંઈક કહે છે.

“અવશ્યમે” એ પદો અવધિ સૂચવે છે. “મલેષુ”  
 ઈત્યાદિ “તિવિદં તિવિદેષુ” નું સ્પષ્ટીકરણ છે. “અપ્પાત્ત”  
 વેદિકામિ” એ વાક્ય પ્રતિષ્ઠાપાત્રન માટેની સંપૂર્ણ તેજાંરી  
 અને સામર્થ્ય સૂચવે છે. પ્રથમ અને અન્તિમ તીર્થપતિ  
 અન્તિમ વાક્યની પૂર્વે—

“તસ્મ પદિક્કમામિ, નિન્દામિ, ગરિહામિ.”

એ શબ્દો વધારે ઉચ્ચારે છે, કારણ કે—

પ્રથમ તીર્થપતિના તીર્થમાં જનસમાજની સામાન્ય  
 યોગ્યતામાં પ્રાપ્તતા છતાં સરંગતા, અને અન્તિમ તીર્થપ-  
 તિના તીર્થમાં વક્રતા અને જડતા છે. માટે જન્મેના તીર્થ-  
 માં અવશ્ય સંપ્રતિક્રમણ આભાસિક ધર્મ છે. શિવાયના  
 તીર્થકરના તીર્થમાં પ્રાપ્તતા અને કુશળતા હોય છે, એટલે  
 માત્ર પ્રયોજન સંદર્ભાવે સંપ્રતિક્રમણ ધર્મ છે.

ગણધર્મ, આચાર્યો વિગેરે શ્રમણવર્ગ તથા શ્રમણીવર્ગ  
 તે તે તીર્થકરનાં તીર્થની છાયામાં રહીને પ્રતિષ્ઠા વાક્ય  
 ઉચ્ચારનાં હોવાથી પોતાના આદર્શ પુરુષ તીર્થકર દેવનું  
 સંજોધક “સન્તે !” પદ “કરેમિ” પદની પછી, અને  
 પ્રાયશ્ચિતાદિકના પ્રતિક્રમણમાં પરતન્ત્રતાસૂચક ગુરુ સંજોધક  
 “સન્તે !” પદ “તસ્સ” પદની પછી ઉચ્ચારે છે.

શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ પશુ પોતાના  
 દેશ આરાધન માટે ઘોડાધનુ દેશકાર સાથે આ જ પ્રતિષ્ઠા

## ક રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

વાક્ય ઉચ્ચારે છે. એટલે કે—દેશ આરાધક એવા તેઓને “સુવ” અને “કરંતપિ” ઇત્યાદિ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કરવાની આવશ્યકતા જ રહેતી નથી. અને “જ્ઞાએ” ને બદલે “નિયમ” તથા “ત્રિવિહ” ને બદલે “દ્વિવિહ” ઉચ્ચારે છે.

આ મહાસૂત્ર શાશ્વત છે, સર્વ તીર્થંકરો મહાભિનિષ્ક્રમણ વખતે તેનો ઉચ્ચાર કરે છે. પ્રથમ તીર્થપતિએ તેનો ઉચ્ચાર કર્યો છે. અંતિમ તીર્થપતિ મહાવીર દેવે તેનો ઉચ્ચાર કર્યો છે. લગ્નતિથિએ એવા અમે સર્વ શ્રમણોએ ઉચ્ચાર કર્યો છે. હવે પછીના અન્ય શ્રમણો અને શ્રમણોપાસકો પણ તેનો ઉચ્ચાર કરશે.

તીર્થંકર લગ્નવંતનું વ્યક્તિગત એ પ્રતિજ્ઞાવાક્ય સમુદાયનું થયું છે, તેમાંથી દ્વાદશાંગી શ્રુતનું ઉત્થાન થયું છે; અને તે દ્વાદશાંગીમાં આદિ બીજ તરીકે પ્રતિષ્ઠિત છે.

“ઉપન્નેહ વા વિગમેહ વા ધુષેહ વા”

એ અર્થત્રિપદી યદ્યપિ દ્વાદશાંગીનું બીજ છે, પરંતુ તે માત્ર પદાર્થવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિથી—નહીં કે જીવન-કર્તવ્યની દૃષ્ટિથી—છે.

પદાર્થ વિજ્ઞાનનું પ્રયોજન શું? સામાયિક ધર્મનું આરાધન. સામાયિક ધર્મના આરાધનનું પ્રયોજન શું? મોક્ષ. આ રીતે પરિણામે સામાયિક સૂત્ર જ સકળ દ્વાદશાંગીનું મુખ્ય બીજક છે. અર્થત્રિપદી સમ્યગ્જ્ઞાનમય છે. ત્યારે સામાયિક સૂત્ર સમ્યક્ચારિત્ર એટલે રત્નત્રયાત્મક છે.

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

અર્થાત્ સામાયિક-સૂત્રથી ગાંડીને લોક-ગિન્દુસાર પર્યન્તના શ્રુતનો સાર ચારિત્ર છે, અને ચારિત્રનો સાર મોક્ષ છે. આ મહાસૂત્રમાં સંક્ષેપથી વહાવશ્યક ધર્મોનો સમાવેશ આ પ્રમાણે થયેલો છે:—

[ ૧ ] “કરેમિ સામાયિક” એ પદો, સામાયિક ધર્મ, આત્મ-પ્રગતિ, આત્મ-વિકાસ સૂચવે છે. સમિતિ, શુભિ, મુનિધર્મ, અનુપ્રેક્ષા, પરિપહન્ય, ચારિત્ર અને તપ વિગેરે આસરરોધક-સંવર અને નિર્જરા રૂપ, શીઘ્ર-મત અને સદાચારમય સામાયિક ધર્મ સૂચવે છે.

[ ૨ ] “સંત્વ સાવજ્ઞ” જોગ પચચક્રખામિ” આ વાક્ય પ્રત્યાખ્યાન સૂચવે છે, ત્યાગ સૂચવે છે, આસં-વથી વિરતિ સૂચવે છે હિંસાદિક આસવોની વિરતિસૂચક વાક્ય છે. એટલે કે-પાંચ મહામન, પાંચ અભુવનો અને શિક્ષામનો એ સર્વ પ્રત્યાખ્યાન સ્વરૂપ છે.

[ ૩ ] પ્રથમ “ભન્તે !” પદ, ચતુર્વિંશતિ જીનનું અંધવા તે તે તીર્થમાં ઉચ્ચાર થતી વખતે તે તે તીર્થકરનું સ્મારક પદ છે.

[ ૪ ] “તસ્મ પદિક્ષમામિ, નિન્દામિ, ગરિ-હામિ” એ પદો પ્રતિક્રમણ રૂપ, પ્રાયશ્ચિત્ત-નિર્જરા રૂપ છે. દોષરોધક છે

[ ૫ ] “તસ્મ” પછીનું “ભન્તે !” પદ, ગુરુ સાક્ષિપૂર્વક પ્રાયશ્ચિત્ત અને પ્રતિક્રમણ કરનાં ગુરુસંબોધક

પદ છે. તે શુરુવન્દન, નમન, ભક્તિ, પ્રતિપત્તિ વિગેરે સૂચવે છે.

[ ૬ ] “ અપ્પાણુ વોસિરામ ” એ પદો, સામાયિક ધર્મની આરાધના ખાતર કાયાનો-ઉત્સર્ગ-ત્યાગ, ધ્યાનમાં લીનતા અને સર્વસ્વના લોગની તૈયારી સૂચવે છે.

એ પ્રમાણે સંક્ષેપમાં છ આવશ્યકો, તેનો અર્થવિસ્તાર અને તેના સંબંધમાં આવનાં બીજા નિરુક્તાર્થો આ સૂત્ર સાથે સંબંધ ધરાવી દ્વાદશાંગ રૂપ બની જાય છે અર્થાત્ સકળ દ્વાદશાંગીમાં પ્રાણ રૂપે આ મહાદંડક સૂત્ર બિરાજે છે.

સંક્ષિપ્ત છતાં આ સૂત્રની રચના-પરિપાટી જ એવી વિચિત્ર છે કે-જ્યારે બુદ્ધિનિધાન અનેક પુરુષો તેની વિલાપા વિચારવા માંડે છે, ત્યારે તેઓમાં બુદ્ધિની વિચિત્રતાને લીધે છ વર્ગ પડી જાય છે.

આવું આ મહાદંડક સૂત્ર દ્વાદશાંગીમાં પ્રવિષ્ટ છે, છતાં દ્વાદશાંગીના અનધિકારી એવા શ્રમણોપાસકો અને શ્રમણોપાસિકાઓ પણ તે મહાસૂત્ર દ્વારા યથાશક્તિ સામાયિક ધર્મ આરાધી શકે માટે તેની અંગ-ગાહ્ય પણ વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે.

૪૦. તીર્થ, તીર્થંકર અને સામાયિક ધર્મ, તીર્થંકર પ્રતિમા, આચાર્ય અને ચતુર્વિધ સંઘ વિગેરે તીર્થના પ્રધાન અંગોની પેઠે તીર્થપ્રવિષ્ટ પ્રવચન શ્રુત પણ તીર્થનું પ્રધાન અંગ છે, અને તીર્થને સદા માર્ગદર્શક છે.

અધ્યયન-અધ્યાપનના યોગ્યાયોગ્ય વખત અને અધિ-

મા મા વિ ક ર્મ અને તીર્થ નું શા મ ન ત ન્ય

હારી પાત્રો પ્રમાણે જરૂરમળી રમરૂર યોજના: મુનાર્ક પ્રદિકામ પામે તેવી યોજના મંપદક યોગોદ્દનાદિક નયો-નુમાન પ્રવૃત્તિ: કાગચદ્વુદિક નિર્નિમાના અને ગુદ્ધિમંગાદક પ્રકારોમાં પ્રવૃત્તિ: મ.ગદ. જથ અને નદુભવના રાષ્ટ્રોચ્ચાર અને રપદ જોષ ત્રિપોને કેમ થાય ? તેની યોજનાઓ: જ્ઞાપિદોની પદવીપ્રદાનયોજનાનો નિર્ણય: સુરમાર્ગોનું યોગપતિક રાષ્ટ્રીકરણ: સદેહ નિવારણ: પ્રવચનાથનું સમુ-ક્ષિપૂર્વક સર્વોન્નુદ્ધાર વ્યવસ્થાપન: વાચના, પ્રચરના, પરા-વર્તના, ધર્મકથા અને અનુપ્રેશા એ પંચવિધ સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિના સર્વ તંત્રની યથાયોગ્ય સર્વ વ્યવસ્થા; અને તેમાં સંપૂર્ણ નિરીક્ષક: સ્વાધ્યાય પ્રવૃત્તિમાં યથાયોગ્ય વ્યવસ્થા રહ્યા કરે તે ખાતર ગુરુકુળવાસની અન્ય મમઝ પ્રવૃત્તિઓ-માં પણ મુતંત્રણા, વ્યવસ્થા અને નિયમીતતા સંપાદન: વિગેરે પ્રવચનશુભના પઠન-પાઠનની સર્વ વ્યવસ્થા, શાસ-નાધિપતિ આશ્નામાર્થવાચક આચાર્યના નિદેશસ્થાયિ ઉપા-ધ્યાય સર્વ અધિકાર અને સર્વ સત્તા સાથે સ્વકર્તાવ્ય અને સ્વાત્મકકથાણુ સમજીને તીર્થતંત્રના કટપ અને પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ચલાવે છે. જેથી તે શ્રુત સત્પાત્રોને મુક્ત મુઝાદ્ય અને આત્મકથાણુકર થાય છે.

૪૧. જે શુભ નિર્વાણ માર્ગમાં મુશ્કારી કરવાને ઉત્તમ વાદન રૂપ છે. જે શુભ નિર્વાણપ્રાપ્તિનુ મુખ્ય દ્વાર છે. જે શુભની રચના માત્ર જ સર્વવિપ્રતિપત્તિઓને દ્વંદ્વી જ



## ક રે મિ ભં તે !-શુ ત્ર

ઉપશમાવે છે. જે શ્રુત [તીર્થની] સીમાઓને ધારણ કરે છે. જે શ્રુત મોહની જાગને તોડી નાંખે છે. જે શ્રુત અંગાધ બોધ અને અમીત અર્થપદ્ધતી ભરપુર છે. જે શ્રુત ભિન્ન ભિન્ન વિષયપ્રતિપાદક અમીતગમોથી વ્યાપ્ત છે. જે શ્રુત ચિત્ર-વિચિત્ર રચનાથી જ્ઞાની પુરુષોને આહ્વાદ ઉત્પન્ન કરે છે. જે શ્રુતનો ભાર મહા બુદ્ધિનિધાન મુનિપુંગવો જ વહન કરી શકે છે. જે શ્રુત વ્રત અને આરિત્ર રૂપે પરિણામ પામે છે. જે શ્રુત-મિદ્ધ છે, સંયમ માર્ગમાં સદા નન્દી [ મંગલમય ] છે, સમ્યગ્દર્શની દેવ-દાનવ, માનવ અને તિયંગગણે અદ્ભૂત ભાવથી પૂજેલું, માનેલું અને સત્કારેલું છે. ત્રણત્રોકનો વિચાર તથા મર્ત્ય અને દેવાસુર રૂપ ત્રિત્રોકમય જગતના સર્વ ભાવો જેમાં પ્રતિષ્ઠિત છે.

તે શ્રુતના જ્ઞાનથી ઉત્પન્ન થતો શ્રુત સામાયિક રૂપ ધર્મ, ઉત્તરોત્તર ઉત્તર ધર્મ એટલે સર્વ સંયમ રૂપ આરિત્ર ધર્મની વૃદ્ધિમાં નિમિત્તભૂત થઈ આરિત્ર ધર્મની વૃદ્ધિ કરે, વૃદ્ધિ કરે.

સદા વિજયવંત એ શ્રુતનું સર્વથા મંગલ હો ! મંગલ હો ! સદા તે વિજય પામે ! વિજય પામે !

હૈ ભવ્યો ! હું તેને પ્રયત્નપૂર્વક ભાવથી નમસ્કાર કરું છું, નમસ્કાર કરું છું. "

" અમે પણ પ્રયત્નપૂર્વક ભાવથી નમસ્કાર કરીએ છીએ, નમસ્કાર કરીએ છીએ. "

૪૨. " તીર્થ [ શાસનનાં રૂપ સમ્યગ્દર્શન ], પ્રવચન [ સત્યત્વપ્રતિપાદક સમ્યગ્ જ્ઞાન ] અને ધર્મ

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થારાધનાના સંસ્કાર

[ સામાયિક રૂપ સમ્યક્ચારિત્ર ] ; અથવા-તીર્થારાધના દેવ [ સમ્યક્ચારિત્ર ]. સત્યધર્મ [ પ્રત્યક્ષાનુસાર સમ્યક્ જ્ઞાન ] અને અમલનિર્મલ શુદ્ધ [ સમ્યક્ચારિત્ર ] ; અથવા સમ્યક્ચારિત્ર, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર : એ ત્રણ તરવો વિષે રુચિ ધરાવી વિધિપૂર્વક શાસ્ત્રના પ્રવિષ્ટ સ્ત્રી કે પુરુષ વ્યક્તિ કે અનેક વ્યક્તિઓ, એક કુટુંબ કે અનેક કુટુંબો, એક સમાજ કે અનેક સમાજો, એક જાતિ કે અનેક જાતિઓ વિગેરે, અને ઉત્તરોત્તર તરફના શાસ્ત્રના સ્વરૂપ છે.

એ ત્રણ તરવો વિષે રુચિવંત છતાં વિધિપૂર્વક શાસ્ત્રના પ્રવિષ્ટ શાસ્ત્રના સ્વરૂપ નથી.

વિધિપૂર્વક પ્રવિષ્ટ છતાં સ્વેચ્છાપૂર્વક શાસ્ત્રના વિકલ્પ વર્ગ કે વાણી અસાધનર, અરુચિવંત, અદિગ્ધ, વ્યામુઢ, વિદંબક, નિહવક, ધાતક વિગેરે ગમે તેવા સમર્થ છતાં શાસ્ત્રના સ્વરૂપ નથી.

ચોક્કસ હેતુપૂર્વક મુખ્યમુખ્ય અનેક અંગ-પ્રત્યંગોના સમુદાયમય વ્યવસ્થા થતી ત્યારે ક્રિયા, જેમ કે કાર્ય પદ અંગ-પ્રત્યંગમાં સ્થિત પદો અર્થથી રોકાઈ જાય છે, તેમ ચોક્કસ હેતુઓપૂર્વક મુખ્યમુખ્ય અંગ-પ્રત્યંગોના સમુદાયમય ધર્મ અને નીતિના કાર્ય પદ અંગ-પ્રત્યંગ નીચેની અરુચિ તીર્થ અને ધર્મ તરફથી સ્વેચ્છાવંત અરુચિવંત કાર્ય દોષથી અદ્ય અરુચિવંત પદ શાસ્ત્રના સ્વરૂપ થતી ચોક્કસ ધરાવવાને ચોક્કસ સ્વરૂપ નથી.

૪૩. અનાગત-ત્ત તીર્થને નમન કરનાર તીર્થંકર પ્રમુ ઉપાદક છતાં તીર્થનું અંગ છે. સામાયિક ધર્મ માટે તીર્થ હોવા છતાં એ ધર્મ, તીર્થનું સાધ્ય અને રક્ષ્ય અંગ છે. પ્રવચનશ્રુત અને સંઘ પાત્ર તીર્થના મહાયકારી અંગ છે. મોક્ષ પાત્ર તીર્થનું પરંપરાએ અંતિમ સાધ્ય અંગ છે. અર્થાત્ તીર્થતંત્ર સર્વ અંગોનું વ્યાપક મહાઅંગી રૂપ છે.

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્રમય તીર્થ છે, છતાં તીર્થ સમ્યગ્દર્શન પ્રધાન છે. પ્રવચનશ્રુત સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રધાન છે, અને શ્રમણોપાસકથી માંડીને તીર્થંકર ભગવંતનો સકળ શ્રમણ સંઘ સમ્યક્ચારિત્ર પ્રધાન છે.

આ ધર્મતીર્થ, પ્રાણીઓને સંસાર સમુદ્રથી તારવાને સમર્થ ઉત્તમ વહાણ સમાન છે માટે તીર્થ છે. સામાયિક ધર્મ રૂપ અગાધ શાંતિના સાગરમાં સરળતાપૂર્વક પ્રવેશ કરવાને સર્વ પ્રકારની સગવડ સાથે જાંઘેલા તીર્થ-ઘાટ ઓવારા સમાન છે માટે તીર્થ છે.

તીર્થ સાથે અનન્તર કે પરંપરાએ સંજોગ ધરાવનાર કંઈ પણ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અને તેનાં નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને ભાવ સર્વ કંઈ જેનો સમ્યગ્દર્શન જ્ઞાન અને ચારિત્ર સાથે અનન્તર કે પરંપરાએ સંજોગ હોય તે સર્વ તીર્થ છે. એટલે કે—

સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર, સામાયિક, સામાયિકના સાધનો, દ્વાદશાંગી, દર્શન-તંત્ર-કલ્પ-રચના, પંઘ,

આ માં વિ ક ૫ મે બને તી થે નું શા સ ન ત ન્ત

એકધર, પ્રથમ મહાધર, શાસનપતિ આચાર્ય, કોઈ પણ  
આચાર્ય, મુનિ, ઓ-પુરુષ વ્યક્તિ, કુલ, ગણ, શ્રમણી, પ્રવ-  
ર્તિની, મહાસારા, ગણિ, સ્થાનિ, ઉપાધ્યાય, તીર્થંકર ભગવાન,  
પદ, સૂત્ર, મંથ, પુસ્તક, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રના ઉપકરણો,  
સમરમરણ, ચેતનવૃક્ષ, ધર્મચક્ર, વાસચૂર્ણ, તીર્થંકર અર્હત  
ભગવંત વિગેરે પૂજ્ય પુરુષોના માતા-પિતા, આમ, સ્થાન,  
તેમના અંગની કોઈ પણ વસ્તુ, અથવાન-જન્મ-તિબ્દમણ-  
જ્ઞાનોત્પત્તિ-નિર્ગમ્ય તથા તેમના જીવનના બીજા પ્રસંગો  
સાથે સંબંધ ધરાવતા માતાને દરમદર્શન વિગેરે કોઈ પણ  
દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ વિગેરે, દર્શનવિશુદ્ધિ, માનસિક બાવ,  
પૂર્વધર, તીર્થંકરાદિકના નામ, તેમની પ્રતિમાઓ, તેમના  
પૂર્વભવો તથા સાંસારિક સ્થિતિ, દર્શનજ્ઞાનચારિત્ર વિશુ-  
દ્ધિના ઉત્તેજક પ્રસંગો-મહોત્સવો, ઉદ્યાપના, મહાયાત્રા અને  
તેમાં અંગ-પ્રત્યંગ રૂપ વપરાતા સાધનો, પરંપરા, પદ્મપરંપરા,  
પદ્મીઓ વિગેરેમાં જ્યાં અંશતઃ કે સંપૂર્ણ રીતે દર્શનાદિકનો  
સંબંધ હોય, દર્શનાદિકની મુદ્રા હોય તે સર્વ તીર્થ છે.

પતિત-પાવન તીર્થનો, અયોગ્ય વ્યક્તિઓ અયોગ્ય  
લાભ ન ઉઠાવે, તેની અપજાજના ન થાય, સદા પ્રભાવના  
ચત્રી રહે, અને સત્પાત્ર યોગ્ય વ્યક્તિઓ તેનો મુયોગ્ય  
લાભ જેમ મુલમ રીતે લઈ શકે, તેવા કોઈ પણ પ્રયત્નો  
કરવા કરાવવા અને અનુમોદવાનું તીર્થના પ્રત્યેક સભ્યનું  
સંપૂર્ણ કર્તવ્ય છે.

## ૬ રે મિ ભં તે !-સૂત્ર

૪૩. ઈત્યાદિ અનેકવિધ ધર્મ અને તીર્થના શાસન-તંત્રના દ્વયનો ત્રિકાલાખાધિત અર્થવિસ્તાર છતાં, સંજોગ વિશેષ, સ્થળવિશેષ, સમયવિશેષ અને પરિસ્થિતિવિશેષમાં-તીર્થલક્ષ્ય, નિઃસ્વાર્થ, નિર્દોષી, પ્રવચનાર્થવેદિ શિષ્ટોએ અનિન્દિત, પરિણામદર્શી મહાનુભાવ વ્યક્તિ જ ધર્મ, તીર્થ અને સંધને શરણુરૂપ હો ! અને શ્રી તીર્થનું સર્વદા, સર્વત્ર સર્વ રીતે મંગળ હો ! ભદ્ર હો ! શુભ હો ! ”

“ અમે પણ એ જ ઈચ્છીએ છીએ કે-શ્રી તીર્થનું સર્વદા, સર્વત્ર સર્વ રીતે મંગળ હો ! ભદ્ર હો ! શુભ હો ! ” એમ સર્વ પરિણામમાંથી શ્રી તીર્થ પર આશીર્વાદનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. અને જગતના સર્વ મંગળો કેમ જાણે તેના ઉપર ઉતરતાં હોય ! તેમ મંગળમય વાતાવરણ છાઈ રહ્યું.

૪૪. “ અહો ! ભલ્યો ! જગતકલ્યાણકર શાશ્વત માર્ગના પુનરુત્થાનનો આજે દિવસ છે. આજે જગતમાં સર્વત્ર ઉદ્ધાસ અને ઉત્સવ પ્રવર્તી રહ્યા છે. અને હજી સાંભળો-

૪૫. નામ—આ ચોવીશમા ધર્મ-શાસનતંત્રનું નામ

“ ભગવાન વર્ધમાન સ્વામિનું ધર્મ-તીર્થ છે.”

સંસ્થાપક—ઈશ્વાકુ વંશની જ્ઞાન શાખામાં જન્મેલા મહા ઉચ્ચ તપસ્વી, જીન એટલે જ અર્હન, કેવળજ્ઞાની એટલે જ સર્વજ્ઞ, સનાતન ધર્મનું નિર્ગુણ્ય એટલે જ આમદ્રેષ્ટ, એવા ધર્મ-ચક્રી દેવધિદેવ પુરુષોત્તમ ભગવાન મહાવીર વર્ધમાન સ્વામિ આ ધર્મ-તીર્થના સંસ્થાપક છે.

આ માધિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

સ્થળ—તિર્થસ્થાની મધ્યમાં અમુખ્ય દ્વીપ અમુદોની  
 પ્રાચીન વચ્ચે ; રહેલા જળુ નામના દ્વીપના ભારત  
 દેશના દક્ષિણાર્ધ ભાગમાં, ગંગા-સિંધુના વચ્ચેના  
 પ્રદેશમાં આવી રહેલા-સર્વ રીતે સમૃદ્ધ મંગલ  
 મંદિરને વિષે, અપાપા નામની નિષ્પાપા જગદીની બધા  
 પરિશ્રમમાં રોજી રહેલા મહાએન નામના વનોદાનના  
 એક ભાગમાં દેવાસુદેએ રચેલા મહાસમવસરાણુના  
 મધ્ય ભાગમાં ચૈત્યવૃક્ષ નીચે આવી રહેલા મિહાસન  
 પર બેસીને, દેવામુર, નર-નારી અને તિર્થધાની પદ્મ-  
 પદો વચ્ચે સ્વયં ભગવાને પોતે જ સકલ સામગ્રી ગ્રહિત  
 સાંગોપગ આ ધર્મતીર્થ સ્થાપ્યું છે.

કાળ—આ અવસર્પિણી કાળના નવ કોડા કોડી સામરો  
 પૂર્વે જ્યોતિત થયા ત્યારે અને શ્રી નરપદદેવાદિક  
 ત્રેવીશ તીર્થ-પ્રવરકોના તીર્થો પ્રવર્તી શુક્રવા પછી,  
 ચતુર્થ આરકનો અંત ભાગ પસાર થાય છે, ત્યારે આજે  
 વૈશાખ શુદ્ધ ૧૧ ના દિવસના પૂર્વાર્ધ ભાગમાં સૂર્યોદય  
 થતાં જ પ્રથમ પૌરણી વખતે તીર્થ સ્થાપ્યું છે. ગંભી  
 સ્થાપના પછીની આ બીજી પૌરણી પસાર થાય છે.

[ જગન્નાથમુક્તચક્રાવર્તીય પુસ્તકદેવતાકૃત્તિમ્ ।

મદનલક્ષણુજ્ઞાને જગન્નાથ વર્ણવતે ભક્તે ॥ ૧ ॥ ]

ઉદ્દેશ—ભગવાન નહં પી- પદ્મનાભે સ્વયં આચરણ કરી  
 પ્રકટ કરેલો નિષ્પાપ નામ-કલ્પ નાનાધિક મહાધનને

મત્સ્યજ્ઞ જન્મજન્તુઓ ને રીતે મુક્તિપૂર્વક પ્રાપ્ત કરી  
આપણે, કાયાળ પ્રાપ્ત કરે, તે રીતે સાધનો મોજવાં એ  
આ તીર્થ સ્થાપનાનો પ્રધાન ઉદ્દેશ છે.

**સંપત્તિ**—સર્વ ભાગ પદિભૂમિની અને સર્વાતિશાલિની  
વાળી દ્વારા અગ્નિધાન ધર્મોપદેશ વડે, શ્રી ભગવાને સર્વ  
શ્રોતાવર્ગમાં પ્રથમથી જ પ્રકાશ ઉત્પન્ન કરી ધર્મ અને  
તીર્થ ખાતર સર્વસ્વનો ભોગ આપવાની મનોવૃત્તિ રૂપ  
ક્ષેત્રમાં અવન્ધ્ય એવું જે મોઘળીજાં વાળ્યું છે, તે અને  
તેમાંથી ફલિત થતાં બીજાં પણ તીર્થ, દ્વાદશાંગી, મુનિ-  
જીવન વિગેરે દૃશ્ય, અદૃશ્ય ફળો, અગમ્ય અને ઉત્તરોત્તર  
પરંપરાનુબંધી એવી એ સર્વ તીર્થની સ્થાયિ સંપત્તિ છે.

**સહયો**—ભારતવર્ષમાં ઉત્પન્ન થયેલા, વાસયૂર્ણ પ્રક્ષેપાદિક-  
ત્રિધિપૂર્વક તીર્થમાં પ્રવિષ્ટ, સમ્યગ્દર્શની માનવ જીવા-  
ત્માઓ ભગવાન વર્ધમાન દેવના આ શાસનતીર્થના  
સહયો છે.

**અધિકારિવર્ગ**—તીર્થના સહયોમાંના ક્ષેત્રાદિક ઉત્તમ  
આયો પરિસ્થિતિમાં જન્મેલા સંસ્કારશુદ્ધ વ્યક્તિઓ તી-  
ર્થતંત્રના અધિકાર પદ ઉપર નિયુક્ત કરવામાં આવે છે.

**ગણુધરો**—ભગવાન મહાવીર પરમાત્માના ઉપદેશને સૌથી  
પહેલો બીજનારા અમને અગ્યાર વિંપ્રાને પ્રથમ દિક્ષા  
આપી, દ્વાદશાંગી રચનાની અનુજ્ઞા આપી, ગણુના સ્વા-

*(Faint handwritten notes or signatures at the bottom of the page)*

$\frac{d}{dt} \left( \frac{\partial L}{\partial \dot{x}} \right) = \frac{\partial L}{\partial x}$

ਗਿਆਨੀ ਜੀ, ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ।  
ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ।  
ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ।  
ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ।  
ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰਾ ਫਤਿਹ ਹੈ।

કુલ-મહાગણિ, ૩૩૫૫ વચને ૩૦૦૦ ૧.૩૫ ૩૫ ૧૫૫  
કાગવાને કુલારિજી રા. ૧૫૫. ૩૦૦૦ આ. ૩૫૩૩ ૩૫૫, અને  
૩૫૩૫ આ. ૩૫૫ ૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૩૫ ૩૫૩૫ આ. ૩૫૫  
૩૫૫૫ ૫૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫  
૩૫૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫  
૩૫૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫  
૩૫૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫ ૩૫૫૫

સંધ—અમે વિગેરે સુરે 'ધર્મ'ના જમવાન મહાપીરના ત્રી  
યમો ધર્મજી સપ ઝીલે, આસાચિંદના વિગેરે ધર્મજી  
સંધ છે વિગેરે ધર્મજીપાસક સંધ છે, અને  
વિગેરે ધર્મજીપાસક સપ છે એન જમવાન મહાપીરના  
ત્રીયના ચતુર્થિય જપ છે

તીર્થાનુજ્ઞા    જાણુ વાદ વાતશ્રેયનો મશ્વર કરી “દ્રવ્ય, ગુણ,  
 પદાર્થ”નાં સમગ્ર તીર્થની અનુજ્ઞા આપી તીર્થના સર્વાધ  
 કાદેનાં નાપરાણી એ દયાશ્રુ પરમાત્માએ અમને અનુગ્રહ  
 અનુગ્રહિત કર્યા છે



કે મિ ભં તે !-સૂત્ર

ગણાનુગા—યથસ્વી અને દીર્ઘાયુષી સુધર્મા નામના પાંચમા મહાશ્રમણને સમગ્ર તીર્થના મહાન ગણસ્વામી તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા છે.

મહાપ્રવર્તિની—અં પાપતિ દધિવાહન રાજના બાળપ્રદ્યારિણી પુત્રી વસુમતી આર્યાચંદના નામે લગવાના શાસનમાં આદ્ય પ્રવર્તિની પદે નિયુક્ત છે.

તીર્થપ્રવર્તન કાળ—આ ભારતવર્ષમાં યથાશક્તિ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરનારા એક પણ શ્રમણ નિર્ગ્રન્થ, શ્રમણી નિર્ગ્રન્થી, શ્રમણોપાસક કે શ્રમણોપાસિકા જ્યાં સુધી વિદ્યમાન હશે, ત્યાંસુધી આર્હતીર્થ, આર્હતપ્રવચન, સામાયિક ધર્મ અને શ્રમણસંઘ અવિવિધન પરંપરાએ સદા વિજયવંત છે હત્યાદિ.

“ ભદ્રં શ્રી જિનશાસનાય, મર્જ્જલં શ્રી વર્ધમાનતીર્થાય,  
શુભં શ્રી ધર્મસામ્રાજ્યાય ”

“ ભદ્રં શ્રી જિનશાસનાય, મર્જ્જલં શ્રી વર્ધમાનતીર્થાય,  
શુભં શ્રી ધર્મસામ્રાજ્યાય ”

“ હે મહાશ્રમણો અને મહાશ્રમણીઓ !

તમે, ભદ્ર-સમુદ્રથી તરતા અને અનેક પ્રાણીઓને તારવના સમર્થ એવા પ્રવહણુ તુલ્ય આ મહાશાસન તીર્થનો આશ્રય કર્યો છે, માટે હવેથી તમે જ્યાં જે પરિસ્થિતિમાં હો, ત્યાં તે પરિસ્થિતિમાં-શુર્વાક્ષા અને શાસનતન્ત્ર પરતન્ત્રતાને કદી

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસનતન્ત્ર

વિમુચ્ચા વિના સામાયિક ધર્મનું એવી રીતે આરાધન કરો અને એવી રીતે પ્રતિષ્ઠન કરો, કે જેથી કરીને સર્વ સંસ્થાત્ર પ્રાણીઓને તે સુઅદેય, સુનેય અને સુઉપાદેય થાય. તેમ કરતાં કરતાં આ ભૂમંડળ પર આમાનુષામ અપ્રતિગદ્ધ વિહાર કરો, લગવાનનું શાસન પ્રવર્તવો અને જમતમાં મે.ફ માર્ગ સુલભ કરવા પ્રયત્ન ચલાવો. ગમે તેવો મહાનુભા મહાનુ લાભોની લાલચમાં પડીને કે વ્યામોહજનક પ્રમુગોથી અંબાઈ જઈને તીર્થનિરપેક્ષ ન થઈ જવાય તેની પુરેપુરી સાવચેતી રાખજો.

તીર્થનિરપેક્ષ થવામાં પ્રત્યંબ છે, સંધનું અપમંગળ છે. ગમે તેવી દુર્ઘટ પરિસ્થિતિમાં પણ સદા તીર્થને આધિનપણે વર્તવામાં સદા સંધનું સદા નિરંબંધ મંગળ છે, કમ્યાલુ છે, ભદ્ર છે. એમ વિચારી કદ્ય હેતુક મહાનુભાવ પુરુષોએ અસાધારણ દૃઢતાથી તીર્થનું સેવન કરવું, કરાવવું અને કરનારને અદ્વદગાર થવું, તથા અમર્થ વ્યક્તિઓએ તીર્થની મહા પ્રભાવનાઓ, તેમજ પ્રત્યેક સભ્યે યથાશક્તિ પ્રભાવનાઓ પ્રવર્તાવવી જોઈએ.

૪૬. પ્રાણી મનના સર્વ પ્રકારના જીવન કરતાં માનવજીવન કેમ જાણે સર્વ જીવનોનું કેન્દ્રબૂત એક વિશિષ્ટ જીવન હોય ? માનવજીવન પ્રાપ્ત કરવું થતું જ રુરુકેલ છે, પ્રાપ્ત કરીને પણ માનવજીવનથી જાણ થયેલો પ્રાણી ફરીથી મહા પ્રયાત્ન જ માનવજીવન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

હર્લાલ એવું માનવજીવન પ્રાપ્ત કરીને જે પ્રાણી કુશળ સામગ્રી પ્રાપ્ત કરતો નથી તે પ્રાણી મનુષ્યકાળે ઘણો જ શોકાતુર થાય છે, મરણના આક્રમણ વખતે પોતાને અશરણ જોઈને તે ઘણો જ ગભરાય છે. હર્લાલ અને વિદ્યુતના જેવું ચંચળ માનવજીવન પામીને પ્રાણી પ્રમાદ પરવશ થાય છે, તે સત્પુરુષ નથી પણ કાયર માનવ છે, પામર પ્રાણી છે.

માનવજીવન, ઉત્તમ-આર્ય-ક્ષેત્ર-જાતિ અને કુળ, રૂપ, આરોગ્ય, દીર્ઘાયુષ, ઈન્દ્રિયપદ્ધતા, નિવૃત્તિ, અનુકુળતા, તીર્થપ્રાપ્તિ, ધર્મદેશક ગુરુ, શ્રવણમનન, યોધનું અવધારણ, નિર્મળ શ્રદ્ધા, સામાયિક ધર્મની પ્રાપ્તિ અને તેનું પાલન, તથા નિર્વાણઃ એ સર્વ સામગ્રી ઉત્તરોત્તર વિશેષને વિશેષ હર્લાલ છે. માટે—

આગસ, મોહ, સામાયિક ધર્મ તરફ અવજ્ઞા, ગર્વ, ક્રોધ, પ્રમાદ, કૃપણતા, લય, શોક, અજ્ઞાન, સાંસારિક અટ-પટી ઘટમાળ, નાટકાદિમાં કુતૂહલ, અને રમતગમ્મતના પ્રસંગો વિગેરેનો ત્યાગ કરીને કર્મશત્રુઓ સાથેના યુદ્ધમાં કુશળ એવા નિરોગી ભડ આત્માઓએ વ્રત-વાહન પર આરૂઢ થઈ ઉત્તમ ક્ષમાનું કવચ ધારણ કરવું, ગીતાર્થતા રૂપી કુશળતા, યથાયોગ્ય દ્રવ્યક્ષેત્ર કાળ અને ભાવની પરિ-સ્થિતિ પ્રમાણે વર્તન રૂપી રાજ્યનીતિ, અને યથાપ્રસંગે અન્યૂનાધિક પ્રવૃત્તિ રૂપી ચતુરાઈ ધારણ કરી, તપોનુષ્ઠા-નોમાં તથા ક્ષોપમર્ગે રૂપી કિહ્નાઓ તોડી પાડવામાં અ-

આ આધિકાર ધર્મ અને તીર્થનું આશનનન્ત

સાધારણ પ્રવૃત્તિઓથી ગંદી પાન ફૂલ શ્રાવણો મદન કરી  
કર્મક્રમોનો એવી રીતે પરાજય કરવો કે એવી કરીને  
પ્રાણી દિતાર અને સ્વચ્છતાવળ સમર્થ સામાયિક ધર્મ  
દ્વારા વિશ્વવશીને પ્રાપ્ત કરી યાવત્ પરિણામ પ્રાપ્ત કરે.

૪૭. અનાયનન્ત આ પવિત્ર ધર્મતીર્થનો આશ્રય  
લઈ સામાયિક ધર્મનું આરાધન કરી અનન્ત જીવાત્માઓ  
અનન્ત કષ્ટાણને પ્રાપ્ત થાય છે, સિદ્ધ થાય છે, ભુદ્ધ થાય  
છે, યાવત્ પરિણિર્વાણ પામ્યા છે.

તમે પણ તેનો આશ્રય લઈ સામાયિક ધર્મનું આ-  
રાધન કર્યો તો શોક્ષ્મ અનન્ત કષ્ટાણ પ્રાપ્ત કર્યો,  
યાવત્ પરિણિર્વાણ પામ્યો.

ભવિષ્યમાં પણ જે સત્પાત્ર જીવાત્માઓ તીર્થમાં પ્ર-  
વેશ કરી સામાયિક ધર્મનું યથાશક્તિ આરાધન કર્યો, તે  
અનુક્રમે સર્વ ક્ષતિઓ અને સર્વ સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી  
છેવટે અનન્ત કષ્ટાણ પ્રાપ્ત કર્યો, યાવત્ પરિણિર્વાણ પ્રાપ્ત  
કર્યો અને સર્વ દુઃખોનો અંત કર્યો.

એવો શ્રી ભગવાનના પ્રવચનનો અર્થવિસ્તાર છે,  
એમ હું કહું છું. ”

[ ધોળિયા તું પોતે મનનુ ધોળીયું રે !

રખે રાખતો મેલ લગાર રે !

મોજે રે મોજે જગ મોજે કરી રે !

વખતેયું રાખ ન અમાર રે !

ધોં

જનસાસન સરોવર સોદામાણ રે !

સમન્તિ તાંગી રૂડી પાળ રે

જનાદિક આર આરખાં રે !

મારે નવ તરવે કમળ વિશાળ રે !

ધોં

તિહાં છીલે મુનિવર દસલા રે !

પીવે છે તપ-જપ નીર રે !

શમ-દમ આદિ જે શિળ રે !

તિહાં (પ) ખાળે આત્મનં ચીર રે !

ધોં

તપવળે તપ તડકે કરી રે !

જાગવળે નવ બ્રહ્મ વાડ રે !

છાંટા ઉડાણ પાપ અદારના રે

એમ ઉજળું હોશે તત્કાળ રે !

ધોં

આલોચન સામુદ્ર શુદ્ધિ કરે રે !

રમે આવે માયા શેવાળ રે !

નિશ્ચય-પવિત્રતા રાખળે રે !

પછી આપણી નીમી (?) મંભાળ રે !

ધોં

રમે મુકતો મન મોહળું રે !

ચળ [સળ] મેલીને મંકેલ રે

સમયમુદરની શિખડી રે !

મુખડી અમૃતવેલ રે !

ધોં

સામાયિક ધર્મ અને તીર્થનું શાસન તન્ત્ર

“ અહો શ્રી ગણધર પ્રભુ દેશના આપવાથી વિરામ પામ્યા છે. સર્વત્ર પુષ્પવૃષ્ટિ અને ‘ જય, જય. ’ શબ્દોપહ્વા ઉચ્છળી રહ્યા છે. દેવદંડલિનો શુભિમનોહર પ્રધોષ સર્વત્ર વ્યાપી રહેવા લાગ્યો છે. સર્વ પરિવહો ઉભી થઈ ગય છે, અને આખું ચે સમગ્રસરણ કહ-કહ થઈ રહ્યું છે. ”

ભગવાન ગૌતમ હંદ્રભૂતિ દેવચંદામાં બિરાજમાન કેટિ દેવગણથી પરિભેરિત ભગવાન મહાવીર પરમાત્માની અરણ્ય સેવામાં હાજર થઈ ગયા છે, અને સર્વ પરિવહો જેમ આવી હની તેમ સાનન્દાશ્ચર્ય થઈ પોતપોતાને સ્થાને ચારી જવા લાગી છે. ”

“ હા. પરંતુ, આપણે ? ”

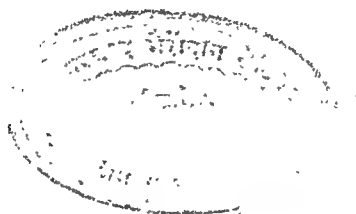
“જેના અર્વાગમાંથી નિરન્તર સામાયિક ધર્મ વર્ધી રહ્યો છે, એવા પરમાત્મા મહાવીરદેવ રૂપી ધર્મ પુષ્કરાવર્ત મેધની દેશના-ગર્જના કયાં કયાં અને કેટલા કેટલા અપાત્ર જ્ઞાતમાઓ રૂપી મધૂરોને કેવી કેવી રીતે શામાંકુરિત કરી હર્ષ-નૃત્ય કરાવે છે ? તે જોઈ કૃતાર્થ થવા આપણે તો તેઓશ્રીની પાછળ પાછળ જ જવાનું છે. ”

“બરાબર, બરાબર અમારો પણ એ જ સંકલ્પ છે.”

“ અહો ! માન સર્વ સત્ત્વો ! આવો, આવો અને આનંદો. ”

## ક ને મિ ભ લે !-ચ વ

તીર્થના સર્વ અંગો અને સર્વ ઉપાંગો ત્યાં જ દ્રવ્ય, સેત્ર, કાળ અને ભાગની પરિસ્થિતિમાં હોય ત્યાં સર્વત્ર તમારે સર્વ આનુકૂળ્ય ફરી અમૃત સીચી હો. તેને સદા પ્રફુલ્લ અને વિજયવંત જનવામાં તમારી સર્વ સામગ્રી ધરી હો. એ જ જગત્ના કલ્યાણનો સાચવત માર્ગ છે. એ જ પરમ પવિત્ર કર્તવ્ય છે. ”



“જન્મ-જરા-મરણાન્તે જગદ્દશરણમભિસમીક્ષ્ય નિઃસારમ્ ।

સ્ફાતમપહાય રાજ્યં શમ્ભાય ધોમાન્ પ્રયદ્વાજ ॥૧૫॥

પ્રતિપદ્યાશુમશમનં નિઃશ્વેયસન્માધકં શ્રમણલિઙ્ગમ્ ।

કૃતસામાયિકકર્મો વ્રતાનિ વિધિવત્સમારોપ્ય ॥૧૬॥”

તત્ ૦ મૂ૦ મા૦ કા૦

“જન્મ, જરા અને મરણથી પીડિત જગતને [અસાર તથા] અશરણુ તોડી, વિરહુત છતાં નિઃસાર રાજ્ય મુખને ત્યાગ કરી એ મેધાવી પુરુષે શાંતિને માટે પ્રવ્રજ્યા લીધી. [ત્યારે] અશુભને શમા-વનાઈ અને ક્રધાણુ માર્ગનું સાધક એવું શ્રમણલિંગ તેણે, [શ્રી મદ્દા-વીરશેષે] ધારણુ કર્યું, તથા સામાયિક કર્મ કરીશયું અને વિધિપૂર્વક વ્રતોને સમારોપ કર્યો.

“સામાયિકં ગુણાનામાધારઃ સ્વમિથ સ્વમાવાનામ્ ।

ન ઠિ સામાયિકાહિનાશ્ચરણાદિગુણાન્વિતા યેન ॥૧૭॥”

અનુ૦ છા૦ મૂ૦ ૬૦

“તસ્માજ્જગાદ્ મગરાન્ સામાયિકમેથ નિરુપમોપાયમ્

શારીર-માનસાન્નેક-દુઃસ્વનાદાસ્ય મોક્ષસ્ય ॥ ૨ ॥

શ્રીમત્ત હરિમદ્ગૂરવઃ

“સર્વ પદાર્થોને આધાર જેમ આશય છે, તેમ સર્વ ગુણોને આધાર સામાયિક છે. કેમકે સામાયિક વિના સંપ્રમાદિક ગુણો અભવતા નથી.” ‘માટે જ શારીરિક-માનસિક વિષેરે દુઃખોના નાશરૂપ મોક્ષના પગમ ઉપાય તરીકે અગવાન મદ્દાવીર એવે સામાયિકને જ વર્ણવ્યું છે.”

“જ્ઞાત સામાણિકા અપ્પા સ્વજમે નિયમે મંથે ।

તસ્સ સામાદય દોદ્દ દદ્દ કેવલિમામ્ભયે ॥૩૧૧॥

જો સમો સ્વયંબુદ્ધ મમેસુ ય થાયેસુ ય ।

તસ્સ સામાદય દોદ્દ દદ્દ કેવલિમામ્ભય ॥૮૦૦॥ ખા૦ નિ૦

જ્ઞાત સામાણિકા અપ્પા સ્વજમે નિયમે મંથે તસ્સ સામાદય દોદ્દ દદ્દ કેવલિમામ્ભય ॥૩૧૧॥ ખા૦ નિ૦  
જો સમો સ્વયંબુદ્ધ મમેસુ ય થાયેસુ ય તસ્સ સામાદય દોદ્દ દદ્દ કેવલિમામ્ભય ॥૮૦૦॥ ખા૦ નિ૦



## કે મિ ભા તે નિયત્ર

તીર્થના સર્વ અંગો અને સર્વ ઉપાંગો જ્યાં જે દ્રવ્ય, સ્થાન, કાળ અને વાવની પરિસ્થિતિમાં હોય ત્યાં તમારે સર્વ આનુકૂળ્ય ફાળી અમૂલ્ય ઝીંચી દો, તેને પ્રમુદ્ધ અને વિજયવંત બનવામાં તમારી સર્વ સામગ્રી ધરી દો. એ જ જગતના કસ્યાળને શાશ્વત માર્ગ છે. એ જ પરમ પવિત્ર કર્તવ્ય છે. ”



જન્મ-મૃત્યુ-મરણાન્ન જગદનરણમભિગમીસ્ય નિઃસારમ્ ।

સ્ત્રીતમપહાય રાગ્યં દામાય ધીમાન્ પ્રથમાન્ ॥૧૫॥

પ્રતિપદાદુમદામને નિઃશ્વેયમન્માધકં શ્રમણલિટ્તમ્ ।

સ્ત્રીસામાયિકકર્મો પ્રતાનિ વિધિયત્સમારોપ્ય ॥૧૬॥

ત૦ મૂ૦ મા૦ કા૦

“જન્મ, મૃત્યુ અને મરણથી-પીડિત, જગતને [અસાર તથા] અશરણ તોમ, વિસ્તૃત છતાં નિઃસાર રાગ્ય સુખનો ત્યાગ કરી એ મેધાવી પુરો સંતિને માટે પ્રવૃત્ત થીધી. [ત્યારે] અશુભાને સમાવનાર અને કષ્ટાળુ માર્ગનું સાધક એવું શ્રમણલિંગ તેજો, [શ્રી મદાવીરે] શરણ કર્યું, તથા સામાયિક કર્મ સ્વીકાર્યું અને વિધિપૂર્વક વચોનો સમારોપ કર્યો.

“સામાયિકં ગુણાનામાધારઃ જ્વમિય સવમાવાનામ્ ।

ન હિ સામાયિકહિનાશ્ચરણાદિગુણાન્વિતા येन ॥૧૭॥

મનુ૦ ણ૦ સૂ૦ ૬૦

“તસ્માજ્જગાદ મગદાન્ સામાયિકમેવ નિરુપમોપાયમ્

શારીર-માનસાઽનેક-દુઃસ્વનાદસ્ય મોક્ષસ્ય ॥૨॥

શ્રીમન્ત હરિમદ્ભગવત્ :

“સર્વ પદાર્થોનો આધાર જેમ આશર છે, તેમ સર્વ શુભોનો આધાર સામાયિક છે. કેમકે સામાયિક વિના સંપ્રમાદિક શુભો મંભવતા નથી.” “માટે જ શારીરિક-માનસિક વિગેરે દુઃખોના નાશરૂપ મોક્ષના પરમ ઉપાય તરીકે ભગવાન મદાવીર દેવે સામાયિકને જ વર્ણવ્યું છે.”

“જન્મ સ્માણિત્રા અપ્પા મંજમે નિયમં મથે ।

તસ્મ સામાદય હોદ્દ, હદ્દ કેવલિમામિયં ॥૭૯૧॥

જો સમો મન્વ્યશૃણમ્ તસેસુ ય ચાયરેસુ ય ।

તસ્મ સામાદય હોદ્દ, હદ્દ કેવલિમામિયં ॥૮૦૦॥ મા૦ નિ૦

“જન્મના આત્મા મન્વ્ય નિયમ અને તપને વિષે સમાન છે, તથા જે તસ અને ચાયરે ૭૫ સર્વ પ્રકારના પ્રાણીમાત્ર ઉપર સમાનતા રાખે છે, તેને સામાયિક કાય છે એમ શ્રી કેવળોભગવતોએ કહ્યું છે.”





અધ્યાત્મ-વિદ્યા-પ્રકાશન કાર્ય. ૧.

જૈન તત્ત્વ જ્ઞાન

દ્રવ્યાનુયોગ ૧-

૧. કર્મવિચાર ભાગ ૧ લો. [ ખંધ ] ૦-૩-  
" ભાગ ૨ જો. [ સત્તા ] ૦-૪-  
" ભાગ ૩ જો. [ ઉદ્ય ] ૦-૫-

ચરણાનુયોગ ૨-

૨. કરેમિ ભન્તે!-સૂત્ર ભાગ ૧ લો.

[ ભગવાન મહાવીરની મહાપ્રતિજ્ઞા ]

ગ્લેઝ કાગળપર છપાયેલની કિં ૦-૮-  
ઉંચા ખંડ કાગળપર છપાયેલ પાકું પુઠું " ૦-૧૨-

નોંધ:-ઉદ્યાપન, ઇનામ, ભેટ વિગેરે માટે વધારે નકલો  
લેનારને કિંમતમાં કાયદો પડશે. રૂબરૂ મળી  
કે પત્રવ્યવહારથી ખુલાસો પૂછાવવો.

શ્રી જૈન વિદ્યા ભુવન

ઠે. લહેરૂગાંધીના ડેલામાં, પરામાં.

રાધનપુર

